Coperta de

George Paul Mihail

VICTOR EFTIMIU

Opere

10

N U V E L E

S C H I Ț E

P O V E S T I R I

fW **Buşeşti, 1982**

1 l.riiikAi^kA *J*

Ediţie îngrijită de CONSTANTIN MOHANU

ARGUMENT EDITORIAL

Cu prezentul volum şi următorul *(Opere,* 10, 11) se încheie editarea prozei scurte a lui Victor Eftimiu. în voluny.il 10 se includ nuvelele, schiţele şi povestirile publicate de autor în volumele :

O nuntă aristocratică. Nuvele, [Bucureşti], Editura de stat pentru literatură şi artă, [1952 J ;

Poveste haiducească, [Bucureşti], Editura de stat pentru literatură ţi artă, [1953], colecţia „Albina";

Neguţătorul de *idei. Nuvele şi povestiri,* [Bucureşti], Editura Cartea românească, [1971].

în marea lor majoritate, aceste scrieri sînt elaborate în ultimii douăzeci de ani de viaţă ai scriitorului. în volumul O *nuntă aristocratică* autorul reia ca atare doar o singură scriere, *Cavalerii Sfîntului Nepomuk,* tipărită iniţial în volumul *Vulturul de argint. Nuvele* (Bucureşti, Editura Ig. Hertz, 1931), scriere păstrată în ediţia de faţă la sumarul volumului în care a apărut prima dată. în volumul *Neguţătorul de idei. Nuvele **si** povestiri* (1971) autorul reeditează, fără modificări, *Grădina **cu smochini*** şi ***Vasile,*** *vardist* din volumul *Un asasinat patriotic. Nuvele **}i schiţe*** (Bucureşti, Editura Cugetarea S. Ciornei & P. C. Georgescu, 1927), ultima scriere cu titlul modificat în *Un vardist de odinioară.* Din acelaşi volum se retipăreşte în *Neguţătorul de idei* scrierea ştiinţifico-fantastică ***Un asasinat*** *patriotic,* însă cu titlul schimbat în *Omul zburător,* aşa cum fusese publicată \crierea şi în colecţia „Povestiri stiinţifico-fantastice", editată de revista *Ştiinţa şi tehnica* fânul X, nr. 236 din 15 septembrie 1964), cînd autorul adaogă o introducere (circa 6 pagini) — nemotivată esteticeşte, cerută însă de profilul colecţiei în care s-a reeditat scrierea. La retipărirea scrierii în volumul *Neguţătorul **de** idei* (1971) se ia textul din colecţia susamintită, nu din volumul din 1927, cum ar fi fost firesc. în ediţia de faţă, cîteşitrele scrierile *(Grădina cu smochini, Vasile, vardist* şi *Un asasinat patriotic)* au fost păstrate la sumarul volumului din 1927 *(Un asasinat patriotic. **Nuvele** şi **povestiri).***

Tot la cuprinsul primului volum în care a apărut îtitîia oară *(Dar de nuntă ți alte schițe,* București, Editura Librăriei Leon Alcalay, [1911] – din care am reeditat scrieri în *Opere,* 9) am păstrat și *Un „Millet" original...,* cu toate că autorul o reia — cu modificări neînsemnate, sub titlul *O amintire pariziană* — în volumul *Neguțătorul de idei* (1971). La fel am procedat și în cazul scrierii *Cămașa de frac,* păstrată la sumarul volumului *O nuntă aristocratică* (1952), unde a fost tipărită prima dată, și nu în cuprinsul volumului *Neguțătorul de idei* (1971), în care a fost reeditată de autor — cu un text mult prescurtat — sub titlul *Violoncelistul.*

Din sumarul volumului *Neguțătorul de idei* (1971) două scrieri prezintă o situație aparte: *Gorganul lui Dobrotici,* care reeditează, în partea introductivă, *Ferestrele albastre,* scriere apărută in *Focuri pe Bărăgan* (București, Cugetarea Georgescu-Delafras, [1940]) și *Unchiul din America,* ce reia, în prima parte, într-o formă întrucîtva modificată, pagini din *Feeriile copilăriei,* scriere autobiografică, apărută în volumul din 1940, menționat mai sus *(Focuri pe Bărăgan).* în primul caz am optat — cum era și firesc — pentru scrierea mult amplificată și restructurată : *Gorganul lui Dobrotici.* în ceea ce privește *Feeriile copilăriei* și *Unchiul din America,* fiind în esență două scrieri diferite, le-am reprodus la sumarul volumelor respective.

Volumul 11 din seria *Opere* include basme, povești și povestiri.

Vasta și atît de variau operă literară a lui Vktor Eftimiu nu putea să nu cuprindă — în proză, versuri, teatru — și scrieri pentru copii și tineret. De la *Corabia cu pitici* (1919) la *Păunasul-Codrilor* (1952), *Omul de piatră* (1966) sau *Din vremuri voievodale* (1968), scriitorul a fost prezent — timp de cinci decenii — cu numeroase cărți pentru cei mici. Numărul lor — inclusiv al reeditărilor — se ridică la 56 de volume. în anii 1922—1928, la Editura Ancora, scriitorul a susținut singur, cu numeroase scrieri originale, o colecție întreagă dedicată copiilor: „Povestea minunată'* (16 numere). Multe din basin|ple și poveștile publicate sau reeditate în această colecție *(Șarpele fermecat, Făt-Frumos din lacrimă..., Tinerețe fără bătrînețe fi viață fără de moarte, Alina-Linda, Un bob de grîu, Voievodul dreptății. Ionică Prostul)* s-au impus ca modele ale genului. Numărul acestora este îmbogățit cu basmele și poveștile publicate în anii noștri: *Păunasul-Codrilor, Fluierul fermecat, Fluierul-ciobănașului, Cerbul fermecat, Omul de piatră. Vrea» să trăiesc printre stele* etc.'

Potrivit principiilor adoptate pentru ediția de față (v. și *Argument* asupra prozei scurte în volumul precedent — *Opere,* 9, p. 5—8), și la

editarea scrierilor pentru copii am respectat criteriul cronologic — după prima apariție în volum — și am menținut unitatea volumelor de la pruna apariție chiar și în cazul în care autorul și-a reeditat scrierile în volume cu o configurație diferită. Am luat însă ca text de bază ultimele ediții apărute în timpul vieții autorului, confruntate și cu celelalte ediții antume sau periodicele. în cazul a două dintre cele mai realizate basme pentru copii ale lui Victor Eftimiu — *Un bob de grîu* și *Voievodul dreptății* — reproducem textul după volumul *Un bob de grîu,* București, Editura Ancora S. Benvenisti & Co. [1925] (.Povestea minunată"), exemplar cu modificările autorului (Biblioteca Academiei R.S.R., cota II 634789). Pe lîngă intervențiile în text, autorul propune pentru cele două scrieri și titluri noi pe care le transcriem în ediția de fața în paranteză: *Un bob de grîu (Povestea șahului)* și *Voievodul dreptății (Voinicul-Voinicilor).*

Mai mult ca în oricare alt sector al operei sale literare, autorul și-a reluat și refăcut multe din basmele, poveștile și povestirile pentru copii. Astfel unul din cele mai realizate basme, *Șarpele fermecat* (1922), reia, in prima parte, povestea *Floriana lui Florin* din volumul *Pe vremea haiducilor. Povestiri* (București, Editura Librăriei Socec & Co., Societate anonimă, 1920), ca apoi același basm să fie retipărit, cu mici modificări, în volumul *Corabia cu pitici* (ediția a IV-a completată, București, Editura Librăriei Universala Alcalay & Co., 1926) în două basme separate : *Florin și Florina* (prima parte din basmul *Șarpele fermecat)* și *Florin-împărat* (partea a doua a basmului). Iar trei decenii «npi tîrziu, basmul *Șarpele fermecat* este rescris și restructurat într-o formă mai amplă și publicat sub titlul *Păunasul-Codrilor* în volumul cu același titlu *(Păunasul-Codrilor,* [București], Editura tineretului, 1952).

Un fragment din *Făt-frumos din lacrimă...,* apărut în volumul *Corabia cu pitici* ([București], Alcalay & Co., 1919) a fost tipărit ca basm separat, sub titlul *Zmeul-Zmeilor* în amplul volum *Povestea minunată* (București, Editura Ancora Alcalay 6c Calafetaanu, [1922]).

Motive din *Voievodul dreptății,* apărut pentru prima dată în volumul *Un bob de grîu* (București, Editura Ancora S. Benvenisti & Co., [1925]) sînt reluate peste timp în basmul *Cei șapte voinici,* publicat în volumul *Păunasul-Codrilor* ([București], Editura tineretului, 1952).

Reluări, întregiri, rescrieri și contopiri — de la o ediție la alta — Sntîlnim și în basmele, poveștile și povestirile noi, elaborate și publicate de către scriitor după 1950. Astfel povestirea *Pui-de-Om,* apărută pen-

WU prPma dată în volumul *Păunasul-Codrilor* (1952) a fost înglobată — CU unele modificări — în prima parte a poveştii *Fluierul ciobănaşului,* publicată în volumul *Basme* ([Bucureşti], Editura tineretului, [1955]). *Povestea pomului de iarnă* ([Bucureşti], Editura tineretului [1964]) a fo«t reluată, cu unele adăogiri şi cu titlu schimbat — *Vreau să trăiesc printre stele,* în volumul *Omul de piatră. Basme* ([Bucureşti], Editura tineretului, 1966).

Alteori, autorul a modificat doar titlul poveştii sau povestirii: *Povestea Katalinei* din volumul *Corabia cu pitici* ([Bucureşti], Alcalay 8c Co., 1919), apare şi sub titlul *Katalina,* în volumul cu acelaşi titlu *(Katalina,* ([Bucureşti], Editura Ancora Alcalay 8c Calafeteanu, [1922]) şi în *Basme de Crăciun* (aceeaşi editură, în acelaşi an) ; *Judecata lui lon-vodă* (Editura tineretului, 1952) se reeditează ulterior sub titlul *Dreptatea lui lon-vodă* (Editura tineretului [1966] şi în ediţiile următoare).

Toate aceste *identificări* de scrieri — atît din proza scurtă propriu-zisă (schiţe, nuvele şi povestiri), cît şi din basme şi poveşti —, care au Ia bază altele mai vechi sau care reprezintă reeditări uşor modificate ori sub alt titlu, au fost posibile prin confruntarea integrală a tuturor ediţiilor de proză scurtă şi a volumelor în care au apărut cele 68 de basme, poveşti şi povestiri ce ne-a lăsat scriitorul, dintre care 37 sînt incluse în volumul de faţă. Modificările de structură ale unor scrieri, reeditările cu modificări sau sub alt titlu făcute de autor sînt menţionate — atunci cînd a fost cazul — la fiecare scriere în parte, şi în *Bibliografia* de la sfîrşitul volumului 11, bibliografie care consemnează şi conţinutul fiecărui volum.

Bibliografia volumelor de proză scurtă ale scriitorului —• prima bibliografie analitică, alcătuită la vreunul din sectoarele activităţii scriitoriceşti a lui Victor Eftimiu — consemnează, în prima parte, volumele de nuvele, schiţe, povestiri, publicate între 1911—1971, iar în cea de ,i doua secţiune, volumele pentru copii şi tineret. în marea lor majoritate, acestea din urmă cuprind proză (basme, poveşti şi povestioare), volumele de versuri fiind reduse ca număr. Nu de puţine ori, scriitorul şi-a reluat în cărţile destinate copiilor şi scrieri din volumele trecute kt prima parte a *Bibliografiei,* nuvele şi schiţe, care, în cea mai mare parte, îşi au locul acolo unde au apărut prima dată, numai un număr rfdui din aceste scrieri reprezentînd literatură pentru copii propriu-zisă. Iu fulul acesta cele două secţiuni ale *Bibliografiei* se completează reciproc.

Autorul a publicat însă în unele volume şi proză şi versuri, ceea «» 4 Impus, bineînţeles, menţionarea în prezenta bibliografie şi a volumelor mixte. Cum prin aceasta se contura în cea mpi mare parte bibliografia volumelor de literatură pentru copii publicate de^ Victor Eftimiu, am considerat necesar să întregim, sub aspect bibliografic, acest domeniu, menţionînd în cea de a doua secţiune a *Bibliografiei* şt basmele versificate, poeziile pentru copii, precum şi dramatizările — în proză sau în versuri - ale unor basme, poveşti şi povestiri.

CONSTANTIN MOHANU

O NUNTĂ ARISTOCRATICĂ

NUVELE

[1952]

O NUNTA ARISTOCRATICA

Pe treptele catedralei, la margine de tot, stăvilită de cordoane poliţieneşti, ca să lase loc liber alaiului mirilor şi să nu întineze preşurile roşii pe care vor trece nuntaşii, se înşira mulţimea curioşilor, iar în faţă şi pe laturile bazilicei, aşteptau echipajele, limuzinele luxoase ale invitaţilor la această aristocratică împerechere.

Era cununat vicontele Henri von Hohenstock du Persyl cu domnişoara contesă Yolanda del Monte-Ginevra of Northumberland-1 jaruine, fericiţii moştenitori ai unor străvechi şi ai unor imense averi ancestrale.

Oficia însuşi arhiepiscopul metropolei, participau toate familiile nobile din cetate, ambasadele şi reprezentanţii **oficUlitfttilor.** Reporterii ziarelor şi ai studiourilor cine**matografice** plndenu cu miraculoasele lor cutii negre, întins» Hpre uşa deschisă a catedralei, de unde năvăleau în piaţă acorduri mnlostuoa.se de orgă, invocaţiile latine ale corului *şi* lungile sonerii de argint, dominînd textele sacre, mormăite do sacerdoţi.

Iată şi momentul solemn ; ieşirea cortegiului. Rudele şi prietenii în haine negre şi toalete colorate, mireasa în alb, ginerele în jachetă, cu plastron, cu pantalonii vărgaţi şi cu jobenul în mină.

Un freamăt de admiraţie trecu prin plebea care se îmbulzise din zori, ca să nu piardă un singur moment din această fastuoasă demonstraţie socială şi religioasă,

împreunarea a două nobile familii care îşi vor uni averile şi gloria, la leagănul viitorului moştenitor, falnic ca strămoşii săi, plecaţi cu opt secole înainte să dezrobească mormîntul Mîntuitorului.

Totul era făcut să suscite admiraţia şi respectul poporului, obîrşiile medievale ale tinerilor căsătoriţi, domeniile şi uzinele nenumărate ale părinţilor, moştenirea fabuloasă ce-i aştepta, răsunetul trezit în toată nobilimea cosmopolită, de această alianţă a unor familii pînă atunci indiferente una faţă de alta, dacă nu rivale.

Fericit epitalam. Ce să admirăm mai întîi ?

Despre splendoarea fizică a tinerilor căsătoriţi vulgul n-a putut să-şi dea bine seama, întrucît ieşirea din catedrală şi coborîrea pe trepte a fost vertiginoasă, iar păzitorii ordinei publice implacabili. Nu puteau fi cei doi miri decît două superbe exemplare umane, rezultat al celor mai alese încrucişări.

Alaiul se scurse. Mulţimea se risipi.

Printre ultimii invitaţi care părăseau templul, ne vom opri asupra a doi domni trecuţi, unul înalt şi uscăţiv, cu ochelarii prinşi pe nasul lung şi osos, celălalt mărunţel, gras, jovial, cu părul şi favoritele cărunt-roşcate.

îmbrăcaţi în redingote învechite, ei se despărţeau acum, pe ultima treaptă a bazilioei, strîngîndu-şi, ceremonios, mîna dreaptă şi ţinîndu-şi jobenul cu stînga, la spate.

— La revedere, scumpe coleg ! Şi, încă o dată, felicitările mele ! vorbi unul.

— Scumpe maestre, la revedere ! îi răspunse celălalt.

— Totul a mers de minune. Vă felicit încă o dată şi urez tinerilor căsătoriţi toate bucuriile de care sînt vrednici !

Aceşti doi domni erau doi oameni de legi, doi avocaţi, aşa numiţi „notari", împuterniciţii celor două familii proaspăt înrudite. Ei trataseră partea financiară a nobilei încuscriri, într-o agitată, aproape penibilă şedinţă, care a ţinut cîteva ore. Ambasadori fideli ai familiilor von Hohenstock du Persyl şi del Monte-Ginevra of Northumberland-Laruine, cei doi maeştri se luptaseră

ca doi lei ca să scoată cit mai multe avantaje pentru mirele respectiv. Totul se învîrtise în jurul venitului ce urma să primească în zestre, fiecare tînăr căsătorit.

în lumea nobilă, aceste meschine chestiuni băneşti nu le tratează şefii dinastiei între ei... Omul de încredere al familiei, în speţă notarul, adică avocatul însărcinat cu administrarea juridică a averii seculare, este cel care se tocmeşte, se luptă ou celalalt notar, punînd la punct cele mai mici obligaţii financiare, în vreme ce logodnicii schimbă graţiozităţi rămase din vremea menuetelor, iar marii seniori paterneli discută înrudiri depărtate, chestiuni de vînătoare şi numismatică, gobelinuri şi pendule, dacă nu episoade din vremea cruciadelor şi vitejiile depărtaţilor strămoşi.

Totul se petrecea cu o distincţie supremă, într-o dezinteresare totală ; nu-i priveau rentele atribuite tinerilor sau reglementarea moştenirilor, în ordinea probabilă a decesului membrilor familiei... Aceste nimicuri erau lăsate în sarcina altora, avocaţii, juriştii...

Maestrul Francois Joubert era domnul înalt, uscăţiv, cu faţa rasă, cu ochelarii strîngîndu-i nasul osos, pe care-l văzurăm adineaori, pe treptele bisericii, despărţindu-se atît de cordial de eminentul său rival, maestrul Fernando Bills, roşcovanul mărunt, jovial, care-i stingea mîna, cu jobenul la spate.

Pe cît de afectuoasă era această despărţire, pe atît fusese de furtunoasă lunga lor întrevedere, cîteva săptAmtni înainte de nuntă.

St tntilniierâ în cabinetul unui confrate, ca să nu beneficie** nlol unul nici celălalt de avantajul de a fi gusdA unu oaupe. In acest cabinet neutru, forţele şi susceptibilităţile erau egale.

Amlndol notarii veniseră cu ghiozdanele doldora de dosare, pe care le scoteau al le vlnturau la momentul oportun, cu dexteritatea unui scamator. Erau documente privitoare nu numai la proprietăţile şi titlurile de nobleţe ale familiilor respective, dar şi acte contemporane, cu informaţii indiscrete, culese cu mijloace poliţiste şi frizînd oarecum indellcateţea.

Şefii celor două nobile familii fixaseră, printr-o stranie intuiţie, aceeaşi rentă, socotită în dolari : zece mii, fiecărui tînăr căsătorit.

Cu douăzeci de mii de dolari anual, cei doi copii puteau duce o viaţă destul de largă, demnă de originile lor ilustre.

Cînd vor fi stăpînii totalitari ai imenselor averi, lucrurile se vor schimba, desigur. Deocamdată, trebuiau să se mulţumească cu acest venit socotit în monedă transoceanică, valuta europeană fiind, asemenea aristocraţiei, întrucîtva atinsă, dacă nu iremediabil compromisă.

Fiecare notar avea mandatul imperios de a spori acea rentă, pe seama familiei celeilalte, adică de a extirpa mai mult decît zece mii de dolari, unul vicontelui şi celălalt contesei.

Din motive cuprinse în dosarele care îi umpleau geamantanul, maestrul Fernando Bills pretindea că părinţii seniorului Enric von Hohenstock du Persyl să pună în coşul de zestre încă un plus, peste cele zece mii de dolari anual, iar maestrul Francois Joubert era însărcinat nu numai să nu dea un dolar mai mult peste numita sumă, dar să pretindă, tot pe bază de dosare, ca posesorii de azi ai averilor acumulate de conţii şi marchizii del Monte-Ginevra of Northumberland-Laruine, să sporească în mod apreciabil renta destinată domnişoarei contese Yolanda. Motivele erau numeroase.

E inutil să spunem că, pentru a stimula zelul celor doi mandatari, fiecăruia i se făgăduise atît la sută din ceea ce vor obţine peste zece mii de dolari atribuiţi părţii contractante.

Lupta se anunţa aprigă. încrezători în puterea artileriei grele pe care o reprezentau documentele din valiză, cei doi notari se pândeau, se pregăteau ca doi generali faţă-n faţă. Pentru debut, vocabularul lor era de o mare distincţie.

— Scumpe maestre, — începu Francois Joubert — precum ştiţi, ilustra casă pe care o reprezint a socotit că zece mii de dolari anual sînt iar insuficienţi ca dotă fermecătoarei lor odrasle.

— Zece mii de dolari, scumpe maestre, reprezintă) exact suma ce-a hotărît pentru adorabilul lor copil, nobila familie pe care am onoarea s-o reprezint.

— Daţi-mi voie, scumpe maestre, să vă atrag atenţia, în modul cel mai respectuos şi colegial, că, dată fiind averea mult mai considerabilă a casei pe care o reprezentaţi, această sumă trebue sporită, din partea domniei-voastre.

— Permiteţi-mi, scumpe maestre, să vă atrag, cu; toată onoarea, atenţia, asupra faptului că familia pe care o reprezint mai are doi moştenitori, aşa că nu poate spori cu nici un cent alocaţiunea anuală hotărîtă unuia din cei trei moştenitori.

— Cunoaştem acest amănunt, stimate coleg, dar nu» trebuie să se uite că eu reprezint o casă a cărei vechime are două secole mai mult decît onorabila familie pe care cu atîta devotament şi talent o reprezentaţi. Unul din strămoşii domniei-voastre a fost făcut duce destul de* tîrziu, de către Bonaparte. Deci, este, iertaţi-mi expresia, un intrus în marea linie medievală a casei pe care cu: atîta talent o reprezentaţi ! Alt strămoş al domniei-voastre a fost înnobilat de către Louis-Philippe, aşa că acest, amestec recent de sînge trebuie compensat prin cel puţin cinci mii de dolari în plus, la zestrea pe care a-ţi ho~ 1.ărit-o copilului domniei-voastre.

„Cinci sute pentru tine, canalie !" îşi zise notarul' advers, gîndindu-se la propriu-i comision.

Apoi tare :

—» E inutil, scumpe maestre, să scoateţi din valiza; dUSWltRVOifitră aceste documente care dovedesc că unii itrimOfi fli noştri ntl *m* trag direct din cavalerii cruciaţi. Dar fiindcă aţi alun teu t pe Inatacabilul domeniu ancestral, ţin l« dUpoxiţtn domniei-voastre o cronică a vremii, din care «§ dovedeşte că linia strămoşilor dumneavoastră se întrerupe lu un moment dat prin intrusiunca unui bastard *cam* nu mul descinde din linia vechilor feudali, ci este copilul Ilegitim al şefului grajdurilor lui Fredei'ic cel Mure al Prusiei, făcut cu nobila soţie a unui marchiz din neamul dumneavoastră, marchiz autentic, desigur, dar tot ntît de steril. Urmaşii acestui bastard nu mai pot revendica originile feudale cu care

vă făliţi atîta, fiindcă trăgîndu-se din grăjdarul lui Frederic al Prusiei, au întrerupt contactul cu seniorii din trecut!

Această lovitură de teatru demontă, întrucîtva, pe notarul advers. Dar intimidarea nu-l ţinu mult. Desfăcu şi el valiza şi scoase o altă cronică a vremii.

— Fiindcă aţi transpus discuţia noastră pe un teren atît de delicat, fiindcă în discuţiile noastre aţi introdus elementul adulterin, mă simt în penibila obligaţie de a vă pune la dispoziţie acest act autentificat, prin care se arată că bunicul domniei-voastre a moştenit cea mai mare parte a averii sale de la un bancher israelit care a avut legături nemărturisite cu străbunica dumneavoastră. Aceste documente, adăugate testamentului cu pricina, sînt scrise de însăşi mîna respectabilei doamne, care comunică numitului bancher noutăţi despre scumpul lor copil. Ceea ce înseamnează că toată linia strămoşilor dumneavoastră rămîne o simplă ficţiune. Cruciaţii, Bourbonii, principii Borghese, marii duci austriaci şi granzii de Spania cu care v-aţi încrucişat în vremurile trecute sînt total desfiinţaţi în secolul al XlX-lea prin paternitatea supremă a financiarului de cetăţenie olandeză şi de rit mozaic, Van Golden, tatăl natural. Cred că acest incident valorează cel puţin un plus de cinci mii •dolari anual la zestrea pe care o acordaţi.

„Cinci sute pentru tine, tîlharule !" se gîndi partenerul, care continuă cu voce tare :

— Sînt profund contrariat, scumpe maestre, că în discuţiile noastre au intervenit secrete de culise care aruncă o lumină defavorabilă asupra trecutului ilustrelor familii pe care cu atit devotament le reprezentăm fiecare. Dar fiindcă am pornit pe terenul mărturisirilor, fiindcă văd că valiza dumneavoastră e plină de hîrţoage revelatorii, ţin să vă comunic că eu însumi posed în valiză, aci de faţă, acte destul de compromiţătoare pentru familia pe care cu atîta pasiune şi dezinteresare o reprezentaţi.

Cred că e mai înţelept să închidem discuţia şi să admiteţi fără alte explicaţii complimentare, a adăuga cinci mii de dolari la renta consimţită de şeful familiei pe care o apăraţi cu atîta competenţă şi fidelitate.

„Cinci sute pentru tine, spînzuratule !" îşi spuse notarul advers. Apoi tare :

— Pentru ce aş ceda eu şi nu dumneata ?

Dialogul juriştilor ajunsese la un moment de mare tensiune. Se simţeau intimidaţi, obosiţi, nelinişti ţi amîndoi. Vedeau cum se topesc cei zece la sută din plusul pe care sperau să-l extragă fiecare de la celălalt. Dar nu dezarmară nici unul.

Fiecare mai avea în cărţile de joc pe care le ţinea. în mînă, acel *atout* favorabil, cartea puternică ce va: învinge pe-a inamicului. Dar amîndoi se temeau de sperietoarea pe care o putea scoate celălalt, în orice moment, din cutia-i de surprize.

Cei doi *cher mxdtre* îşi şterseră broboanele de sudoare ce li se prelingeau pe frunte şi pe tîmple. Cîteva minute nu scoaseră un cuvînt, nici unul, nici celălalt-

Identificaţi cu interesele aristocraţilor pe care îi reprezentau, gîndindu-se la propriul lor interes, ei îşi pregăteau ofensiva supremă. Fiecare aştepta să înceapă inamicul. Socoteau că e inutil să continue capitolul genealogiilor, să se mai afunde în negura tulburătoare a-vremurilor.

Era inutil să se mai aducă aminte cîţi episcopi numărase în trecutul ei familia del Monte-Ginevra of Northumberland-Laruine, cîţi cavaleri de Malta onorau ramura du Persyl a spiţei von Hohenstock.

Victori» rutlrui Northumberland pe cîmpiile Flan**drti, troiftmul** ducilor de Larulne în lupta cu normanzii, **decoraţiile** şl titlurile pe care aceşti cavaleri *sans peur* et sans reproche le primiseră de la regii respectivi, erau anulate de mezalianţele şi adulterele comise mai tîrziu. Să nu mai vorbim de trecut! Am aflat prea multe lucruri neplăcute.

In fiecare valiză se afla un document autentic care' atesta, unul dezonoarea unui fermier-general din vremea lui Ludovic al XlV-lea, scos din funcţie şi condamnat pentru abuzuri grave, altul despre un du Persyl' care fusese spionul dovedit al unei puteri inamice. L-at* exilat ca să nu-l împuşte. Un Northumberland-Laruine fugise din ţară cu aurul şi bijuteriile tinerei sale soţii,, ca să urmeze, în noul continent, pe o dansatoare spaniolă.

Cutare marchiz din ramura femeiască a uneia dintre •cele două familii se ocupase cu brigandajul, în vreme •ce, în familia cealaltă, altul făcuse piraterie, sub un nume fictiv, Abd-el-Kara-Omer — Căpitanul-Negru.

Un Laruine murise de lepră pe-o insulă din ocean, unde se ascunsese de urmărirea autorităților care îl •căutau pentru fals în acte publice.

Un Hohenstock își ucisese fratele mai mare ca să-1 moştenească. Un del Monte-Ginevra se făcuse turc, ca s-ajungă paşă după ce trădase flota venețiană, în luptă cu Assan-Capidan, comandantul vaselor sultanului.

E firesc ca în decursul secolelor, asemenea accidente să se producă în cele mai ilustre familii. Urmaşii trebuiau să tragă consecințele. în speță, să adauge cinci mii de dolari la renta hărăzită vicontelui sau a contesei. Bravii notari, care stîrniseră aceste documente şi le agitau acum ca pe nişte stindarde tăvălite în noroi aveau şi ei dreptul la cinci sute de dolari pe an. Nu puteau renunța nici ei atît de uşor. Dacă n-ar fi fost atît de oneşti, ar fi căzut poate la învoială, să sporească ambele dote, să profite amîndoi, colegial şi just. Dar combinația poate c-ar fi fost demascată. Dealtfel, cei doi şefi ai nobilelor familii n-ar fi dat un cent în plus, deşi fiecare avea multe greşeli ancestrale de reparat.

Infinit era capitolul dezertațiunilor la legile onoarei, comise de zece la sută din ascendenții celor două neamuri în cauză. E drept că nouăzeci la sută fuseseră ireproşabili — nici un document nu dovedea contrariul — dar acum era vorba de excepții. Şi aceste excepții umpleau de puncte negre dosarele din cele două valize care se înfruntau, ca două tancuri pline de explozibile.

Nu. Să nu mai vorbim de trecut. Doarmă-şi în pace somnul, în mormintele lor împodobite cu idoli sculptați, sub bolțile catedralelor, strămoşii celor două familii, care se uneau acum în semnul dragostei şi al •onoarei !

Erau mai elocvente şi mai dureroase realitățile contemporane...

Sinistru ca don Basilio din *Bărbierul din Sevilla,* avocatul dinastiei von Hohenstock du Persyl, Fran•cois Joubert, își ştergea ochelarii privind, ca prin ceață,

figura rubicondă a lui Fernando Bills, care, congestionat, bătea cu degetele în pielea valizei dolofane, ca într-o tamburină.

Amîndoi erau grăbiți şi în acelaş timp ezitau să atace deficiențele prezentului.

în sfîrşit, Francois Joubert deschise focul :

— Trebuie să admiți, scumpe maestre, că nasul domnişoarei Yolanda n-are perfecțiunea unei statui clasice. Privirea îi este piezişă. în plus, contesa are şase ani mai mult decît vicontele, viitorul dumisale soț. Această regretabilă diferență de vîrstă şi numeroasele dezavantaje fizice nu sînt prea mult compensate prin adausul a cinci mii de dolari anual, la dota domniei-sale.

— Pardon, pardon ! răspunse cu vocea lui de flaut, Fernando Bills. Se vede că n-ați remarcat umărul strîmb şi mîinile rahitice ale vicontelui ! Această bătrînețe precoce compensează cei doi-trei ani în plus ai adorabilei noastre contese.

— Dați-mi voie, dați-mi voie ! Adorabila dumitale contesă nu este la prima ei adorațiune.

— Nu înțeleg insinuarea !

— Nu numai că o înțelegeți, dar ştiți prea bine de aventura acestei nobile persoane, cu dansatorul argentinian, care nu s-a mulțumit să descifreze genealogia capricioasei contese, dar... Dacă nici în fața acestui argument părinții clientei dumneavoastră nu înțeleg să mărească dota, însemnează că nu vă dați seama de întinderea sacrificiului pe care-1 consimțim, luînd-o de soții 1

— Sacrificiu ? ! sări, ca muşcat de şarpe, celălalt ICUinp maeutl'U, îndrăzniți să rostiți acest cuvînt, cînd e di notorietate publică faptul că vicontele dumneavoastră este un incorigibil morflnomon, un cartofor de ultima apeță, iar fiziceşte un degenerat ? ! Iți închipuiai dumneata, domnul meu, că un specimen ca acesta va duce mai departe numele unor strămoşi iluştri ? Haida-de r Mă faci să rid, domnul meu ! Ha I Ha I Ha !

— Cine-ți dă dumitale dreptul să afirmi lucrul acesta ? tună, ca o formidabilă descărcare de electricitate, vocea de bas a lui don Basilio, în speță a maestrului Francois Joubert.

— Cine ? replică, tot cu voce de tunet, dar un tunet mai subțire, de tenor liric, de flaut idilic, Fernando Bills : Știți mai bine decît mine, domnul meu !

— Precizați, vă rog ! Insinuările n-au ce căuta între noi.

— Sluga dumitale ! replică cu oarecare ironie Fernando Bills, apărătorul tinerei contese Yolanda del Monte-Ginevra of Northumberland-Laruine, viitoare vicontesă von Hohenstock du Persyl.

— Recunoști că domnul viconte a avut o legătură •de cîțiva ani cu numita Lilianne de Fursy, pe care a scos-o din baletul de la „Folies-Londonaises" ?

— Recunosc.

— Ei bine, recunosc și eu că, la rîndul nostru, i-am >oferit aceeași sumă, ca să redea libertatea tînărului viconte, ba încă sări sfătuiască a se căsători cu contesa Yolanda del Monte-Ginevra of Northumberland-Laruine. Fii leal ca și mine, scumpe maestre, și mărturisește un lucru pe care Lilianne de Fursy ți l-a spus și dumitale.

•— Anume?

— Anume că scumpul nostru viconte, ca bărbat, nu face cît o ceapă degerată și că e slabă nădejde să dea moștenitori ilustrei familii pe care cu atîta demnitate și entuziasm o reprezentați în fața devotatului dumneavoastră admirator!

Și notarul care rostise aceste vorbe se înclină adînc, nu fără oarecare ironie.

Odată aruncate cele două bombe atomice, efectul lor fu mai mult calmant decît catastrofal.

Vocabularul redeveni de-o mare distincție.

Maestrul Fernando Bills se înclină în fața maestrului Francois Joubert, întinzîndu-i o mînă prietenească.

— *All right!* răspunse celălalt, ridicîndu-se de pe fotoliul biroului și inclinîndu-se tot atît de adînc.

— în aceste condiții — continuă basul — cred și eu că este inutil să mai pretindem un spor de zestre. Ajung tinerilor căsătoriți douăzeci de mii de dolari, cu atît mai mult cu cît una din părțile contractante va dărui locuința, iar cealaltă automobilul. Nu-i așa, scumpe maestre, că ceea ce am discutat între noi va rămîne secretul nostru ? întrebă contrabasul.

— Bineînțeles, ilustre coleg și maestre ! răspunse flautul, sau mai bine zis tenorul liric. Sîntem doar oameni de legi, iar un om de legi, ca și medicul ca și duhovnicul, trebuie să practice adagiul latin : *nec visa, nea audita, nec intelecta.*

— Exact. N-am văzut, n-am auzit, n-am înțeles confirmă celălalt.

Cei doi notari își mai strînseră o dată mîna și nunta se făcu în curînd, cu fastul sacerdotal, elanul unanim și distincția aristocratică, pe care am avut onoarea să vi le expunem la începutul acestei povestiri.

O DATORIE DE ONOARE

Sunau ceasurile două după miezul nopţii, la „Automobil-Club" din Bucureşti.

Pe masa verde se adunaseră opt sute de napoleoni. Cel care dădea banca, un mare industriaş, îmbogăţit •vertiginos în ultimii ani cu negoţul de .piei, cîştigase -de opt ori în şir. Lăsase toţi banii pe masă şi se uita în jurul său, triumfător, aşteptîndu-şi adversarii. „Ponţii", •adică cei ce luptaseră pînă acum împotriva fericitului bancher, îşi consultau buzunarele secătuite, se uitau unii la alţii, căutau, din ochi, un eventual împrumut, •ca să-şi mai încerce o dată norocul.

— Sînt opt sute de napoleoni în bancă ! anunţă crupierul, solemn, impresionat el însuşi de importanţa sumei.

— *Banque haut !* adică „joc pe amîndouă tablourile" răsună din fundul încăperii. Toţi noctambulii din sala de bacara întoarseră capul, să vadă cine era îndrăzneţul care putea să rişte atît. Iată-1 : înalt, subţire, elegant, cu tîmplele cărunte, cu monoclu, Ion Lascaris-Paşcanu, înainta spre masa de joc, în atenţia, în emoţia generală. Toţi ar fi vrut ca prinţul să cîştige împotriva lui Ilie Dumitrescu, supranumit Jiletcă, bogătaşul dolofan, congestionat şi surîzător care-i jupuise pîn-atunci. Ar fi fost o satisfacţie generală.

în această aşteptare favorabilă lui Lascaris, mai intra •şi oarecare îngrijorare. Dar dacă prinţul pierde ? Ştiaţi toţi că Ion Lascaris-Paşcanu îşi ţine rangul cu multă demnitate, dar fără o prea mare avere. Cum se încumeta la asemenea luptă ? Să-i fi picat de curînd vreo moştenire de care nu ştia nimeni ?

Lascaris ridică primele două cărţi, se uită la ele cu Un aer distrat, apoi anunţă, fără să-şi poată ascunde *Un* tremur uşor al mîinilor :

— *Reste :* adică „nu mai cer altă carte".

Consultă şi a doua pereche de cartonaşe.

— Carte : strigă el.

Crupierul îi dădu pe faţă un nouă.

Ilie Dumitrescu-Jiletcă îşi consultă cărţile şi spuse :

— *Reste !*

Bancherul avea un şapte şi un nouă, adică şase puncte.

Prinţul se oprise la cinci şi ceruse carte cînd s-a Văzut a doua oară tot cu un cinci în mînă. îi pică nouă. Avea, acum, numai patru puncte. Pierdea pe «nîndouă tablourile. Bancherul cîştigase a noua oară. Partida se închise fiindcă nu mai avea cine să joace. **O** rumoare aproape zgomotoasă trecu prin sală. Lascaris-Paşcanu pierdea, dintr-o dată, opt sute de napoleoni. Palid, morfolind cu nervozitate vîrful ţigării, el **Vîrî** mîna dreaptă în buzunarul interior, din stingă, al hainei, scoase portvizitul, îl cercetă şi surise galben. Toată averea, cîteva bancnote de o sută lei. Abia un sfert de napoleon. Cam puţin faţă de cei opt sute pierduţi. De unde va plăti ? în casa clubului nu erau atîţia bani care să-i stea la dispoziţie. Nici el nu se gîndea să se împrumute acolo. Ar fi trebuit să-i plătească în cursul **iilei** de mîine, şi n-avea de unde să-i scoată. Amînînd pe Dumitrescu-Jiletcă, mai cîştiga cîteva ore, pînă la două noaptea. Ultimii jucători se uitau la ei nedumeriţi. Alţii se grăbeau să plece. Momentul era penibil. Nu voiau să fie martori deznodămîntului. Prinţul anunţă că va achita suma în termenul reglementar, adică în douăzeci şi patru de ore. Dumitrescu-Jiletcă se înclină, jumătate respectuos, jumătate ironic, după o clipă de Instinctivă revoltă greu disimulată, în răstimpul căreia, pălise şi se roşise de cîteva ori. Cum voia să pară un „om de lume", un adevărat „clubman", el îşi înăbuşi neplăcuta surpriză, îşi luă un aer degajat, surise tuturor cu un aer jenat că-i jupuise, îşi umplu buzunarele **OU** fisele şi bancnotele cîştigate, dădu bacşişuri în dreapta şi **în** stînga şi porni spre ieşire, important şi grăbit.

Prinţul rămase în cercul unor prieteni cărora le făcu un semn asigurător cu mîna. Adică, să n-aibă grijă, că va plăti. Dar cum va plăti ? se întrebau ceilalţi. Ion Lascaris-Paşcanu era cunoscut ca un perfect „gentleman". Se bucura de stima, de respectul şi de afecţiunea generală.

Era personajul cel mai important din cercul de pe Ştirbey-Vodă. Refuzase preşedinţia ca să nu facă opoziţie unui unchi al său, dinspre mamă, care ţinea mult la această onoare. Dar tot el rămăsese cel mai de vază membru al clubului. Era arbitrul tuturor neînţelegerilor. Nu admitea să se treacă un minut peste cele douăzeci şi patru de ore, pentru plata unei datorii contractate la masa de joc. Atît în Ştirbey-Vodă cît şi în societatea aleasă a Bucureştilor era numit „Cel din urmă cavaler", omul ireproşabil, intransigent în tot ce priveşte bunele maniere şi morala aristocratică. Avusese cîteva dueluri, intervenind ca să apere bunul renume al unei femei sau al unui prieten. Era un privilegiu să-l ai martor într-un duel pe prinţul Lascaris-Paşcanu. Trăise mult, ca diplomat, la Roma şi la Madrid, şi cunoştea în cele mai mici amănunte codul, toate codurile duelului. La club, în preziua alegerilor, examina cu mare atenţie lista candidaţilor, veghea să nu se strecoare vreun individ cu moralitatea dubioasă, parveniţi de ultimă oră. „Automobil-Club" trebuia să rămînă o instituţie tot atît de selectă ca „Jockey".

Această prezenţă boierească la cercul din Ştirbey-Vodă era menită să mai pună frîu invaziei de oameni noi, ajunşi acolo numai fiindcă aveau bani.

E drept că finanţele clubului nu puteau fi gospodărite numai din jocul de bridge şi de pocher cu cinci lei deschiderea, al oamenilor de familie, ofiţeri superiori şi magistraţi la pensie, moşieri sărăciţi prin risipele de odinioară. Nu se putea plăti chiria localului, dările, personalul, deficitul restaurantului şi tablourile de Pallady, fără caniota de la bacara şi *chemin-de fer* pe care o subvenţionau proaspeţii milionari, ieşiţi din rîndul traficanţilor de după primul război mondial. Unul făcea afaceri cu americanii, englezii şi belgienii, vînzîndu-le aurul negru din măruntaiele Prahovei şi ale Dîmboviţei şi preschimbîndu-şi banii în valută străină, trimisă peste hotare pentru orice eventualitate.

Alţii, bancherii de ocazie, care plăteau douăzeci şi Cinci la sută dobîndă pentru banii depuşi de particularii naivi, îmbogăţiţi şi ei de pe urma unor afaceri Ilicite, aşteptau să crească depozitele, ca să le ridice, într-o hună zi, şi să fugă în Portugalia sau peste Ocean. Alţii, speculanţi crînceni a mii şi mii de lucrători palizi şi zdrenţeroşi, aveau fabrici de sticlărie, de vagoane, de parfum, de marmeladă, de conserve, de hîrtie, trecînd de la industria cimentului şi a fierului, la exploatarea de tipografii unde se imprimau, de-a valma, reviste pornografice şi cărţi religioase, nuduri artistice şi minunile sfîntului Elefterie. In consiliile lor de administraţie intrau avocaţi cu trecere, oameni politici din toate partidele, care se înfruptau fiecare din cîte douăzeci şi treizeci de asemenea consilii, directori de ziar care deschideau violente campanii împotriva unui trust sau monopol, ca să sfîrşească prin a beneficia şi el din veniturile industriilor atacate; nepoţi, gineri şi socri cu legături în camarila regală, specializaţi în furniturile de postav şi bocanci pentru armată, administratori ai timbrului de un leu pentru aviaţie, concesionari ai stâlpilor de biserică în umbra cărora slujbaşi ai domnului încasau Cîte douăzeci de lei pentru un acatist... Era o coadă lungă de drept-credincioşi, la fiecare stîlp. Acatistul şi polul.

Toată această lume îşi avea reprezentanţii în clubul select, tripou deghizat, ca toate celelalte nobile tripouri, prin care boierimea scăpătată întîrzia cu mult dezgust Şi cu mici profituri.

In prinţul Ion Lascaris-Paşcanu, această aristocraţie pe drojdie vedea un fel de sfîntul Gheorghe care ucide balaurul, sau, dacă nu-l ucide, îl mai ţinea puţin în pragul templului, să vadă cît îi sînt de aurite balele.

Iată, pe acest tăbăcar numit Ilie Dumitrescu-Jiletcă, omul care-i cîştigase într-un singur minut aproape trei milioane de lei, el îl combătuse cu cîteva luni înainte.

*7

Jiletcă ieşise la limită. îl votaseră afaceriştii proaspeţi intraţi în club, plus cîţiva generali şi magistraţi ieşiţi la pensie, cărora marele fabricant de cizme şi de ghete le oferea, cu discreţie, pentru pantofii doamnelor, bonuri gratuite, bucăţi de piele de crocodil şi de căprioară, mostre, daruri, care se vor repeta din lună în lună, plus fîşii de box pentru propriile dumnealor ciubote. Aceşti onorabili membri ai selectului club, deşi ei nu posedau nici motocicletă, au fost de perfect acord cu replica pielarului, în ajunul votului, cînd acesta aflase de ostilitatea pe care i-o arăta arbitrul suprem :

— Adică dece-i zice „Automobil-CTub", dacă mi se fac greutăţi mie, care am trei automobile personale ? Alţii, cît ar fi ei de prinţi, n-au nici măcar motocicletă ? Cum vine asta ?

Jiletcă fu ales. Burghezia triumfase, dădea o nouă lovitură ciocoimii.

în această noapte, înfruntat de aCel temerar *„banque haut !"* al prinţului, bogatul pielar îşi luase o promptă şi strălucită revanşă.

Cel din urmă cavaler va trebui să plătească. Altminteri s-a isprăvit cu povestea arbitrului ireproşabil, a perfectului gentilom. Era în joc obrazul însuşi al nobleţei moldo-valahe.

De aceeaşi părere era şi prinţul. Va trebui să plătească. Dar cum ? De unde ? Cele cîteva sute de lei din portvizitul cu monogramă şi coroană de aur, n-ajungeau. Lascaris trecea prin mari greutăţi financiare, de cîteva luni n-avea cum s-o scoată la capăt. Gestul de astă-seară fusese o ieşire nebunească. Dar era suprema încercare. Fără riscuri nu poţi obţine un lucru important. Cunoştea cîteva cazuri de noroc care surîsese celor îndrăzneţi : de două ori la Roma şi o dată la Madrid, văzuse, cu proprii săi ochi, cum oameni care nu posedau nici a zecea parte din banii de pe masa verde, dar se bucurau de o excelentă reputaţie, strigaseră *„banque-haut*şi cîştigaseră. De ce nu i-ar surîde norocul şi lui ?

Cîştigînd, dintr-o dată, opt sute de napoleoni, ar fi scăpat de grijile existenţei. Ar fi putut trăi destul de larg, cel puţin doi-trei ani. Ar fi continuat să joace

- m<3dest, cu prudenţă, aşa cum juca de multă vreme, ciupind regulat cîte un napoleon, doi pe noapte şi păstrîndu-şi bunul renume, seninătatea olimpiană cu care rezolva micile incidente, marile conflicte.

De ani întregi trăia din venitul unei mici ferme de **lîngă** Bucureşti, fermă pe care o numea „domeniul" sau „castelul", fiindcă în mijlocul ei se afla un vechi conac boieresc, cu turn, un palat aproape năruit, în care o singură cameră mai putea fi locuită. Era casa bunicilor şi străbunicilor săi, rămasă ca o sperietoare de vrăbii în centrul unor mari moşii, de multă vreme intrate pe mîna altora prin ipoteci urmate de vînzări. Cum această fermă era la şapte kilometri distanţă de şoseaua Bucureşti—Ploieşti, nu se ducea nimeni s-o vadă şi să afle că averea Lascaris-Paşcanu se topise de multă vreme şi--i rămăseseră numai vestigiile feudale, comedia aparenţelor, acel conac cu turn şi cîteva pogoane în jurul lui.

Dacă cineva, un indiscret, s-ar fi rătăcit pe-acolo şi ar fi stat de vorbă cu ţăranii, ar fi aflat că, de multă vreme, proprietarii domeniului scăpătaseră şi că moştenitorul suprem era foarte sărac... Sărac, dar tot cu nasul pe sus. Cît era de „mare senior" prin saloanele şi cluburile Bucureştilor, pe atît era de cărpănos şi de aspru cu puţinii muncitori ai fermei din jurul turnului. Oamenii rămăseseră din vechime cu teama stăpînului şi nu crîcneau. Prinţul se lăcomea la plata pe-o săptămînă a unui grădinar şi lua la palme argaţii pe care îi prindea răsucind o ţigară în timpul lucrului.

După ce-i bătea, dădea ordin vechilului să nu le plătească. Lua banii el, spunea că vrea să-i înveţe minte, să nu se obrăznicească şi altă dată. De fapt, se ducea să-i joace în strada Ştirbei-Vodă, fiindcă alţi bani n-avea.

De cîştiga, venea şi le plătea ţăranilor în faţa altora, în silă, ca şi cum le-ar fi dat de pomană. Vechilul era o lepră din sat, unul Argăseală ; nu era plătit nici el cu lunile, dar făcea pe licheaua, prinsese slăbiciunea boierului, îi spunea măria-ta şi-i săruta mîna. Ştia să stoarcă din sărăcia pămîntului şi să trăiască furînd pe boier şi pe săteni, cărora le cerea munci suplimen-

tare, pe seama lui, ca să-i mai ţie pe la „curte". Sîmbăta îi aduceau ouă şi caş, din sărăcia lor, spre a-l îmbuna. Numai aşa putea pune mîna pe tainul cuvenit pe şapte zile. Trebuiau să înghită şi să tacă. în altă parte n-aveau unde se duce, atît era de mare sărăcia. La fel era împilarea şi pe moşiile vecine.

De plîns, nu le trecea prin cap.

Cui să se plîngă ? Primarul şi jandarmul erau de partea lui conţi Jeannot, care avea trecere mare la Bucureşti şi putea să-i dea oricînd afară din slujbă. Schimbase vreo trei popi ai satului şi doi subprefecţi.

De atunci, nu-i mai ardea nimănui să ridice glasul.

Intrase frica-n ei, se temeau să nu fie arestaţi şi se mulţumeau să-şi ducă greul zilelor pe brazdele unde asudaseră părinţii şi bunicii lor.

Boier de viţă la Bucureşti şi mic satrap pe „domeniile" lui, Lascaris-Paşcanu ducea această îndoită viaţă aşteptînd să-şi facă o altă stare, să nu mai aibă nevoie de ridicolele venituri ale fermei, s-o închirieze, poate s-o vîndă lui Argăseală cu turn cu tot.

Vechiul atît aştepta... îl pîndea de ani întregi.

*

în noaptea cînd încercase să-şi schimbe destinul, cînd jucase marea carte şi pierduse o sumă uriaşă, prinţul Lascaris-Paşcanu împlinea cincizeci şi doi de ani. Părea mult mai tînăr : silueta sveltă, mersul sprinten, ţinuta mîndră compensau oboseala feţei, păienjenişul care-i încercuia ochii, paloarea obrazului, argintul tîmplelor.

înrudit cu cele mai aristocratice familii din ţară, doctor în Drept de la Bruxelles, nu-i fusese greu să ajungă în diplomaţie, unde a urcat pînă la gradul de consilier. La un moment dat, a fost însărcinat să conducă legaţia noastră de la Roma. Ministrul era în concediu. Lascaris îi ţinea locul. De atuncea spunea el şi repetau, pînă la saturaţie, prietenii şi familia, i se trage ghinionul. Şi iată cum. Ministrul de Externe Niculescu-Pantazoglu trecînd pe la Roma, însărcinatul de afaceri îi oferise o masă la care participau membri de-ai corpului diplomatic străin şi cîţiva aristocraţi români. Cei paisprezece convivi, plus gazda, erau instalaţi la masă la ora precisă. Pantazoglu a sosit, ca de obicei, cu mare Intîrziere, spre nemulţumirea subalternului său, care-i atrase atenţia că protocolul italian e foarte strict în această privinţă. Pantazoglu, oarecum jignit că n-a fost aşteptat de toată lumea, furios că i se mai fac şi observaţii, a înghiţit în sec, şi-a pierdut verva obişnuită, a tăcut toată seara. îndată ce-a ajuns în ţară, primul gînd i-a fost să recheme în minister pe scorţosul consilier. Demn, Ion Lascaris-Paşcanu şi-a dat demisia. Aversiunea ministrului neglijent faţă de un subaltern formalist. Aceasta era versiunea curentă, explicaţia ieşirii din diplomaţie a prinţului Ion Lascaris-Paşcanu. încă o victimă a lui Pantazoglu !

Cei ce l-au cunoscut pe fostul ministru de Externe ştiu că avea deplorabilul obicei de-a întîrzia la mesele oficiale. Sosea zgomotos, fără să se scuze, îşi lua locul şi începea să vorbească necontenit şi tare, acaparînd tot interesul, strigînd ca s-audă cei mai depărtaţi comeseni, dominînd toate zgomotele cu glasul său de diacon de la Mitropolie, nelăsînd pe nimeni să plaseze un cuvînt.

Prima parte a versiunii Lascaris — incidentul cu întîrzierea la dineu, la Roma — putea fi perfect adevărată. Dar mai ştiu cei ce l-au cunoscut că Niculescu-Pantazoglu era un om de inimă, ceea ce se cheamă, în mod familiar, „un băiat bun" şi n-ar fi fost capabil de asemenea meschine răzbunări.

Adevărul era cu totul altul.

Lascaris fusese rechemat în urma unui raport secret, al treilea în genul acesta. Primele două, emanate de la Madrid, îl acuzau de indelicateţi băneşti şi sentimentale, în acest al treilea raport confidenţial, se povesteau lucruri foarte grave. O poveste foarte complicată, subiect pentru un romancier de analiză, expert în descrierea de moravuri din înalta societate cosmopolită.

Iată pe scurt, acest capitol autentic din viaţa prinţului nostru.

La Roma, el intrase în stinse legături cu fiica unică a unui foarte bogat bancher din Amsterdam. Doamna

avea şase ani mai mult decît soţul şi opt ani mai mult decît Ion Lascaris-Paşcanu, care, graţie tinereţii, distincţiei, farmecului său specific românesc, intră foarte repede în favorurile numitei doamne. Era nelipsit din societatea perechii sud-americane, şi ducea, de cînd cunoscuse pe generoasa fiică a bancherului olandez, o viaţă mai presus de posibilităţile financiare ale unui diplomat de carieră.

Colegul său latin nu căuta să intre în amănuntele prieteniei dintre soţie şi amicul casei. El însuşi era îndrăgostit de o tînără şi frumoasă balerină, pe care o întreţinea fastuos din zestrea de fiorini. Se însurase acest diplomat sud-american nu dintr-o înclinaţiune a inimii, ci din nevoia de fast. Doamna, de asemenea, nu făcuse o căsătorie din dragoste : îl luase ca să iasă din obscuritatea burgheză, să aibă titluri oficiale, să călătorească oficial, să intre în lumea aleasă a ambasadelor, deci a aristocraţiei.

Nici un nor nu întuneca dubla idilă neerlandeză, din Cetatea Eternă. Iată însă că, într-o bună zi, consilierul de peste Ocean pălmui în public pe consilierul de la gurile Dunării. Acesta îi trimise martori. Insulta era prea gravă, ca să nu fie spălată în sînge. Unul dintre cei doi diplomaţi trebuia să plătească acele palme cu viaţa. Era un scandal foarte şic. Doamna de origină bancară, din cale afară de orgolioasă, a fost încîntată, în primul moment, a fost profund măgulită de această dramă jucată în gloria ei. Un duel pentru ea îi ridica enorm acţiunile, în lumea_cosmopolită din cetatea papală. Un duel, pentru ea ! Dar bogata şi matura moştenitoare a nababului din Amsterdam se înşela. Nu din pricina ei izbucnise conflictul. Cele două palme fuseseră trase în onoarea domnişoarei de la operă. Dansatoarea cunoscuse prin protectorul ei sud-american, pe bunul prieten din sud-estul Europei. Şi de rîndul acesta prinţul român îşi pusese în valoare calităţile de distincţie, de farmec specific românesc. Donjuanul ele la gurile Dunării cîştigase o nouă victimă. Dar nu s-a putut bucura prea mult de roadele ei. Ceea ce putea tolera soţiei sale, consilierul refuza protejatei. O explicaţie violentă, două palme, o provocare la duel. Dar nu trebuia să se

ştie, mai ales doamna nu trebuia să ştie pentru cine izbucnise scandalul. Ceea ce credea că i se poate permite ei însăşi, în virtutea milioanelor de fiorini paterni, geloasa-inf'idelă nu admitea din partea soţului sărac, căruia îi înlesnise o viaţă de feerie, în schimbul unui devotament total. Cei doi consilieri rivali, care se vor tăia sau se vor împuşca mîine-n zori, lîngă mormîntul Ceciliei Mottela, pe Via Appia, căzură de acord, în virtutea unei milenare francmasonerii masculine, să ascundă motivul real şi să pună acest duel pe seama luptei pentru dulcineea comună, respectiva doamnă cu fiorini. Nu le va scăpa un singur cuvînt despre tînăra dansatoare. Aşa s-au înţeles, peste neînţelegerea fundamentală.

Amîndoi gentilomii erau interesaţi să nu se ştie adevărul adevărat, amîndoi trebuiau să menajeze susceptibilitatea olandezei care era atît de generoasă cu amîndoi.

Soţia milionară, celebră prin toaletele, bijuteriile şi fardurile cu care îşi întreţinea eterna tinereţe, nu văzuse în proiectatul du^l decît un nou omagiu adus graţiilor şi orgoliului ei. Cînd, însă, află din gura martorilor, prieteni comuni, cît erau de grele condiţiile în care se vor bate cei doi gentilomi, că măcar unul dintre ei va rămînea culcat pe veci, lîngă celebrul mormînt al Ceciliei, se cutremură. Nu voia să piardă pe nici unul.

îi trebuiau amîndoi. Soţul pentru avantajele rangului, celălalt pentru farmecul personal. Acest caz de conştiinţă ar fi un moment epic în cartea pe care ar compune-o romancierul de analiză, despre care am vorbit mai sus. Fantezia şi puterea lui de pătrundere psihologică ar putea crea capitole senzaţionale. Iată scenele patetice, intervenţia doamnei pe lîngă fiecare beligerant, implorîndu~i, în numele cerului, să nu se bată. Iat-o agitată, frîngîndu-şi mîinile, ameninţînd cu sinuciderea. Tat-o rugîndu-se madonelor colorate din bisericile şi catedralele romane, într-o proaspătă conversiune, plîngînd, leşinînd. Dar nimic nu-i îndupleca pe cei doi cavaleri ai spadei şi ai pistolului. Erau neînduraţi amîndoi.

Unul nu voia să-şi ceară scuze, celălalt nu admitea nici o scuză.

Ieşirea pe teren şi continuarea duelului pînă la o concluzie funestă erau inevitabile.

După o serie întreagă de pasionate intervenţii, biata femeie ajunsese la argumentul suprem cu care ar fi trebuit să înceapă. (Aici romancierul se-• ruşinează şi e gata să depună condeiul.) Anume, tragica doamnă semnă două cecuri copioase şi duelul nu mai avu loc. Un proces-verbal care spăla onoarea fiecărui cavaler fu redactat de martorii complezenţi, amici ai casei. Deznodămîntul fu mai mult idilic decît sîngeros. Diplomatul sud-american oferi un splendid colier de perle domnişoarei din balet, iar compatriotul nostru rămase cu palmele încasate şi cu cecul idem. Luă primul tren spre Veneţia, ca să nu.fie arătat-cu degetul la Roma.

Nu trecu mult şi-i veni vestea rechemării. Părăsi leagănul strămoşilor săi daco-romani ca să se reîntoarcă la leagănul părinţilor heleno-valahi. Matroana olandeză şi dansatoarea italiană rămaseră, pînă la, noi ordine, în grija unică; a eroului transatlantic, a cărui onoare, cam mototolită în ultima vreme, căpătă o călcătură şi un lustru nou. prin gestul său cavaleresc, • unanim admirat : e vorba de palme, nu de cec.

" Ministrul- de Externe NicUlescU-PantazOglu n-a comunicat nimănui motivele rechemării, consilierului din Italia, dar prinţul a umplut tîrgul, povestind lecţia protocolară pe. care o dăduse şefului său la un dineu, la Roma.

< Reîntors la Bucureşti, Lascaris, căruia ministrul, rechemîndu-1 în administraţia centrală, îi întinsese Un cblac de salvare, publică o demisie zgomotoasă. Din cecul încasat la Roma îşi aranja cîţiva ani de *dolce far niente.* Ţinta lui supremă era, acum, procurarea unei cuirase de gentilom, armura cavalerului *„sans peur et sans reproche"* adică neprihănit.

Ruşinea pe care o pătise pe malurile Tibrului voia s-o spele în apa Dîmboviţei. începu să frecventeze saloanele, cafenelele, cursele, redacţiile ziarelor, intră membru la „Automobil-Club". Nu lipsea de la nici un concert, de la nici o expoziţie de artă, de la nici o premieră teatrală. De la înălţime, dădea opinii favorabile, ca să-şi cîştige gratitudinea expozanţilor. Avea o ţinută hieratică. Amabil, dar distanta Vorbea numai de manierele elegante, de bunele moravuri care se pierd, de oamenii importanţi pe care îi cunoscuse în străinătate, de lipsa de etică a noilor intruşi în viaţa publică a ţării şi de ce i-a spus într-o zi cutare monarh sau preşedinte de republică. Se decretase singur, un fel de Curte de casaţie a supremei distincţii. Avea o ţinută de senior, în care se întrunea prestigiul osului domnesc şi marea tradiţie a diplomaţiei de odinioară.

Era intransigent pe chestiunile de demnitate şi de onoare. Provoca la duel pentru nimica toată. Avea un întreg dosar în care i se cereau scuze. Reputaţia de •spadasin care culcase la pămînt cîţiva granzi de Spania şi vreo patru-cinci conţi italieni îi precedase reîntoarcerea în ţară şi-i crease o reputaţie de temut. în doi timpi şi trei mişcări punea la locul lui pe orice guraliv care .vorbea de rău pe cutare doamnă din aristocraţia bucureşteană, pe cutare vechi boier. Uneori prinţul nici măcar nu cunoştea persoanele pentru care intervenea cavalereşte. Gestul era cu atît mai sublim. Arăta unei nobilimi decadente ce înseamnează solidaritate de castă.

Ultimii bani ai cecului îi învestise în cele cîteva hectare care îi mai înconjurau conacul cu turn. Bine administrat, venitul modest al acelei gospodării de la Paşcanii-Ilfovului îi vor asigura o. viaţă independentă şi demnă pînă la o eventuală căsătorie. Erau destul de numeroase familiile cărora le-ar fi surîs să se alieze cu un personaj atît de distins.

Dar logodnicele ce i-ar fi convenit din punctul de yedere al genealogiei erau întrucîtva paupere, iar fetele cu zestre aveau taţi cu degete groase şi ceafa lată, târgoveţi proaspăt înstăriţi prin negustorie, petrol, politică şi. alte traficuri. Se mai găseau şi unele moşierese cu dotă ispititoare, dar nu ştiu cum se făcea că unele erau 'rahitice, iar altele aveau nasul trist şi pretenţii exagerate.

Dealtfel, nici nu prea i se iveau ocazii să le întâlnească. Locuiau la ţară, în provincie. Cînd veneau la

Bucureşti, nu se duceau nici la curse, nici la teatru. Iar el n-avea ce să caute pe la modiste şi la croitorese, unde le-ar fi putut găsi.

Colegii săi de club, oameni aşezaţi, cu nume şi avere, nu-l invitau la ei acasă, unde pretendenţi mult mai tineri decît acest flăcău tomnatic le curtau odraslele.

Şi apoi prinţul se apropia de cincizeci de ani, o vîrstă cînd nu mai rişti să-ţi iei soţie de douăzeci sau chiar de treizeci de ani : e foarte imprudent pentru liniştea şi onoarea de mai tîrziu a menajului.

An după an, anii treceau...

Viaţa se scumpea, veniturile fermei scădeau, iar nopţile pierdute la „Automobil-Club" nu-i sporeau recolta de cartofi şi de tomate, din umbra turnului ancestral. Viitorul se anunţa sumbru.

Mediocritatea cotidiană îl apăsa, îl exaspera. Cunoscuse zile de splendoare în cariera lui şi nu putea renunţa definitiv la visul unei vieţi de fast şi de strălucire.

îşi făcea aspre mustrări că n-a profitat de tinereţea, numele şi situaţia lui, ca să se însoare cu vreo străină bogată, dornică să-şi înnobileze numele. în locul aventurei cu neerlandeza de la Roma, ar fi trebuit să urmărească o căsătorie fabuloasă. Era prea tîrziu, acum.

Nu putea ieşi din platitudine decît printr-o lovitură. Dar ce fel de lovitură ? Nu s-ar fi putut apuca de orice.

Tot iucîndu-se cu distincţia, cu perfecta corectitudine, ajunsese să-şi facă din ele a doua natură. Avea rude puternice, în guvern, magistratură, prin băncile de credit, dar nu intervenise pe lîngă ele pentru anumite numiri în funcţie, pentru participări la consiliile de administraţie, permise, monopoluri, cîştiguri de procese, tranzacţii şi atîtea alte izvoare de venituri la care se adăpau pe vremuri oamenii fără meserie ai României Mari. Prezenţa permanentă a lui Niculescu-Pantazoglu la Afacerile Străine, interzicea prinţului reintrarea în diplomaţie. Pretutindeni, porţi închise. Trebuia să lovească o dată cu piciorul într-una din aceste porţi. Prudent cumpănit în cel mai mic gest, sever, surîzînd rar, purtîndu-se extrem de politicos cu ultimul uşier, el îşi cucerise, la club şi aiurea, o excelentă reputaţie. Pînă cînd iată marea încercare, gestul temerar, ale cărei consecinţe trebuia să le suporte acum.

— *Banque haut !*

Iată nefericita inspiraţie momentană, care putea să-l salveze, dar, cum s-a şi întîmplat, putea să-l dea peste cap. Acel *„banque haut."* strigat din fundul sălii de joc, venise poate fără voia lui, dintr-un fond de prea mult echilibru forţat şi care se cerea clătinat. Venise din subconştientul aventurierului refulat, care îşi cerea dreptul la o manifestare senzaţională, dreptul la marea, la mîntuitoarea aventură. Omul cu cele trei rapoarte confidenţiale înviase, se declarase.

Zarurile erau aruncate. Nu mai era nimic de făcut.

Acuma iată-l, tîrziu după miezul nopţii, iată-l urcînd pe strada Ştirbey-Vodă spre Cişmigiu, apoi coborînd pe Schitu Măgureanu, ca s-ajungă în strada Sfîntul Constantin, unde locuia.

Mai avea douăzeci şi trei de ore, ca să găsească cele aproape trei milioane de lei necesari. Trebuia să plătească lui Dumitrescu-Jiletcă — sau să-şi zboare creierii. Nu ! Nu-şi va zbura creierii. Din piatră seacă va trebui iă scoată acei bani, în decursul zilei de mîine. Era o datorie de onoare. îi va scoate. Cum ? Nu ştie nici el bine. în cap i se rostogoleau tot felul de planuri, de combinaţii, una mai ingenioasă decît alta. Spiritul i se mobilizase total, i se ascuţise, nimerea ca săgeata. Se gîndea la toţi cei care puteau să-l ajute. Să încerce unele împrumuturi. Prea puţin : suma datorată era colosală. Ca să scoată o parte numai, trebuia să facă o serie întreagă de platitudini, de acţiuni dezonorante. Nu e nimic ! Le va face ! Din moment ce nu erau publice, aceste acţiuni dezonorante, le va face. Cu creierul transformat într-un mare şantier, el eşafoda cele mai abracadabrante construcţii. Ajunse acasă, în odaia din strada Sfîntul Constantin şi se întinse în pat, îmbrăcat cu ochii în tavan, fumînd ţigaretă după ţigaretă. Nu-i ardea de somn. Calcula folosirea fiecărui minut. Niciodată nu fusese timpul mai preţios decît în aceste douăzeci şi două de ore care îi mai rămîneau pînă la ora două noaptea.

Imaginația îi lucra vertiginos. Primul gînd i-a fost o tranzacție onestă. Va ipoteca sau va vinde ferma. Dar ferma nu valora atît. Şi apoi, o asemenea vînzare nu se face cît ai bate din palme. Şi apoi, vînzînd-o, oare nu-şi tăia toate legăturile cu trecutul, nu-şi suprima realitatea materială de castelan, titlul său de glorie ? Nu. Conacul şi cele cîteva hectare de pămînt care-l înconjurau trebuiau păstrate ca o relicvă, ca un simbol, ca o mărturie prezentă şi permanentă a legăturilor sale cu pămîntul, cu veacurile acestei țări, pe care atîți înaintaşi de-ai lui o stăpîniseră.

Va găsi bani pe altă cale. Va folosi dobînzile unui capital moral cîştigat prin ani întregi de corectitudine. Era momentul să-şi pună la încercare prestigiul de om care nu şi-a călcat niciodată un legămînt; care nu este capabil de o indelicatețe. Perfectul gentilom, cel din urmă cavaler.

Urmări, în acelaşi timp, trei, patru, cinci cărări.

Le împletea, le descurca, le orînduia. Calcula distanțele dintre locuințele celor pe care îi va vizita, timpul, material ca s-ajungă de. la • unul la altul, posibilitatea de a-i găsi acasă, absența unora, refuzul sau imposibilitatea de a-i servi,. ale celorlalți. Telefonul îi va fi un auxiliar prețios. Cînd va putea face toate aceste curse ? Cîte zeci de minute va pierde cu fiecare vizită, pentru fiecare pledoarie ? Pledoarie! Cuvîntul acesta îi aduse aminte că aseară, unchiul său, Lazăr: Argeşanu, preşedintele „Automobil-Clubului", consilier la Curtea de Apel, s-a reîntors devreme, pe la ora nouă, ca. să se ducă acasă. Avea de studiat un proces important, o moştenire de sute de milioane. Trebuia să-şi dea verdictul chiar în ziua următoare, adică astăzi, după ora unu.,

Lascaris, care îi cedase locul la preşedinție, credea că are dreptul la o recompensă din partea unchiului. Se va duce la el peste cîteva ore, la ora opt dimineața, să-l găsească în pat. îi va cere să dea o sentință favorabilă cutăruia din cele două părți adverse. îi va spune, cinstit, că a pierdut cît a pierdut şi că trebuie neapărat să-şi onoreze' cuvîntul, ca să rămînă cu obrazul curat.

Apoi se va duce şi va vinde, anticipat, rezultatul grupului privilegiat de hotărîrea Curții. Planul i se păru

genial. Apoi îi cîntări absurditatea. Trebuia să înceapă prin a, sonda pe înşişi împricinații, să se tîrguiască ,cu ei, şi abia după aceea să ceară unchiului,, marele serviciu de care avea absolută nevoie,, Se va. tocmi cu fiecare candidat la moştenirea sutelor de milioane. Aşa va face. I şe părea că hazardul însuşi e de partea lui, că acest proces, venit tocmai a doua zi după imensa lui pierdere, era destinat să-l salveze. Socoti suma ce i s-ar putea da ca avans. N-acoperea datoria. Va căuta şi-n altă parte. Avea o zi întreagă în fața lui.

îşi aduse aminte că fata unui fabricant de bomboneria, o domnişoară de vreo treizeci de ani, blondă şi grasă, se îndrăgostise de el vara trecută la Sinaia şi ținea morțiş să-l ia de bărbat. Această fată era copilul unic al cofetarului, care o adora. îi făcea toate voile. Ar fi fost cel mai fericit părinte dacă prințul ar fi consimțit să-i fie ginere. Dar prințului numai de această mezalianță nu-i arsese pînă atunci.

Se şi vedea la braț cu Bombonica ! Iată-l intrînd cu ea la recepții, la cazinou, la premiere, în saloane. Iată-l apoi moştenitor şi patron al fabricii de şocolată, al hotelurilor „Unirea" şi „Caraiman" din Bucureşti, al numeroaselor cofetării din țară cu firma unică „La PorumbeluI-de-Aur". Mereu, mereu la braț cu Bombonica : el înalt, zvelt, cu monoclu, cu tîmplele cărunte, cu mustața încă neagră, tunsă, în mijlocul feței pale, sub nasul fin, împreunat în linie dreaptă cu fruntea, ca al statuilor eline, iar tînăra consoartă, bondoacă, roză, aproape congestionată şi transpirînd la cea mai mică emoție.

Era sensibilă ca o mimoză, domnişoara Bombonica ; blondă, caldă şi revărsată ca un cozonac proaspăt. De ce-i spuneau „Bombonica" şi nu-i spuneau „Cozonăcel"? Prințul îşi punea această întrebare în momentele atît de grele, pe care, în dimineața lividă, le petrecea întins pe pat, îmbrăcat, cu ochii în tavan, fumînd ca un şarpe.

De ce s-o fi spunînd „fumează ca un şarpe"? se întreba el.

Şerpii nu fumează ! O va cere de nevastă pe domnişoara Cozonăcel.

Bombonica împreună cu tatăl ei, hotelierul-cofetar, vor fi în al nouălea cer, aflînd că Lenuța Paraschivescu se va numi Eleonora Lascaris-Pașcanu.

Prințul făcuse mare haz acum cîteva luni, gîndindu-se la hazul pe care l-ar face colegii dela „Automobil-Club", alăturînd cele două exemplare de umanitate, atît de nepotrivite... Astăzi, însă, în aceste zori ale începutului de martie, domnișoara Lenuța Paraschivescu apărea prințului într-un nimb nou, salvator. Va folosi patetica ei înclinațiune. Cerul se însenina. La orizont, porumbelul tutelar al numeroaselor cofetării „Paraschivescu" bătea din aripele-i de aur.

Se mai gindea prințul și la altă femeie pe care o va cere în căsătorie tot în aceeași dimineață. Era o moșiereasă bogată de vreo cincizeci de ani, văduva unui coleg de la Externe, Madeleine Ulmeanu (frumoasa Mado, de odinioară) care se măritase cu un diplomat fiindcă alt diplomat — în speță el însuși, Ion Lascaris-Pașcanu •— o abandonase după ce-i sucise capul. Mado rămăsese statornică iubirii ei din tinerețe.

Spre deosebire de alte femei, ea nu-și vopsea părul. Ondulațiunile argintii îi dădeau o mare distincție. O mai înnobilase și faptul că fusese măritată cu un consilier de legație și că mama ei era născută Mavrojani.

Tatăl ei, Stoian Cunev, venise de mic în țară, la niște rude care țineau bostănărie în Chiajna, un sat bulgăresc din apropierea Bucureștilor. Băiat dezghețat, neică Stoian făcea dese drumuri peste Dunăre, de unde începu s-aducă echipe de zarzavagii.

Aduse primul grup de doisprezece, pe socoteala lui. I-a angajat, pe fiecare, pe șase luni, pentru o anumită sumă, la o grădinărie de lîngă București. I-a vîrît pe toți doisprezece într-o șură, lîngă pompa de irigații. Dormeau în. paturi de scînduri suprapuse, toți la un loc, îmbrăcați. îi hrănea cu un fel de terci fiert într-o copaie, un amestec de făină, mălai, lapte, cartofi și morcovi tocați, care nu-l costa mai nimica.

După ce se săturau, bostangii puneau copaia pe-o laviță și seara iar mîncau din ea, cu linguri de lemn. O oală cu apă din care sorbeau pe rînd, ajungea acestor oameni sobri, cinstiți, muncitori, care n-aveau nevoie

de supraveghetori, ca să-și vadă de treabă. Se culcau cum înnopta, se sculau înainte de cîntatul cocoșilor și munceau spornic, pînă seara. Boierul, logofeții de pe moșie, erau mulțumiți de ei...

Dar anul următor n-au mai vrut să vie în arenda lui Stoian. Aflaseră că vătaful lua de două ori mai mult decît le dădea lor. Stoian a surîs, i-a bătut pe umeri, ca un suveran mărinimos, luîndu-le de azi încolo numai zece la sută din cîștig, fiecăruia. Era mai ușor și pentru el. Putea să-și vadă de alte treburi. în loc să lucreze cu o echipă restrînsă, a început s-aducă din Bulgaria zeci și zeci, sute și sute de grădinari, pe care îi angaja la fermele din jurul capitalei. Mii de compatrioți a adus Stoian Cunev să lucreze pentru alții. Pe urmă s-a gîndit să-i importe pe seama lui.

A cumpărat pămînt, a încropit ferme, grădini de zarzavat, de la gropile lui Ouatu pînă la Cotroceni, de la Filaret pînă-n. jurul cimitirelor Sfînta Vineri și Pătrunjel. în fiecare an, își sporea avuțiile.

Creștea pepeni pe Ialomița, porci la Arad și pește în heleșteiele de pe parcursul Ciorogîrlei.

S-a îmbogățit foarte repede și a intrat în înalta societate bucureșteană. Purta lanț gros la ceasornicul de aur, inele grele în degetele dolofane și albe.

Era alb și roz și grăsun, neică Stoian. își scotea mereu în evidență mîinile albe, ca să se vadă că n-a muncit în viața lui. își ferea obrazul de vînt și de soare, ca să rămîie alb, ca adevărații boieri. Stoian Cunev făcea tot ce putea, ca să nu se simtă că e băiat ue țărani cu mîinile pîrjolite și aspre.

Alb, roz și colosal de bogat, s-a însurat cu o boieroaică săracă, ai cărei străbuni veniseră din Fanar. La braț cu nobila doamnă cu nume grecesc, iată-l acum pe bai-Stoian înfipt în cea mai autentică aristocrație valahă. Au adus pe lume o fată, care la douăzeci de ani uimise Bucureștiul cu frumusețea și distincția ei. Dar Stoian n-a avut parte s-o vadă măritată cum visa el : a murit, bietul Cunev, iar după cîteva zile i-a murit și văduva, porfirogeneta.

Ani și ani trecură. Trecură decenii.

Acum .la cincizeci de ani, • Madeleine Ulmeanu, născută Cunev, îl iubea încă pe Lascaris. S-ar fi căsătorit cu el îndată ce ar fi cerut-o. Dar Jeannot o neglija, Se întreba el însuşi, acum, de ce nu s-a însurat cu ,această femeie atît de frumoasă şi de bogată ? Se întâlniseră: cu zece zile .înainte pe Calea Victoriei. în faţa cofetăriei „Capsa". Cotiseră amîndoi pe , strada Edgar Quinet. Vorbeau ca vechi şi buni prieteni. El, galant, ceremonios şi cuceritor ca de obicei, ea oarecum melancolică, într-un surîs. Trecuse atîta vreme de cînd prinţul era la Bucureşti şi n-o ceruse. Cu toată mîndria ei, Mado se gîndi să ia iniţiativa ea însăşi. I-a spus că se simte singură, că viaţa îi pare searbădă, că anii trec foarte repede, că a îmbătrînit. îşi arăta cu cochetărie părul argintiu. El o complimenta, spunîndu-i că niciodată n-a fost mai frumoasă.

întîlnirea de acum zece zile îi păru, în noaptea aceasta, lui Lascaris providenţială. Se va duce chiar în cursul dimineţii la Madeleine, îi va cere mîna. La plecare, îl va spune în ce impas se află, o va ruga să-1 împrumute. îi trebuia neapărat această sumă, ca să plătească o datorie de onoare., E un moment greu. Va trece. Se vor căsători., ;

îşi va vinde sau îşi va ipoteca Paşcanîi-Ilfovului şi îi va înapoia banii împrumutaţi. Vor pleca amîndoi pe Coasta-de-Azur să înceapă o viaţă nouă, o viaţă de iubire şi de vis, reluînd frumoasa idilă de odinioară. Toate vor fi uitate, toate vor fi părăsite pe aceste pustiuri de bărăgan în care două persoane atît de distinse n-aveau ce căuta. Ah, cerul mediteranean !

Ieşind de la Mado, prinţul va cere mîna domnişoarei Paraschivescu. Copila va transpira, va rîura de emoţie, iar Porumbelul-de-Aur, tatăl ei, va fi fericit să-i consimtă pe loc, un important avans de zestre, pentru lichidarea: unui trecut de celibatar neglijent. Acest împrumut, bineînţeles, dacă e, nevoie, cel din urmă cavaler i-1 va restitui prin hipbtecarea sau chiar vînzarea unora din moşiile care făceau cercuri imense pînă la orizont, în jurul turnului voievodal din Paşcanii-Ilfovului.

Domnul Gută Paraschivescu (Porumbelul-de-Aur) va trebui să plătească bine noua lui achiziţie : un nume boieresc costă mai mult decît un vagon de cacao.

Indivizii scunzi, chiar cei de statură potrivită, nu pot înţelege prestigiul, succesul pe care-1 au în viaţă oamenii înalţi. A-ţi domina semenii cu un cap, înseamnează a avea asupra lor un ascendent de care ei nu-şi dau seama, dar pe care îl consimt. Politeţea omului înalt e mai vizibilă decît a celorlalţi, fiindcă unghiul pe care-1 fac înclinîndu-se în faţa unui domn mai în vîrstă, a unui personaj important sau a unei doamne căreia îi sărută mîna, e mai accentuat.

E greu să refuzi un serviciu pe care ţi—l cere un om mai înalt ca dumneata. Acest serviciu e mai mult o favoare ce ţi se face : un ordin care ţi se dă.

Mai ales femeile sînt impresionate de această superioritate. A ajunge la umărul unui bărbat, a-ţi lăsa copilăreşte fruntea pe acest umăr, însemnează a simţi un protector puternic, mîndru. Pe pitic nu-1 prind aerele de protector, oricît de mare suflet ar avea, oricît ar fi de generos. Aristocrat şi înalt. Iată avantajul de care oamenii de statură mediocră nu beneficiază. Le trebuiesc mari calităţi de inteligenţă, de farmec, de talent, de avere, de glorie, ca să concureze pe primul imbecil înalt.

Adăugaţi morga aristocratică, reputaţia de senior, experienţa şi atracţia personală a lui Ion Lascaris-Paşcanu, gentilom şi donjuan, şi veţi înţelege temeritatea, aplombul şi siguranţa cu . care a pornit. şi a reuşit, în parte, să-şi îngenuncheze victimele, acest om cu monoclu.

La ora opt dimineaţa îşi avea planul gata. începu să telefoneze, să fixeze întâlnirile. Cum n-avea deoît cîteva sute de lei în buzunar, primul gînd i-a fost să caute cîteva mii, ea să-şi poată plăti un taximetru cu ora. Nu putea să-şi piardă vremea umblînd pe jos, sau cu tramvaiul, sau aşteptînd un vehicul. îşi făcu o toaletă îngrijită, îmbrăcă cel mai elegant costum, şi peste el, raglanul din lînă de cămilă. Pe o dimineaţă de burniţă— veniseră babele lui martie — el porni spre „Automobil-Club", unde personalul de serviciu făcea curăţenie. Acestor oameni matinali, apariţia sur-

prinzătoare a prinţului, le păru o viziune fantomatică. Umbrele nopţii se perpetuau prin prezenţa lui.

Ca un uliu, prinţul căzu pe intendent.

— Vezi cîţi bani ai în casă. Adumi-i pe toţi !

Intendentul, fascinat, se trase pas cu pas înapoi, fără să întoarcă spatele conului Jeannot şi se reîntoarse cu patru mii opt sute de lei.

— Diseară îţi dau zece mii !... zise Ion Lascaris înşfăcînd şi vîrînd cu neglijenţă bancnotele în buzunar, fără să le mai numere. Ieşi, cu fruntea sus, într-o atitudine imperială.

Cel dintîi popas îl făcu la unchiul său, magistratul, preşedintele clubului, conu Lăzărică.

11 găsi în halat, studiind marele proces.

Conversaţia se încinse, ca de obicei, pe franţuzeşte.

— Ia te uită : exclamă consilierul surprins şi oarecum îngrijorat, văzîndu-şi nepotul la o oră atît de matinală.

— Unchiule dragă, mi se întîmplă ceva foarte neplăcut !

Şi-i povesti păţania de astă noapte, acel fatidic *„Banque-haut."'* care-1 dăduse peste cap.

— *Voyons,* Jeannot, ai înnebunit ? Cum ai putut să te hazardezi aşa ? exclamă conu Lăzărică, scos din atmosfera sutelor de milioane pe care trebuia să le atribuie peste cîteva ore, uneia din cele două părţi în proces.

— Nu mi-aş fi închipuit că sînt opt sute de napoleoni în bancă ! răspunse prinţul cu candoare feciorelnică.

— Doar ai auzit cînd a strigat crupierul !

— Mi s-a părut că a strigat optzeci. Dumneata ştii că rareori se trece peste o sută de napoleoni, oricît de mari ar fi jocurile.

— Aşa e, dar, totuşi... Trebuia „să faci" atenţie... După ce-i povesti în amănunt — lovitura — de la masa verde, Lascaris tăcu, aşteptînd cu unchiul său, care nu era bogat nici el, să-i dea soluţia, posibilitatea de a-şi achita această datorie de onoare.

Dar magistratul tăcea, prins din nou de paragrafele afacerii pe care o studia şi al cărei rezultat depindea în mare parte de hotărîrea lui. I se părea că refugiindu-se în acest proces, scăpa de grija soluţiei care trebuia

dată acum scumpului său nepot şi, întrucîtva, moştenitor universal.

Prinţul, atît de impetuos de obicei, nu îndrăznea să mărturisească unchiului său motivul pentru care venise, îşi dădea seama că l-ar fi jignit profund. Nu. Nu putea să-i ceară aşa ceva ! Consilierul îl ştia pe Jeannot ce poamă e, de cînd era copil. Cunoştea şi motivele reale ale rechemării lui de la Roma. Dar nu şi-ar fi închipuit că bărbatul ponderat, corect, care devenise Ion Lascaris în anii din urmă, a putut să-şi piardă cumpătul în aşa hal. Se ridică de la masa de lucru şi începu să se preumble prin casă, preocupat, cu mîinile în buzunarele halatului, fîlfîindu-i poalele.

— Desigur, această datorie trebuie plătită chiar astă-seară. Opt sute de napoleoni ! Aproape trei milioane... De unde ai să-i scoţi ?...

— Mă gîndeam...

Conu Lăzărică îl întrerupse :

— Poţi să te gîndeşti mult şi bine... N-avem cunoştinţe care să ne poată împrumuta cu atîta... Să vedem. Să vorbesc cu Zoe... să vedem ce spune Zoe...

Zoe era soţia consilierului Argeşanu, o femeie de vreo cincizeci şi cinci de ani, care, în virtutea zestrei ce adusese tînărului procuror, confiscase şi dirija acum gospodăria vîrstnicului consilier.

Lazăr Argeşanu ieşi, puţin curbat. Lascaris privi pe urma lui, îngîndurat, apoi, prins de-o inspiraţie subită, se aşeză la marginea biroului, indiferent, ca omul care-şi caută o distracţie, ca să nu se plictisească, şi începu să răsfoiască foile dosarului... îşi notă numele grupurilor de moştenitori... Apoi, tot alene, ridică receptorul şi telefona uneia din părţile în litigiu.

— Aici casa domnului consilier Argeşanu, la aparat prinţul Lascaris-Paşcanu. Aş dori să vă vorbesc urgent, într-o chestiune care vă interesează... înainte de amiază, desigur.

Apoi, misterios, după ce se uită spre uşă, să nu intre cineva :

— E în legătură cu procesul...

Cel de la capătul firului pe care-l simţea emoţionat, se consultă cu altcineva şi răspunse, cu glas alterat :

— Puteți veni la ora zece ?
— Nu, la unsprezece.
— Vă așteptăm...

Prințul închise și, tot indiferent, cu mișcări lente, așezat neglijent pe marginea biroului, citind de la distanță în dosar, ceru alt număr, casa celeilalte părți.

Același ton, același vocabular. Și moștenitorii aceștia prezumtivi se grăbiră să-l poftească.

— A, nu, nu pot așa devreme !... La unsprezece și jumătate !

Lascaris trecu la fereastră, se uită în stradă, distrat... Telefonul sună. Cineva întrebă dacă e casa domnului consilier Argeșanu și dacă domnul prinț Lascaris-Pașcanu se află acolo.

— La aparat! răspunse acesta, intrigat. Celălalt închise. Jeannot bănui că erau cei cărora li se adresase cu cîteva minute înainte și care controlau să nu li se fi făcut vreo farsă. După alte două minute, alt telefon, cu aceeași întrebare, probabil de la al doilea grup de moștenitori.

— Acolo e casa domnului consilier Argeșanu ? Am putea vorbi cu prințul Lascaris?

La aparat! informă Jeannot.

— Voiam să știm dacă e pentru ora unsprezece sau unsprezece și jumătate ?

— Și jumătate ! confirmă cel interpelat și lăsă receptorul... „Mă controlează și ăștia? Semn bun!"

Unchiid se reîntorcea din apartamentul doamnei Argeșanu.

— Pe mine te rog să mă ierți, îi spuse conu Lăzărică, nu știu unde mi-e capul... Am un proces foarte important astăzi, foarte delicat...

—, Cine crezi că o să cîștige ? întrebă Jeannot cu simulată indiferență.

— Să vedem ! Să vedem ! răspunse consilierul de Curte, mult mai preocupat de afacerea Lascaris-Jiletcă decît însuși nepotul său, împricinatul.

— Cui i se cuvine moștenirea? Dumneata ce impresie âi, unchiule ?

— Nu sînt numai eu. Mai sînt și ceilalți consilieri. Mai sînt și avocații... răspundea Argeșanu, cu gîndul în altă parte:

El evita să dea un răspuns precis întrebărilor nepotului. De cum simțea curiozitatea sau indiscreția, consilierul se închidea în armura țepoasă a ariciului, se retracta, se retrăgea în spirala de var, în coaja protectoare a melcului. Jeannot simți cu intensitate această izolare în defensivă. Nu, nu era nimic de făcut cu conu Lăzărică.

Nu trebuia nici măcar să bănuiască scopul real al acestei vizite matinale. Dar nici Jeannot nu era dispus să renunțe la excelenta combinație cu moștenitorii. Se va duce la fiecare grup în parte și va trata cu fiecare, în numele unchiului său. Bineînțeles, va cere o mare discreție. Va spune că integrul judecător nu e în cauză, că nu știe nimic. Surîzînd, însă, cu inteligență, va da să se înțeleagă că vorbește din partea lui Lazăr Argeșanu însuși, dar că trebuiesc "salvate aparențele, că trebuiesc menajate susceptibilitățile.'

Toate acestea treceau fulgerător prin mintea lui Ion Lascaris, în vreme ce unchiul său își bătea capul cum să-l scoată din încurcătură.

— Vezi ce vrea să-ți spună, Zoe ! Te așteaptă ! încheie conul Lâzăricăj cu o vagă promisiune in glas și în priviri.

Tanti Zoe, abia sculată, proaspăt pudrată și care avea o afecțiune specială pentru nepotul prin alianță (consilierul era frate cu mama lui Ion Lascaris) îl. primi CU brațele întinse.

— Bietul meu Jeannot ! exclamă dînsa, tot în franțuzește.

' Ochii.de vultur ai omului cu.monoclu căzură,,, glonț, pe o casetă de bijuterii, așezată pe masă. Sc vedea că e proaspăt pusă acolo.

. . . — Datoria asta trebuie neapărat plătită ! spunea Zoe într-un freamăt. Noi n-avem mulți bani în casă. Dar iată bijuteriile... Ține inelul ăsta... Amanetează-l... ai să-l scoți cînd vei putea !

Tanti Zoe îi întinse un frumos diamant, înfipt într-un cerc de platină. Era tulburată. Era tulburată nu numai

de întîmplarea neplăcută prin care trecea Jeannot, dar de însăşi prezenţa lui fizică. Lascaris îşi adunase în ochi, în atitudine, în surîsul provocator, toată magia de donjuan pe care o mobilizase în acea zi pentru Mado Ulmeanu, şi din care găsi necesar să împărtăşească şi pe binevoitoarea lui mătuşă prin alianţă.

Se apropie de Zoe care nu renunţase încă la cochetărie, şi a cărei feminitate era acum brusc răscolită, o prinse în braţe pătimaş, într-un echivoc, ca un nepot, desigur, dar, totuşi, ca un bărbat. Ea nu-şi dădea seama ce se-ntîmplă, nu ştia dacă trebuie să protesteze, nu înţelegea sensul acestei îmbrăţişări — putea să fie numai elanul gratitudinii, dar era tulburată, fascinată. Vraja scăpărase in însuşi momentul intrării lui Lascaris, înalt, frumos, dominator, după ieşirea magistratului bondoc şi încovoiat...

Ce voia Jeannot ?

— Toate !... Dă-mi-le pe toate şi sînt salvat !

Şi fără să mai aştepte răspuns, ţinînd cu dreapta talia Zoei, cu stînga aduna în pumn şi vîra în buzunar întregul conţinut al casetei.

— Bine... dar... încercă să protesteze doamna Argeşanu. Te rog... Jeannot... Poate să intre cineva... Ce înseamnează asta, Jeannot? Te rog... Ia mîna!... şi încerca să-i desprindă braţele din jurul taliei...

— în cîteva zile le ai înapoi !

Şi ca să-şi întreţină avantajul, succesul ofensivei, el o sărută lung pe ceafa pufoasă.

Ieşi ca un vîrtej, lăsînd pe Zoe buimăcită, tulburată, măgulită şi neliniştită. Ieşi fără să-şi mai ia bun rămas de la unchiul Lăzărică, sări în automobil şi se duse direct la un bijutier, membru al clubului, de la care luă cu împrumut o treime din banii datoraţi lui Dumitrescu-Jiletcă.

— Bijuterii de familie ! oftă prinţul, când uşa grea a casei de bani se închise pe giuvaericaleîe smulse Zoei Argeşanu.

Bijutierul surise.

— Ştiu... înţeleg... O datorie de onoare ! N-avem încotro !

Afaceristul spusese „n-avem încotro" la plural, oarecum ca să se strecoare şi el în tagma gentilomilor, a oamenilor de onoare, ceea ce displăcu profund lui Lascaris : această egalitate, această familiaritate ar fi tolerat-o, poate, înaintea încheierii tîrgului, dar acum, după ce luase banii, i se părea o impertinenţă.

De la bijutier, în taximetrul care-l purta pe uliţele umede, sub ninsoarea măruntă amestecată cu ploaie a babelor lui martie, prinţul nimeri la un alt coleg de club, bancher, un tip care conducea Banca Micilor Deponenţi. Pe acesta, Lascaris, cu toată aversiunea împotriva parveniţilor, îl votase, la alegeri. Individul asistase la lovitura de azi-noapte, cu totul de partea prinţului.

— îmi mai trebuie un milion ! atacă Lascaris, arătînd cu neglijenţă pachetele de bancnote care îi umflau buzunarele.

De fapt îi mai trebuiau două milioane, dar el minţea ca să fie mai sigur.

— Te rog să mi-i împrumuţi. îţi semnez poliţe. Seu. cum îţi convine, îţi ipotechez domeniul meu de la Paşcanii-Ilfovului. Face de o sută de ori pe-atîta şi n-are nici o ipotecă... Cît ai în casă ?

— Vreo şapte-opt sute mii de lei...

— Numai atît ?

— Nu e bancă mare... Depuneri mici, de nevoiaşi. Cîteva sute de lei un pensionar... cîteva, o spălătoreasă... o văduvă... un meseriaş...

Lascaris strîmbă din nas cu dispreţ. Pînă la urmă insă, el se îndură. Binevoi să se mulţumească şi cu banii gloatei.

— Dă-mi-i ! Completează-mi un milion din altă parte...

— Mi-e foarte greu, cucoane... Deponenţii pot veni în orice moment să scoată cîte ceva... Nu pot rămîne descoperit.

— Ori cu o mie de lei, ori nimic, tot una... Nu mai umblaţi cu fleacuri !

— Au nevoi... nevoi mici, fireşte...

— S-aştepte... Ce ? Dacă nu le dai, or să te reclame ? Dă-i afară ! Auzi ! mai fac şi depuneri la bancă !

Partenerul era uluit. Prinţul îl luase repede, îl intimida. Nu vedea cum ar putea refuza pe arbitrul din strada Ştirbey-Vodă.

I se părea omului că aşa e regula între aristocraţi, că nu merge să refuze, că ar fi exclus din club, stigmatizat, că se va compromite el însuşi dacă pînă la ora două noaptea Jiletcă nu va fi achitat. Dar nici uşor nu-i venea să scbată un milion. Lascaris continua să-l mitralieze :

— îţi semnez două poliţe de cîte cinci sute de mii. Una o achit peste trei luni, alta peste şase. Facem şi o convenţie provizorie de ipotecă...

— Bineînţeles — continuă el — *Ies affaires sont Ies 'affaires,* dobînda nu va fi cea legală, ci dobînda curentă... douăzeci la sută pe an...' Pas de te împotriveşte !

— N-am atîta, coane Jeannot... Calicii mei nu depun astfel de sume... îmi pare foarte rău... bîiguia „bancherul sărăcimii", meduzat 'de privirea încărcată de electricitate a impetuosului solicitator.

Apoi deschise cascade bani. ,<

— Am vreo cinci-şase sute de mii' lichizi:..: îţi pot oferi cinci sute de mii.'Cît despre 'de-bîndăj 'Mâ'supăr...

— Fie şi atîta ! răspunse prinţul condescendent. Trimite să cumpere poliţele. în vremea asta, dictează-mi actul de ipotecă ! '"•

Zis şi făcut ! Făcut şi plecat... Plecat lă hotel „Unirea" unde-l aştepta la ora zece precis, Gută Paraschivescu, tatăl Bombonicăi şi patronul- numeroaselor cofetării din ţară cu insigna „Porumbelul-de-Aur".

Lucrase dinamic prinţul nostru. Nu voia să piardă avantajul celor trei succese de pîn-acum : captarea bijuteriilor, împrumutul făcut prin gajarea acestor, bijuterii şi poliţele-ipotecă, ce-i aduseseră cinci sute. de mii de lei. Realizase mai mult decît jumătatea sumei necesare. Pînă la prînz, Porumbelul-de-Aur şi cele două grupe de moştenitori prezumtivi îi vor aduce restul. Dacă nu se va completa suma pînă la prînz, avea pe Mado. Se înţelesese prin telefon s-o viziteze între cinci şi şapte. Timpul penumbrelor favorabile, a becului ce luminează discret sub abajurul roz, a lămpii din alcov. Va urma

r i

cererea în căsătorie, o retrăire pătimaşă a clipelor de odinioară, proiectele de viitor, apoi, în concluzie, în momentul plecării, în treacăt, un cuvînt aruncat din prag, ca un lucru fără importanţă, pentru doi oameni care se vor iubi o eternitate —-avansul asupra zestrei, pentru lichidarea datoriei de onoare. Acesta era programul cu care-şi va încheia ziua, cel din urmă cavaler. Seara o va invita pe Mado la masă, la „Automobil-Club" şi vor ciocni primele cupe de şampanie ale lunii de miere. Deocamdată să vedem cum va bate din aripi Porumbelul-de-Aur.

L-a găsit pe domnul Gută Paraschivescu la biroul hotelului „Unirea". Era surîzător, puţin emoţionat.

Prinţul intră umflat de bancnote. Din buzunarele raglanului, ale vestonului, ale pantalonilor, scoase pachetele de cîte o sută de hîrtii a o mie şi le puse, grămadă, pe masa cofetarului impresionat de atîta bănet.

— N-ai cumva o servietă? spuse prinţul surîzător, ca un om jenat că trebuie să manipuleze bani. Am fost pe la mai mulţi arendaşi ai mei şi am luat unele avansuri, îmi trebuie diseară la club... O să avem o recoltă excelentă. Dacă n-ai o servietă, prefer să las maculatura asta să mi-o păstrezi pînă la noapte. Poţi să-mi faci serviciul ăsta ? Nu-mi place să umblu cu atîtea hîrţoage prin buzunare.

— I-aţi numărat ? întrebă domnul Gută impresionat de atîta dezinvoltură şi de favoarea pe care i-o arăta prinţul, încredinţîndu-i atîţia bani fără să-i numere, fără să-i ceară vreo adeverinţă.

•— Sînt cincisprezece pachete de cîte o sută de mii... Un milion şi jumătate... Mîine mai am de luat încă pe atîta... Tot aici am să-i aduc. N-am unde să ţin atîţia bani...

Hotelierul-cofetar deschise mare casa de fier; aşeză teancurile unul peste altul, la vedere. Oare numai pentru atîta venise prinţul la el ? se întrebă onorabilul comerciant.

— Şi acum să vorbim serios! zise Ion Lascaris-Paşcanu, aşezîndu-se picior peste picior pe un scaun, în- faţa biroului, şi mvitînd pe Gută. Paraschivescu să stea şi el.

Sînt la o răscruce a vieţii mele. Trebuie să iau o hotărâre importantă. Vreau să-nchei cu viaţa de holtei. Stau prea mult la Bucureşti şi prea puţin la castel. Arendaşii, administratorii, logofeţii mă fură. Aş vrea să mă ocup singur de gospodăria moşiilor. Cred că aş scoate dublu, vreo cincisprezece milioane pe an. Am venit la dumneata ca la un vechi prieten. Ştiu că domnişoara Bombonica îmi arăta, pe vremuri, un oarecare interes. Ce crezi, o fi avînd inima tot liberă ? Frumoasă, distinsă, cultă cum e, cred că nu-i lipsesc adoratorii ? ! Aş mai putea spera să-i fiu pe plac ? Nu mai sînt tînăr, am trecut de cincizeci de ani... Dar cred că şi pentru dînsa e mai nimerit un bărbat serios, bogat, cu trecere în societate... Cu tinerii de astăzi nu se ştie în ce aventură s-ar putea hazarda !

Şi prinţul continuă un lung discurs, absolut inutil, fiindcă fericitul părinte începuse să bea lapte şi miere de la primele cuvinte. Dar îşi lăsa viitorul ginere să vorbească... Porumbelul-de-Aur se simţea legănat de o muzică divină. L-ar fi tot ascultat.

— Cred — răspunse ceremonios şi el, Gută Paraschivescu, la sfîrşitul discursului — cred că fiica mea nutreşte aceleaşi sentimente... După cîte ştiu, nu s-a oprit asupra niciunuia dintre pretendenţi.

— Tn cazul acesta, replică prinţul ridicîndu-se cu solemnitate, am onoarea şi plăcerea să cer mîna fiicei dumneavoastră.

Celălalt se ridică, tot atît de solemn, şi-i răspunse că-i acordă, cu aceeaşi plăcere şi onoare, mîna domnişoarei Lenuţa Paraschivescu.

— Vă mulţumesc şi vă salut ? încheie marele boier. Vă rcg să transmiteţi această cerere în căsătorie scumpei mele Bombonica... La ce oră pot să vin să iau răspunsul.

Domnul Gută era emoţionat, încurcat, beat de fericire şi neliniştit totuşi de această neaşteptată vizită şi de măgulitoare propunere.

Prinţul nu-i dete răgaz să răspundă... Vorbi tot el :

— Am să trec pe la opt seara. E bine ? Am o mulţime de curse toată ziua — îţi explic diseară. La ora opt viu să-mi iau banii şi răspunsul. Mîine vom discuta formalităţile... Mîine la dejun, la scumpul meu socru, vom ciocni prima cupă de şampanie a lunii noastre de miere !

Prinţul ieşi în viteză, lăsîndu-şi partenerul uluit şi transpirat, cu toată răcoarea din birou, unde în luna martie nu se mai făcea foc, cu toată prezenţa babelor zburlite.

Dinamismul cu care lucrase pîn-atunci Lascaris il făcu să fie prezent la ora fixată, în casa fiecărui grup de moştenitori. Pertractările au fost mai delicate. Eventualii beneficiari ai averii marelui bancher erau burghezi bogaţi, instalaţi în case somptuoase, mobilate cu mare lux şi fără gust. Se înrudeau, deci se detestau.

Membrii celor două familii în luptă, vorbiră cam la fel. Aceleaşi amabilităţi şi reticenţe, aceleaşi precauţii, aceleaşi avansuri, aceleaşi retractări... Afacerea le surîdea, desigur... Dar fiecare se obliga să plătească numai după rezultatul favorabil al procesului, nu înainte. Prinţului însă puţin îi păsa de acest rezultat. Lui îi trebuiau banii acum.

Măcar cîteva sute de mii de lei, dintr-o parte şi din alta. Cele două milioane pe care i le propunea fiecare — văitîndu-se ce mult îi costau avocaţii — erau să se verse prinţului pentru el şi pentru unchiul său, consilierul, chiar a doua zi după pronunţare. Dar nepotul consilierului nu putea aştepta pîn-a doua zi. Le povesti, confidenţial, păţania de la club, acel imprudent *„banque haut ."'* Le vorbi de onoarea unchiului său a cărui integritate era proverbială şi care nu făcea acest lucru decît *in cxtremis,* ca să salveze obrazul rudei sale, prinţul. O făcea de asemeni şi pentru ei, grupul de moştenitori, oameni onorabili, care aveau dreptatea de partea lor. Dar această dreptate putea fi călcată în picioare, în ultimul moment de ceilalţi judecători. E adevărat că unchiul Lăzărică avea un mare ascendent asupra colegilor săi consilieri, dar trebuia să aibă şi un alt suport, nu numai pe cel moral, ca să susţină această cauză justă, dar destul de delicată. S-ar fi prea putut ca juzii ceilalţi, colegii săi de şedinţă, să fie cumpăraţi de partea adversă. Lupta devenea şi mai grea. Te poţi aştepta la orice, date fiind moravurile corupte ale lumii postbelice, ale afa-

Apoi tare :

— Văd că te codeşti... nu mi-ai răspuns nimic...

— Nu ţi-am răspuns fiindcă mă gîndeam... Socoteam cum aş putea scoate banii. Băncile sînt închise după-amiază. Mîine dimineaţă te-aş fi servit cu cea mai mare plăcere !

— Mîine nu mai am nevoie !

— Ţi-aş putea aduna pînă diseară vreo patru-cinci sute de mii...

Prinţul redeveni surîzător.

— Ah de-ai şti cît detest istoriile astea de bani ! Fie şi cinci sute de mii î Mă duc să mai caut restul... îţi spun drept, mi-e penibil să bat la uşile oamenilor, să le fiu obligat... De cînd mă ştiu, nu mi s-a întîmplat aşa ceva ! De azi încolo — adio clubul. Am pus cruce cărţilor, vieţii de celibatar ! La revedere ; la ora opt aici.

îşi strînseră mîna. Prinţul ieşi în viteză. Se ducea la Mado. Mai avea douăzeci de minute pînă la ora cinci. Timpul era preţios. Se repezi acasă, îşi schimbă hainele, se făcu frumos, ca să fie irezistibil. Se reînnoia şi sufleteşte. Voia să pună oarecare distanţă de timp între contactul cu oamenii de afaceri şi cu frumoasa şi romantica Mado.

O schimbare de vocabular, de atitudini, de atmosferă, se impunea. Se uită în oglindă, se plăcu, aşa cum era, pudrat şi parfumat. Coborî în stradă.

Achită cursele de pîn-atunci ale şoferului, care începuse să dea semne de nelinişte. I se mai întîmplase bietului taximetrist să poarte, tot aşa, un boier, ziulica întreagă, boierul să-1 ducă la un imobil cu două ieşiri şi pe aici ţi-e drumul !

De rîndul acesta, boierul plătise ! Liniştea şi încrederea se restabiliră. Porniră spre locuinţa Madeleinei Uîmeanu. O stradă liniştită prin Popa Rusu. O casă cu un singur etaj, spaţioasă, cu grădină, frumos întreţinută. Un apartament elegant, o bonă în negru, cu şorţ alb, dantelat, cu fundă în păr, ca subretele de teatru, îi deschise. Mado îl primi surîzătoare, dar întrucîtva rezervată, îngrijorată. Buduarul era un decor de piesă

modernă cu perne multe, colorate, pe sofale, cu lămpi discrete pe la colţuri şi cu foc proaspăt aprins în cămin. îmbrăcată într-o rochie lungă, de interior, aproape drapată în acele falduri de mătase vişinie, cu mîneci largi, palidă, cu părul argintiu, frumos ondulat. Mado era plină de distincţie. Cadrul era poetic, propice efuziunilor sentimentaie, navalei amintirilor şi finalului triumfător, optimist, pe care-1 proiectau amîndoi.

Dar acest final era altul, pentru fiecare. Pregătindu-1, îşi recapitulau amintirile.

Pe Magdalena Cunev, Jeannot o cunoscuse în tinereţe, abia întors de la studii, din Belgia. O cunoscuse la o serbare de binefacere, la Cercul Militar, unde amîndoi, dansînd, străluceau ca perechea cea mai frumoasă din bal.

Splendoarea fizică, bunele maniere ale prinţului, cuceriră intr-o singură oră pe unica moştenitoare a milionarului. Zile întregi, nopţi şi luni întregi, nu s-a gîndit decît la tinărul ataşat de legaţie, din Ministerul de Externe, viitor diplomat, soţul ideal pentru o domnişoară din bughezie, dornică să se ridice din mediocritatea familiei şi a vieţii bucureştene, ca să se căsătorească, să se rafineze, să poarte trei sute şaizeci şi cinci de rochii pe an, să se arate la cele mai elegante serate din capitalele Apusului. Acolo, în străinătate, n-o vor cunoaşte, decît ca pe prinţesa Lascaris. De Stoian Cunev, bostangiul de odinioară, tatăl ei, nu va mai fi vorba. O viaţă de feerie o aştepta la braţul aristocraticului ei mire.

Nu tot aşa gîndea Jeannot.

Pentru el, cucerirea domnişoarei Cunev era o nouă şi ispititoare aventură. Trecătoare ca orice aventură.

Avea şi el un ideal de viaţă cosmopolită, visa şi el cariera strălucită ce-i va deschide porţile ambasadelor şi ale palatelor clin metropole, dar voia să fie liber, ca să guste din plin farmecele acestei vieţi. De la prieteni mai vîrstnici, de la membri de-ai familiei sale, care se credeau rataţi din pricina vieţii conjugale, auzise teoria că un diplomat trebuie să fie singur în viaţa. Numai aşa se poate ajunge. Toate porţile sînt deschise unui celibatar. însurat, nu mai poate interesa pe cei cu

fiice, nepoate sau protejate de plasat. Celibatarul e o veşnică ispită, o veşnică promisiune. Se poate ocupa de doamnele din societate, poate face servicii, poate fi deranjat oricînd,. invitat in orice moment, fără multe formalităţi. Cu soţia la braţ, toate deyin mai complicate.

O soţie, oricît ar fi de discretă, stârneşte invidia altor femei care vor profita de prima ei gafă ca s-o lovească, lovind, prin intrigi, în cariera soţului. Miniştrii de Externe, înainte de a numi un reprezentant al ţării in străinătate, se interesau mai mult de persoana, de calităţile şi defectele soţiei, decît ale diplomatului însuşi.

A te însura la douăzeci şi patru de ani, însemnează a-ţi limita perspectivele viitorului, a rata o căsătorie fabuloasă de mai tîrziu. Ion Lascaris voia să profite din plin de darurile lui de cuceritor, să trăiască intens viaţa donjuanului internaţional, să treacă din alcovul unei femei într-al alteia, să frîngă inimi, să lase numai amintiri şi suspine-n urma lui. Acesta îi era destinul, idealul... N-avea tăria sufletească să le schimbe, nu-l îrământau alte aspiraţii. După patruzeci de ani va avea toată vremea să se însoare cu o americană sau o scandinavă bogată, fascinată de prestigiul prinţului-diplomat: Şi-apoi, Magda Cunev era, cu toată aparenţa ei hieratică, fiica unui om care se ridicase prea. de jos. Frumuseţea, distincţia şi averea nu compeşau originile ei mai mult decît modeste. Dac-ar fi fost o străină, dac-ar fi cunoscut-o aiurea, poate Ion Lascaris s-ar fi împăcat cu gîndul că socrul: său nu era născut în purpură.

Aceste rezerve, însă, nu-l împiedicau să se joace cu inima bietei Mado, care era serios îndrăgostită de el, care-şi făcuse din el idealul unic, absolut.

Idila a ţinut cîteva luni, cu abandonul total al fetei, încredinţată că va deveni soţia fermecătorului ei cavaler.

Dar n-a fost aşa. Numit într-un post în străinătate, Lascaris a plecat hoţeşte, fără ştirea ei. I-a trimis o scrisoare plină de scuze, de vagi promisiuni, o încredinţa de amorul său etern. Madeleine s-a gîndit, un moment, să plece după el, fie ce-o fi, să se sinucidă. N-a făcut nici una, nici alta. S-a resemnat. A rămas îndrăgostită de seducătorul ei, fără să renunţe, aşteptîndu-l. Aşteptîndu-l, s-a măritat. S-â măritat cu un băiat bun : Sandi Ulmeanu, ziarist şi funcţionar la Ministerul de Externe, excelent funcţionar, apreciat de superiori. A fost avansat secretar, apoi consilier de legaţie.

Era căsătorită legal, dar mirele inimii ei se afla departe. Suflet visător; spirit imaginativ, ea trăia cu nostalgia celui plecat, aşteptîndu-l, fericită să ştie că nu şi-a legat viaţa de alta, că poate într-o zi, totuşi...

N-a dorit niciodată moartea bunului Sandi, atît de afectuos, atît de delicat, şl care niciodată nu s-a folosit, personal, de marea ei zestre. Mado îşi cheltuia veniturile pe toalete şi bijuterii. îşi împodobea interiorul, călătorea. Nu şi-a schimbat felul de viaţă nici cînd Stoian Cunev a închis ochii, lăsîndu-i o avere uriaşă,.. Sandi n-a mai trăit mult nici el. Mado, văduvă, a dus o viaţă simplă, resemnată, tot elegantă, tot mondenă, desigur, dar fără exagerări, fără să dea de vorbit bîrfitorilor.

Au curtat-o mulţi, au cerut-o mulţi, dar nu s-a putut nimeni apropia de ea. Trăia în puritatea visului de odinioară... Unul cîte unul apăreau firele albe, în părul ei, dar obrazul îi rămînea tot atît de tînăr, silueta tot atît de zveltă... Numai ochii se încărcau de gînduri şi de melancolie, ceea ce-i sporea farmecul ciudat, îndepărtat, zaimful de poezie. "

Tineri aventurieri, fără meserie, donjuani şi cartofori de profesie, atraşi de averea ei, îi adresau madrigaluri, ii trimiteau flori... Omagiul lor o jignea. îşi clădea seama că nu-i rîvneau decît milioanele. Gîndul acesta o umplea de teamă, de dezgust. Nu e mai mare tristeţe pentru o femeie care nu mai are treizeci de ani, decît impresia că e solicitată pentru banii ei. Insultă supremă... Poate că Mado exagera.

Toţi oamenii bogaţi exagerează, apărîndu-şi punga, îhgropînd în această pungă orice alte merite, incepind cu demnitatea. Ei nu pot avea prieteni. Afecţiunile ce-i înconjoară nu pot fi decît interesate. Mado evita orice cunoştinţe, orice relaţii noi. -

Nu. Aceşti tineri încercau în zadar. îi dispreţuia.

Cel căruia îi eră hărăzită va veni odată şi odată.

L-â aşteptat mult. în sfîrşit, iatâ-l. Iată-l reîntors, obosit de viaţă, dar tot frumos, tot atît '-de atrăgător

ca-n tinerețe... Se va fi schimbat, oare ? Experiența l-a făcut oare mai potolit, mai statornic ? ! Sau a rămas aceeași făptură schimbătoare, undă neliniștită, nisip arzător, dus de boarea vîntului, de fluxul și refluxul mării ?

Vom vedea. întâlnirea de azi va fi hotărîtoare.

Partenerul ei nu mergea atît de departe cu procesele sufletești. îl preocupa numai completarea sumei de care avea nevoie.

Impresia că se afla la teatru continua să-1 urmărească pe Jeannot. Cînd se va sfîrși comedia ? După atâtea birouri de oameni de afaceri, acel interior plin de feminitate îl scotea, desigur, din realitatea mediocră, îi înnobila. Poezia intensă te copleșește chiar atunci cînd nu ești pregătit s-o primești. Nu poți ține sufletul confiscat la infinit. Are și el dreptul la evaziune, la transfigurări. Fostul diplomat avea o ciudată senzație de ceva trăit odinioară... Poate amintirile femeilor cunoscute în tinerețe, saloanele și alcovurile din Madrid și Roma, procesiunea de idile pe veci apuse cutreiera fantomatic locuința femeii de ieri, de mîine. Erau față în față, acum, amîndoi, două splendide făpturi cu atâtea amestecuri de sînge și de aspirații, ale căror stări de spirit erau cu totul diferite.

Jeannot, grăbit să expedieze cît mai curînd momentele erotice-sufletești, ca să-și expună cererea pentru care venise, se gîndea că Mado va fi extrem de fericită să-i facă acest serviciu prietenesc. De-aceea, o asculta cu vădit interes, ca un ecou favorabil. Căuta să fie cît mai calm, să nu-i dea o clipă impresia că e grăbit, preocupat de alte gînduri. La momentul oportun, după ce magia va fi operat, după ce Mado îi va fi căzut pradă asemeni ciocîrliei vrăjită de focurile unei oglinzi, va vorbi. își va lua jumătate de milion și va pleca răsuflînd, in sfîrșit, Madeleine, dimpotrivă, avea un întreg program de împlinit, un program cu totul diferit de-al lui. îi trebuiau ore întregi, ca să-1 ducă pînă la capăt. Avea prea multe de spus. Așteptase prea mult. Un trecut întreg trebuia înviat acum, apoi îngropat pentru totdeauna. Un program plin de lirism, efuziuni și melancolice reproșuri, desfășurat în aburii ceaiului aromatic. Voia să treacă în revistă tot ce i se întîmplase de la

părăsirea ei de către ușuraticul logodnic. îi va spune cum îl dorise, cum îl așteptase — cum se măritase cu altul, numai ca să rămînă în lumea diplomatică, unde l-ar mai îi putut întâlni. Lunga așteptare i-a fost răsplătită, iată... Dar nu-și va mai pierde capul... Un sfert de veac, de atunci, îi încărunțise acest cap frumos echilibrat. Voia să-i ceară asigurări, jurăminte că pe viitor se va purta altfel, că va fi al ei și numai al ei, în eternitate. în pregătirea acestei spovedanii, fantezia Madeleinei Cunev construia o serie întreagă de scene poetice și literare, trăia capitole de roman, înfășură într-un văl de poezie și distincție (puțin cam exagerate — i se părea lui Lascaris) întîlnirea supremă. Tot ce purta în adîncurile inimii ei, în străfundurile sufletului ei trebuia exprimat cu elocvență energică, dar catifelată, în fața acestui fermecător, dar superficial exemplar de u anitate heleno-română, pentru care vuietele profunde, din adîncul conștiinței și al sufletului, rămîneau literă moartă.

Aceste două stări de spirit nu erau făcute să se contopească într-o armonie totală. Prințul își debită, cu tristețe și rernușcări de circumstanță, paragrafele menite să impresioneze pe viitoarea lui tovarășă de viață. Se făcu mic, vinovat, judecîndu-și trecutul ; apoi se întraripa ca un arhanghel la perspectivele viitorului. își jucă rolul cu măreție. Dar gîndul lui era la cererea finală, împrumutul. La rîndul ei, Mado foarte sinceră, fără urmă dc cabotinism, îi perindă întregul cortegiu al iluziilor ei înșelate, îi vorbi de viața lui ușoară, fără ideal.

— Ești făcut pentru lucruri mai înalte, Jeannot Eu te văd sus, sus de tot!

îi smulse promisiunea că se va schimba total. Lascaris lăsase ochii in pămînt, ca un copil certat, apoi îi ridică spre tavan intr-un elan mistic. La evocarea iubirii lor de odinioară, a renunțătorii de mai tîrziu, Madeleine găsise accente impresionante. Vorbea frumos, liniștit și patetic, se asculta vorbind, se înduioșa de propriile ei cuvinte, lăsa să i se scurgă cîte o lacrimă. Dacă Jeannot n-ar fi fost atît de preocupat de banii datorați, de cei cu care voia să se îndatoreze acum, dacă ar fi avut o cît

de mică înclinare sentimentală, această oră i-ar fi umplut sufletul ele poezie^ Dar el nu încercase niciodată această ieşire din el însuşi, această cufundare şi întraripare care înnobilează sufletul şi-l dezrobeşte. Veşnic lucid, chiar în abandonul dragostei, el trecea prin viaţă într-o veşnică poză, într-un permanent joc al aparenţelor.

Amintiri, evocări, remuşcări, planuri de viitor, toate au mers de minune, pînă-n momentul cînd, bruscînd lucrurile, prinţul îi spuse de ce venise.

Mado holbă ochii. Cădea din al nouălea cer. Se trase cu un pas înapoi. Nu înţelegea.

•— Să-ţi dau o jumătate de milion ? îmi spui asta mie? îmi ceri bani mie? Acum? Nu-mi vine să cred... n-am auzit bine !

La rîndul lui prinţul căzu şi el din cer. Nici prin minte nu i-ar fi trecut că o cerere atît de firească va fi întîmpinată astfel.

—- Jeannot, ce trebuie să cred despre tine ?

— Nimic decît ceea ce ţi-am spus... Ţi-am vorbit simplu, cu lealitatea omului care-ţi va fi mîine soţ ! răspunse el, ferm, fără să părăsească poziţia.

—, Dar nici prin gînd nu-mi trece ! replică Mado, umblînd de colo pînă colo, palidă, agitată,. ..aproape indignată, cu nările: fremătătoare. Bine,, dar asta e nemaipomenit ! Ge femeie are în casă, cinci sute de mii de lei disponibili ? Şi chiar dac-aş avea, nu ţi i-aş da Jeannot? Nici prin gînd nu-mi trece ! De ce să-ii dau aceşti bani ? Tocmai eu !

— E un serviciu care se face între doi vechi prieteni, la nevoie.

Lascaris spuse cuvintele acestea cu "timiditate, dezarmat, dezumflat. Toată morga îi căzuse, nu se aştepta de la femeia care-l iubise, care-l iubea încă, pe care o credea o jucărie în mîinile lui, nu se aştepta la această îndîrjită rezistenţă. Olandeza de la Roma fusese mult mai „şic", mult mai „culantă", şi iată că tocmai Madeleine, pe care o crezuse cea mai slabă dintre victimile înfruntate în cursul zilei, ridica fruntea şi-l refuza fără nici o posibilitate de revenire ! •

- Dacă sinceră în exprimarea afecţiunii şi tristeţilor ei, sinceră în elanul cu care se dăruise iarăşi logodnicului

I de odinioară, crezînd cu patimă in dragostea ei şi a lui, îşi dăduse pe faţă sufletul afectuos, visător şi profund, iată că Mado vorbea acum ca fiica lucidă a lui Stoian Cunev, a prudenţei, a spiritului său practic.

' Această tranziţie bruscă, saltul de la femeia îndrăgostită la milionara care-şi apăra cu ferocitate patrimoniul, smulseră o singură biată exclamaţie în cugetul lui Jeannot, în vreme ce Mado, ou faţa-n palme, cufundată, aproape îngropată într-un fotoliu, după ce işi jucase marea carte a vieţii, exclama cu sughiţuri de plîns :

— Doamne, Doamne, ce prăbuşire !

„Se cunoaşte bulgăroaica !" îşi spunea Lascaris, cu o subită pornire de ură. Un val de ură creştea în el, acum, dar în acelaşi timp o undă de admiraţie, de respect, poate chiar de iubire. Un potop de sentimente îi inspira această femeie duioasă şi gravă în acelaşi timp, afectuoasă şi demnă, lealã, care trăise şi trăia cu capul în nouri, dar cu picioarele pe< pămînt. Simţea în Mado o superioritate de care nu-i dăduse dovadă nici o altă femeie,'•• pîn-atunci. începînd cu soţia consilierului sud-american şi sfîrşind cu Zoe Argeşanu, care se lăsase cu atîta uşurinţă zăpăcită şi jefuită, femeile pe care le cunoscuse îi păreau acum nişte păpuşi de cîrpă. • Iată că altă femeie îl înfrunta acum, o femeie care ştia să despartă dragostea de interes, întraripările sufletului de proza înjositoare a banilor.

•— Dar bine — mai încercă să bîiguie Jeannot — credeam că între soţ şi soţie nu mai e loc pentru susceptibilităţi de acestea... Doar va trebui să discutăm şi chestiunile băneşti, contractul de căsătorie...

• — Desigur, desigur,' dar nu acum ! Nu după o revedere atît de tîrzie... în preajma unor hotăr'îri grave... Doamne, Doamne, ce prăbuşire !

— Mado, ţi-am vorbit ca unei surori. Astă-seară e în joc onoarea mea...

' — Şi a -mea, Jeannot! replică scurt Mado, arătîndU-şi părul argintiu, sărmanul păr alb, care nu mai îngăduie inimii să vorbească decît în schimbul arginţilor.

Era ceva solemn, definitiv şi irevocabil, în vorbele şi în gestul lVIadeleinei Ulmeanu. O simţea jignită profund.

Prinţul ieşi de acolo umilit, deprimat, biciuit. Avea totuşi o curioasă senzaţie de îndreptare, de lealitate, de sănătate, aşa cum simţi cînd te biciuie viscolul sau gerul.

Trecuse de ora şase. Lascaris nu mai vedea cum o să-şi procure atît de tîrziu, jumătatea de milion care-i mai trebuia pînă la noapte. Altul, în locul lui, abătut, înfrînt, ar fi depus armele. Dar el, încă mobilizat, înainta, în virtutea vitezei cu care pornise din zori. Nu voia să se dea învins. Şedea lîngă taximetru, la poarta locuinţei Madeleinei, fără să ştie ce să-i spună şoferului, încotro să pornească. în această incertitudine, în mintea lui, scapără deodată fulgerul unei idei ingenioase. I se păru lui însuşi paradoxal pînă la absurd, îi venea să rîdă chiar lui, dar îşi opri această pornire, se încruntă, îşi ordonă lui însuşi s-o pună cît mai curînd în aplicare. Da,da ! Era soluţia cea mai bună, unica soluţie in aceste clipe. Va cere banii, lui Dumitrescu-Jiletcă însuşi. Negustorul de piele va trebui să-1 ajute ca să-şi plătească datoria !

Intră in primul magazin cu telefon public şi sună la unul din numerele întreprinderilor tăbăcarului. Din număr în număr avu norocul să dea peste cel bun.

— Aş dori să vă văd cît mai curînd... în chestia datoriei...

— Poftiţi chiar acum.

— Nu acum. La ora opt şi jumătate.

— Fie şi la opt şi jumătate, îi răspunse marele tăbâcar, cu un ton condescendent. Aceste aere de intimitate, de familiaritate, din partea unor oameni pe care abia îi cunoştea, de la nişte parveniţi, îl ofensau în permanenţă pe prinţul Ion Lascaris.

Dar n-avea încotro. Trebuia să primească toate aceste umiliri, pînă-n momentul cînd, dezrobit de povara datoriei, va putea să-i evite din nou, să se uite la ei printr-o ceaţă, să treacă dincolo de ei, să-i străbată cu privirea, ca şi cum aceşti oameni ar fi fost de sticlă.

La ora opt precis, Ion Lascaris era la socrul său prezumptiv, domnul Gută Paraschivescu, din mîinile căruia ridică cele două milioane, plus cei cinci sute de mii de lei cuveniţi. împrumut ? Avans din zestre ? Nu preciza nici unul, nici altul. Comerciant prudent, patronul hotelului şi al altor mănoase întreprinderi pregătise şi o chitanţă prin care prinţul să confirme primirea sumei. Dar, în ultimul moment, în faţa siluetei înalte a celui din urmă cavaler, în faţa monoclului înfipt cu atîta solemnitate în orbita seniorului, cofetarul nu mai avu curajul să-i supună spre semnare adeverinţa. Oare prinţul îi ceruse chitanţă cînd îi încredinţase o sumă de cinci ori mai mare ?

Jeannot grămădi pachetele cu bancnote într-o servietă adusă special de domnul Gută, se urcă în taximetrul care-l purtase o zi întreagă în burniţa lui martie, şi ajunse la locuinţa lui Dumitrescu-Jiletcă, o vilă modernă, in stilul arabo-florentino-andaluz, cum era moda prin 1930.

Amfitrionul îi aştepta în biroul mobilat greoi, cu tablouri languroase de Teişanu şi Florian, printre care copia unui car cu boi, de Grigorescu. Ca să fie şi un Grigorescu. Pe birou, pe etajere, pe placa de marmoră a caloriferului, statuete şi călimări de alabastru, împodobite cu Napoleon, cele nouă muze şi cai de curse în bronz.

Pielarul nu vedea ce caută prinţul la el. Poate o cerere de amînare a datoriei.

„A nu !... Dacă pierdeam eu, mă amîna cineva?", se întrebă el luînd o poziţie plină de condescendenţă, dar şi de severitate, de intransigenţă.

Lascaris intră superb, cu o privire imperială. în mînă ţinea un ghiozdan de piele galbenă.

— La ordinele dumneavoastră i îl întâmpină Jiletcă.

Marele industriaş voia să fie politicos, dar în acelaş timp ironic. Nu prea mergea ironia cu politeţea. Se neutralizau una pe alta. Celălalt nu remarcă nici politeţea nici ironia. Se uită prin sticlă.

— Domnul meu — spuse Lascaris — astă-seară, pînă la ora două dimineaţa, trebuia să vă achit opt sute de

napoleoni, ceea ce pe cursul obişnuit înseamnează două milioane nouă sute mii lei.

— Exact ! confirmă Jiletcă, pe care acel „trebuia" îl cam puse pe gînduri. „Trebuia" nu înseamnă „trebuie", înseamnă mai mult o ducere cu vorba.

— Doriţi o amînare ?... întrebă el cu severitate.

Mai sever, străfulgerîndu-1 cu privirea, prinţul îi replică :

— Nicidecum. O datorie de onoare se plăteşte în douăzeci şi patru de ore. In lumea noastră cuvîntul e cuvînt. Am venit să vă comunic că pînă în momentul acesta, n-am realizat decît două milioane, patru sute de mii (o sută de mii prinţul o păstra pentru el). Iată banii !

Şi-i arătă servieta.

Dumitrescu-Jiletcă se însenină. Inima îi veni la loc. Prestigiul lui Lascaris crescu din nou în ochii săi. Aşa dar va avea banii. Va putea cumpăra o sumă neaşteptată de franci elveţieni, care se vor duce să sporească depozitele în străinătate.

Era încîntat să aibă cinci şesimi din sumă.

S-ar fi mulţumit şi cu jumătate, şi uite, îi avea aproape pe toţi, bani nemunciţi, căzuţi din senin ! Ah ! cît e de frumoasă viaţa, cum urmăreşte norocul pe oamenii binecuvîntaţi de pronia cerească !

Jiletcă se felicita, se admira, se iubea. Ar fi fost complet fericit dacă, după o noapte în care cîştigase peste cinci milioane, la cărţi, nu s-ar fi trezit în zori cu o grevă a lucrătorilor de la fabrica de pielărie ! Sute de oameni încrucişaseră braţele, cerînd sporire de salarii, ore mai puţine de muncă şi condiţii de lucru mai omeneşti. în ateliere era frig, întuneric, igrasie. Vara, oamenii se coceau în duhoarea de stîrv a pieilor tăbăcite.

Dumitrescu-Jiletcă îşi începuse cariera de patron în condiţii modeste, în nişte dărîmături de pe cheiul Dîmboviţei. Pe măsură ce prospera, închiria sau cumpăra şandramale din vecini şi-şi întindea birourile şi atelierele. Cîrpeală. Nu se îndura, din milioanele pe care le cîştiga vertiginos, să ridice ziduri noi, cu ferestre luminoase şi instalaţii moderne. Treaba mergea şi aşa. La ce ar fi urcat salariile, la ce ar fi redus orele de lucru,

cînd nu-l obliga nimeni ? Maghernițele erau şi ele destul de bune. Nu era nevoie de altele. Aspectul de mizerie al fabricii mascase, o vreme, fabuloasele cîştiguri ale tăbăcarului negustor de ghete. Contabilii erau discreţi.

Nu cunoştea nimeni totalul afacerilor.

Acum însă i se înfundase. Cîţiva tineri lucrători începură să vadă realităţile, să agite. Se aflase şi de viaţa luxoasă, pe care o ducea directorul, cu o neruşinare împinsă pînă la inconştienţă. Apele tulburi ale Dîmboviţei nu mai erau şanţul medieval ce desparte pe castelani de robii lor şi le ascunde viaţa de huzur şi de fast. Ştiau toţi, în birouri şi ateliere, în ce saloane şi în ce cluburi îşi petrecea nopţile patronul, cît cheltuieşte pe metrese, banchete şi partide de cărţi, în vreme ce roboţii lui putrezeau de oftică şi de reumatism cu picioarele-n băltoace, cu plămînii otrăviţi de aburii de hoit ai pielor moarte.

Un freamăt surd trecea prin ateliere, o bubuire depărtată, de furtună.

Cu fruntea încruntată, cu ochii în pămînt, lucrătorii scrîşneau din dinţi. De cîteva zile se pregătea ceva. Dimineaţa, norii se descărcară. Grevă.

Sub presiunea ameninţărilor, Dumitrescu-Jiletcă tratase în cursul întregii dimineţi cu conducătorii greviştilor, făgăduindu-le oarecare avantaje mărunte, un spor uşor al lefilor şi cîteva zeci de minute mai puţin de muncă, pe zi.

Oamenii deschiseseră ochii. Conducătorii grevei cereau să se înceapă imediat lucrările şi să se dea gata în cel mai scurt timp posibil clădirea nouă şi higienică, să se aducă maşini moderne, să se schimbe condiţiile de muncă.

Investiţiile ce se cereau marelui industriaş însemnau zeci, dacă nu sute de milioane. Nici prin gînd nu-i trecea lui Dumitrescu-Jiletcă să imobilizeze atîtea fonduri. Banii îi trebuiau : îi trimitea peste hotare. Nu se ştie ce se poate întîmpla mîine.

întreaga zi se gîndise cum să tergiverseze, să-i ducă pe toţi cu vorba. Primul gînd i-a fost, bineînţeles, să pună-n practică sistemul clasic al corupţiei, mituirea

personajelor influente, ca să zădărnicească greva şi să amîne construirea noilor uzine.

Trecu în revistă pe toţi politicianii, samsarii, damele voalate şi membrii camarilei regale, susceptibili de a fi cumpăraţi. Providenţa îl favoriza şi de rîndul acesta, trimiţindu-i pe prinţul Lascaris-Paşcanu, om din protipendadă, înrudit cu atîtea, prieten cu atîţia. Se vor înţelege de minune. Dar nu va trebui să-i arate că are nevoie de el. Va face pe generosul, pe dezinteresatul, pe gentilomul. în definitiv aristocraţia şi marea burghezie trebue să meargă mînă-n mînă. Au interese comune.

Industria care se ridică va lua rangul şi importanţa moşiilor.

Nobilii scăpătaţi îşi vor putea reface averea prin căsătoria cu odraslele marilor fabricanţi, cu moştenitorii negustorilor cu vază, ai exportatorilor de cereale, ai marilor afacerişti. Să fim cît mai serviabili cu prinţul. Joacă-n fiecare seară bridge cu prefectul poliţiei, un general care vrea să fie linişte în capitală. E prieten bun cu ministrul Muncii şi văr prin alianţă cu ministrul Sănătăţii. Nu se poate ca prinţul să nu pună o vorbă bună pentru potolirea lucrurilor. Generalul-prefect va avea grijă de grevişti, cei doi miniştri vor avea grijă să amîne lucrările iar Dumitrescu-Jiletcă va avea grijă de toţi.

Deocamdată să satisfacem pe conu Jeannot. Să-1 cîştigăm chiar acum fără să avem aerul că mîine îi vom cere şi noi un serviciu, oferindu-i avantaje ispititoare.

Omul care plăteşte astăzi trei milioane, are nevoie mîine de alţi bani. îi vom vorbi mîine, cînd se va trezi cu buzunarele goale. Va fi mai uşor de convins. Deocamdată să ne asigurăm de banii aflaţi pe masă. Prinţul pare jenat că n-a adus toată suma.

— Nu face nimic, coane Jeannot. Pe ceilalţi ai să mi-i achiţi mai tîrziu. în lumea noastră cuvîntul e euvînt !

Şi întinse mîna spre servietă.

— Pardon, pardon ! îl întrerupse prinţul, ofensat de acel „în lumea noastră" al tăbăcarului. Aceşti bani îi voi plăti la club, în faţa martorilor cum se obişnueşte. Toată lumea aşteaptă acest gest. Acolo trebuie să-1 fac.

— Desigur... desigur ! răspunse cu un dublu „desigur" Dumitrescu-Jiletcă, impresionat de acel dublu „pardon" al supremului arbitru.

— V-am adus o poliţă de cinci sute de mii de lei, plătibilă în termen de o lună ! continuă Lascaris.

— O poliţă ? se miră industriaşul.

— O poliţă, desigur. Vă rog să mă împrumutaţi cu cinci sute de mii de lei, ca să vă pot plăti datoria integral. Această sumă va completa pe aceea din prezenta servietă. Veţi duce chiar dumneavoastră această servietă şi o veţi depune la casieria clubului, pe numele meu. Sau o voi depune eu însumi, cum credeţi de cuviinţă...

Jiletcă se afla în grea dilemă. Nu prea înţelegea scamatoria. A-i încredinţa prinţului alte cinci sute de mii de lei — deşi va primi o poliţă — i se părea destul de riscant. Dacă nu-i mai vede nici pe ăştia, nici pe ceilalţi ?

A spune prinţului că va duce el însuşi banii la club înseamnă a-şi trăda neîncrederea în omul atît de corect, care adunase într-un timp atît de scurt o sumă atît de importantă şi venea să lichideze.

— Nu vreţi să-mi faceţi plăcerea să mergem împreună, să luăm masa la club ? îl invită Jiletcă, găsind astfel soluţia cea mai abilă : în felul acesta, nu s-ar **fi** despărţit unul de altul, s-ar fi păzit reciproc, n-ar mai fi avut să se teamă unul de dispariţia celuilalt.

— Regret... sînt invitat în altă parte... Dar putem merge pînă acolo, să depunem banii ! îi răspunse Lascaris.

La atîta corectitudine, Dumitrescu-Jiletcă, oricît era el de tăbăcar, trebuia să răspundă cu un gest princiar.

— Mă rog, mă rog ! Faceţi cum credeţi ! Iată banii care vă lipsesc. îi puteţi duce chiar dumneavoastră, dac-aveţi drum pe-acolo.

— *Merci* ! răspunse Lascaris. Semnă poliţa, i-o întinse.

îndesă cele cinci pachete de cîte o sută de mii în ghiozdan, întinse o mînă protectoare negustorului de

pielărie şi ieşi, dînd ordin şoferului să-l ducă în Ştirbey-Vodă, la „Automobil-Club". Ajuns în fața grilajului de fier, el achită cursele, întinse taximetristului, uluit, un bacşiş de o mie de lei ; apoi căută pe intendentul care-l împrumutase dimineața cu patru mii opt sute de lei, şi-i dădu zece cum îi făgăduise.

Trecu la casă, deschise servieta, numără şi dete în primire conținutul. Apoi, cu neglijență, ca şi cum ar fi fost vorba de cîteva sute de lei, spuse casierului :

— Două milioane nouă sute de mii... Datoria mea de aseară. Cum îl cheamă pe individ ? A, da, Dumitrescu-Jiletcă ! ai să-i plăteşti la primirea unui bon din partea mea.

Omul de la casă se înclină adînc. Lascaris ieşi, o luă spre Calea Victoriei, uşurat, parcă, de o grea povară. Se duse la restaurantul „Athene Palace", unde se întrema după atîtea curse. Mîncînd, îşi pregătea ritualul cu care va achita peste cîteva ore. Voia să dea gestului său toată amploarea, tot fastul cuvenit. Dar acest fapt va fi de o simplitate extremă.

Jeannot va face teatru. Teatru de unul singur.

Va petrece cîteva ore de teatru, în care toate atențiile trebuiau încordate, răsuflările oprite, în aşteptarea deznodămîntului.

De la „Athene Palace" se duse acasă, unde îşi puse smochingul, după ce îşi răcorise obrazul cu apă rece şi se pudrase, privindu-se lung în oglindă, luînd atitudini de nobilă indiferență.

La ora unsprezece se afla la club. Sălile erau mai populate ca cleobicei. Evenimentul atrăsese vizitatori neobişnuiți. Fiecare venise de cu vreme, ca la alegerile de noi membri. Veniseră curioşi, agitați. Cel mai puțin nerăbdător, era eroul însuşi. Un calm de statuie. Ca şi cum nimic nu i se întîmplase în noaptea trecută. Mîndru ca un păun, trecea din om în om, de la masă la masă, arunca priviri la pocherul unora şi la bridge-ul altora. Spunea un cuvînt amabil, strîngea cîte o mînă, cu aceeaşi seninătate olimpiană, cu aceeaşi degajare pe care i-o cunoşteau toti şi cu care îşi domina contemporanii. Pontă de cîteva ori la jocul de bacara, cîştigă peste o sută de mii de lei. Dar despre plata datoriei, nici un

cuvînt. Trecuse de miezul nopții şi nici un semn. Dumitrescu-Jiletcă aştepta în zadar. Era fireşte, cel mai nerăbdător. Nici o veste de la datornicul care se instalase la o masă de bridge şi mînuia cărțile imperturbabil. IJn freamăt bizar trecea din jucător în jucător. La ora unu şi jumătate, prințul juca încă ; la două fără cinci minute continua să joace. La ora două fără un minut, ridicînd privirea de la cărțile pe care le ținea în mînă, el zări pe Dumitrescu-Jiletcă plantat în fața lui, cu ochii căscați şi gura întredeschisă a celui ce aşteaptă.

De cîteva ore bietul Jiletcă trecea prin grele fierbințeli.

Fireşte, acei opt sute de napoleoni îi căzură din senin. Mai cîştigase cam tot atîta de la ceilalți ponți. Cinci milioane. Nu muncise pentru ele nici el, nici sutele de lucrători reumatici care tăbăceau pieile în igrasie şi miros greu, dincolo de cheiul Dîmboviței.

Bani picați din cer, fireşte. Dar erau ai lui, se învățase cu gîndul că sînt ai lui, de cînd lumea. îl dureau ca şi cum i-ar fi strîns ban cu ban, opintindu-se, luîndu~şi de la gură. Nu se poate să nu-i plătească ! Oare s-ar putea să nu-l plătească ? ! Cine ştie ce tertipuri o să găsească, să-l amîne la infinit. Gentilomii ăştia cu tot felul de coduri de onoare şi de maniere, cu ajutorul cărora puteau să-l trimită la plimbare în doi timpi şi trei mişcări.

Tăbăcarul era prins de toate panicile. Cu ceilalți datornici ai lui, cu oameni de afaceri, ştia cum să-şi ia măsurile ca să nu fie păcălit. De cîte ori nu le pusese mîna-n git ! Cu cîte poliți şi portărei nu-i urmărise pe datornicii săraci de le vînduse şi cenuşa din vatră ! Cu prințul era mai greu. Nu ştia cum să-l ia, cum să-l urmărească, unde să se plîngă ! Ținea morțiş să rămînă membru la „Automobil-Club". Dacă făcea gălăgie, îl expulzau.

Simțea virfuri de ace care îi alergau pe ceafă şi pe şira spinării. Pe urmă prindea curaj...

„Nu se poate să-mi facă una ca asta ! Doar e tipul cel mai important din club. Dacă era o puşlama îl dădeau afară pîn-acum. Pe unii îi dăduseră afară pentru datorii de zece mii de lei. A văzut toată lumea cum a

pierdut. Am şi poliţa de o jumătate de milion. Treaba e limpede. Fac scandal. Iată, credeam că n-o să mai dea pe aici, c-o să fugă în America, o să se sinucidă. Dar n-a fugit. Uite-1. Şi încă în smoching. Joacă. Ii mai arde să joace. O să-mi plătească ! Nu se poate să nu-mi plătească ! Nu au trecut încă cele douăzeci şi patru de ore ! Pot să mai aştept. Dar ar putea să nu mă mai fiarbă atît, puşlamaua dracului !"

Se fixase lîngă masa lui Lascaris şi aştepta cu ochii şi gura căscată.

— A, da ! zise prinţul, dînd cu ochii de el, ca şi cum şi-ar fi amintit de o bagatelă.

Scoase portofelul din buzunar, căută o carte de vizită, făcu semn unui uşier şi în vreme ce acesta se apropia, scrise pe cartonaşul alb, cu coroana în relief :

„Bun pentru 2 900 000 lei. I. Lascaris ."'

Apoi alene, consultîndu-şi cărţile de joc pe care le ţinea în mîna stîngă, întinse uşierului cartonaşul.

— Să se plătească domnului de colo !

îl arătă neglijent pe Jiletcă şi luă cărţile cu amîndouă mîinile, continuîndu-şi jocul, cu indiferenţa omului care s-a întrerupt ca să-şi aprindă o ţigaretă.

Urmînd exemplul de extremă neglijenţă a perfectului gentilom, nici pielarul, nici ceilalţi martori ai acestui gest atît de simplu, atît de firesc, nu găsiră de cuviinţă să-1 comenteze într-un fel sau altul. îşi văzură de treabă fiecare.

Se despărţiră ca de obicei. Clubul se golea, Lascaris îşi jucase jocul la perfecţie. Nu mai avea ce căuta acolo.

Plecînd pe jos, singur, spre strada Sfîntul Constantin, sub cerul înseninat şi plin de stele, el străbătu Cişmigiul care mirosea violent a primăvară.

Abia acum îl răzbeau eforturile supraomeneşti din ultimele douăzeci şi patru de ore. Simţi în el un resort care plesneşte. Căzu pe o bancă, frînt. încordării de peste zi, încordării şi mai mari de la club, unde jucase cu atîta veridicitate, rolul indiferentului, îi urma acum o sleire, o deprimare totală. Cel din urmă cavaler era o cîrpă. O cîrpă care cugetă, găurită de întrebări şi de mustrări :

„Cc am făcut ? se întreba el, cu tîmplele în palme.

Ce am făcut ? Ce mi s-a întîmplat ? Unde mi-a fost capul?"

Se trezea ca dintr-un vis tumultuos, din zboruri vertiginoase, pe înălţimi, şi se pomenea în fundul unei prăpăstii. Incontestabil, prestigiul îi crescuse enorm în lumea de la „Automobil-Club". Toată societatea bucureşteană va afla de eleganţa cu care achitase o sumă atît de importantă, şi va spune : „Prinţul tot prinţ î" i se va duce vestea că e bogat. Creditul îi va spori.

Dar cum să plătească milionul pe bijuteriile amanetate, ca să i le restituie Zoei Argeşanu ?

Cu ce bani va achita poliţele directorului Băncii Micilor Deponenţi, care-i împrumutase cinci sute de mii de lei pe o imaginară ipotecă ?

Dar Iui Gută Paraschivescu cealaltă jumătate de milion cum i-o va restitui ? Dar cealaltă jumătate de miion lui Dumitrescu-Jiletcă ? Cum se va achita de toţi aceşti datornici ?

Fireşte, avea de încasat două milioane pe urma procesului pe care-1 judeca unchiul său, conu Lăzărică ; oricare ar fi fost rezultatul, orice parte ar fi cîştigat, această sumă ii revenea de drept. Dar procesul se amînase.

Cine ştie cînd se va da sentinţa ? Cine ştie daca beneficiaţii, moştenitorii bancherului îşi vor mai respecta obligaţiunile, dacă o dată asiguraţi că sutele de milioane sînt ale lor nu se vor lăsa greu, dacă nu se vor tocmi din nou ? în judecată nu-i putea da, scandal public nu putea provoca.

Era 3a discreţia lor. Şi apoi aceste două milioane nu însemnau oare vînzarea obrazului lui Lazăr Argeşanu ?

Dar logodna cu Lenuţa Paraschivescu, ale cărei visuri trebuie să fi fost, în clipele acestea de noapte tîrzie, numai porumbei albi cu panglici roze, numai călătorii pe mări albastre, la braţul omului adorat, care o ceruse în căsătorie, cu cîteva ore înainte ? Ce va spune el bietei fete care visa la Făt-Frumosul cu tîmplele cărunte, la prinţul care-i va înnobila averea şi progenitura ? Cel din urmă cavaler nu se gîndise un moment să se însoare cu Bombonica, dar îşi dăduse cuvîntul... Cum va mai da

ochii cu Porumbelul-de-Aur, alias domnul Gută Paraschivescu ?

Dar Mado ? In ce raporturi va mai fi cu Mado, care-l umilise printr-un refuz categoric, şi arătîndu-şi părul alb, îl descalificase pe el însuşi, amantul care cere bani ? ! Abia acum îşi dădea seama ce mult însemnase el în viaţa nefericitei femei şi cît de puţin era vrednic de ea.

Toate aceste întrebări îl răscoleau, îl cutremurau. Dar licăririle de onestitate, cazul de conştiinţă al lui Jeannot nu putea dura prea mult. N-aveau unde dura.

Crepusculul nopţii, apropierea zorilor îl trezea, îl întărea, îi galvaniza încrederea în el, voinţa, orgoliul, superficialitatea, inconştienţa, cinismul...

Dădu din umeri, se ridică de pe bancă, porni spre casă. Nu se va da înlături de la nimic ca să se descurce. La urma-urmei, toată această lume n-avea decît să aştepte : nu erau datorii de onoare !...

CĂMAŞA DE FRAC[1]

Dac-aş avea vreme şi dacă lucrul acesta ar interesa pe cineva, mi-ar plăcea să scriu o carte cu „Amintirile unui director de operă".

S-ar perinda în paginile acestei cărţi, cîntăreţi, impresari, dirijori, compozitori, dansatori, oameni din orchestră, evocări de foste celebrităţi, vanităţi de glorii viitoare, ambiţii, invidii, decepţii, renunţări...

Un capitol interesant l-ar constitui baletul de odinioară, prea puţin cunoscut în viaţa lui din culise, din cabine, din sălile de repetiţie; acolo mişunau şi se dezlănţuiau candid şi diabolic, instinctele, capriciile, prieteniile echivoce, rivalităţile surde, împăcările frenetice, îmbrăţişările ipocrite, tragediile copilăreşti, lipsa de logică, salturile brusce de la afecţiunea cea mai caldă şi spiritul de abnegaţie cel mai puţin motivat, la comploturile rafinate şi inutile, mergînd de la corifei pînă la ultima figurantă.

Era o lume plină de freamăt, fermecătoare şi detestabilă.

Dar nu despre dansatori şi balerine e vorba în această mică poveste şi nici măcar despre primadona unei opere fără balet, cum e *Tosca.* Simple asociaţii de idei...

Intr-o seară, ascultam din loja directorială, care domina orchestra, aria din actul II, *Visi d-arte, visi d-a-*

[1] **Această scriere a fost reeditată de autor, într-o formă mult prescurtată (redusă la jumătate) — sub titlul** *Violoncelistul* **— în volumul** *Neguţătorul de idei. Nuvele si povestiri,* **[Bucureşti], Editura Cartea românească, [1971], p. 248—259. In ediţia de faţă păstrăm locul şi textul scrierii în forma lui iniţială din volumul O** *nuntă aristocratică. Nuvele şi. povestiri,* **[Bucureşti], Editura pentru literatură şi artă, [1952], p. 86—112.**

more şi mă gîndeam intens, la o altă seară, de demult, în care Hariclea Darclee îmi povestise amintiri de la premiera acestei opere, pe care Puccini a compus-o pentru celebra cîntăreaţă, compatrioata noastră. Îmi aminteam de divina Darclee, închideam ochii, mi se părea c-o aud cîntînd pe însăşi creatoarea rolului... Eram captivat ca un simplu student de elegiacul monolog al brunei Floria şi l-aş fi ascultat în extaz pînă la capăt, ca şi cum l-aş fi auzit pentru întîia oară, dacă o mică şovăire a cîntăreţei nu m-ar fi adus Ia realitate.

M-am uitat în sală să văd dacă şi spectatorii remarcaseră nota falsă, m-am uitat şi în orchestră : nu era nimeni emoţionat. Nici măcar primul violonist, marele artist de odinioară care-şi încheia astăzi cariera în orchestra Operei... Era acolo, aplecat pe instrumentul său. Un bărbat mai aproape de şaizeci decît de cincizeci de ani. Un vechi prieten. îl vedeam destul de des în ultima vreme, dar nu ştiu de ce, în acea seară, poate răscolit de amintiri, îmi simţeam inima înduioşată. Poate pateticul ariei celebre, poate neplăceri de ordin strict personal şi imediate, mă făceau în acea seară sentimental, plin de nostalgie şi de melancolie. Mă uitam cu drag la acel bătrîior de treabă, cu plete rare şi cărunte, cu obrazul slăbit, ras total, un cap de muzicant clin jurul lui 1900, ceva romantic, desuet, înduioşător. în ochii lui tot mai treceau scînteile unui viitor strălucit, surîsuî complice al gloriei de mîine, multaşteptata glorie în cucerirea căreia pornise din frageda tinereţe.

Pe Traian Arsen — nume prescurtat, pentru uzul circulaţiei mondiale, din Arsenescu — îl menţinusem în rangul de prim-violonist al Operei, spre nemulţumirea celorlalţi patru mai tineri şi mai viguroşi ca el, candidaţi fiecare la această iluzorie şefie. De ce să fie „prim" acest moşneag a cărui mînă începea să tremure ? Ce însemna gestul acesta arbitrar al directorului care-şi favoriza contemporanii în pofida celor tineri ? Candidaţii la primat îmi arătau din această pricină o respectuoasă răceală, o antipatie rău disimulată. Fiecare se vedea lovit în drepturile sale ; murmurau prin colţurile foaierelor sau în anticamerele ministerului, inainuînd că protecţionismul continuă, deşi vremurile s-au schimbat. Meritul e dat la o parte ca să triumfe mediocritatea.

Ei nu ştiau cine fusese Traian Arsen, cum pornise el în viaţă, cu daruri mai bogate decît ale lor, cu altă preciziune în degetele mîinii stingi, cu altă vibraţie a arcuşului. Nu cunoşteau debuturile excepţionale, succesele din tinereţe ale învinsului de azi... Pornit să ajungă o celebritate mondială, el îşi încheia destinul fără strălucire. Nu voiau să-i lase nici măcar această gloriolă finală. Colegii săi mai tineri, care îi disputau locul de prim-violonist, nu puteau înţelege că aş fi fost cel din urmă care să lovesc, degradîndu-1, pe un vechi prieten. Nu depanau tinerii muzicanţi amintirile noastre comune, din Viena şi din Paris, nu cunoşteau legăturile mele cu Arsen, împletirile aceloraşi vise de izbîndă, calde aureole între zidurile cenuşii şi reci ale unei metropole în care ne simţeam atît de singuri şi de săraci.

Ce le păsa unor oameni tineri de tinereţea altora ? Unor tineri plini de propriul lor viitor, ce le pasă de trecutul altora, mai ales cînd aceştia stau în calea propriei lor ascensiuni ?

Pentru ei, Traian Arsen nu era decît un încurcălume bun de scos la pensie.

Primul violoncelist cunoştea această ostilitate. îi tremura mîna ? Calomnii ! întorcea foile partiturii în văzul tuturor şi mîna nu-i tremura. Surîdea cu dispreţ.

Peste invidia lor calomnioasă el trecea senin, ca lebăda pe ape, fără să-şi scuture măcar penele, cînd ieşea la ţărm.

Uneori Trăiam Arsen mai bimevoia s-arate colegilor mai tineri — violoniştilor sau suflătorilor, dar niciodată violonceliştilor — vestigiile gloriei sale trecute.

Erau afişe ale concertelor date cu un sfert de veac în urmă, la Paris, la Buenos Aires, la Montevideo, erau panglicile cu inscripţii de aur şters, ale coroanelor de mult fanate ; erau fotografiile îngălbenite, unde maestrul jubila in diferite poziţii : mulţumind publicului, sau cu pletele culcate pe violoncel ; cu fruntea sus, inspirat ca Beethoven compunînd *Pastorala;* alături de un pianist-acompaniator, care se uită la el cu admiraţie ; în compania unui violonist celebru sau a unui compozitor la

modă, care-i strînge mina felicitîndu-1, cu ochii la aparatul fotografic.

„De ce, de ce, o, Doamne ?" se tînguia iubita lui Cavaradosi, pe care regizorul o fixase pe o canapea verzuie, în vreme ce ticălosul de Scarpia se uita cu viclenie pe fereastră, sau improviza alte atitudini, diabolice ca să remedieze inutilitatea lui în scenă, în decursul pateticei confesiuni a eroinei.

într-adevăr, ce artist conştient nu-şi dă seama cît este de inoportun în acel moment Scarpia, pe care partenera îl părăseşte ca să pertracteze cu publicul ?

Eu mă uitam de sus la Traian Arsen, conştiincios şi solemn în fracul lui lustruit, sub plastronul care se ofilea.

Primul-violoncelist era singurul orchestrant care arbora fracul la spectacolele Operei. Se prea poate să nu fi avut altă haină, să-**şi** menajeze sacoul de lucru.

La premiere, cămaşa lui de frac, proaspăt spălată, călcată **şi** scrobită, era albă şi strălucitoare. Pe măsură ce spectacolul se repeta, plastronul îşi pierdea lustrul, se boțea, se cocoşa, se muia, se păta. Bătrînul muzicant **nu-şi** mai putea permite luxul să-şi schimbe cămaşa la fiecare apariţie în public. **în** fracul vechi, cu gulerul **şi** plastronul obosite, el părea şi aşa un anacronism ; ceilalţi instrumentişti erau îmbrăcaţi cu neglijenţă, în haină de stradă.

îmi contemplam vechiul prieten şi mă gîndeam la tinereţea noastră, la cariera lui, mai ales la începutul carierei lui.

Premiat întîi al Conservatorului din Bucureşti, sortit să devină al doilea Pablo Casals, dacă nu să-1 'întreacă, Traian Arsen dăduse cîteva recitaluri în capitală şi la Iaşi, obţinînd succese remarcabile.

Acea „voce omenească" între uneltele de concert — care este violoncelul — trezea ecouri profunde în inimile ascultătorilor.

Tînărul premiant era sortit, după toate pronosticurile, să devină o glorie, nu numai naţională. Trebuia să plece cît mai curînd în lumea largă. Decretaseră aceasta rudele, prietenii şi chiar cronicarii muzicali ai tpocli.

Băiat lucid şi modest, Traian Arsen îşi dădea seama că mai are mult de învăţat pînă să cucerească gloria. O bursă pe un an i-a înlesnit lecţii de perfecţionare la Viena. Acolo, la Viena l-am cunoscut. N-am să uit niciodată cum ne fermeca admirabilul interpret, la sediul societăţii studenţeşti „România Jună", unde executa bucăţi' dificile pe propriul său instrument şi pe violoncelul lui Ciprian Porumbescu, păstrat cu sfinţenie în numitul sediu.

Aplauzele tinerilor săi compatrioţi şi încurajările pe care nu i le precupeţeau cîţiva specialişti austriaci, invitaţi de noi, confirmau, întăreau, buna părere pe care o avuseseră cei din ţară despre calităţile excepţionale ale viitorului Pablo Casals.

Zarurile au fost aruncate. Traian Arsen a plecat să cucerească pămintul. L-am întîlnit din nou, peste cîteva luni, la Paris. Pe urmă ne-am despărţit. Nu ne-am mai văzut ani întregi.

Acum la încheierea socotelilor, mă întreb de ce n-a ajuns multtalentatul artist o celebritate mondială ? Poate că însuşi violoncelul e de vină. Instrument de ^tranziţie, între vioară şi contrabas, el nu se poate lăuda că a ajutat prea mulţi virtuoşi să cunoască o carieră triumfală.

Pe urmă, au mai fost şi războaiele, crizele, preocupările mai grave ale oamenilor.

Faptele de arme, generalii; aviatorii, au lăsat in umbră pe artişti. Poate că nici n-am fost în curent cu izbînzile compatriotului nostru. Ecoul succeselor sale nu va fi avut destul răsunet în ţară, el însuşi poate că şi-a neglijat publicitatea. Dar de însemnat, a însemnat ceva, fără doar şi poate.

Traian Arsen ţine la dispoziţia oricui vrea dovezi, mărturii ale triumfurilor sale, în Europa şl dincolo de Ocean.

Tăieturi din ziarele şi revistele de muzică atestă o reuşită rarisimă. Incontestabil orice arist român, care a trecut hotarul, posedă albume la fel cu acelea în care violoncelistul nostru şi-a lipit elogiile tipărite. Dar, din nefericire, aceste articolaşe elogioase, inclusiv portretul şi biografia, nu impresionează pe cei care n-au părăsit moşia străbună.

— Dacă era atît de grozav, de ce n-a rămas acolo ? spun, cu aparentă dreptate, scepticii şi invidioşii.

Aşa se întrebau şi cei patru instrumentişti care ambiţionau fiecare, s-ajungă violoncelist-prim al Operei Române.

Traian Arsen a ajuns la Paris plin de visuri, dar cu punga goală, necunoscut de nimeni, însă cu o călduroasă scrisoare de recomandaţie către ministrul ţării.

Acesta, prin relaţiile pe care le avea în capitala Franţei, urma să înlesnească ascensiunea valorosului tînăr român.

Traian Arsen mi-a povestit că ministrul l-a primit între două uşi, neliniştit, grăbit să-şi expedieze musafirii, fiindcă îl aştepta în anticameră un alt musafir, un efeb blond, cuminte ca o madonă. Muzicantului i s-a părut că ministrul avea obrajii uşor fardaţi. Sau era, poate, numai un efect de lumină, o răsfrîngere a canaturilor de culoare stacojie.

— Lasă-mi adresa dumitale. Am să-ţi dau un semn, i-a răspuns grăbit să-1 concedieze plenipotenţiarul regal, emoţionat, neliniştit de prezenţa blondului vizitator din sala de aşteptare.

Lui Traian Arsen nu i-a mai dat nici un semn de viaţă. Cîteva săptămîni a aşteptat Arsenescu seninul binecuvîntat. Aşteptare zadarnică...

Mirajul Parisului începea să se topească. Tînărul muzicant, care era încredinţat că, în urma recomandaţiilor ambasadorului român, i se vor deschide saloanele, sălile de concerte şi că va primi asaltul impresarilor internaţionali, era acum decepţionat, singur, străin şi sărac.

Primul vinovat de această neplăcută întorsătură, era, fără îndoială, plenipotenţiarul român, acel neglijent ministru care-şi trăda misiunea de protector al tinerilor compatrioţi veniţi să cucerească bătrîna Luteţie.

Dacă oficialităţile ţării n-au folosit cu nimic unui candidat la gloria mondială, s-a găsit totuşi un român de treabă, care să-i facă un prim serviciu ; un serviciu foarte important dacă ar fi avut urmările cuvenite. E vorba de un alt tovarăş al tinereţii mele pariziene, un mehedinţean, Marius Strehaia, care avea oarecare legături în presa pariziană.

Marius Strehaia locuia cu noi, în Cartierul Latin ; aştepta şi el să dea o mare lovitură. L-a cunoscut şi l-a ascultat, din prima zi, pe Traian, în odăiţa din Rue Jean-de-Beauvais, unde locuia proaspătul parizian.

L-a ascultat cu mare atenţie şi s-a entuziasmat de arcuşul fermecat al noului nostru companion de sărăcie şi de visuri. După a cincea bucată, Marius Strehaia se gîndi cîteva clipe şi exclamă :

— Am o idee. Nu v-o spun deocamdată, ca să nu vă faceţi iluzii. Dar peste cîteva zile o s-o aflaţi !

Într-adevăr, peste cîteva zile, ingeniosul prieten veni cu o veste mare :

— Traian Arsen, (fiindcă „Arsen" ai să te numeşti de azi încolo : Arsenescu e prea lung şi prea miroase a Bucureşti). Traian Arsen, sîmbătă-seara vei avea cnoarea să te produci în saloanele ziarului *Le Drapeau.* Habar n-ai ce însemnează aceasta ! Toată elita Parisului, nobilimea, intelectualii străini de marcă, vin acolo î Cine se produce la recepţiile *Drapelului* e lansat în doi timpi şi trei mişcări. E cea mai mare lovitură pe care poate s-o dea un debutant la Paris...

Cîteştrei, Traian, Marius şi cu mine, eram în aî nouălea cer.

Sărbătoream marea noutate ciocnind trei halbe de bere neagră la „Balzar", restaiirantul celebru din Rue des Ecoles, bere pe care o plăti tot bunul Marius.

— Ai frac ? întrebă el.

— Nou-nouţ .' răspunse Traian Arsen.

— Cu cămaşa cum stai ? Trebue să fie tare şi lucioasă, nepurtată. Atenţie la cămaşa de frac. Plastronul e lucrul cel mai important în lumea în care vei intra. Cravată, guler, totul trebuie să fie strălucitor, să ia ochii. Să nu dai impresia că eşti un începător sărac, care umblă să se căpătuiască : te vor evita toţi. Te-am prezentat ca pe un astru nou, o celebritate în trecere spre America, unde ai nişte angajamente pe cinste. Să nu te simtă nimeni că vrei să te opreşti aici, să iei altora pîinea de la gură. Dacă eşti străinul bogat care a

venit să lase ceva bani la Paris, să cînte gratis şi să plece mai departe, vei fi binevenit. Ţi se deschid toate uşile. Eşti răsfăţat. Ale tale surîsurile, complimentele, invitaţiile. Vai de tine, însă, dacă vor simţi pe boemul fără angajament, pe concurentul primejdios. Trebuie să dai mereu impresia unui provizorat, a unei treceri. Şi mai ales, atenţie la cămaşă !

Ziua multdorită, acea memorabilă seară sosi.

Ras proaspăt, Traian Arsen, arborînd fracul impecabil, plastronul strălucitor, îşi urcă violoncelul în trăsură şi porni spre centru, dincolo de Sena, spre Champs-Elysees, unde colţ cu Avenue Montaigne, se ridică somptuosul palat al *Drapelului.* Acest ziar catolico-monarhist reprezenta cele mai aristocratice tradiţii franceze.

Directorul era un israelit din Alsacia, om bogat, amabil, cu mare trecere, ştiind să primească asemeni unui duce de odinioară; „patronul" era foarte bine văzut în Faubourg Saint-Germain, unde nobilii autentici scăpătau, sau dacă nu scăpătau, preferau să se întâlnească la recepţiile *Drapelului* ; erau scutiţi, în felul acesta, să cheltuiască pentru propriile lor recepţii, sume emoţionante.

Un tîrg cum nu se poate mai avantajos şi pentru unii şi pentru alţii : unii dădeau prestigiul numelui, ceilalţi puterea aurului, a relaţiilor utile, a combinaţiilor ingenioase.

Cîte căsătorii nu s-au perfectat în saloanele *Drapelului,* cite nume mari de conţi, marchizi şi duci, nu s-au aliat cu milioanele unor fericite moştenitoare americane, catolice sau nu, tinere sau nu, frumoase sau nu !

Urmaşii cruciaţilor îşi vindeau foarte scump numele. Blazonul trebuie ţinut cu orice preţ. Castelele strămoşeşti se derâpănau şi trebuiau menţinute, reparate, îngrijite.

Titlul de „marchiză", „ducesă", „contesă", ispitea pe nevropatele odrasle ale cutărui rege al plutei sau al vaxului, fericit, la rîndul său, să primească în dar un palat străvechi, o veche capelă gotică, demontate piatră cu piatră şi trecute peste ocean, ca să fie reclădite în parcul imens al miliardarului !...

în această lume şi-a făcut debutul la Paris, Traian Arsen, băiat frumos, cu pletele negre, proaspăt ondulate, apariţie romantică, amintind trecerea lui Chopin şi a lui Liszt.

Violoncelistul bucureştean îşi făcea marea intrare în saloanele pariziene, sub auspiciile acestor iluştri muzicieni, cu care îl comparau freneticele sale noi admiratoare.

în acea seară neuitată, biciuit de demonul emoţiei şi al voinţei de a învinge, de spaima unui insucces care i-ar fi fost catastrofal, Traian Arsen cîntase mai inspirat ca oricînd. Prestigiul de celebritate latină în drum spre ţara dolarilor sporise, în ochii selectei adunări, vraja arcuşului fermecat.

A venit de la această recepţie a *Drapelului,* fericit, entuziasmat.

Aureola care-1 înconjura mi se părea materială, palpabilă, într-atît se desprindeau din el acele emanaţii electrice pe care le propagă numai cuceritorii. Să fi fost şi î-eflexele cămăşii de frac, încă rigidă **şi** strălucitoare ? Se prea poate. Poate şi faptul că va plăti el, de rîndul acesta, cele trei jumătăţi de bere brună, la „Balzar".

Ne povesti sfinţenia cu care fusese ascultat, aplauzele care îl răsplătiseră şi cum a trebuit să adauge suplimente la bucăţile executate.

O baroneasă, *madame* de Solferino de la Folette, îl invită să se producă **şi** la ea, peste cîteva zile, joi-seara.

Contesei Duchâteau-Laroche care îl pofti la recepţia ei, tot pentru joi. Arsen îi răspunse cu regret că nu poate veni, fiindcă în aceeaşi seară se produce la baroana Solferino de la Folette. (Poate dacă s-ar fi dus la contesa Duchâteau-Laroche, destinul său ar fi apucat altă cale.) Pe terasa lui „Balzar", Traian Arsen, cu ochii încă plini de lumea monarhico-republicană a saloanelor ziarului catolic *Drapelul,* îşi amintea, filosofa.

Era copleşit de atita glorie şi puţin cam obosit. începea să aibă un aer măreţ.

Primise prea multe complimente. Ce putea să mai audă la baroana de Solferino de la Folette, cînd la *Drapelul* nu mai fusese scos din Liszt, Chopin şi Sa-

rasate ? Ba şi de Paderewschi fusese vorba, deşi acesta, ca şi ceilalţi trei muzicanţi celebri, nu practica violoncelul.

La baroana Solferino de la Folette, succesul compatriotului nostru n-a egalat pe cel de la *Drapelul* : sigur pe el, Traian Arsen cîntase de rîndul acesta cu neglijenţa maestrului consacrat, ceea ce e o greşeală regretabilă, fiindcă orice artist, fie el muzicant, comedian sau orator, trebuie să aibă în permanenţă emoţia şi încordarea debutului, impresia că-şi joacă marea carte. Totuşi, Arsen a primit mai multe invitaţii pentru decursul unei singure săptămîni : ducesa d'Assas îl rugase să-şi dea concursul la o serbare de binefacere.

Primi, încbinîndu-se adînc. Marchiza Isabelle de la Farandolle prezida şi dînsa o operă filantropică ; tocmai dădea miercuri-seara o serată de gală, în folosul protejaţilor săi şi-i lipsea numărul de senzaţie. Tînărul virtuos primi, înclinîndu-se cum se cuvine să te înclini în faţa unei ducese autentice, cum era doamna Isabelle de la Farandolle.

Pentru sîmbătă-seara el fu solicitat de un grup de intelectuali care întreţineau cultul Jeannei d'Arc şi adunau fonduri ca să ridice fecioarei din Orleans o statuie colosală, care să înlocuiască pe a lui Gambetta, în parcul Tuilleries.

Traian Arsen se sfătui cu noi dacă e prudent să se amestece în luptele politice interne ale Franţei şi dacă în America nu i-ar putea prejudicia faptul că s-a dat de partea unei eroine naţionale, care fusese arsă pe rug de anglo-saxoni. Am discutat mult această chestie, privind-o sub diverse faţete.

L-am sfătuit, totuşi, să se producă, amintindu-i vechiul adagiu strămoşesc, că pînă la Dumnezeu te omoară sfinţii, adică, pînă s-ajungă la Londra sau la New-York, l-ar putea plictisi adepţii Jeanei d'Arc, care nu o dată, spre atingerea scopurilor lor mistice, se serveau de organizaţia turbulentă a tinerilor numiţi „cameleoţii regelui".

Gloriosul român îşi dădu concursul la toate aceste nobile iniţiative. Cum ele însă nu-i produceau nimic, ba încă îi prilejuiau mici cheltuieli care pentru el în-

semnau mari renunţări, începu să dea semne de nelinişte. Refuza cîteva invitaţii sub pretext că din moment in moment trebuie să plece spre America. I se replica :

— Mai rămineţi printre noi, maestre ! Parisul e atît de ospitalier.

Cam tot aşa îi vorbea şi Marius Strehaia :

— Recunosc, o duci greu, dar trebuie să te sacrifici, încerci azi, încerci mîine, azi aici, mîine dincolo, trebuie să pice de undeva... Ai avut norocul să fii lansat la serata *Drapelului.* Ce mai vrei ?

— N-ar strica o sută, două de franci...

— Te cred şi eu că n-ar strica, dar la serbările astea de binefacere, la recepţiile marchizelor, nu plăteşte nimeni... Ajunge contactul cu elitele, publicitatea... Dacă ai ştii cît cheltuiesc alţii ca să se lanseze ?

— Te înţeleg, dragă, şi-ţi mulţumesc că mi-ai deschis atîtea porţi. Dar nu mai am lăscaie !

— Răbdare ! Tu nu eşti un tip să te mulţumeşti cu o sută de franci... Dacă se află aşa ceva, ţi s-a dus toată gloria. Am ideile mele. Lasă-mă o vreme, fă ce-ţi spun eu şi am să-ţi găsesc o combinaţie, să ciştigi ceva... Pînă atunci nu trebuie să compromitem cu meschinării lovitura cea mare !

Bietul muzicant glorios îi dădea dreptate, dar acesta, nu-l împiedica să stea zile întregi nemîncat.

Monsieur Alphonse, proprietarul odăiţei unde locuia, era un celibatar bătrîn, fost băcan pe vremuri, om sărac şi el... Trăia vînzînd cîteva rămăşiţe ale negoţului său de odinioară şi din chiria acelei odăiţe, treizeci de franci pe lună... Nu putea să nu-i plătească bietului om, care-i făcea credit, printre altele, de pildă, pentru pesmeţi şi vin. Avea, rămaşi, *monsieur* Alphonse nişte pesmeţi mucegăiţi şi cîteva zeci de sticle de vin roşu, acru, pe care-l vindea lui Arsen pe datorie, cu patruzeci de centime litrul. Acest vin nu-l puteai bea pur, fiindcă era oţetit. Tot aşa, nici biscuiţii nu-i puteai mineri goi, miroseau nu numai a mucegai, dar şi a naftalină.

Monsieur Alphonse locuia în acelaş mic apartament, alături de cămăruţa lui Arsen, la mansardă. Era un com-

panion liniştit, chiar plăcut. Adora muzica. Găsea farmec nu numai ariilor pe care le repeta violoncelistul român, dar chiar şi gamelor monotone, exasperante, cu care conştiinciosul artist îşi întreţinea flexibilitatea degetelor.

Cîteodată *monsieur* Alphonse prăjea ouă şi-i oferea şi lui o lingură. Ce bine îi prindea bietului băiat acea porţie de jumări, care nu se răsfătau în untul cel mai fin.

Nu o dată, mai tîrziu, cînd graţie unui impresariu găsit tot de Marius Strehaia, Traian Arsen a putut să aibă profituri reale de pe urma arcuşului său, mi-a vorbit despre mansarda lui *monsieur* Alphonse. Evocări intense, neuitate. Era o împletire de lumină gălbuie, pe scările cu palide becuri de gaz aerian. Miros de gaz aerian amestecat cu mirosul de ouă prăjite. Gust de naftalină şi de oţet — pesmeţi şi vinul roşu al proprietarului său, reîntoarcerile în frac, după recepţii somptuoase — violoncelul purtat pe braţe, în oboseala zorilor, pe scări înguste de scîndură fără covor, în razele gălbui şi emanaţiile de gaz aerian, în mirosul mobilierului vechi şi sărac...

Se culca plin de glorie dar decepţionat, cu un gust amar pe cerul gurii, cu amărăciunea că a doua zi o va lua din nou de la capăt...

— Mi-am pus toată inima, toţi nervii, toată vibraţia sufletului, ca să le cînt, să-i desfăt... Din strălucirea candelabrelor, din mijlocul mobilelor aurite şi al coloanelor de marmoră, al bijuteriilor, al rochiilor de mătase, iată-mă singur, nemîncat, într-o mansardă mizerabilă... Felicitări... laude... făgăduieli... cîte pofteşti... M-a întrebat însă vreunul din ei, dacă voi avea dimineaţa cu ce să-mi plătesc o cafea şi un corn ?

într-adevăr toţi cei ce profitau de concursul muzicantului, ce-şi împodobeau saloanele cu armoniile sale vrăjite, îl trimiteau acasă cu buzunarele goale, vînturîndu-i prin faţa ochilor tot aurul din lume... Dar aurul din lume nu se concentrase, încă, în buzunarele multînzestratului muzician. Nici măcar a miliarda parte. Nu poseda decît o mică rezervă, bună să-i ajungă, administrată parcimonios, patru-cinci săptămîni. Avea, tocmai bine, trei napoleoni şi jumătate. Treizeci de franci era numai chiria pe o lună a odăiţei din Rue Jean-de-Beauvais, lingă biserica românească. îi mai rămîneau patruzeci de franci pentru ospeţele cotidiene, inclusiv tunsul o dată pe lună, spălatul rufelor — în primul rînd cămaşa de frac — şi alte mărunţişuri zilnice care nu pot fi acoperite cu un franc şi treizeci de centime, oricîtă putere ar fi avut pe atunci moneda de metal. Patru franci pe săptămînă trebuiau neapărat păstraţi pentru urcatul în trăsură al violoncelului, pe care n-ar fi riscat să-1 plimbe ca pe o simplă vioară, în omnibuz, tramvai sau metropolitan.

(„în definitiv de ce nu m-am făcut eu violonist şi ra-am încurcat cu violoncelul ?")

— Economie, băiatule, economie ! îi povăţuia Marius Strehaia, care n-avea nici el vreun venit sigur, ca să intervină cu promptitudine, într-un moment de panică extremă.

—• Mănînci pesmeţi cu oţet sau morcovi furaţi din căruţele ce trec în zori de zi pe Champs-Elysees, spre hale — dar cămaşa trebuie scrobită şi instrumentul dus pe sus, ca să fii vrednic de înalta lume în care ai intrat !

— N-ar fi mai bine să mă angajez într-o orchestră, să cîştig şi eu ceva ?

— în ruptul capului ! protestă Strehaia. Vrei să afle aristocraţia că rafinatul maestru, omul aşteptat la New-York şi la Rio de Janiero, cu pachete de dolari, e un simplu farsor ? Te-ai compromite pe vecii-vecilor !

— M-aş angaja în vreun taraf, pe la periferie într-un restaurant, la vreo cafenea, unde nu umblă elita...

— Eşti sigur că te-ar primi ?... Crezi că mai sînt locuri ? Şi dacă e vreun loc vacant, crezi c-o să-1 dea unui străin ?

— Bine, frate, dar nici aşa nu pot sta, fără să activez...

— Nu activezi destul ? Slavă domnului, nu e săptămînă în care să nu te produci în cele mai nobile saloane ale Franţei !

—- îţi baţi joc de mine ! Nu-mi dă nimeni o lăscaie ?

•— Răbdare ! Aşa se lansează vedetele de mîine !

Cînți o dată, de două ori, de zece ori, pe gratis, pînă cînd te pocnește norocul, așa pe negîndite ! Ascultă-mă pe mine, eu am mai multă experiență !

— Te-au pocnit multe noroace pîn-acum ? îl zeflemisea muzicantul, cu un rînjet sinistru.

Marius Strehaia lunecă ușor peste acest afront și continuă :

— Totul e să-ți ții rangul, prestanța ! Nu uita : ești o celebritate latină, în trecere spre toate Americile ! Obrazul subțire cu cheltuială se ține ! Nici o abdicare. Fruntea sus, și lasă-ți mațele să chiorăie o vreme, că așa stă bine mațelor de artist !

Din cînd în cînd, el dădea prestigiu acestor sfaturi, strecurînd cîțiva franci în mîna lui Arsen : spunea c-a jucat la curse pentru el, pe calul cutare. Ii cerea sîmbăta doi franci ca să cumpere bilete iar lunea îi dădea zece sau douăzeci. Aveam impresia că aceste cîștiguri erau imaginare. Dar cine putea cunoaște combinațiile complicate ale lui Marius Strehaia, care mai paria la Longchamps și pentru alți tineri români ? Avea reputația de specialist în cursele de cai și toți îl ascultau ca pe un augur. Și nu numai la jocul de curse. în mai toate se pricepea. Acest băiat plin de idei era menit să dea o mare lovitură, într-o bună zi. Cîțiva ani de hoinăreală în capitala Occidentului îl înzestraseră cu experiența unui bătrîn. Sărăcia te învață cît zece universități. Traian Arsen cuceritorul prezumtiv al Parisului, trebuia să-i urmeze sfaturile, dacă voia să tragă vreun folos de pe urma concursurilor gratuite la concertele de binefacere, la recepțiile mondene, unde era oaspele cel mai sărbătorit.

Marele talent, pe de o parte, pe de altă parte, poate, reputația că este artist dezinteresat, îl făceau să fie solicitat pretutindeni. Nu risca nimeni să-l jignească, plătindu-i concursul. Nu-i înmînau nici măcar cei cinci franci reglementari pe care, după o veche și bună tradiție, îi primeau toți artiștii benevoli „pentru trăsură și mănuși". Grozav de bine i-ar fi prins bietului nostru romînaș și acești cinci franci ! Dar, vorba lui Strehaia : „Obrazul subțire cu cheltuială se ține".

Uneori, e drept, cîte un important financiar, cîte o nobilă doamnă filantroapă, îi economiseau cei patru franci de trăsură, dus și întors, trimițîndu-i șoferul să-l ia și să-l ducă în Rue Jean-de-Beauvais.

Alteori se alegea și cu cîte o masă bună, după concert ; putea s-adune și să strecoare în buzunar pentru a doua zi, cîteva sandvișuri. Dar atît. Nici unul dintre cei și cele care îl aplaudaseră frenetic în seara debutului său la *Drapelul* nu-i oferise, cu discreție, faimosul plic cu onorariu, plic de care auzise pe vremuri și la a cărui supremă distincție și utilitate se gîndea încă de ia București.

Ce bine i-ar fi prins măcar două sau trei sute de franci ! I-ar fi rezolvat problema existenței pe cîteva luni, i-ar fi dat răgazul și speranța să aștepte cu seninătate, meritata răsplată a geniului său. Dar, pe cît erau de amabili cînd îl pofteau să concerteze, pe atît erau de rezervați la plecare, nobilii domni și grațioasele doamne.

— Poți să spui că ai călcat cu dreptul! îi zise într-o seară baroana Fritz-Mayer... Ai avut ocazia să cunoști la mine pe contesa de la Tour-cle-Fleuve... Mi se pare că te-a și invitat să te produci la ea!... Ei bine, *cher maître,* ești de invidiat ! Contesa de la Tour-de-Fleuve primește cea mai bună lume, nu numai din aristocrația Franței, dar pe marii financiari străini, diplomați, ziariști, impresari de pe tot globul... Vei putea spune că din casa mea ți s-a tras norocul !

Norocul de a fi întîlnit pe contesa de la Tour-de-Fleuve la baroana Fritz-Mayer i-a adus lui Traian Arsen norocul de a întîlni la contesa de la Tour-du-Fleuve pe marchiza du Montfleuri du Lac. Marchiza îl complimentă într-o manieră plină de distincție, cu un vocabular care trebuie să fi fost de rigoare la Curtea regilor Franței, și-l pofti într-un salonaș, să-i comunice o știre care o să-i facă nespusă plăcere.

Traian Arsen își simți inima topindu-i-se într-un val călduros ! Nu însemna această discretă invitație începutul realizării ? Dacă nu contractul cu un *impresario* mondial, măcar plicul cu trei sau cinci sute, sau chiar o mie de franci !

De te nu ?

Să ascultăm propunerile amfitrioanei...

Nu era vorba de cîteva mizerabile sute de franci. Marchiza du Montfleuri du Lac îi mărturisi că a fost atît de încîntată de talentul său, încît îl va introduce la arhiducesa Nataşa Capsicowna, în al cărui somptuos palat din Bois-de-Boulogne se întîlnesc cele mai importante familii din aristocrația europeană, începînd cu regii detronați, monseniorii în exil, principesele arhimilionare, ambasadorii străini, financiarii de toate specialitățile...

Traian Arsen se înclină pînă la pămînt, foarte onorat că se va putea produce în somptuosul palat din Bois-de-Boulogne al arhiducesei Nataşa Caspicowna.

In somptuosul palat din Bois-de-Boulogne al arhiducesei Nataşa Caspicowna, eminentul muzician de la gurile Dunării avu norocul să fie prezentat — de însăşi arhiducesa — lui Nathanael Levy, un vestit bancher, care avea casa deschisă în fiecare vineri şi răsplătea cu dărnicie actorii, cîntăreții, instrumentiştii şi dansatorii care aveau norocul să ajungă pînă acolo.

Soția acestui financiar fusese ea însăşi actriță şi-şi văzuse cu ochii visul de a deveni protectoarea artelor. Era supranumită „Apolon femenin", atît pentru divina ei frumusețe, cît şi pentru meritele ei sufleteşti.

— Soția mea va fi încîntată să vă vadă aplaudat de lumea noastră ; iar eu însumi voi avea grijă să nu vă alegeți numai cu aplauzele ! încheie, surîzînd semnificativ, cu mari făgăduințe în ochi, celebrul bancher,

în sfîrşit, iată-ne şi cu picioarele pe pămînt !

Acest om de afaceri, venise cu patruzeci de ani înainte la Paris, din cine ştie ce amară Galiție. Se ridicase printr-o neîntreruptă cavalcadă de entuziasme, dezamăgiri, înălțări şi prăbuşiri, ca s-ajungă, printr-o încordare finală şi prin lovituri ingenioase, unul din pilaştrii finanței mondiale. Acest învingător în afaceri ii va înțelege mai bine ca oricine, îi va adulmeca precaritatea, îi va înlesni saltul suprem. Numai un om ca Nathanael Levy putea înțelege cît prețuieşte să încurajezi pe un tînăr artist, oricît ar fi el de celebru la gurile Dunării sau

peste Ocean. Nathanael Levy nu putea oferi numai elogii şi aplauze ! Toată încrederea în admirabilul Mecenate î

Traian Arsen abia aştepta acea zi de vineri... îşi dădu la scrobit cămaşa de frac, cumpără o nouă cravată albă, făcu şi o nebunie : plăti cu ultimii şase franci o splendidă garnitură de perle, ca să-şi schimbe butonii oxidați ai manşetelor şi ai plastronului; de cei patru franci pentru transportul violoncelului nu mai avea nevoie, întrucît bancherul ceruse adresa ca să-i trimită automobilul.

— Nu vă deranjați ! îi răspunse muzicantul. Prefer să iau o trăsură deschisă... Instrumentul meu nu încape într-un automobil...

— Atunci vă trimit echipajul soției mele... replică Nathanael Levy. Soția mea e romantică. Şi-a păstrat vehiculul personal... Se duce la Bois numai în trăsură cu cai... Capricii de artistă ! conchise cu un surîs paternei, fericitul soț.

în mica Rue Jean-de-Beauvais, făcu mare senzație echipajul care veni să ridice, într-o seară, pe locatarul de la mansarda etajului 4 : doi superbi cai negri, o trăsură lustruită, cu pernele de mătase vişinie, un valet galonat, cu joben, alături de galonatul vizitiu, tot jobenaf.

în ziua aceea, tînărul „maestru" nu mîncase decît un corn, dimineață. Era şi mai palid, sub pletele negre, ondulate şi-n ochi cu melancolia foamei, melancolie care celor sătui le pare taina inspirării, aureola gloriei, extazul mistic al artistului predestinat.

Deşi slăbit de atîtea sforțări şi iluzii, de atîtea privațiuni, Traian Arsen, care simțea că-şi joacă marea carte, cîntă în acea seară în hotelul particular din Avenue Hoche, cu mai multă siguranță, temperament şi finețe ca orieînd. îşi simțea apogeul ca pe o prezență aproape palpabilă.

Concertului îi urmă un bufet de o mare bogăție. Pe mese acoperite cu olandă strălucitoare, făcliile de ceară verde pîlpîiau sub candelabrele electrice, luminînd pasări mari fripte : fazani cu trufe, curcănițe cu castane, căprioare cu gelatină de coacăze...

în lungi tăvi de argint, tronînd pe garnituri de legume şi cozi de raci, peşti mari cu carnea roză, somoni

de Rin prinşi în ajun, se răsfăţau printre torturi imense de toate formele, de toate pastele, de toate culorile... Şunci tăiate în felii subţiri, dar totuşi întregi, îşi revărsau grăsimea dantelată, muiată în aspic.

Păstrăvi proaspeţi şi sardele conservate, rivalizau cu fructe din continente şi anotimpuri depărtate : pere Bergamotte şi struguri de chihlibar, lîngă căpşuni şi zmeură, banane şi mandarine într-un coş plin cu cireşe, migdale crude şi alune de Turcia, în fructierele de Saxa...

In compotiere, se scăldau în şampanie amestecată cu Kirsch, felii de ananas, de piersică, de portocală... Licoarea parfumată curgea în valuri catifelate din carafe de bacara, cu solzi ascuţiţi şi chivere de argint, din butelii cu etichete prestigioase, la gheaţă, din sticle prăfuite, împăienjenite, culcate într-un mic cosciug de papură împletită, din buteliile de ceramică smălţuită, vinuri albe şi negre, benedictină limpede şi *chartreuse-ă* verzuie, armaniac de aur roşu se prelingeau în cupele de metal preţios, împodobite cu scene de vînătoare în relief, în paharele grele, în baloanele de cristal, în cupele de forma lalelei...

Printre toate aceste strălucitoare servicii de preţ, şerpuiau nesfîrşite şiruri de garoafe sumbre.

Copleşit de feeria culinară şi dionisiacă, Traian Arsen mînca.

în sfîrşit, mînca. Se săturase de mult dar nu se putea despărţi de bufetul îmbelşugat, care, asemeni ospeţelor din poveste, se încărca pe măsură ce se golea.

Visătorul din Cartierul Latin, trecea de la o masă la alta şi după o caisă zaharisită şi o fondantă de şocolată, consuma o labă de langustă şi o felie de pateu de gîscă, după o castană glasată, un picior de potîrniche, apoi o bucată de tort, apoi cîteva fisticuri sărate, ca să poată degusta un păhăruţ de „fină Napoleon". Băuse vermut, porto, vin alb, vin negru, şampanie şi rachiu de corcoduşe. Mînca şi bea în neştire, aproape în panică. Răzbuna pişcoturile mucegăite şi vinul oţetit al lui *monsieur* Alphonse.

Capul îi vîjiia. Avea greaţă.

— Să imităm pe strămoşii noştri romani !... Să ne repezim la vomitoriu !

Se duse la toaletă, se spălă cu apă rece, se pudră, se pieptănă, îşi îndreptă plastronul care se cocoşase şi reveni în salon, palid şi marţial, hotărît să lase impresia unui imaculat arhanghel.

Mai gustă un castravecior în oţet, o îngheţată de lămîie, ronţăi cîteva alune, sorbi un pahar de oranjadă foarte rece, apoi o cafea fierbinte şi se simţi întremat... Al lui era pămîntul !

Trecea printre surîsuri şi murmure de admiraţie... în sfîrşit !

în acea seară viaţa de aşteptări se încheia. începea gloria cu toate cortegiile ei.

Toate femeile acestea decoltate, încărcate de bijuterii, erau ale lui. N-avea decît s-aleagă... Erau printre mese cel puţin zece fecioare, partide excelente, luxuriante... Oricare din ele ar fi fericită să-i fie soţie.

„Să nu ne grăbim ! Avem toată vremea... Să ne păstrăm libertatea. Cine ştie ce fericită moştenitoare ne aşteaptă peste Ocean ?! De ce am trăda-o ?"

O legătură, în treacăt, poate.

Să vedem care din aceste frumoase şi ispititoare doamne ar putea reedita cu el, perechea clasică din epoca romantismului. Trebuia aleasă cu discernămînt, mai tînără, mai femenină şi mai bogată decît Georges Sand a lui Chopin. Să întreacă toate splendorile pe care le iubise Liszt. Romanul lor va fi celebru. Pe urmă vor veni alte idile şi alte romane. La un moment dat, va fugi cu o principesă autentică, asemeni celei ce-şi abandonase casta ca să urmeze pe faimosul Rigo, violonistul bronzat...

Traian Arsen era atît de sigur de viitorul său apropiat, încît dispreţui cele cîteva sandviciuri care îi implorau să le ia în buzunar pentru a doua zi.

Trecuse miezul nopţii.

Invitaţii plecau unul cîte unul. Violoncelistul nu mai putea întîrzia nici el. Se duse să-şi ia rămas bun de la amfitrioană. Fosta actriţă era incontestabil cea mai frumoasă podoabă a întregii sărbători. Ce mult i-a ţinut mîna în minutele ei, felicitîndu-1, mulţumindu-i rîzînd, gargarisindu-se ca o turturea, poftindu-1 şi pe altă dată, aproape cerîndu-i o întîlnire pe a doua zi.

Dar pe olimpianul artist nu-l interesa în acele momente Apolon, cît îl interesa celălalt zeu, mai puțin idealist, pozitivul Mercur, adică financiarul-amfitrion, soțul doamnei.

Se duse drept la el cu mîna întinsă pentru un rămas bun şi cu aceeaşi înaltă dezinteresare în atitudine.

— N-am terminat însă, scumpe maestre, îl opri Nathanael Levy, surîzîndu-i misterios... Avem o vorbă amîndoi !

Şi-l trase într-un colț.

— Ne-ai obligat foarte mult, astă-seară, pe soția mea şi pe mine. Ai dat recepției noastre o mare strălucire. Mă gîndesc să-ți dăruiesc o bijuterie, dar văd că porți nişte perle magnifice... Un onorar, cum dăm altor artişti, o mie sau două mii de franci, nu te poate interesa... M-am gîndit să-ți ofer ceva mai de preț, mai folositor carierei dumitale, o ocazie cu care nu se întâlnesc mulți artişti în viață !

Celebrul bancher făcu o mică pauză inteligentă, ca să dea o mai mare importanță ofrandei sale.

în emoția aşteptării, inima lui Traian Arsen i se urcase în gîtlej.

Cu un mare aer protector, Nathanael Levy ii destăinui, în sfîrşit, care era fabulosul, neprevăzutul dar:

— Voi face tot ce-mi va fi cu putință ca să fii invitat să concertezi într-o sîmbătă-seara, în saloanele ziarului *Drapelul.* E un prilej cu care un artist nu se întîlneşte de două ori în viață. Vom izbuti ! A doua zi, tot Parisul va fi la picioarele dumitale! Contează pe mine ! La revedere, adorate maestre, încă o dată mii de mulțumiri !...

FURTUL DE BIJUTERII

Calea Rahovei... Sub numărul casei, pe-o tablă de tinichea, reclama unui croitor, iar sub aceasta reclama, pe-o tăbliță :

SIMONA

Reparațiuni de cravate

în fund, la dreapta.

în mînă cu cele două cravate lungi şi uzate, înfăşurate într-o hîrtie-foiță, Mişu Sterian intră în gangul întunecos şi umed şi o luă la dreapta, pe un al doilea gang, mai îngust, mai umed şi mai întunecos, mirosind greu a canal. La capătul acestui canal fără apă, o altă tăbliță, pe care scria tot *Simona,* plus o săgeată, indica o scară de piatră cu cîteva trepte înguste, nestabile, tocite, răsucite în spirală, ținîndu-se după un zid jerpelit **şi** rece, de care te sprijineai ca să nu cazi, pipăindu-l cu senzația neplăcută de-a mîngîia un şarpe. Mirosul de canal urca şi el, odată cu clienții domnişoarei Simona, o fată scurtă, grasă, cu ochelari, la uşa căreia trebuia să bați tare — soneria era, de obicei, stricată — şi care domnişoară Simona nu-ți dădea drumul, pînă nu vedea bine cine eşti. Intrai într-o odăiță de trei metri pătrați, în care te mirai cum poate încăpea o măsuță, un scaun, un garderob, Simona, plus clientul.

Mişu Sterian, un tînăr de vreo douăzeci şi cinci de ani îşi începea, odată cu repararea celor două cravate, cariera de conductor la Wagnos-Lits. Era şi el bondoc ca Simona. O pereche predestinată.

Făcu două-trei vizite în modestul atelier de reparațiuni şi, fiindcă se simțea atras acolo, mai aduse la curățat şi la întors alte trei cravate, din care una, un *papillon.*

Despre Simona n-ar fi putut spune nimeni că era „de o frumusețe răpitoare". Dimpotrivă. Numai fruntea palidă, sub părul negru, creț, era frumoasă. încolo, de o dizgrație totală. O biată fată fără pretenții, chinuită, preocupată numai să-şi cîştige existența, robotind ager cu degetele scurte, grăsuțe, înțepate de ac, îngălbenite de benzină.

După cîteva vizite, se împrieteniră. începea să le meargă bine la amîndoi, de cînd se cunoscuseră. Mişu Sterian a venit cu un costum nou, şi-a comandat două cravate de mătase ; domnişoara Simona a renunțat să mai curețe şi să repare. A început să confecționeze ea singură cravate, din material cumpărat întîi de pe la furnizori ambulanți, apoi la magazinele din centru, apoi comandat direct de la Paris, în cantități tot mai mari.

împrietenindu-se cu domnişoara cravatieră, Mişu a intrat în familiaritatea casei : i s-a deschis uşa cu geamuri acoperite cu o perdeluță dantelată, opacă, ce dădea din micul atelier în camera unde Simona dormea cu mama ei, Dori. Pe cît era de modestă, ca aparență, fata, pe-atît de strălucitoare era Dori — văduva unui editor de la Brăila, care se sinucisese după ce-a dat faliment.

O matroană grasă, în rochie de catifea vişinie, foarte blondă, proaspăt coafată, fardată, pudrată violent, cu degetele încărcate de inele şi cu unghiile roşii, parfumată cu o apă-de-Colonia ordinară, al cărei miros de liliac se amesteca, greţos, cu emanațiunile lămpii de petrol ce ținea loc de sobă. Ceea ce marca definitiv îngrozitoarea frumusețe a doamnei Dori era un şirag de dinți albi, regulați şi morți, pe care îi arăta mereu, spunînd parcă :

„Vedeți ce splendidă dantură am eu ?"

Patul în care dormeau Dori şi Simona era acoperit ziua cu o cuvertură spumoasă din dantelă de Veneția, al cărei lux ducal contrasta cu restul mobilierului şi cu obiectele disparate puse pe scaune, pe dulap, sub pat, sau atîrnate în cui : o chitară, un costum de bal, o pereche de ghete, o pălărie cafenie, bărbătească, un samovar, cîțiva papuci, un şal, un baston cu mîner de fildeş, două umbrele, un Napoleon de bronz, un ceasornic deşteptător, un sticlete într-o colivie.

Toate aceste rămăşițe de viață erau amaneturi lăsate doamnei Dori, care se îndeletnicea cu împrumutul pe gajuri. Făcea camătă cu modestie şi ferocitate, împrumutând cu douăzeci la sută dobînda pe lună. După trei luni vindea obiectul, susținînd că nu e munte de pietate sau depozit de ciurucuri, ca să păstreze boarfele la infinit.

Mai dădea bani şi pe polițe, mai ales la minori bogați, care falsificau semnătura tatălui. Tinerii se fereau să spună că girul patern era imaginar. Dori ştia prea bine lucrul acesta, dar se prefăcea că naivitatea, candoarea ei angelică fuseseră înşelate. De la băieții de familie lua douăzeci şi cinci la sută lunar, riscul fiind mai mare. Cea mai mică dobînda, zece la sută pe lună, o plăteau cei cu bijuterii. Dar nu-i păsuia mai mult de trei luni. Cînd nu puteau plăti la termen, le cumpăra giuvaerul pe nimic.

Cu Mişu Sterian n-a avut afaceri de soiul acesta, fiindcă băiatul i se părea serios. Se înțelegeau de minune cîteşitrei. Mişu ar fi putut, cel mult, să-i aducă clienți, aşa cum aducea cumpărători pentru cravatele Simonei, al cărei negoț prospera din zi în zi.

Simona începu să dea de lucru afară, îmbrățişînd cariera mult mai rentabilă de intermediară. Porni să se îmbrace şi ea ceva mai bine, îşi îngrijea mîinile, se pudra, iar ochelarii îi punea numai la nevoie.

Fireşte, n-ajunsese încă la eleganța mamei sale, Dori, care trona în rochia ei de catifea vişinie cu un colier de perle la gît şi cu părul blond în permanență proaspăt inelat, enorm, în jurul feței enorme şi fardate violent.

Cînd a văzut-o întâia oară aşa, Sterian a crezut că Dorothea se duce la vreo vizită. Pe urmă a băgat de seamă că tot acest aparat fastuos, aerul că e grăbită, că trebuie să plece, era arborat înadins ca să impresioneze pe solicitatorii de împrumuturi şi să-i expedieze mai repede.

t

Tot aşa, a remarcat Mişu Sterian că prudenţa cu care Simona deschidea vizitatorilor, era mai mult teama de poliţie decît de hoţi.

într-o zi, tînărul conductor de la Wagons-Lits a că-zut peste o scenă patetică : o fetişcană, o studentă, se certa, plîngînd, cu *madame* Dori, care-i vînduse o ro-chiţă amanetată. Fata întîrziase cu o zi, ţinea în mînă banii şi-şi reclama rochiţa. Spunea că e singura pe care o mai are, că era nouă-nouţă, că a costat-o nu ştiu cît.

Madame Dori rînjea din dantura falsă şi-i răspundea cu invariabilul argument :

— Eu nu sînt munte de pietate... nu sînt depozit de ciurucuri !

Fata a plecat plîngînd, ameninţînd...

Cînd cobora scăricica de piatră, tot i se mai auzea glasul întrerupt de sughiţuri şi nu ştiai dacă ameninţă sau dacă imploră.

O altă scenă dramatică l-a impresionat favorabil pe Mişu Sterian şi l-a întărit în ideea că domnişoara Si-mona ar putea fi o ideală tovarăşă de viaţă, prin ener-gia, prin curajul, prin spiritul ei practic, nu numai prin puterea ei de muncă şi de iniţiativă. A văzut-o, anume, înfruntîndu-se cu două ucenice ale ei, care îi lucrau cravate afară şi care cereau să fie plătite mai mult. La acuzarea că domnişoara Simona le exploatează, că nu face decît s-aducă material şi să cîştige fără nici o muncă, Simona a ridicat frumoasa ei frunte palidă, sub părul negru, creţ, şi arătîndu-le uşa, cu degetul scurt, care nu mai purta urmele acelor şi ale benzinei, le strigă :

— Afară !... Am zece altele ca voi, care n-aşteaptă decît să le dau de lucru. Vă exploatez eu ? Dar ce fă-ceaţi fără mine ? Unde o să găsiţi o patroană mai miloasă ?

Fetele au îngheţat, şi-au cerut iertare, în vreme ce în odaia de alături, doamna Dori repeta, nevăzută, ca un ecou întîrziat, argumentele adorabilei dumisale fiice.

Mişu Sterian era extaziat de ieşirea triumfală a viitoarei sale soţii, căreia îi ceru mîna pe loc şi o obţinu un sfert de oră după plecarea celor două ingrate.

Era extaziat Mişu Sterian, fiindcă şi el avea stofa unui învingător al vieţii. In calitatea lui de conductor la Wagons-Lits, a reuşit foarte curînd să avanseze în stima şefilor. Mulţumea pe pasageri, le storcea bacşi-şuri grase, le făcea servicii extraprofesionale : cumpără-turi prin gări, o vorbă bună la vameş, o recomandaţie specială la vagonul-restaurant. Pe urmă a început să facă mici şi nevinovate contrabande, bucăţi de mătase, parfumuri, aparate de ras, valute ascunse în ţevile calo-riferului, într-un colţ discret al saltelei, sub o cusătură, praf de aur în fundul cafelei din thermos, un flacon de parfum introdus în buzunarul pardesiului unui pasager important, aflat în momentul reviziei la masă, un pache-ţel încredinţat unui ministru plenipotenţiar, cu rugămin-tea să i-l remită la Viena sau la Paris.

Mişu Sterian găsise şi un sistem de a cumpăra valută forte într-o ţară unde era mai ieftină şi de a o trece acolo unde era mai scumpă.

Cînd ajungea la frontiera ţării unde dolarul se vindea pe un preţ mai mic, el arăta vameşului financiar un anumit număr de bancnote (zece sau douăzeci sau o sută de dolari). Funcţionarul nota pe paşaportul conduc-torului de Wagons-Lits suma prezentată şi cu care pose-sorul putea ieşi. La cealaltă frontieră celălalt controlor constata că suma pe care o scoate conductorul este exact aceeaşi înscrisă pe paşaport. Lucrul acesta se practica pretutindeni. Ce făcea însă omul nostru ?

Intra, să zicem, în Elveţia sau Polonia cu dolari falşi, cumpăra dolari adevăraţi, distrugea bancnotele cu care intrase şi ieşea cu bani buni.

Acest sistem, alternat cu altele tot atît de ingenioase, îl îmbogăţea la fiecare drum. Mişu intra în vorbă cu marii industriaşi sau cu bancheri cosmopoliţi, se informa de mersul bursei, de diverse valori, tranzacţii, acţiuni, întreprinderi în perspectivă şi furniza informaţii altor călători de marcă obţinînd participări viitoare, în afară **de** comisionul imediat. Politicieni, afacerişti români, că-lătoreau mereu, între cele două războaie. Tînărul şi dez-gheţatul conductor, între aranjarea patului şi ora deju-

nului şedea de vorbă cu ei, îi uimea prin inteligenţa şi cunoştinţele lui, le dădea cu discreţie sfaturi folositoare. Altora, donjuani reputaţi, le atrăgea atenţia asupra unei frumoase călătoare, care voiaja singură, iar acelei doamne îi spunea ce personaj important se află în cabina cu un singur pat. Amabil cu toată lumea, atent faţă de şeful trenului, casierii gărilor, poliţiştii şi vameşii, Mişu Sterian legase cunoştinţe pe toate parcursurile, se împrietenise cu toţi cei de care avea nevoie, oferind mici cadouri de provenienţă naţională : o butelie de ţuică veche, cîteva felii de salam, o bucată de pastrama de gîscă, pe care oamenii flămînzi ai Europei Centrale le devorau cu frenezie sau le duceau acasă, familiilor extenuate de privaţiuni. Toate acestea, tînărul amploiat le făcea modest, serviabil, cu ochii albaştri plini de bunătate şi de nevinovăţie.

într-o zi, pe parcursul elveţian, iscodi pe un refugiat care scăpase din Germania. Acesta îi povesti felul ingenios cum îşi trecuse o parte din avere, la Ziirich.

— Am dat un anunţ, repetat din două în două zile, la o gazetă ultranaţionalistă. Căutam un secretar şi o dactilografă. Ofeream condiţii splendide, dar ceream ca aceşti funcţionari să fie arieni sută-n sută. Mi-au venit oferte din toate colţurile Reichului. Abia puteam căra atîtea scrisori. Le ridicam în fiecare zi din caseta sălii de publicitate a ziarului. în vremea aceasta mi-am scos paşaportul. Am rugat administraţia să-mi trimeată, pe cutare adresă, la Ziirich, corespondenţa cu ofertele solicitanţilor. Mi-au sosit acolo toate scrisorile. Printre ele erau şi plicuri în care găseam bancnote americane de cîte o sută de dolari. Valută forte. Înţelegeţi de unde proveneau aceşti bani : mi-i trimisesem singur înainte de a pleca, din diferite oraşe ale Reichului. S-au strecurat frumos printre cererile de angajament, ale sutelor de şomeri, dactilografe şi secretari, ispitiţi de oferta mea. N-am pierdut un dolar.

Altă dată, tot în vagonul de dormit care străbătea ţara lui Wilhelm Tell, un medic plecat din Berlin cucerit de inteligenţa şi amabilitatea lui Mişu Sterian, *i* se destăinui — din nevoia pe care o avem fiecare de-a ne trîmbiţa izbînzile — cum şi-a scos şi el averea din Germania.

Acel medic presimţea ce vor păţi oamenii sub dictatura hitleristă şi căuta, prin toate mijloacele, să-şi scape avutul şi pielea, trecînd graniţa. A plecat cu automobilul propriu, împreună cu soţia, două fete şi un băiat, care era la volan.

Acum se aflau în Elveţia, fericiţi că au scăpat teferi **şi** cu toată averea la loc sigur. Medicul berlinez îşi amintea şi acum, cu o emoţie vecină cu spaima, de controlul amănunţit pe care i-l făcuseră la graniţa germano-elveţiană, vameşii nazişti. Ajunseseră la o tehnică infernală ; parcă străbăteau cu privirile ca printr-o sticlă, epiderma, părul şi măruntaiele călătorilor. Femeile erau cercetate de alte femei, experte în demascarea celei mai mici încercări de fraudă. N-a rămas geamantan căruia să nu i se cerceteze compoziţia pielei şi a broaştelor, necum conţinutul.

Cît despre automobil, a fost descompus în cele mai mici fragmente, parc-ar fi fost o jucărie sfărîmată, aşa zăcea în curtea de revizie.

Interiorul pneumaticelor, rezervorul de benzină, uleiul, toate au fost trecute prin sită... Cîteva ore au ţinut aceste minuţioase cercetări. Automobilul a fost recompus cu dexteritate, de specialiştii ataşaţi **vămii, şi cei cinci** călători putură trece graniţa, transportîndu-şi întreaga **avere.**

— Mă vei întreba cum, tinere amic ? ! Cum am putut, după o cercetare atît de strictă, să-mi trec avutul **în** Elveţia ? Ei bine, iată cum. înainte de **a** pleca, **am avut grija să**-mi transform tot **ce posedam, nici în aur, nici în** giuvaeruri, ci în platină. **Am dat să mi se toarne o** placă de platină, egală ca mărime **şi ca grosime** cu tăbliţa pe care e scris numărul automobilului **meu.** Am vopsit în alb placa de platină **şi** am **pus să mi se** scrie numărul maşinei pe ea. **Am** reuşit.

Oricît ar fi de infernali, vameşilor nu **le-a trecut** prin cap scamatoria mea, simplă ca oul lui Columb...

*

Multe ouă ale lui Columb încercase **şi** multe **a învă**ţat Mişu Sterian, în desele lui călătorii de-a curmezişul Europei.

Tot mai isteaţă i se făcea mintea şi tot mai îndrăzneţe „loviturile" care îl îmbogăţeau.

Făcîndu-şi suma, sporindu-şi vertiginos averea, Mişu Sterian ar fi putut să renunţe oricînd la angajamentul de conductor la Wagons-Lits. Se putea lansa în afaceri de mare stil ; dar modesta lui profesiune era plină de avantaje, îi furniza tot mai numeroase terenuri de exploatare, cunoştinţe utile, ocazii neaşteptate. Călătorea mereu, în vreme ce, la Bucureşti, rude şi oameni de-ai săi puneau la cale, finanţaţi de Mişu, fabrici de ţesătorie şi de ciocolată, depozite de medicamente, magazine de lingerie fină, pentru domni şi doamne, cu firme sugestive ca : „Madame de Pompadour" sau „Lordul Byron" sau „Cavalerul rozelor".

Păstrîndu-şi locul la căile ferate, adunînd, aşteptînd, el întărea şi comerţul logodnicei sale Simona, care sub aceeaşi modestă firmă, în acelaşi apartament mizerabil, continua să vîndă cravate şi cămăşi lucrate de o legiune întreagă de fete docile, care aduceau marfa dis-de-dimineaţă. Livrînd cu preciziune comenzile, Simona vindea tot atît de scump ca la magazinele din centrul oraşului, dar clienţii aveau iluzia că e mai ieftin acolo, fiindcă mirosea a sărăcie, a canal desfundat, a liliac şi a fum de sobă de petrol. Biata fată — se gîndeau clienţii — n-avea de plătit chirie mare, dări către stat, luminat electric, funcţionari, lucrătoare, aşa că n-avea de ce să exagereze preţurile... Muncea toată noaptea, singurică, cu propriile ei mîini, la lumina unui bec slab. îşi strica ochii, biata fată era adusă din spate, merita toate încurajările. Dorotheei şi Simonei li se părea că dacă s-ar muta de acolo, dacă Mişu ar părăsi compania de Wagons-Lits, ar începe să le meargă prost. Erau logodiţi de doi ani, dar nu se vor căsători decît în ziua cînd va fi gata vila pe care fidanţatul o construia pe Şoseaua Kisseleff. O vilă somptuoasă din piatră şi fier forjat, cu mobilă adusă de la Londra, cu tablouri veritabile, cu frigider, cu toate perfecţiunile tehnicei moderne. în acea zi, *madame* Dori nu va mai fi nevoită să se certe cu toţi derbedeii pentru o pereche de pantofi de lac secfestraţi după expirarea termenului, nu va mai deschide uşa tuturor nebunilor

care îi aduceau în gaj un papagal împăiat sau un joben Cfiruia i se uscase lustrul.

Mămica va conduce menajul tinerei perechi, va da î'Ordine, va „stila" valeţii, va trona la recepţii, va renunţa "la acea rochie de catifea care o îmbătrînea, va purta toalete la modă, îşi va face o nouă dantură... Inelele . **din** degete, perlele din jurul gîtului vor fi veritabile. Simona va face sport, ca să slăbească, va călări, va conduce automobilul, în sfîrşit, îşi va trăi viaţa. Merita măcar atîta, după atîţia ani de trudă în odăiţele infame din Calea Rahovei.

în aşteptare, degetele iscusite ale fetei nu şedeau degeaba : mititica lucra în taină nasturi de aur, napoleoni înfăşuraţi în pînză, pe care îi cosea la tunica şi mantaua mirelui ei şi care napoleoni, treceau graniţele sub formă de bumbi şi erau vînduţi acolo unde aurul e mai scump. In vremea aceasta, logodnica îi pregătea acasă altă tunică şi altă manta cu nasturi miraculoşi.

Tot ce-a visat Mişu Sterian, *madame Dori* şi domnişoara Simona s-a îndeplinit după dorinţele lor, ba încă le-a şi întrecut. S-au căsătorit. Mişu a plecat de la Wagons-Lits, *madame Dori* n-a mai dat bani cu dobîndă, iar Simona şi-a trecut afacerea unei verişoare de la Brăila, cu obligaţia să-i dea atîta la sută din cîştig şi cu condiţia să nu se mute din odăiţele de pe Calea Rahovei, unde se făcuse vad şi unde paupertatea decorului era cea mai bună garanţie că marfa e mai ieftină ca-n altă parte.

Tinerii căsătoriţi s-au mutat în vila de pe Şoseaua Kisseleff, au clădit vilă la Sinaia, vilă la Eforie, fermă la Săftica. Aveau două automobile, şofer, bucătar, *maiire d'hotel,* subretă şi femeie „la toate".

Călătoreau numai de plăcere sau în interes de afaceri. Conu Mişu bătea colegial pe umeri pe conductorii de la Wagons-Lits, le dădea bacşişuri copioase şi se uita cu jind, aproape ispitit să-i percheziţioneze, la ţevile de calorifer, la încheietura saltelelor, la termosul cu cafea, îşi apuca familiar, foştii colegi de nasturii hainei, să simtă napoleonul disimulat, le cerceta paşaportul, să vadă cîţi dolari au declarat la frontieră. Toate acestea le făcea surîzător, aproape înduioşat, cu regretul că un

mare industriaş ca el nu mai poate risca asemenea emoţionante şi rodnice tribulaţiuni.

în vorbe şi în intenţii, Mişu Sterian devenit conu Mişu, e băiat de treabă. Nu-l costa nimic să facă plăcere altora, spunînd celor graşi că au mai slăbit şi celor slabi ce bine arată. Cînd îi reuşea vreo afacere, îşi freca mîinile, rîdea, bătea pe umeri pe toată lumea, fericit şi optimist, proclamînd că viaţa e frumoasă. într-o zi, la Paris, s-a pomenit că nişte valori pe care neglijase să le ridice în ajun de la bancă, îi aduseră un surplus neaşteptat : optzeci de mii de franci. Inima i se umplu de bucurie.

Căuta, pe Bulevardul Italienilor, vreun cunoscut căruia să-i împărtăşească buna veste.

Norocul i-a surîs şi de rîndul acesta. I-a scos în cale o veche cunoştinţă, aproape o rudă, un fost coleg de la Wagons-Lits care se ocupa cu vînzarea de cravate şi de ciorapi, românilor traşi pe la diferite hoteluri. Un băiat modest, care nu cîştiga mare lucru, dar se mulţumea să-şi scoată existenţa.

Bogatul industriaş bucureştean îl opri, îl întrebă de sănătate şi, cum era ora mesei, îl întrebă dacă nu vine să mănînce cu el, să-i mai ţină de urît. Celălalt roşi, îi răspunse cu timiditate :

— Nu-mi dă mîna, coane Mişule. Unde mănînci dumneata costă treizeci-patruzeci de franci !...

— Nu face nimic... Pe tine cît te costă masa de obicei ?

— Mănînc colo, tocmai mă duceam, s-apuc loc devreme. Menu fix. Şase franci şi douăzeci şi cinci.

— Bine. Dă-i încoace şi mergi cu mine ! Plătesc eu restul !

Vechiul camarad îi dădu cei şase franci şi douăzeci şi cinci şi generosul conu Mişu îl duse la un restaurant elegant unde cheltui aproape şaptezeci de franci pentru amîndoi.

Anii treceau...

Mosorul vremii se desfăşura implacabil... Văduva editorului brăilean a închis ochii şi a fost înmormîntată cu mare pompă.

în locul ei, a venit pe lume Emmy, fetiţa perechii Sterian, un copil cam limfatic, cam rahitic, care aducea o notă de delicateţe şi de distincţie în casa celor doi milionari scunzi, graşi, cu o amprentă destul de vulgară.

Emmy trebuia să beneficieze de toate roadele averii părinteşti, de bucuriile pe care tatăl şi mama ei nu le cunoscuseră : guvernante, răsfăţ, eleganţă, şi un soţ pe placul ei, de o familie cît mai aleasă. Emmy trebuia să se căsătorească din dragoste, dezinteresat, nu ca bieţii ei părinţi care se luaseră ca să-şi mai cîrpească sărăcia. Alesul inimii ei va trăi ca un prinţ ; destul se chinuiseră socrii. Ca o supremă distincţie Emmy a fost botezată în rit catolic, şi-a făcut studiile la Pitar-Moşi, iar ia optsprezece ani a fost scoasă în lume adică dusă la cazinoul din Sinaia. Toaletele ei confecţionate la Paris şi pe care le schimba de cîteva ori pe zi, atrăgeau atenţia tuturor mai ales că erau croite pe un trup slăbănog, cu umerii strîmbi, cu mîini şi picioare subţirele.

Emmy trebuia să-şi aleagă mirele în lumina policandrelor, în forfoteala sălilor de joc ale cazinoului, acolo unde se aduna lumea cea mai selectă a ţării.

La braţul mamei ei, încărcată de bijuterii, trecea, răsfăţată şi franţuzită, bogata moştenitoare, moştenitoarea unică a lui conu Mişu Sterian, marele om de afaceri.

Simona rămăsese scurtă şi grasă, devenise blondă, ca defuncta *madame* Dori, purta *face-ă-main,* ca boieroaicele şi institutoarele şi surîdea copios dintr-o dantură artificală, care sublinia şi mai mult asemănarea cu răposata. Nu se parfuma cu colonie *„Lilas",* ca Dorotheea, ci înota în efluviile violente ale celor mai scumpe produse ale casei „Iioubigant".

Atenţia celor două femei fu atrasă, simultan, de un tînăr palid, cam măsliniu la faţă, cărunt, ras complet, foarte elegant, cu monoclu, cu ochii visători, subliniaţi de cearcăne vinete, care îi dădeau un farmec şi mai

mare... Era Mircea Bogdan, un răsfăţat al societăţii bucureştene, cu toate că n-avea nicio profesiune sau poate tocmai de aceea. El juca la căişori sau la *chemin-de-fer,* sume mari, pe care le pierdea cu indiferenţă. îl subvenţiona copios o doamnă matură, soţia unui moşier craiovean, care moşier venea la Sinaia sîmbătă-seara şi pleca luni-dimineaţa.

Duminicile le petrecea în aer liber, împreună cu doamna şi tînărul lor amic. La cazinou nu se duceau fiindcă sîmbăta şi duminica veneau toţi parveniţii, toţi aventurierii de la Bucureşti şi Braşov. Lumea bună juca numai în cursul săptămînii...

Mircea Bogdan, cu îngerul protector rezemat de umărul său stîng, mînuia cărţile cu degete tremurătoare, ceea ce adăugat indiferenţei cu care cîştiga sau pierdea, ii dădea în ochii Simonei şi ai Emmy-ei, o notă în plus de aristocraţie... Ce putea visa mai mult fata lui conu Mişu Sterian ?

Un nume boieresc, o întraripată trecere de somnambul prin această lume pestriţă... Va primi oare, Mircea Bogdan să fie soţul Emilicăi ?... Il va lăsa moşiereasa de la Craiova ?

Averea familiei Sterian se înzecise în ultimele luni, prin izbucnirea a două sonde, în judeţul Dîmboviţa, judeţ proaspăt chemat la festinul aurului negru.

Fără să fi vorbit una alteia, mama şi fiica deciseră să-şi facă ginere şi soţ din acel cavaler suprem al cazinoului.

Nu le-a fost prea greu...

Mircea Bogdan îşi privea ca printr-o sticlă, cu frumoşii săi ochi de somnambul, logodnica rahitică. Nu exprima nimic. Nici dragoste, nici curiozitate. Această absenţă îi sporea misterul şi farmecul. Emmy începea să fie îndrăgostită serios. Părinţii îşi frecau mîinile.

Erau cu atît mai fericiţi, cu cît Mircea Bogdan nu ridica nici un fel de pretenţie dotală. Ei profitară de această nouă absenţă ca să nu înscrie nimic în foaia de zestre. Copiii vor avea la dispoziţie locuinţă, hrană, servitori, automobil. Ce le mai trebuiau bani de buzunar ?

Dar cavalerul cazinoului nu înţelegea lucrurile aşa. Se trezi, ca prin farmec, din vis, în momentul cînd

Urmau să plece la ofiţerul stării civile. A pus chestia pe ortodoxie. Strănepot de mitropolit, crescut în vechea credinţă a părinţilor, el nu putea trăda o serie întreagă **de** strămoşi pravoslavnici, ca să se însoare cu o catolică. Erau datori, doamna şi domnul Sterian, să-i spună mai din vreme lucrul acesta. De ce i-au înşelat buna-credinţă ?! El a visat toată viaţa să fie cununat la Domniţa Bălaşa. Acum voiau să-1 ducă la catedrala Sfîntul Iosif. **Se** poate aşa ceva ? Nu trebuiau să profite de distracţia, de dezinteresarea lui, ca să-1 pună în faţa faptelor împlinite.

Argumentele acestea mistice impresionară, pînă la umilinţă pe viitorii socri. Simţindu-i în stare de inferioritate, Mircea Bogdan atacă adevărata problemă :

— Şi-apoi, oamenii cînd se însoară, primesc un act dotai. Unde e al lor ? Cînd s-a mai pomenit aşa ceva ? **Pe** ce se putea baza scumpa Iui logodnică ? Lui îi era absolut indiferent ce venituri îi vor fi alocate, dar trebuia apărată, trebuia înzestrată Emmy. Sărmanul copil nu putea fi lăsat la voia întîmplării !

Mişu şi Simona păliră. N-aveau încotro... ii dădură perfectă dreptate în chestia ortodoxiei şi alcătuiră în grabă un act dotai, în care prevedeau un anumit venit anual. Era prea puţin faţă de averea lor. Mircea se opinti. Ridică iar chestiunea catedralei Sfîntul Iosif. Nu se va cununa intr-un templu catolic. Dublară venitul. Dar mai erau nişte datorii care trebuiau plătite.

Viaţa de flăcău nu se lichidează cu una cu două. Somnambulul avea, de rîndul acesta, priviri scăpărătoare, în sfîrşit, se trezise la realitate. O vagă ameninţare îi trecea în cuvinte.

— Dar dacă nu vine la ofiţerul stării civile ? se întrebau, îngroziţi, Simona şi Mişu. Dacă nu se prezintă mîine la catedrală, la Sfîntul Iosif, unde urma să oficieze însuşi monseniorul, arhiepiscopul catolic, în prezenţa întregei elite bucureştene şi a mai multor miniştri plenipotenţiari ?... Ce va spune toată această lume, dacă •nunta s-ar sparge înainte de a fi fost consacrată ?

Soţii Sterian erau îngrijoraţi, înspăimîntaţi. Trebuia găsită o soluţie. Mişu ar fi făcut orice concesie viitorului ginere, dar se opunea Simona. De mulţi ani, nu mai era

el stăpînul averii. încetul cu încetul îşi pierduse autoritatea. Adevăratul patron era doamna. De la moartea Dorotheei, spiritul acesteia trecuse, odată cu dantura falsă, în fiica ei, fosta cravatieră. Fata cămătăresei ducea mai departe cu autoritate remarcabila tradiţie maternă, îmbogăţit peste aşteptările sale, omul de la Wagons-Lits îşi pierduse agerimea minţii şi puterea de iniţiativă.

Cît era de hotărît, de lucid, de neîndurat în comerţul exterior, atît era de moale acasă acest biruitor al vieţii... Renunţase să se mai împotrivească Simonei. Făcuse prostia, în luna de miere, să-i declare că ea fusese mascota lui, că dacă nu i-ar fi ieşit în cale, n-ar fi fost nimic de capul lui. Simona a luat-o d-a bună. Ale ei trebuiau să fie toate ! Fiecare leu cheltuit va trebui să treacă prin controlul ei, fiecare milion cîştigat devenea un bun al ei, incontestabil. Căzuse la mania bijuteriilor. I se părea cel mai sigur plasament şi, în acelaşi timp, instrumentul cel mai de preţ cu care să-şi proclame bogăţia. Toată capitala trebuia să vorbească de bijuteriile doamnei Sterian. Orice sumă dată noului menaj reprezenta un diamant furat rivierei sau cerceilor ei.

— Draga mea, dar ai spus că ginerele tău va duce o viaţă de prinţ. Păi ce fel de prinţ o să fie, fără *o* lăscaie în buzunar ? o implora Mişu.

— Are casă, masă, servitori, automobil. Să muncească şi el, să cîştige. Noi cum am muncit ? Eu nu sînt doamna cutare — şi aici urma numele moşieresei din Craiova — să-i plătesc pierderile de la cazinou !

— Atunci de ce i l-ai mai luat moşieresei ?

— Am vrut să-l căpătuiesc, să-l pun în rîndul oamenilor !

Discuţia ar fi urmat la infinit, pe acest ton contradictoriu, dacă din odaia alăturată, unde-şi încerca toaleta nupţială, n-ar fi apărut pe uşă Emmy, palidă, în rochie de mireasă, alarmată de conflictul dintre adoratul ei logodnic şi adoraţii ei părinţi, ameninţată în propria ei fericire. Toată înverşunarea Simonei căzu în faţa lacrimilor miresei de mîine-seară. Mircea va primi banii necesari ca să-şi plătească datoriile, adică o sumă echivalentă cu venitul pe un an, prevăzut în foaia de zestre.

Odată remis cecul, mirele căzu din nou în somnambulism. Atît la ofiţerul stării civile, cît şi a doua zi, **seara,** la catedrala din strada Manea Brutaru, cît şi în timpul strălucitei recepţii din vila de la Şosea, el trecea palid şi enigmatic, abstract ca un arhanghel desprins de contingenţele pămînteşti.

Fastul epitalamului trecu ; începea intrarea în normal.

Călătoria de rigoare, în Italia, o raită la Paris, pe urmă iată-i acasă, unde se declară, cu promptitudine, milenarul război dintre ginere şi soacră, cu intervenţiile patetice ale tinerei căsătorite. Cu sufletul rupt în două, biata Emmy trăia, la rîndul ei, străvechiul conflict, dragostea de părinţi, dragostea de soţ. Cum ar fi putut, oare, să-i împace ?

Simona vorbea mult. Mircea nu spunea nimic. Dar Emmy îi ghicea gîndurile, i le tălmăcea, pleda pentru el şi, faţă de el, pleda pentru „mami". Sarcină grea, pe bieţii ei umeri colţuroşi !

Lui Mircea nu-i ajungea venitul prevăzut în contractul dotai. Era un om care se plictisea pe pămînt. Fusese răpit din cer şi adus cu sila pe această planetă mediocră. Numai la club, bietul băiat se mai simţea pe domenii astrale. Iar clubul costa mult. Era, acuma, rîndul socrului să dea soluţii.

Mişu îşi regăsi, ca printr-o magică incantaţiune, vechile daruri de contrabandist şi delapidator ; începea să trişeze la socoteli, faţă de Simona, ca să poată smulge fonduri inedite spre îndestularea ginerelui. Jocul acesta al contabilităţii duble începu să-i placă fostului scamator de frontieră. Simţea bucurii apuse, satisfacţii perverse.

îşi fura proprii bani. Ce voluptate poate fi mai nouă, mai mare ? Fireşte, o făcea pentru fericirea copiilor, dar avea şi el o părticică de fericire în această cursă de întrecere cu autorităţile constituite, reprezentate de patroană.

Toate poliţiile, toţi vameşii, toţi controlorii trenurilor şi-ai graniţelor, erau concentraţi acum în Simona. în lupta cu ea, fostul impiegat al companiei Wagons-Lits retrăia emoţii delicioase. Era din nou tînăr, lua de la

capăt marea aventură. Alții, în situația Iui, găseau satisfacții în mese copioase, în mîncări fine, în vinuri vechi, în subvenționarea de metrese. Toate acestea, lui Mișu Sterian îi erau absolut indiferente. Rămăsese cu obiceiurile, cu pretențiile modeste ale începuturilor : mînca puțin, repede, lucruri ieftine, cu care se deprinsese în precaritatea debutului. Unei cutii de icre negre, unui fazan servit în aureola lui de pene, el prefera cîteva felii de parizer, o bucată de brînză de Brăila, care constituiau pe vremuri suprema lui revendicare. Le consuma astăzi, cu aceeași poftă de demult. Tot așa proceda și cu ospețele sufletești. Trăia în escrocherie ca-n propriul său element. Ce-ar fi rîvnit mai mult ? Se cufundă adînc în fals și prefăcătorie. Ceea ce fura Simonei, dădea copiilor.

Dar Mircea era nesățios. Privea în vag, cutreierat de un oftat imperceptibil. Emmy înțelegea că adoratul a pierdut iar. Complota din nou cu „tati", iar „tati" îi procura bani fără să știe „mami".

„Mami" era un amestec ciudat de avariție și de risipă, îi plăcea să dea ceaiuri, mese, recepții, strălucite. Vinurile cele mai scumpe, șampanie și lichioruri franțuzești, profuziune de flori, se revărsau pe mesele întinse... Servicii de aur, pahare grele, aurite la buze, farfurii și tacîmuri cu monograme și coroană de aur, cumpărate de la un conte ungur, absenteist transilvan, strigau nevoia de lux, de luare a ochilor, în care înota acum cravatiera din Calea Rahovei.

în același timp, însă ședea cu ochii-n patru să vadă cît mănîncă fiecare invitat. Lua încruntîndu-se, din fața vreunuia mai sărac, platoul cu sandvișuri de icre negre și oferea cu gingășie persoanelor mai de vază, oameni influenți, miniștri, dame ele onoare, directori de bancă, de care aveau nevoie.

Cînd plecau invitații, se repezea ca o pajură și aduna resturile de fripturi și de torturi, ca să le servească a doua și a treia zi. Ceea ce se putea strica, trimitea la rude pe care nu le invitase. Turna în sticle restul vinului din pahare. Conducea pe musafiri și trăgea cu ochiul să vadă cît au dat femeilor din casă. Le angajase pe aceste femei, cu obligația să adune toate bacșișurile,

pr lă le taie pe din două, o parte s-o ia doamna și alta s-o Ir împartă intre ele. Toate aceste tribulațiuni le observa mi Mircea, cu tot somnambulismul său, și le comunica, insL dignat, blîndei Emmy care găsea și ea că „mami" exa~ şKgerează. într-o zi Mircea i-a spus :

— Știi ce-a făcut Simona aseară ? A strecurat unui văr al ei cinci sute de lei, ca să-i dea la ieșire uneia din subrete. La socoteală, subreta n-a anunțat bancnota. „Unde e hîrtia de cinci sute de lei ? !" a strigat maică-ta. Femeia a îngălbenit, a scos banii... Nemaipomenit ! Se face una ca asta ? E demn de o arhimilionară, de soacra lui Bogdan ?

Din ziua aceea, servitoarele doamnei Sterian n-au mai îndrăznit să dosească nici un bacșiș, iar Simona începu să scadă în stima odraslei sale. în fiecare zi, cu o perseverență diabolică, Mircea Bogdan micșora pe Simona în ochii Emmy-ei, i-o înstrăina. îndrăgostită pînă la orbire de soțul ei care se făcea din zi în zi mai frumos, biata rahitică nu mai avea ochi pentru nimic și nimeni. Trăia un extaz permanent, săruta mîinile tremurătoare ale idolului, l-ar fi urmat la capătul lumii, ar fi făcut orice i-ar fi poruncit el...

O fascinase nu numai splendoarea lui fizică, dar și marea lui distincție sufletească, inteligența și noblețea lui, dezinteresarea lui totală, generozitatea lui. Cel puțin așa o convinsese el însuși. Emmy îl vedea generos, dezinteresat, de-o mare noblețe. Distincția lui suprema venea și din lipsa vreunei ocupații. Făcuse oarecari studii de Drept, dar găsise materia aridă, monotonă, nedemnă de un om cu alte destine. Acest perfect mînuitor al cărților de joc se decretase artist al vieții, maestru. Judeca pe toți de la înălțimi planetare. Susținea că lumea se împarte în două : în salahori și în aristocrați. Unii, adică salahorii erau meniți muncii și servitudinii permanente. Ei nu pot avea alte aspirații, alte idealuri, prin însuși destinul lor. Ceilalți, elita, erau născuți să dea strălucire vieții, să contemple, să aprecieze, să judece și să emită sentințe fără apel. A lor e frumusețea vieții, care nu merită să fie trăită, dacă nu este o permanentă apoteoză.

In aceste două categorii, el decretase şi cele două perechi Sterian — Bogdan. Simona cu Mişu făceau parte din salahorime, iar Emmy şi Mircea înfăţişau aristocraţia. Ginerele nu pierdea nici o ocazie să sublinieze mediocritatea, vulgaritatea, rapacitatea socrilor săi. Cu vremea, Emmy ajunsese să creadă că părinţii deposedaseră pe dragul ei Mircea, că averea lor era făcută din moşiile Bogdanilor, pe care Mişu le jefuise în calitate de vechil. Permanentă victimă, bietul Mircea fusese nevoit să refuze cîteva legaţii în străinătate, fiindcă, din pricina veniturilor mizerabile ce primea ca zestre, nu putea reprezenta ţara cu demnitatea şi fastul cuvenit.

Propriei sale nobleţi, el asocia pe Emmy prin onoarea de a purta numele Bogdan şi prin catolicismul ei.

— Ce căutăm noi, mami, în casa asta de negustori îmbogăţiţi ? exclama el. De ce să poarte maică-ta atîtea bijuterii, cînd tu n-ai nimic ? Simona ar trebui să fie mai modestă. Se arată prea mult într-o lume care nu este a ei. Indispune. Oamenii de familie se simt jenaţi, murmură. Deunăzi, la o recepţie, am auzit o damă de onoare de la palat spunînd nevestei primului-ministru : „Nu i-e ruşine acestei doamne să poarte atîtea toalete şi atîtea giuvaeruri, iar fata s-o ţie ca pe o cenuşăreasă ? A uitat această doamnă vremea cînd repara cravate-n Calea Rahovei ?" Aşa vorbeau, mami, şi-mi venea să intru-n pămînt de ruşine ! Eu, un Bogdan !

Acest „eu, un Bogdan" revenea mereu în conversaţia maestrului vieţii.

— Nu se vorbeşte astfel unui Mircea Bogdan ! Nu se tratează astfel un Mircea Bogdan !

Cînd surprindea, în ochii tinerei sale consoarte o oarecare melancolie, o umilitate, regretul originilor ei modeste, Mircea se grăbea s-o consoleze, s-o măgulească.

— Mami, cu tine e altceva ! Tu eşti catolică... Tu faci parte din marea familie a papilor, a cardinalilor, a catedralelor. Ai văzut domul din Milano ! Ce splendoare ! Şi el e catolic !...

Teoriile adoratului ei Mircea împăcau, vrăjeau pe biata Emilica.

Desprinsă de familia ei natală, adoptată de arstocraţia bucureşteană şi de conclavul cardinalilor romani, se

simţea tot mai nobilă şi mai vrednică „de un Mircea. Bogdan".

Dar cînd şedea de vorbă cu maică-sa, vedea că şi Simona are dreptate.

Simona avea şi ea dreptate. Masa verde era un sac fără fund. Uneori, Mircea cîştiga, dar prea puţin faţă de ceea ce spunea că pierde.

De unde avea ginerele ei atîţia bani ? Cîteodată bănuia că e subvenţionat de Mişu. Dar nu îndrăznea să ridice glasul. Nu Mişu i-l adusese în casă, ea singură îl alesese la cazinou. Chiar dacă Mişu i-ar fi dat cîte ceva, nu era mult; îi clădea din proprii săi bani de buzunar. N-ar fi bănuit o secundă apriga doamnă Sterian, cît o fura devotatul ei soţ, omul care îi datora tot, aşa cum îi mărturisise, frenetic, în luna lor de miere !

Viaţa celor două perechi se scurgea monotonă, cu toată averea lor, cu toate posibilităţile de distracţii pe care le oferea această avere.

Nici un eveniment mai important nu venea să-i scoată din toropeala cotidiană.

Pînă cînd, într-o zi... Sau, mai bine zis, într-o noapte...

într-o noapte, soţii Sterian, însoţiţi de Mircea şi de Emmy, fuseseră invitaţi la o nuntă, într-o vilă tot atît de elegantă ca a lor, în parcul nou deschis, pe la Cotroceni, în aleile cu nume de medici.

Fiindcă la acea selectă reuniune erau să fie de faţă toată protipendada bucureşteană, doamna Simona Sterian, exagerat de blondă şi de decoltată, îşi puse aproapejumătate din bijuterii, ceea ce era colosal. Le-ar fi pus pe toate, dar nu mai avea loc, nici pe gît, nici pe braţe, nici în degete. Alegea pe cele mai frumoase, dar cînd: se uita la cele pe care nu le pusese, îi păreau şi mai frumoase. Pînă la urmă, sfătuită de Mişu şi de copii, se hotărî să arboreze o parte din ele, iar cealaltă partemai importantă o aşezare între rufe, în garderob. încuie, luă cheia şi plecară cîteşipatru. Au stat la nuntă pînă la trei dimineaţa. N-avea nimeni briliante, perle şi smaralde mai mari şi mai strălucitoare ca ale doamnei Sterian. Diadema de rubine scînteia feeric în părul ei

oxigenat, iar celor ce-şi exprimau admiraţia, le răspundea cu modestie :

— A !... nu e lucru mare ! Pe cele mai frumoase le-am lăsat acasă !

Cînd s-au întors acasă şi a deschis garderoba, ca să-şi depună giuvaerurile, pe celelalte nu le mai găsi. Broasca nu purta nicio urmă de violenţă, rufele nu erau răvăşite.

Credea că le-a pus pe alt raft. Le răscoli pe toate, cu mîini febrile. Bijuteriile nu erau nicăieri.

A vrut să le caute prin alte sertare, dar îşi aducea foarte bine aminte, ceilalţi trei atestaseră şi ei, că acolo le pusese, între rufe, nu în altă parte.

O bănuială le străbătu mintea, în acelaşi timp, la cîteşipatru ; ajungînd acasă li s-a părut că la zgomotul automobilului, luminile s-au stins brusc în camerele servitorilor. Apoi, se auziră paşi. Cineva pleca, în noapte, într-adevăr, sunînd, cele două subrete se prezentară îmbrăcate şi oarecum emoţionate. Una din ele asistase la toaleta doamnei.

— Eva, unde am pus eu bijuteriile ?

— Aici, coniţă, între lenjuri...

Eva era aceea care subtilizase bancnota de cinci sute lei, dăruită, spre încercare, de vărul doamnei Sterian.

— Tocmai, răspunse Simona. Dar bijuteriile nu mai sunt aici !

— Nu se poate ! exclamă Eva dîndu-se un pas înapoi.

— Uite că se poate ! răspunse Simona, pentru care nu mai încăpea nici o îndoială că hoaţa nu era alta decît camerista ei.

— Să faceţi bine să nu vă mişcaţi de-aici ! interveni, energic, conaşul, adică Mişu Sterian. Mircea, te rog telefonează imediat la poliţie !

Cele două femei începură să tremure.

Pe Eva o podidiră lacrimile.

Mircea Bogdan telefona la poliţie unde dădu peste inspectorul general, care întîrziase anchetînd un alt furt. îl pofti la vila din Şoseaua Kisseleff, punîndu-i la dispoziţie automobilul ca să vie mai repede.

într-adevăr, inspectorul nu întîrzie. Veni însoţit de doi comisari şi începu ancheta.

— E adevărat că aţi stins lumina îndată ce-aţi auzit clacsonul ?

— Da.

— De ce ?

— Era tîrziu şi n-am vrut să ne găsească boierii...

— Şi ce făceaţi, voi, slugile, aşa de tîrziu ?

— Am mai stat cu nişte prieteni... Ştiam că boierii întîrzie la nuntă... Era duminică... am mai stat şi noi cu nişte prieteni.

— Au plecat de mult ?

— Cînd au venit conaşii...

— Numele şi adresa ?

— Un cumnat al meu, cu soră-mea...

Eva dădu numele şi adresa. Inspectorul trimise un agent să-i aresteze şi să-i aducă la poliţie. în acest scop, boierii oferiră cu multă amabilitate automobilul. în vremea aceasta, al treilea comisar ancheta pe bucătar, care luase parte şi el la petrecere. Fuseseră cinci inşi, în odaia acestuia, plină de sticle goale şi de resturi de mîncare.

— Să-mi spuneţi repede, care din voi a furat bijuteriile, pe cine bănuiţi, cine a lipsit de la chef şi a intrat să le fure ? vorbi omul poliţiei repede, ca să le ia piuitul.

Repede, dar nu brutal.

Eva se uită la cealaltă femeie. îşi făcură cruce amîndouă, galbene, tremurînd.

Inspectorul era voios, prietenos. Poliţist rafinat, nu zbirul de odinioară, el avea sisteme speciale cu care prindea pe hoţi şi pe asasini ; în primul rînd, familiaritatea. Se purta cu ei ca şi cum fapta n-avea cine ştie ce gravitate. Psiholog, el credea că în felul acesta va scoate mărturisirile mai uşor. Clipea şiret din ochi, cu aere de complicitate, de prieten al acuzaţilor, de revoltat împotriva bogaţilor, care merită să fie jefuiţi.

Lumea subţire a Bucureştilor cunoştea subtilităţile agerului funcţionar al Prefecturii de poliţie pe care, îl plătea foarte bine. Iar el îşi servea clienţii cu promptitudine şi foarte manierat.

Atitudinea blîndă a inspectorului contrasta cu privirile încruntate ale membrilor familiei Sterian. Cîteşi-

patru păreau că ţin în mînă ştreangul cu care vor spînzura pe criminali.

Doamna-mare, în special, avea ochii plini de ură. Faţa i se descompusese, părul oxigenat i se muiase şi i se lipise de tîmple şi de frunte. Fardul i se descompunea sub broboanele de sudoare, care curgeau în pîrîiaşe, printre reliefurile violete.

încărcată de bijuterii, pe care n-avusese vremea să le scoată şi reclamînd altele, Simona făcea impresia că a înnebunit. Părea cînd o nebună, cînd o moartă ridicată din cosciug şi ţinută în picioare cu sila.

Mişu se uita bleg la ea şi, ca într-un fulger, regăsi pe mica reparatoare de cravate, care, cu ochii răi şi cu degetul scurt şi gros arăta uşa celor două lucrătoare ce ridicau pretenţii absurde, în odăiţa din Calea Rahovei. Simona creştea cu un prestigiu nou în ochii soţului. Parfumul „Mitzuko", în care era îmbăiată, răspîndea acum nostalgicul miros de sobă cu petrol, din atelierul de odinioară.

— Coniţă, dumneavoastră credeţi că noi v-am furat bijuteriile ? întreba, cu ochii plini de lacrimi şi cu un mare accent de sinceritate, o bonă.

— Nu cred nimic. Să mi le daţi înapoi ! Le-am pus aicea, nu, între rufe, nu ? Unde sînt ?

— Nu ştim, coniţă, ferit-a Sfîntul... Maica Domnului să mă trăsnească, dacă...

— O să vorbiţi la poliţie, cu Maica Domnului cu tot !

La gîndul că vor fi arestate, cele două femei intrară într-o panică vecină cu disperarea. Căzură în genunchi, implorînd pe doamna-mare, pe duduita, pe conu Mişu, pe conaşu Mircea, rugîndu-se, protestînd, strigînd că mai bine moartea decît beciurile poliţiei, bătăile, schingiuirile.

— N-am tras în viaţa mea o palmă ! se recomandă subtilul poliţist, ca să le mai dea curaj.

Nefericitele se tîrau pe jos, îmbrăţişau picioarele celor patru stăpîni, care se dădeau înapoi, ca şi cum le era frică să nu fure hoaţele şi pantofii. Amîndouă vorbeau, patetic, în acelaşi timp, de anii serviţi cu credinţă...

— Ne-aţi prins cu ceva ? Am crescut-o pe duduita de cînd era mică !... Fie-vă milă ! Ce să facem cu sculele dumneavoastră, vai de capul nostru ? Cui să le-Vindem ? V-am slujit cinstit toată viaţa !... Nu ne-aţi tprins cu nimic ! Duduită dragă, pune o vorbă bună şi matale. Nu ne lăsa pe mîna comisarilor ! La dumneata ne e nădejdea, duduită scumpă !... Te-am crescut pe genunchi... N-am furat nimic !...

— Da' hîrtia de cinci sute ? ţipă coana-mare, cu un glas pe care nu i-l cunoşteau, un ţipăt de păun spăimîntat, alungat, dus la tăiere.

Eva pe care Simona o apucase de piept şi o zgîlţîia puternic, plecă ochii învinsă, atît de abătută, cu atîta renunţare în întreaga ei făptură, încît păru tuturor celor de faţă că a recunoscut şi furtul bijuteriilor.

Ca şi cum ar fi obţinut un succes personal, inspectorul surîdea. Binevoitor, el încuraja pe cele două acuzate, asigurîndu-le că poliţia s-a transformat, că nici el, nici subalternii lui n-au obiceiul să lovească, să schingiuiască, s-arunce reflectoare orbitoare în ochii oaspeţilor din beciuri. El avea alte sisteme, mult mai blînde, prin care să afle adevărul.

— O să ne vedem mîine dimineaţă, la poliţie ! Altfel o să vorbiţi după o noapte de somn. *La nuit porte consett,* se adresă el, surîzător, stăpînilor, traducînd, apoi, pentru slugi : „Noaptea dă sfaturi bune, spune-franţuzul!*

Apoi cu un gest asigurător al pleoapelor, încredinţînd' în felul acesta pe distinşii amfitrioni de rezultatul favorabil al anchetei de mîine, el părea că le spune :

„Lăsaţi pe mine ! N'aveţi nicio grijă !"

îşi luă rămas bun, înclinîndu-se adînc în faţa domnilor, sărutînd, acolo unde era piele liberă, degetele scurte şi groase ale Simonei, încărcate de inele, precum şi jucăria uscăţivă şi palidă ce ţinea loc de mînă Emiliei.

Apoi plecă, triumfător, în automobilul luxos ce-i fu pus din nou la dispoziţie.

în stradă, aştepta duba, sosită ca printr-o incantaţiune. în dubă, despărţite de cîte un vardist, ca să nu

poată vorbi între ele, fură mai mult aruncate decît urcate, cele două cameriste, iar ceva mai departe, bucătarul. Sora şi cumnatul Evei ajunseseră cu cîteva minute înainte la poliţie, de unde n-au mai ieşit două săptămîni.

Sistemul ingenios al domnului inspector era următorul : ţinea pe cei bănuiţi într-o cămăruţă supraîncălzită, ca să transpire violent. Personalul avea ordin să nu-i slăbească din ochi o clipă, ca să nu poată gusta o picătură de apă.

După douăzeci şi patru de ore de foame şi de sete, li se servea o masă copioasă, făcută din cîrnaţi uscaţi şi din peşte sărat, pe care nefericiţii le mîncau cu lăcomie. După două ore, începeau chinurile îngrozitoare ale setei.

Erau duşi unul cîte unul în faţa domnului inspector, •care-i primea cu mare amabilitate. După cîteva minute, intra un agent cu două halbe de bere, rece şi •spumegătoare, pe care le punea pe birou, sub ochii celui anchetat.

Inspectorul sorbea cu poftă dintr-o halbă şi arăta, din ochi, cu un prietenesc semn de invitare, cealaltă halbă. Cînd nefericitul, cu ochii holbaţi, cu gîtlejul uscat, întindea mîna să apuce paharul, anchetatorul apuca el minerul de sticlă :

— Pardon !...Pardon !... Mai avem o mică formalitate. Spune, bre, omule, să isprăvim odată !... Dă bijuteriile înapoi şi-ţi dau cuvîntul meu de onoare că n-ai să păţeşti nimic... Pînă la urmă, o să cazi pe mîna altora, care nu sînt buni ca mine... Avem în poliţie destui zbiri... "Vai de oasele dumitale, vai de unghiile dumitale ! Cum 'O să ţi le smulgă !... Ce-o să te mai spînzure cu capul în jos !

Şi nu le dădea să bea decît după ce mărturiseau. Dar chinurile născocite de acest poliţist, amabil om de lume, erau mai cumplite decît torturile clasice. Nefericiţii anchetaţi de el ar fi preferat bătăile, schingiuirile comisarilor de modă veche.

Sistemul halbei de bere, alternat cu al bateriei la •gheaţă sau al siropului stropit cu sifon, reuşea de cele mai multe ori. De rîndul acesta, însă, nici cameristа

duduitei, nici Eva, nici sora ei, nici bărbatul acesteia., nici bucătarul n-au mărturisit nimic. Nici n-aveau ce **să** mărturisească.

N-au mărturisit nimic două zile. Femeile s-au ţinut mai bine. Dar bucătarul n-a mai putut. Omul îndură» bătăi, schingiuiri. Sînt dureroase, dar le rabdă. Geme,, urlă şi leşină. Dac-a leşinat, arunci pe el o căldare de apă şi înviază. Nu poate bate atîta unul, cît poate altul să rabde.

Setea, însă, e cel mai cumplit dintre chinuri. Ştia el, domnul şef, ce ştia. Nemîncat, omul trăieşte cîteva săptămîni. Unii au postit, bînd numai apă, două luni şi n-au murit.

Fără băutură, însă, mori după trei-patru zile. Sute de lipitori îţi sug sîngele. Ochii încep să-ţi sticlească» îţi înghiţi mereu omuşorul. Limba se face scrum. Cerul gurii se strînge ca o pungă. Toată pielea trupului se face pungă.

Te aduni, te chirceşti, scazi văzînd cu ochii.

Au răbdat cele trei femei, dar bucătarul n-a mai răbdat.

Cînd i-au dat să mănînce ghiudem şi scrumbie sărată, n-a mai vrut, ca să nu-1 mai sfîşie setea.

A treia zi, adus în faţa inspectorului, abia aştepta să intre vardistul cu cele două halbe. Cînd 1-a văzut — ce spumă frumoasă se revărsa din bere ! — lui Lavrinte bucătarul i s-au luminat ochii şi a surîs, uitîndu-se galeş la domnul inspector.

— Aşa, neică Lavrinte, aşa ! îl îmbie şeful. Ia spune dumneata cum a fost, ca să isprăvim odată !

— Să le ia ciracul de muieri .' exclamă bucătarul, uitîndu-se la duşumea.

— Numai ele fac pozne d-astea, continuă isteţul poliţist, ca să-i vie într-ajutor. în lunga mea carieră, n-am văzut şi n-am auzit bărbaţi să fure bijuterii. Numai femeile se reped la ele, ca gaiţele. Tot aşa cu otrăvirile, în toată istoria lumii, bărbaţii au omorît cu revolverul, cuţitul, toporul, au strîns de gît. Dar toate crimele prin otrăvire le-au făcut femeile.

Psiholog fin, domnul şef se punea Ia acelaşi diapazon sufletesc cu delicventul, se spovedea, îi vorbea ca unui

vech' prieten, ca să-i capteze încrederea, să-i smulgă mărturisirile prin familiaritate.

Dar acum nu mai avea nevoie de tot ritualul acesta, fiindcă Lavrinte era grăbit el însuşi să declare, fascinat de berea care îşi topea inutil superba coroană de spumă.

Mizerabilul vorbi.

Povesti cum a intrat Eva, cu soră-sa, cu chei false, în dormitorul doamnei, cum a deschis tot cu chei false dulapul, cum au luat giuvaerurile şi le-au dus la sora lEvei, cîteşitrei, îngropîndu-le sub al treilea dud, la spatele casei.

— Aşa, neică Lavrinte, aşa ! Ia poftim !

Şi-i întinse halba, pe care nenorocitul o bău pe nerăsuflate.

— Bea-o şi pe asta, neică Lavrinte !

Bucătarul bău şi al doilea pahar.

Domnului şef i se păru că omul din faţa lui începe •să crească, să se umfle. Mai comandă două halbe şi i le dădu pe amîndouă să le bea. într-adevăr, Lavrinte •sporea văzînd cu ochii. Şedea pe scaun, acum, cu ochii pleoştiţi şi surîdea ca un idiot, spre satisfacţia vardistului-uşier, care constata, încă o dată, infailibilitatea sistemului practicat de domnul şef şi era măgulit el însuşi, de roadele colaborării cu stăpînul. îşi găsea şi el o părticică de merit, prin dexteritatea cu care aducea paharele spumegătoare şi le trecea pe la nasul clienţilor.

Inspectorul porunci să fie introduse cele două hoaţe, comandă halbele de rigoare şi începu să le ancheteze liniştit, ca omul sigur de el, care ştie ce ştie şi nu se grăbeşte.

— Vă plac dudele ? întrebă el, cu o amabilă ironie. Dudele albe ? Dudele negre ? Mie-mi plac cele negre.

Femeile se uitau una la alta, nedumerite. Pe faţa lor, abilul poliţist nu surprinse nicio tresărire trădătoare.

— Eu am la mine acasă trei duzi, continuă domnul •şef. Ghici ghicitoarea mea! Unul face dude albe, al doilea dude negre, iar al treilea bijuterii. Le ţin îngropate la rădăcină. Cînd am nevoie de un cercel, de un inel, de o brăţară, mă duc şi sap la rădăcina dudului şi hop cercelul ! hop inelul! hop ceasornicul cu briliante !

Arse de sete, cele două femei credeau că au halucinaţii sau că domnul şef a înnebunit...

'— Ce zici, neică Lavrinte ?... Le dăm şi lor o bere ?

— Să le dăm, domnule şef, de ce să nu le dăm ? răspunse Lavrinte.

Şi bucătarul se legăna pe scaun vesel de parcă-i şi dăduse drumul.

„Si ăsta a înnebunit!..." se gîndea Eva cu soră-sa.

— Hai spuneţi odată ! îşi dădu drumul domnul şef, care începea să se impacienteze.

— Ce să spunem ? exclamară, în acelaşi timp, cele două femei.

— De bijuteriile care le-aţi furat şi le-aţi ascuns sub al treilea dud din curtea voastră .'

Iar se uitară femeile una la alta, la poliţist, la bucătar.

— N-am furat nici o bijuterie, nu v-am spus ? Doamne fereşte !

— Dar sub dud ce-aţi ascuns ?

— Da n-avem nici un dud... N-avem nici o curte... Noi stăm într-un bloc... Nu ne-aţi ridicat din bloc, pe mine şi pe bărbatu-meu ?

— Aşa e ! recunoscu poliţistul şi se uită întrebător la bucătar, căruia berea i se lăsase la picioare şi-i golise capul, îl tîmpise.

— Ia spune, Lavrinte!... se adresă acum, poliţistul, ca să dea lovitura de teatru.

— Ce să spun? replică bucătarul, căzut, parcă, din cer.

— Chestia cu dudul...

— Care dud ?

— Care au îngropat dumnealor bijuteriile sub el...

— Care bijuterii ?... întrebă Lavrinte, căscînd ochii, ca omul care nu ştie nimic.

— Ascultă, pezevenghiule, cu mine să nu faci pe idiotul, că-ţi trag patruzeci şi patru de perechi de palme să-şi scapere măselele ! urlă domnul şef, ridicîndu-se în picioare şi pierzîndu-şi, subit, celebrul sînge

rece şi distincţia bine cunoscută şi apreciată de înalta societate bucureşteană.

— Care pezevenghi ?... întrebă iarăşi Lavrinte, cu nevinovăţie, luînd martore pe cele două surori. Noi n-am furat nimic... noi n-am ascuns nimic... Să spuie şi dumnealor... Nu-i aşa, fetelor ?

Poliţistul lăsă braţele să cadă într-un gest de renunţare : îşi dădu seama că fusese păcălit; era al treilea caz cînd acuzaţii, înnebuniţi de sete, făgăduiau să spună tot, inventau tot felul de amănunte ale crimelor şi, după ce se răcoreau, mărturiseau că au minţit.

Se gîndi domnul şef că ar fi momentul să-şi revizuiască infailibilul procedeu şi să facă apel din nou la vechile şi sfintele tradiţii ale colegilor săi, mai puţin rafinaţi.

Paralel cu interogatoriile domnului inspector, se făceau şi alte cercetări înafară, percheziţii pe la rudele celor arestaţi, vizite pe la bijutieri, pe la tăinuitori cunoscuţi poliţiei, dar fără nici un succes. Domnul inspector avea la dispoziţia lui un comisar tînăr, isteţ, Trandafirescu, băiat priceput şi discret, devotat şefului. în căutarea hoţilor, acesta bătătorise alte poteci.

Două săptămîni după arestarea celor cinci oameni care petrecuseră duminică-noaptea, în noaptea furtului, Trandafirescu făcu şefului său un raport confidenţial. Acesta căscă ochii mari, apoi începu să-şi frece palmele.

— Nici un cuvînt, nimănui ! ordonă el. Am eu grijă şi de tine, Trandafirescule, eşti omul meu !

Inspectorul telefona conului Mişu Sterian la Banca Româno-Suedeză, unde marele industriaş era director general şi preşedinte al consiliului de administraţie. Poliţistul se prezentă grabnic, îi spuse că deţinuţii trebuie eliberaţi, fiindcă ancheta n-a dat nici un rezultat *în* această direcţie. Bijuteriile însă nu erau pierdute !

înainte ca inspectorul să fi apucat să se explice, Mişu Sterian luă telefonul şi, cu vocea înecată de emoţia fericirii, se grăbi să comunice doamnei, acasă :

— Bijuteriile nu sunt pierdute, „mami" !

într-adevăr, bijuteriile nu erau pierdute. Rămăseseră în familie.

Cu mari precauţii, surîzînd, bagatelizînd fapta, înaltul funcţionar poliţienesc mărturisi cine le subtilizase. El nu uită să precizeze suma ce i se cuvenea drept gratificaţie pentru vigilenţa cu care descoperise pe autorii furtului şi mai ales, pentru discreţia lui viitoare. Multă discreţie trebuia şi de azi înainte, multă diplomaţie, fiindcă acel rapt important pasionase, două săptămîni, elita bucureşteană.

— Ce naivi, bieţii copii !... N-are importanţă. Furtul de la părinţi nu-l pedepseşte nici o lege !

înaltul funcţionar poliţienesc făcu mare haz de drăgălăşia iui Mircea şi Emmy, care, în noaptea nunţii din aleea Doctor Lister, părăsiseră, pe furiş, petrecerea, veniseră acasă, pe Şoseaua Kisseleff, într-un taximetru, intraseră misterios prin faţă şi, cu chei, probabil ticluite în prealabil, deschiseseră şi ridicaseră bijuteriile stimatei doamne Sterian.

Mircea făcuse imprudenţa să vîndă un inel cu briliante unui comerciant afiliat poliţiei. Numai un inel. Celelalte giuvaeruri erau, probabil, puse la loc sigur.

într-adevăr, n-a trebuit sistemul încăperii supraîncălzite, al peştelui sărat şi-al halbei de bere, ca tînăra pereche să mărturisească. S-au declarat de la primele întrebări amîndoi, cu ingenuitate. A fost o frenezie generală. Bucuria de a-şi fi regăsit bijuteriile, trezi noi sentimente materne în inima Simonei. Niciodată nu-şi iubise mai mult odorul, ca acum, cînd îi aducea o comoară.

Iar Mişu Sterian dărui o sumă importantă ginerelui care privea la toate aceste peripeţii cu ochii mistici, absenţi, ai unui heruvim.

Evenimentul trebuia sărbătorit. Sub pretextul unei aniversări, peste o sută de persoane fură convocate în vila din Şoseaua Kisseleff.

Şampania curgea în valuri. Simona şi Emmy abia se puteau mişca de greutatea colierelor, diademelor, cerceilor, inelelor, a poşetelor de aur, bătute cu smaralde şi rubine, pe care le purtau triumfal. Parcă erau două preciste spaniole, grele de ofrandele credincioşilor.

Eroul serii era domnul inspector general. Ce inteligenţă, ce fineţe, ce discreţie. Comisarul Trandafirescu se ţinea după el ca o umbră, fericit că a primit zece la sută din comisionul încasat de şef.

Nu trebuia să ştie nimeni şi nimeni n-a ştiut cine fusese hoţul.

La petrecerea familială din vila de la Şosea, alt meşter bucătar gătise curcanii, torturile şi îngheţata. Alte subrete deschideau musafirilor, le agăţau hainele în cuier şi le dădeau numere de garderobă. Altele vor împărţi mîine bacşişurile, cu doamna-mare.

Celelalte două, sora şi cumnatul Evei, bucătarul, cei cinci arestaţi în noaptea de pomină n-au mai fost, bineînţeles, reprimiţi în casa Sterian. Rămaşi pe drumuri, cutreierau uliţele Bucureştilor, căutînd serviciu. Zadarnic băteau din poartă-n poartă : cine mai era să angajeze servitori care au stat două săptămîni la poliţie, sub învinuirea de a fi furat bijuteriile stăpînilor ? !...

Spre norocul lor, somnambulul se trezise prea devreme din lumea lui abstractă şi se grăbise să vîndă primul giuvaer din colecţia lui „mami" ; altminteri, cei cinci împricinaţi ar fi mîncat multă vreme scrumbii sărate şi ghiudem, în subsolul Prefecturii.

POVESTE HAIDUCEASCĂ.

[1953]

POVESTE HAIDUCEASCA

Zarvă mare-n tîrg la Cîmpulung, în toiul verii, în ziua de Sfîntul Pantelimon, acum vreo sută cincizeci de ani. Veniseră pilcuri de ţărani, din tot judeţul, chemaţi de pristavi, care băteau tobele şi sunau goarna prin sate şi la răscrucea drumurilor, să cheme lumea ca să vadă cum îl spînzură pe vestitul haiduc Stănoi.

Pe Stănoi îl vînduse o iscoadă a isprăvniciei, unu Avasilicăi, care intrase în ceata haiducului, se prefăcuse credincios tovarăş pînă i-a venit bine şi l-a dat pe mîna stăpînirii.

Acum, ispravnicul judeţului, zapciii plăşilor, serdarii şi arnăuţii treceau falnici prin mulţime, să-i vadă toţi cît erau de cumpliţi şi să le ia frica, să nu mai îndrăznească a face zavistie careva, să nu mai tîlhărească nimeni la drumul mare ori să prade conacele şi egumeniile, cum făcuse, cîţiva ani în şir, haiducul Stănoi.

Pildă trebuia să fie tuturor moartea lui năprasnică. Va fi spînzurat şi săgetat de doisprezece arcaşi ce aşteptau să-l vadă atîrnat şi să tragă-n el cu ţepuşele. Acest chin era nou, îl încerca întîia oară preacinstitul ispravnic Perpeleac al Muscelului, care auzise că aşa se petrece în nu ştiu ce ţară din Soare-Apune şi de aceea trebuie să facă şi el Ia fel.

AJesese dumnealui, ispravnicul Perpeleac, tocmai acea zi a lui Sîn-Pantelimon, care este praznicul cel mare al Cîmpulungului, cînd vin din toate satele mulţime de ţărani şi de ţărănci îmbrăcate în portul bogat al ţinutului, cu ii şi fote grele, cusute-n borangic, cu marame lungi, înflorate, cu sălbi la gît — privelişte ce nu se mai vede în nici un alt tîrg al ţării. O dată pe an îmbrăcau bieţii oameni acele straie din părinţi rămase

şi se bucurau că măcar o dată pe an îşi pot lepăda zdrenţele. Dar era şi multă sărăcime desculţă şi zdrenţoasă ce-şi lăsaseră vetrele să vie şi să petreacă pe cel din urmă drum pe Stănoi, ocrotitorul lor, cel care cutreiera satele şi îi ajuta.

Mai venise şi ispravnicul Rîmnieului-Vîloea şi cel de la Dîmboviţa ca să vadă şi dumnealor zaiafetul. Ba şi un mare logofăt picase de la Bucureşti, să cunoască şi să povestească măriei-sale voievodului cum a fost. Cîţiva boieri şi arendaşi din împrejurimi sosiseră în rădvane cu patru cai înaintaşi, aducîndu-şi jupînesele şi cuconiţele, să le desfete la acest nemaivăzut praznic al spînzurătorii. Mai rar aşa petrecere ! Multă spaimă mai trăseseră boieriile-lor pe urma lui Stănoi şi se bucurau să vadă cu ochii lor cum atîrnă duşmanul în ştreang, cu picioarele bălăbănind în văzduh şi cu limba scoasă de un cot. Mai erau acolo şi cîţiva rumeni stareţi, stăpînitori ai monastirilor din jur, precum şi egumenii de la Cozia şi de la Cornet, de peste Olt.

Pe toţi îi vîrîse în răcori acea căpetenie de haiduci. Multe nopţi nedormite petrecuseră preacucernicii, de teama lui Stănoi.

Acuma, gata ! Vor putea aduna galbeni şi avuţii în toată voia că nu era cine să-i mai sperie.

In pungi dolofane, în sipete încrustate cu sidef, în lăzi din lemn de nuc vor aduna bănuţii de aur. îşi vor îmbelşuga hambarele cu rodul muncii prostimei nevoiaşe şi vor huzuri în toată voia, printre cirezi şi albine, la margini de heleşteie cu raci şi peşte gras, că tîlhari ca Stănoi n-or mai îndrăzni să se ridice. Cine ar mai cuteza aceasta, cînd vor afla satele şi codrii cumplitul sfîrşit al celui spînzurat şi săgetat, în tîrg la Cîmpulung ? !

Prin miile de oameni adunaţi în faţa isprăvniciei trecea ca un freamăt de spaimă, de milă şi de jale pentru cel ce-i ajutase atît. Şi multă ură împotriva stăpînirii clocotea în sufletele tuturor. Femeilor le clănţănea bărbia, ca să nu plîngă. Fetele îşi muşcau nodul năframei, altele nu-şi puteau ascunde lacrimile şi se dădeau după cîte un copac sau cîte o ulucă şi-şi lăsau ochii să se răcorească. Mult bine văzuseră bordeiele de la acel Stănoi, care, de cîte ori prăda un conac, un rădvan, o vistierie,

§0 arhondărie, venea cu punga doldora prin sate şi împărţea celor nevoiaşi.

Cînd afla că vătafii de plai şi argaţii boierului pustiau vreun sat, ridicînd bruma de avut celor ce nu plătiseră birul greu, el jefuia pe jefuitori şi dădea înapoi celor obidiţi ceea ce era al lor. Mai ales copilelor sărace dădea. Unde auzea că vreo fată s-ar mărita şi n-are cu ce, se ducea Stănoi la părinţi, le chema odrasla şi-i dădea zestre. Multe tinere căsnicii se-nfiripaseră de pe urma haiducului.

Nu era sat să nu se afle cîteva perechi înzestrate de el. îi ieşise şi un cîntec, îl ştiau pe de rost şi copiii.

Vine badea pe-nserat
Cu chimiru-n brîu umflat.
Bate drumuri, bate sate
Face tuturor dreptate.
Gălbiori de zestre-mparte
Fetelor nemăritate !

Acum, s-a isprăvit cu badea ! N-o să mai pice pe-nserate cu chimirul plin, fete sărace nu va mai înzestra, ţăranii nu-l vor mai primi cu braţele deschise, găzduindu-l ca pe un frate, ascultîndu-i povestirile vitejeşti şi snoavele pline de haz !

Femeile şi fetele erau sarbede la faţă, cît erau de îmbujoraţi şi de veseli oamenii stăpînirii. Bărbaţii şi flăcăii veniţi de prin sate n-arătau nici bucurie, nici întristare.

Umblau de colo pînă colo, cu luciri ciudate-n ochi. îşi mai aruncau unul altuia cîte o vorbă, în treacăt, pe urmă se făceau că nu se cunosc şi-şi vedeau de treabă. Dar ochii spre treptele isprăvniciei le jucau. Din beciul adînc era să iasă cel osîndit şi să-şi ispăşească păcatele în faţa tuturor.

Spînzurătoarea era colea. Gîdele, şi el. Era un tătar, voinic cît doi români, unul Huduman, adus de la Rusciuk. Avea nasul turtit, buzele groase şi răsfrînte, de i se vedeau dinţii albi şi puternici, ca ai lupului. Era gol pînă la brîu, uns cu untdelemn şi ras în cap. Purta şalvari roşii şi opinci cu pămătufuri verzi. în mîna dreaptă

ţinea un satir ascuţit şi lucios, ca să-şi arate tăria de casap.

De ! Mai ştii ! După spînzurarea osînditului şi după săgetarea lui, poate că va veni porunca de la isprăvnicie să-i taie şi capul, ca să fie desfătarea boierilor deplină.

Un clopot, pe urmă altul, porniră să bată jalnic, ca de mort. Din casa judeţului începură să iasă sumedenie de dregători şi de poteraşi, care aduceau pe Stănoi.

Cine să-l mai cunoască, din cei ce cunoscuseră pe falnicul haiduc de odinioară ? Iată-mi-l acum cu părul vîlvoi, cu barba crescută şi încîlcită, tras la faţă, îmbrăcat în zdrenţe. Pete de sînge vînăt, închegat pe obraz, pe piept, pe cămaşa ruptă, pe iţarii sfîşiaţi arătau urmele bătăilor crunte pe care le îndurase în hrubele isprăvniciei. Stănoi păşea istovit, cu coatele legate şi cu lanţuri grele de picioarele goale.

Haiducul se uita, buimăcit, în jurul lui. Il orbea lumina soarelui de vară şi-atîta lume adunată, cum nu văzuse el pînă-atunci la nici un iarmaroc. Rădvane, căruţe, cai, popi călări pe măgari, coconeturi împopoţonate, în fundul butcilor, uitîndu-se la el şi arătîndu-l unele altora cu degetul. Mai erau femei plînse, moşnegi care îl priveau cu jale şi cumplitul Huduman Buzatul, gîdele care îşi aştepta prada ; o mare linişte se lăsase, tulburată numai de dangătul clopotelor, de cîte un nechezat, de scîncetul unui copil. Toate acestea i se păreau lui Stănoi un vis. Un vis frumos, după întunericul şi caznele din beci. Nu-i păsa de moarte. Moartea nu era nimic faţă de cîte îndurase de cînd fu vîndut şi prins. îi părea rău că nu va mai putea umbla prin sate, să facă dreptate. Se tîra, împins de poteraşi.

Privirile toate erau aţintite spre el şi spre spânzurătoare. Inimile nu mai băteau. Femeile căscau ochii, cu mîna la gură, ca să nu ţipe. Aşteptau.

în clipa cînd Huduman îşi arunca satirul şi-şi încleşta mîna vînjoasă de braţul uscat al osînditului, să-l urce pe butuc şi să-i zvîrle ştreangul în jurul gîtului, cineva trase cu pistolul. Era un semn. Cît ai clipi din ochi, fără nici zgomot, fără să ştie cine a orînduit aceasta, cine le-a sărit în spate, fiecare arcaş, fiecare poteraş se pomeni doborît la pămînt şi legat.

Trei flăcăi săriră în cîrca lui Huduman, îl trîntiră la pămînt, îl legară cobză. Alţii legau pe ispravnici, pe /zapcii, pe egumeni, pe toţi slujitorii stăpînirii.

» Oamenii prinseră curaj şi se dădură de partea haiducilor, păzind uliţele, să nu se ivească alţi poteraşi. Săreau şi femeile, ba şi copiii, fiecare întrecîndu-se, ca un singur om, să împiedice spînzurarea.

în învălmăşeală nimeni nu mai înţelegea nimic. Cine pusese la cale acel iureş ? Cum se înţeleseseră atîţia inşi, să fie gata la un singur semn şi să facă neputincioasă toată oastea adunată acolo, împotriva unui singur om, oare mai era şi slab şi legat de coate şi cu lanţuri la glezne ?

Nici Stănoi nu înţelegea nimic. Tot i se părea că visează. Se pomeni prins şi el de nişte braţe vînjoase şi aruncat pe un cal arăpesc, ce parcă ieşise din pămînt.

Şi-n vreme ce poteraşii se tăvăleau pe jos, legaţi burduf, ea şi cei doisprezece arcaşi, ca şi zapciii şi argaţii; în vreme ce Stănoi era dus, călare, spre adăpostul codrului adînc, cîteva zeci de haiduci, veniţi de nu se ştie unde şi amestecaţi cu mulţimea, trăgeau pistoalele din brîu şi prădau de podoabe şi pungi pe boierii şi jupînesele din butci, pe logofătul domnesc, pe ispravnicii Muscelului, al Vîlcei şi al Dîmboviţei, pe egumenii de la Cozia şi Cornet şi din alte cetăţi monastireşti, strieîndu-le frumuseţea pe petrecere.

*

Cine era acest Stănoi, de unde venea, de ce se apucase de haiducie, cine-l scăpase ?

Povestea lui nu seamănă cu a altora. Mulţi flăcăi au pornit de acasă, lăsîndu-şi sapa şi plugul, ca să puie mîna pe flintă şi pe pistol, pe sabie şi pe ghioagă.

Prigoniţi de serdari, de ispravnici, de logofeţi şi de argaţii boiereşti, nemaiputînd îndura atîta amar şi obidă, luau calea codrului. S-adunau în cete de cîte zece şi douăzeci, năzuind să mai îndulcească amarul robiei fraţilor şi surorilor lăsate la vetre.

Mulţi ani, veacuri întregi trecuseră de cînd veneau la noi în ţară, voinici bulgari şi sîrbi, greci sau arbănaşi, care fugeau de asuprirea turcească şi-şi căutau adăpost

în ostroavele Dunării, în codrul Vlăsiei, pe malurile Oltului, în munții Gorjului sau ai Vrancei.

Domnitorii români îi primeau în oastea lor şi-i foloseau în luptele cu turcii. Mihai Viteazul avea mii de oşteni din aceştia. Cu vremea, mulți dintre ei se alăturară haiducilor, ca să lupte nu numai cu turcii, dar şi cu boierii asupritori, stăpînitori de pământuri întinse, pe care le lucrau cu sudoarea şi cu sîngele bieților români, bătuți cu bicele şi flămînzi, cu ochii uscați de arşiță şi de dorul unor zile mai bune.

Năpăstuiții satelor, cînd nu mai puteau răbda, luau calea codrului, poteca haiducului. Ştiau că acolo vor găsi frați de-ai lor, goniți, ca şi ei, de asuprirea celor puternici şi care le furau nu numai munca lor, dar şi odraslele şi surorile, să le trimeată spre desfătare fie Turcului, fie boierului, fie vătafului boieresc.

în satul Rîureni, cale de vreo trei postii de Cîmpulung, nu departe de trecătoarea munților, trăia flăcăul acesta numit Stănoi. N-avea părinți.

Avea numai o soră, cu doi-trei ani mai mică decît el. Să tot fi avut amîndoi la un loc, patruzeci de ani. Trăiau în bordeiul părintesc, la marginea satului. Muncitori şi vrednici amîndoi, lucrau pămîntul boieresc, îndurau toate necazurile, dar nu se plîngeau : tinerețea e voioasă, se bucură de nimica toată, aşteaptă ou nădejde viitorul, şi înfruntă, astfel, greul vieții.

Aşa aşteptau zile mai omeneşti, Stănoi şi cu soru-sa, Mălina.

Părinții lor muriseră de mult. Cei doi copii crescuseră singuri, fără ajutor, fără sfat... îi ajuta numai dragostea lor frățească şi erau unul celuilalt ca un părinte. Stănoi era Mălinăi tată, iar Mălina ca o mamă se purta cu frățiorul ei mai mare.

Buni la suflet amîndoi, trăiau cu gîndul la zilele copilăriei, la părinții lor dragi, care plecaseră prea de vreme, săracii de ei.

Stănoi şi cu Mălina nu-i uitau. Erau prea singuri pe lume şi pomenirea celor duşi parcă le înviora căminul

pustiu. Parcă-i tot aşteptau să se ivească, pe noptate, la cotitura drumului. Dar anii treceau şi cei plecați nu se iveau. Şi plecau ei să-i caute, acolo sus, pe coasta dealului.

Nu era zi să nu le ducă flori, la mormîntul sărac, unde era bisericuța şi țintirimul.

Ba şi iarna, tot găseau niscaiva, buruieni, şi le presărau pe zăpada proaspătă. Cînd îşi scoteau capul ghioceii şi micşunelele, numai flori albe şi vinete împodobeau groapa de la marginea țintirimului.

•— Stănucule, de va fi să mor, să mă îngropi lîngă taica şi maica şi tot aşa, să-mi înfloreşti mormîntul ! Dacă vei fi departe, măcar la un an o dată să vii... Dacă vei fi mai aproape, să vii mai des, Stănucule !

Stănoi rîdea de ea. Apoi îi spunea, pe gînduri :

— Eu am să mor naintea ta... Tu ai să fii femeie la casa ta, cu bărbat şi copii... Cine ştie pe unde o să-mi putrezească mie oasele, că de rămas prin locurile astea nu e chip ! Obida se întețeşte... Mai rău e asuprită biata lume, viața ta nu mai e a ta, din pricina zapciilor şi a vătafilor, care te leagă şi te bat pentru nimica toată. Nu sînt făcut să îndur toate acestea. Vreau să plec în codru să mă alătur haiducilor, să lupt pentru binele celor slabi şi năpăstuiți. După ce vei fi la casa ta, Mălina, eu am să-mi iau lumea în cap...

— Cine-o să mă ia pe mine, fată săracă ? Cine-o să se uite la biata Mălina din bordeiul părăginit ?

— Nu e una mai frumoasă şi mai vrednică în sat '

într-adevăr, frumoasă şi vrednică şi veselă era Mălina.

Cînd o căutai, rîdea... Rîdea din orice, cu voie bună, şi rîsul ei lumina şi pe ceilalți.

De la o vreme, însă, rîdea mai puțin, era dusă pe gînduri, ofta.

Pasă-mi-te se îndrăgostise de un flăcău chipeş din sat. Gavrilă al lui Tănase Bursucu, om de credință al boierului care stăpînea acele moşii. Trăiau bine pe lîngă curtea boierului, asuprind şi înşelînd sărăcimea.

Gavrilă îi ieşea mereu fetii în drum. O pîndea la fîntînă, da tîrcoale în jurul bordeiului, mai cu seamă cînd

Stănoi era dus la munca ogoarelor sau în tîrg, la Cîmpulung.

Mălina ştia că Gavrilă nu e de ea şi de aceea, îl ocolea. Dar pune stavilă inimei tinereşti, dacă poţi ?

— Lasă-mă, bade, că nu sînt de dumneata ! îi spusese la început, rîzîncl, cu gropiţe în obrajii rumeni, Mălina.

— A mea vei fi ! o-ncredinţă Gavrilă. Mă jur pe Maica Precista că altă mireasă nu-mi voi lua.

Cînd îl căutai, spunea : „asta mi-e crucea", se închina şi se înjura că o va duce pe Mălina lui la casa părinţilor, o vrea sau n-o vrea Tănase Bursucu.

— Dacă s-o împotrivi taica, om porni în lume amîndoi, dar de tine nu mă las ! îi tot făgăduia feciorul lui Tănase Bursucu.

O zi aşa, o săptămînă aşa, s-a prins ciocîrlia în laţ şi s-a dat lui Gavrilă cu sufletul şi cu trupul. începu să se ferească de fratele ei Stănoi... Cum rămînea singură, dădea fuga să-şi întîlnească flăcăul drag, povestindu-şi amîndoi cîte-n lună şi-n stele, torcîndu-şi visuri de noroc, într-o zi, fata ruşinată, cu ochii-n pămînt, îi spuse lui Gavrilă să grăbească nunta, că-ncepe să simtă viaţă nouă bătîndu-i sub sîn.

Gavrilă s-a făcut că nu-nţelege, iar fetii îi era ruşine să-i spună mai mult.

O povăţuise el, Stănoi, odată să se ferească de alde Gavrilă şi de alţii ca el.

— Tu Mălino dragă, n-ai decît tinereţea ta şi cinstea ta de fată săracă. Păstrează-le pentru unul de seama noastră, care s-o apropia de tine cu gînduri curate !

Sfaturi bune, înţelepte.

Dar era prea tîrziu. Biata Mălina îşi pierduse capul, nu-i mai rămăsese decît tinereţea şi frumuseţea.

Iar lui Gavrilă nu-i trebuia fată săracă.

Ileana lui Zamfir nu era frumoasă ca Mălina, dar avea salbe grele, livadă cu pruni, şi era singură la părinţi.

Avea căruţă cu patru cai şi ograda plină cu orătănii. Iar Zamfir şi Tănase Bursucu umblau de mult să fie cuscri.

— Ce-am auzit, bădie, îl întrebă într-o duminecă la horă, Mălina, pe Gavrilă. Te însori cu alde Ileana ?

Gavrilă se uită într-altă parte. Mălina îşi muşcă buzele şi-1 mai întrebă o dată...

— S-ar putea. Dar tot tu ai să-mi fii dragă ! îi răspunse flăcăul. Una e nevasta şi alta fata care-ţi place !

Ochii Mălinei se umplură de lacrimi,

îşi lăsă privirile-n pămînt şi roşindu-se toată, puse mina uşor sub sîn şi-1 întrebă din ochi pe Gavrilă ce se va întîmpla cu fiinţa care se zămislea în trupul ei fraged.

— Leapădă-1 ! îi răspunse nepăsător iubitul, dînd din umeri. S-au mai văzut d-astea şi n-a fost moarte de om !

— Moarte de om are să fie ! îi răspunse copila, uitîndu-se lung şi ciudat la Gavrilă.

Şi nu i-a mai spus nimic.

în loc să grăbească nunta cu Mălina, Gavrilă grăbi nunta cu Ileana. Era nerăbdător să înhame cei patru cai ai lui Zamfir, să plesnească din bici, să se ducă la Cîmpulung şi-n tîrgurile vecine, să cumpere vite, să-şi sporească avutul, să nu mai fie doi ca el în şapte sate din Muscel.

De Mălina, puţin îi păsa.

Fată săracă, să se mulţumească şi ea că un fecior de oameni ca Tănase Bursucu îşi pierduse cîteva luni de zile, îndrăgind-o. Ce voia mai mult ? Se vor întîlni şi de azi încolo, pe furiş, să n-afle satul şi Ileana,

încolo, Dumnezeu cu mila !

Dar nu tot aşa gîndea Mălina şi, mai ales, Stănoi. Copila i se spovedise, plîngînd. N-a certat-o. S-a mulţumit să scrîşnească din dinţi şi 1-a căutat pe Gavrilă.

I-a ieşit în drum în faţa bisericii şi 1-a tras deoparte, sub bolta clopotniţei.

— Ce vrei ? se răsti la el, Gavrilă.

— Eu nu vreau nimic, îi răspunse Stănoi. Tu ce vrei ? Asta vreau să ştiu.

Gavrilă se făcea că nu-nţelege.

— Ce-ai de gînd cu soru-mea ? îl întrebă Stănoi, îndesîndu-1 de zidul clopotniţei. îi venea să-1 apuce de

piept, să-l dea cu capul de zid, să-l lase acolo, lat. Dar se stăpînea. Poate l-o îndupleca cu binele.

— Lasă-mă-n pace... N-am vreme ! se răsti la el, Gavrilă.

•— Da' să te ţii de capul Mălinei, ai avut vreme ? Umbli să te-nsori cu alta. Bine. Da' trebuia s-o laşi pe soru-mea în pace. Să-i fi spus de la-nceput, să n-o duci cu minciuna. Acuma s-o iei de nevastă !

— Pe dracu ! rînji Gavrilă.

— Pe dracu, pe ne-dracu, s-o iei, că altminteri...

— Altminteri, ce ? !

— O păţeşti, vericule !

—• Ia te uită, sărăcia ? ! Cum îndrăzneşti să-mi vorbeşti mie aşa ?

— Mă Gavrilă, fii om de omenie şi nu mă duce-n păcat. Ţi-ai bătut joc de biata fată. De mine n-ai să-ţi baţi joc.

Gavrilă o luă cu vicleşugul, să-l îmbuneze.

— Vreau, măi frate Stanică ! Ce crezi că eu n-aş vrea ? Mălina mi-e dragă, asta mi-e crucea, dar vorbii cu alde taica şi nu vrea s-audă. Zice că eu trebuie să iau fată cu zestre, să fiu la rînd cu oamenii.

— Asta trebuia să te gîndeşti la început, nu să-i umpli capul Mălinei că o iei, că, dacă n-o vrea neică Tănase, plecaţi în lume amîndoi, şi cîte altele. Fata ţine la tine, de altul nu vrea s-audă — şi nici altul n-ar lua-o, cu plod de-al lui Gavrilă pe braţe !

— Uite, mă jur pe Maica Preci9ta că din zestrea Ilenei, am să-i dau şi ei o pungă, să aibă de zestre. Asta mi-e crucea !

Şi se închină.

— Ruşine să-ţi fie să vorbeşti aşa ! Noi n-avem obraz de vîndut, Gavrilă ! Gîndeşte-te cît mai e vreme, că de mine nu scapi cu una cu două !

Gavrilă se vîrî în el, ameninţător.

— Te pui cu mine, bă ? Tot una sîntem ? Te dau pe mîna serdarilor, mă plîng zapciului, că ai mai avut tu odată de furcă cu ei. Nu te-au ţinut trei zile-n beci la Cîmpulung, că ai ajutat pe unul să scape din mîna poteraşilor ?

— Asta e treaba mea. Atîta îţi spun, să te gîndeşti bine ! îi mai spuse Stănoi, plecînd.

S-o fi gîndit el Gavrilă ce s-o fi gîndit, da' nunta cu Ileana tot a făcut-o. Şi, încă, repede.

Biata Mălina tot mai trăgea nădejde că n-o fi adevărat, că tot cu ea o să se cunune Gavrilă al ei. O amăgise cu atît de vrăjite vorbe şi una-două, numai pe Maica Precista se jura şi se tot închina şi spunea „asta mi-e crucea !" O să-şi ţie jurămîntul ! Dar nu şi l-a ţinut.

Nuntă mare s-a făcut, tot satul a fost poftit la ospăţ. Viţei şi curcani, pîini albe şi buţi de vin şi lăutari şi oaspeţi din satele vecine şi veselie mare a fost. Stănoi se tot uita, pe furiş, la Mălina, să vadă ce zice, cum se poartă, cît îi pătrunsese de adînc junghiul în inimă şi cum va trece greul acesta.

Cu inima strînsă de durere, o văzu Stănoi cum îşi ascunde faţa, cum oftează, în taină, cum îşi muşcă mîinile şi cît de ciudat îi licăresc ochii. Nu ştia nici el de să facă. îi venea să se ducă la casa cu nuntaşi, să-i puie foc, să le strice petrecerea.

Se tot învîrtea în jurul curţii lui Tănase Bursucii. Cîntece de lăutari şi chiote de veselie năvăleau în drum, pe ferestrele deschise. Dar mînia îi trecu. îl prinse jalea. I se sfîşia inima la gîndul bietei lui surioare.

O presimţire tristă îi întunecă sufletul. Grăbi spre bordeiul de la capătul satului, nerăbdător, şi de departe începu s-o trige pe Mălina. Nu-i răspunse nimeni.

„N-o fi acasă !"

Alergă spre bordei, îmbrînci uşa, intră buzna şi ce văzu ?

Cumplită vedere, în faţa ochilor lui spăimîntaţi : biata Mălina atîrna moartă, spînzurată de-o grindă !

A-ncremenit. Scoase cuţitul de la ^brîu, tăie funia, prinse-n braţe trupşorul surioarei, o pipăi, o strigă pe nume, o-ntinse pe laviţă, dar biata copilă era sloi de gheaţă, rece ca pămîntul îngheţat. Stănoi simţi în creştet vifor de nebunie. Parcă-l trăgea cineva de păr, să-l urce-n tavan, să-l spînzure şi pe el de grindă. Se mai uită o dată, lung, la Mălina şi nu-i venea să creadă.

Cum? Fără suflare? A murit? Da, a murit, sără-cuța! De-acum, n-o să mai rîdă!... Pămîntul... Pămîntul negru o s-o mai mîngîie şi o s-o strîngă-n brațe!

Stănoi nu plînge. Îşi muşcă buzele. Inecîndu-şi sughiţurile-n gîtlej, închide uşor pleoapele moartei, îi pune mîinile cruciş, pe piept... Ingenunche.

îi sărută fruntea rece, îi mîngîie cosița moaie, încă vie, se ridică, nu se mai uită înapoi! O ia la fugă, ca un smintit... încotro?

Paşii îl purtau nebuneşte spre biserică, spre casa lui Tănase Bursucu. Năvăli în curte şi se năpusti in mijlocul nuntaşilor. Rînjind sălbatic, ceru de băut. Părul îi era vîlvoi. Toți încremeniră. L-ar fi dat pe uşă afară, dar cum erau cu chef, se gîndiră să mai petreacă puțin şi cu smintitul ăsta!

Gavrilă îi întinse un pahar cu vin roşu. Ticălosul încerca să rîdă, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat. Dar bărbia îi dîrdîia... Era galben ca turta de ceară. Parcă presimțea ceva. în ochii lui Stănoi fulgerau amenințări • cumplite.

— Să-ți trăiască mireasa, frate Gavrilă! strigă flăcăul, închinînd paharul.

Şi toată lumea ciocni cu acel oaspe nepoftit, căruia îi străluceau ochii şi dinții, într-un rîs fioros.

— Acuma să bem şi pentru cei morți! mai strigă Stănoi.

Toți vărsară cîțiva stropi pe pămînt, aşa cum se face pentru pomenirea celor ce nu mai sînt.

— Ai băut pentru morți, Gavrilă?

— Am băut!

— Să-ți fie de bine! Ştii pentru care mort ai băut? Pentru o moartă. Gavrilă! Pentru sora mea, Mălina, pe care ai necinstit-o! Pentru Mălina, care s-a spînzurat de ziua nunții tale!

Toată lumea încremeni. Se treziră toți din beția ospățului. Vestea cumplită îi năucise. Simțeau că se va mai întîmpla ceva şi nu ştiau ce.

Iarăşi vorbi Stănoi:

— Să mai închinăm un pahar şi să mai vărsăm un strop, pentru mortul care se vesteşte!

Şi-n aceeaşi clipă, vărsă tot paharul pe podele, îl •fărîmă cu călcîiul, trase cuțitul de la cingătoare şi-l înfipse în pieptul lui Gavrilă pînă-n prăsele, drept în «4nimă.

Mirele se prăbuşi... Stănoi îmbrînci pe cei ce-i şedea • în cale, îşi făcu loc, sări pe fereastră şi dus a fost.

După două zile, în cimitirul de pe deal, oamenii au săpat două gropi: într-una au aşezat pe feciorul lui Tănase Bursucu, mirele ucis în ziua nunții, iar în cealaltă, groapă de om sărac, fără slujbă preoțească, au întins pe Mălina, mireasa fără-de-noroc...

Lui Stănoi nu i-au mai ştiut de nume, multă vreme. Unii spuneau că şi-ar fi făcut seama, alții că ar fi trecut munții, în Ardeal, alții că fiind plutaş pe Olt, s-ar fi înecat, cînd venise ape mari.

Unii, insă, credeau că flăcăul nu e departe de locurile părinteşti: altminteri cine ar fi dus atîtea flori, noaptea, pe mormîntul fără candelă al bietei Mălina?

Alte rubedenii fata n-avea. Numai alde frate-său s-o mai fi gîndit la ea şi venea, pe furiş, să-i împodobească groapa uitată. De văzut nu l-a văzut, nimeni, dar altcineva nu putea fi.

Pe urmă a început să s-audă de un haiduc, Stănoi.

Potrivirea aceasta de nume nu putea fi băsmuire. într-adevăr, Stănoi din Rîureni era acel vestit păunaş al codrilor. Plecase pe urma unei cete de haiduci să intre în rîndurile lor şi să-şi împlinească visele tinereşti, de •a fi liber.

Cînd a fugit din sat, ca să scape de spînzurătoare, a nimerit în codru, unde a flămînzit cîteva zile. Apoi a dat de peştera unui pustnic, care avea trei capre şi moşneagul l-a ținut pe lîngă el, o vreme. A plecat. A urcat munții şi s-a aciuiat pe lîngă o stînă mocănească. A făcut el pe ciobanul cît a făcut, pînă i s-a urît şi-a plecat cu ceva merinde în traistă. De haiduci n-a dat, că se ascundeau bine. Nu le ştia nimeni de urmă. A ajuns pe drumul Sibiului. Odihnindu-se şi mîncînd lîngă un izvor care se vărsa în Olt, a intrat în vorbă cu nişte ne-

gustori ce veneau cu marfă de la Turnu-Roşu. Din vorbă în vorbă, le-a plăcut băiatul şi i-au spus să rămînă cu ei, că o să-i fie bine. Unul a scos dintr-un car o flintă şi i-a dat-o, altul două pistoale şi i le-a pus în brîu.

— înnoptează şi drumul e plin de tîlhari. Rămîi şi dumneata cu noi, dacă s-o întîmpla ceva. Mai vin în urma noastră nişte negustori de la Sibiu, cu carele încărcate ; mai mulţi fiind, o să ne păzim mai bine !

într-adevăr, nu trecu mult şi s-auzi scîrţîit de roţi, nechezat de cai şi vorbă omenească. De după un cot al muntelui se iviră mai multe căruţe şi cîţiva oameni care le minau. Cînd ajunseră şi aceştia la izvor, cetele se împreunară şi o luară la vale, spre Monastirea Turnului.

înnoptase bine. Noapte de vară, fără lună, dar cu stele multe. Umblară ei aşa, cale de un ceas, cînd se pomeniră că dintre copacii deşi, căţăraţi pe stîncile pădurii muntoase, se rostogoleau în vale, cu puştile întinse şi strigînd „stăi că trag !" vreo zece-cincisprezece tîlhari.

Negustorii, doisprezece cu toţii, bucuroşi să scape cu zile, se lăsară prădaţi, rugîndu-se să le dea drumul, că au neveste şi copii. Haiducii se îndurară şi se mulţumiră să le ridice marfa.

Cînd n-a mai rămas nimic în care şi-n brîiele oamenilor, le dădură drumul.

— Pe ticăloşii ăştia o să-i ţinem legaţi, că mai avem nişte socoteli cu ei ! zise căpitanul cetei arătînd pe cei trei negustori cu care se învoise Stănoi la izvor.

— Rămîn şi eu cu dumnealor ! se rugă flăcăul, că rn-am tocmit să-i slujesc.

îi legară pe cîteşipatru, în faţa celorlalţi opt. Apoi, după ce aceştia opt se depărtară, îi dezlegară pe cîteşipatru.

— Da' cu ăsta ce e ? întrebă căpitanul, arătînd pe Stănoi.

— Pare flăcău de ispravă, răspunse cel mai vrîstnic dintre negustori. Să-1 ţinem printre noi!

Stănoi pricepu repede cum vine treaba : cei trei cărăuşi de la izvor nu erau ceea ce spuseseră că sînt, adică negustori. Făceau pe negustorii şi momeau pe alţii, aducîndu-i cu marfa în capcană.

L-au pus pe flăcău să le povestească cine e, ce caută pe drumurile Oltului ; le povesti Stănoi cum a ucis pe cel de i-a batjocorit sora, cum a fugit din sat şi a umblat flămînd prin codri şi cum se bucura acum să poate sta în rîndul voinicilor care sînt nădejdea şi alinarea celor săraci.

— Zi, trăseşi cuţitul ! îl întrebă mai-marele haiducilor, un bărbat tînăr, cu plete, cu bărbuţă şi cu ochi căprii.

___ţ_

Şi-n jurul focului aprins în pădure, în jurul unui berbece la frigare, Tofan căpitanul cetei, îşi spuse şi el povestea :

— Nu ştiu dac-ai auzit de un jude de-i zicea Barbă-de-Ţap. Venise cu vătafi de plai şi cu arnăuţi pe moşia logofătului Mirişte, lîngă Bucureşti să ia oamenilor avutul, pasă-mi-te, că trebuie plătit sultanului haraci, îndoit şi tot aşa lui vodă, haraci îndoit pentru dregătoriile încredinţate boierilor. Lua de la toţi oamenii ce putea. Care avea numai un ceaun de fiert mămăligă, i-1 lua. Care nu mai avea decît cenuşa din vatră, îl lega de scară şi punea să-1 bată. Răspundea vreunul mai cu semeţie, îl spînzura de picioare şi-1 afuma cu ardei şi cu băligar, de-i săreau omului ochii din cap. Să vă spuie Mătrăgună. Asta avea numai un bou şi umbla judele să i-1 ia, şi-i striga lui Mătrăgună să se înhame singur la jug şi să are. Aşa e, fîrtate ?

— Aşa e, răspunse răsucind frigarea, un rumîn voinic, cu părul şi barba amestecate şi cu mîini vînjoase. I-am ridicat şi eu şapte armăsari, i-am boit să nu se cunoască şi i-am dus în şapte sate, de i-am împărţit la oameni.

— Ăstuia — mai zise Tofan, arătînd pe unul mai tînăr, care ajuta cu stînga pe Mătrăguna, la întorsul frigării — ăstuia i-a tăiat mîna, acum vreo zece ani, tot judele Iancu, poreclit Barbă-de-Ţap ! Ia arată-ţi ciotul, Aroane !

Aron îşi ridică braţul fără pumn şi-1 întinse spre cer, ca o cumplită ameninţare.

— Mi-a tăiat mîna că-i furasem unui logofăt ce ne ţinea flămînzi pe arie, un codru de pîine din traista

cu merinde. Copil nemîncat, ce ştiam ? î Dacă voia să mă pedepsească pentru atîta lucru, trebuia să-mi tragă o mamă de bătaie, să mă-nveţe minte, nu să mă lase ciung, să nu mai pot munci viaţa toată ! Mi-a lăsat numai mîna stingă, să am cu ce mă răzbuna ! Apăi cîte i-am făcut eu lui Barbă-de-Ţap şi altora ca el, numai eu ştiu ! Acum umblu cum mă vedeţi, dar, mîna mea ciungă face cît zece, cît o sută de mîini, că o port prin sate şi prin tîrguri şi-o arăt oamenilor, să vadă şi să ia seama cum se poartă boierii. Şi cui o arăt, li se aprind ochii de mînie...

Flăcăruile jăratecului aprindeau pîlpîiri de foc în ochii ciuntului. Iar gura lui se strîmba într-un blestem.

Iar vorbi Tofan, căpitanul, arătînd pe unul Petrea, băiat cu carte, ce fusese grămăticul judelui şi-i ţinea condica.

— Petrea ăsta era şi el fecior de ţăran şi căpătase oleacă de învăţătură. Ţinea socotelile vătafilor de plai, într-un catastif şi însemna, de asemenea, pricinile judecătoreşti. Dar tot umblînd el din sat în sat, din tîrg în tîrg **şi** văzînd nedreptăţile ce le făceau ispravnicii, jjuzii, strîngătorii de biruri şi alţi oameni ai stăpînirii, l-a prins scîrba şi mînia. Nu mai putea de năduf. Cînd fu s$ **se** ia moşnenilor moşia Ortopoiului **şi** să se împartă între boier şî egumen, Petrea n-a vrut să scrie cartea de judecată. A aruncat catastiful în nasul judelui şi-a plecat împreună cu alţi flăcăi, să se facă haiduc în ceata lui Tofan.

Acu să vezi ce-a fost cu mine, ăsta de mă vezi, Tofan. Eu mă trag de la Ortopoi, care din moşi-strămoşi a fost al nostru, al moşnenilor, cu hrisov de la Radu-vodă, cel din Afumaţi. Vine judele, tot ăla, Barbă-de-Ţap, să ne ia satul, balta **şi** păşunile, să le-mpartă între Mirişte logofătul şi Nazarie, egumenul de la Tărtăşani, să ne-ntoarcă şi pe noi la rumânie, să ne facă din oameni slobozi şerbi ai monastirei şi ai logofătului. S-a înfăţişat obştea la judecată să ne facă dreptate. In loc de dreptate, ne-am ales cu batjocora şi cu moşia luată. Iar noi şerbi pe pămîntul nostru. Cînd am văzut atîta nedreptate, am luat calea codrului, cu cîţiva de la noi din sat, cu Mătrăgună, cu Dună, cu Petrea şi cu alţii. Am plecai

In pustietăţile codrilor, ne-am înfrăţit cu lupii şi cu urşii. Cu judele ne-am răfuit noi după aceea.

— Da! strigă unul. Oiţă Mielu, de-i mai zicea şi Lupuî-Rău ! Hoţii ăştia de stăpîni nu te lasă în bordeiul tău, să munceşti şi să duci viaţa de om tihnit. Iţi fură munca şi avutul, zilele şi verile. Vorba cîntecului ! Ia zi, Mătrăgună, ia cîntă-ne tu aia cu „Foaie verde sămulastră" !

— Eu zic — răspunse Mătrăgună — da' răsuceşte tu berbecele, să nu se ardă numai pe o parte.

Mătrăgună lăsă frigarea, trase o duşcă de vin, din plosca culcată pe iarbă ; îşi şterse mustaţa cu dosul palmei şi începu să cînte :

Foaie verde sămulastră
O veni şi ziua noastră .'
Mă stăpine, nu fii ciine,
C-o veni ziua de mîine,
Să mîncăm şi noi o pîine ;
Că destul ne fu mălaiul
Acru cum e putregaiul!

După ce a cîntat Mătrăgună, veni rîndul lui Dună, un flăcău mucalit pe care-l bătuseră cumplit arnăuţii vătafului de plai. Se făcuse haiduc şi el, în ceata lui Tofan.

Dună avea un glas subţire şi dulce ; cînta repede, ou foc şi cu vifor :

Dică văzui şi văzui
Atîrnai coasa în cui,
La cîntatul cucului,
Frarele haiducului,
Luai calea codrului,
Sus pe valea Lotrului,
Sa pun bir ciocoilor
Şi capăt nevoilor !

Pînă să se frigă bine berbecele, Dună le mai zise cîteva.

Pe urmă mai veni unul, scurt şi îndesat, unul Ghenea, cu barba mai mare decît el. Cînta cu glas gros de vlădică, de duduia pădurea şi-i răspundea o peşteră din vecini şi hăuiau coclaurile :

Mă tot mir şi mă gîndesc,
Pe ce cale să pornesc,
Plinea să-mi agonisesc,
Copilaşii să-i hrănesc ?
Săbioara s-o fac plug,
Pistoalele să le-njug,
Să trag brazda dracului,
Pînă-n capul satului,
Drept uşa bogatului !

Lui Ghenea ăsta, haiducii îi ziceau Vlădica. Se vede că porecla asta ii venise unde avea barba lungă, sau poate unde cînta gros, sau poate unde se pricepea să calce pe episcopi, fie în arhondarea lor, fie cînd se întorceau de pe la monastiri, unde le plătise egumenii pungi grele pentru arenda bălţilor şi altele.

Odată Ghenea a pîndit împreună cu alţi cînci haiduci rădvanul unui episcop nou, Policarpie. Preasfînţitul cutreiera monastirile să adune dările stareţilor. Ghenea l-a dezbrăcat de straiele călugăreşti, s-a îmbrăcat el, cu camilafcă, pe cap, cu văluri negre, lungi, pe spate, cu mătănii de chilimbar, şi cîrjă de abanos în mînă; pe cei doi surugii ai vlădicăi şi pe cei doi călugăraşi cari îl însoţeau pe preasfîntul, i-a dezbrăcat şi a îmbrăcat cu vestmintele lor pe cei patru haiduci şi a legat pe Policarpie şi pe ai lui de cîte un copac, în inima pădurii, le-a astupat gura să nu strige şi a pornit el cu rădvanul episcopiei.

Plesneau din bice surugiii de se spărgea bolta cerului şi goneau caii să-i omoare.

Trecea prin sate şi binecuvînta mulţimea.

Boierii se apropiau cu smerenie de rădvan, îşi scoteau căciulile şi-i sărutau vlădicii dreapta. Ghenea îi săruta în creştetul capului, zîmbea mieros şi-i întreba :

— Ceva curcani, fiule ? Pentru iertarea păcatelor !'

Se umplea harabaua haiducului de raţe, curci sau purcei.

Pe drum, întîlnea mocani bogaţi, negustori cu carele încărcate şi le vindea orătăniile.

— Ţi le dau pe nimica, fiule !... Pentru iertarea păcatelor !

Ajungea la cîte o stăreţie, ridica arenzile şi pleca mai departe, binecuvîntînd în dreapta şi în stînga, în vreme ce adevăratul episcop, bietul Policarpie, sta legat de un copac în pădure şi nici de vorbit nu putea vorbi cu ajutoarele sale, că le erau gurile ferecate.

Ghenea spunea că are ce are cu episcopii din pricina unui vlădică la care fusese argat şi care-1 snopise în bătăi. Om lacom, viclean şi neîndurat, acel călugăr era spaima satelor şi a popilor, le seca şi fundul căldăruşii.

Pînă se fripse berbecul, haiducii povestiră fiecare de ce luaseră calea codrului.

Cu plăştile ridicate, ei închinară pentru toţi voinicii care se dezrobiseră ca ei, luptînd cu ciocoimea, vîrînd spaima-n asupritori şi ajutînd pe cei nevoiaşi.

—• Măi Dună, ia spune tu, din ce te luaşi cu Barbă-de-Ţap ?

— Aveam o maimucă şi umblam cu ea prin bîlciuri şi pe la hramuri ; mă făcusem măscărici şi ziceam ghirsuri făcute de mine, de rîdea lumea să se prăpădească. Judele Iancu zor nevoie să-mi ia maimucă, s-o ducă jupînesei dumnealui, că dumneaei nu mai văzuse aşa ceva, N-am vrut să i-o dau. Ba i-am făcut şi un cîntec :

Judele Barbă-de-Ţap
Stă ca peştele-n proţap,
Te frige cu ouă fierte
Şi-ţi ia bani ca să te ierte !
Dă o nucă
La maimucă,
Judeiui cu firfiric,
Să nu te lase calic !

Cînd veni pe moşie, la Mirişte logofătul, Iancu a pus mîna pe mine şi m-a bătut de am rămas năuc o vreme ; după ce m-am făcut sănătos, zic „hai să fac mereu pe năucul", că mi-e mai uşor aşa, să nu ştie lumea că sînt haiduc cu mintea întreagă.

Şi iar chiuiră haiducii şi dădură cu căciulile de pămînt şi cîntară cu toţii :

Foaie verde fir de iască,
Dările să le plătească

Nu doar tagma ţărănească
Să plătească şi boierii,
Vlădici! şi moşierii,
Oale lor sînt viile,
Ale lor moşiile,
Munţii, arăturile,
Bălţile, pădurile,
Pămîntul şi apele !
Ale noastre sapele,
Plugul şi lopeţile,
Sacii şi găleţile,
Jugul şi sudalmele
Şi pumnii şi palmele...
Ale lor foloasele,
Iar nouă, ponoasele !

Cînta întreaga ceată, unii oftînd, alţii dînd cu căciula de pămînt.

Fiecare avea un dor şi o durere-n suflet. Unii îşi aduceau aminte că sînt singuri pe lume, alţii se gîndeau la cei lăsaţi acasă : care o nevastă şi copii, care părinţi bătrîni, rămaşi fără sprijin.

Şi acum, goniţi de potere, haiduceau, ca din oe luau de la cei avuţi să trimeată ceva ajutoare, pe ascuns, celor de acasă şi să mai aline sărăcia şi durerea nevoiaşilor rămaşi în sate, la cheremul vătafilor, al serdarilor, al strîngătorilor de biruri, al slugilor boiereşti, cu harapnicele plumbuite şi cu inimă de cîine.

în doinele olteneşti cîntate sub stelele cerului, în pîlpîitul focului, haiducii îşi mai alinau obida, prindeau inimă, simţeau că nu sînt singuri, că dacă nu mai au părinţi, nevastă şi surori şi copilaşi în jurul lor, apăi aveau tovărăşia fraţilor de haiducie, o ploscă de vin să-i înveselească, un hartan de berbece fript şi pîine albă, să le dea tărie şi ghies împotriva ciocoilor.

Zile grele. Goniţi de potere, ascunzîndu-se prin codri neumblaţi, flămînzi, dormind în peşteri, iepureşte, rar li se întîmpîa să aibă parte de aşa petrecere.

Povestiră şi se ospătară pînă către zori cei cincisprezece haiduci şi cu Stănoi şaisprezece.

Iar în zori, se despărţiră, în cete, legir.cHi-se să se adune iar, de Sînt Ilie, la fîntîna Meşterului Manole, în Curtea-de-Argeş. Acolo umblau să calce vreo vistierie ori vreun conac, ori niscaiva rădvane, pe urmă să sară în judeţe vecine, să le piardă urma poterele.

Stănoi rămase cu Tofan, cu Dună, cu Mătrăgună şi cu cei trei cărăuşi de la izvor, cinstiţi negustori cu toţii, îmbrăcaţi săseşte, cu bărbile rase şi mustăţile răsucite ducînd după ei cele trei care cu partea cuvenită lor.

De la Tofan şi de la alţii mai bătrîni, printre care unul Miereanu, învăţă Stănoi meşteşugul haiduciei, tainele ascunzişului, repezeala pe negîndite, înşelarea serdarilor, îmbrăcămintea cînd de călugăr, cînd de femeie, cînd zeghea baciului, cînd straiul poteraşului ori al breslaşului ori al arnăutului domnesc.

Oamenii codrului erau împărţiţi în două : „bărboşii" şi „târgoveţii". Bărboşii erau cei cu mai multe necazuri pe suflet şi nu ieşeau din codru decît atunci cînd puneau la cale prăzi. Erau osîndiţi la moarte şi se ascundeau în gaură de şarpe. Cei numiţi „tîrgoveţi" nu-i ştiau nimeni că s-au ridicat împotriva stăpînirii, n-aveau nici o vină în faţa zapciilor, erau blînzi ca mieii, vicleni ca vulpea, cinstiţi cărăuşi, ori negustori, ori ciobani cu bîtă groasă şi sprîncenile lăsate. Puteau să meargă-n voie cu oile şi cu negoţul lor, să treacă hotarul pe la Cîineni ori pe la Predeal, cumpărînd şi vînzînd ; aflau ce chervane încărcate cu bogăţii pornesc de la Braşov şi de la Sibiu, în jos, spre Drăgăşani sau spre Ploieşti şi cînd şi pe unde se întorceau negustorii cu chimirele pline şi în care zi vor trece rădvanele boierilor maziliţi, gonind spre Sibiu sau spre Braşov.

Tîrgoveţii se amestecau printre cei jefuiţi, erau legaţi şi ei, ba uneori şi bătuţi. Se jeleau nevoie mare, ca să le iasă vorba că i-au prigonit tîlharii şi să aibă negustorimea încredere în ei, pînă la o nouă capcană.

Tot ei găseau gazde credincioase pentru fraţii lor din pădure şi le trimiteau merinde şi îmbrăcăminţi pentru vreme de iarnă.

Aşa a haiducit, o vreme, flăcăul din Rîurenii Muscelului, pînă s-a despărţit de Tofan, făcîndu-şi ceata lui fiecare şi legîndu-se amîndoi să-şi dea ajutor la nevoie, :să ştie mereu unul de altul şi să nu cutreiere în acelaşi judeţ.

Cînd era o ceată prin Muscel, cealaltă se repezea în Dîmboviţa şi de acolo zbura tocmai în Teleorman. Tofan umbla mai mult prin Ilfov şi Vlaşca.

Ostroavele şi potecile Dunării le bătea Farcaş, un ungurean venit din Ardeal, unde pustiise castelele grofilor şi văzuse, copil fiind, cum i-au tras pe roată, la Alba-Iulia, pe căpitanii moţilor răsculaţi, pe Horia şi pe Cloşca.

O dată pe lună, oamenii lui Tofan aţineau calea rădvanelor ce coborau dinspre Braşov la Giurgiu, iar luna viitoare îi venea rîndul lui Stănoi. Pe acolo treceau, pe vremuri, urcînd spre Braşov, butcile şi chervanele boierilor fugiţi din tîrgul de scaun cînd se vestea turcimea sau domnie nouă, vrăjmaşă lor. Fugarii duceau ou ei scule bogate, preşuri de ibrişim de Şiraz şi de Ghiordaz, lăzi încărcate cu galbeni şi argintărie, precum şi mătăsurile, condurii şi catifelele jupîneselor şi ale jupîniţelor.

Codrul Vlăsiei, întins pînă la Dunăre, era adăpost nepătruns. Nu o dată au năvălit haiducii şi-n cetatea •de scaun, să calce pe boierii Creţuleşti şi hanul lor monastiresc din Podul Mogoşoaiei sau pe Dudeştii, Filipeştii şi altă protipendadă ce-şi avea curţile şi conacele de partea cealaltă a gîrlei.

Mulţi haiduci, dar nu destui să răzbune jafurile şi nedreptăţile stăpînirii şi ale ciocoilor !

Cînd îi căutau poterile la Tîrgovişte, ei răbufneau la Koşiori şi cînd jefuiau pe geambaşii Bărăganului, potera le adulmeca urmele tocmai pe la Cîmpulung.

La Cîmpulung şi-n jur umbla Stănoi, pe care-l purta •dorul de locurile copilăriei, amintirea surorii moarte, pe a cărei groapă ducea maldări de flori, în toiul nopţii, nevăzut şi neştiut de nimeni, aşa cum îi spusese biata copilă în mai multe rînduri.

5 §

N-o putea uita pe Mălina. Parcă adineaori o văzuse întinsă pe laviţă, fără glas şi fără suflare. Dragostea lui pentru surioara moartă o amesteca în sufletul lui cu dragostea şi mila de toate fetele sărace, înşelate, aruncate. Se istoveau slujind pe la curţile boiereşti, pradă vătafilor şi argaţilor. Unele îşi luau lumea în cap şi nu se mai ştia de ele. Altele îşi făceau seama, ca biata Mălina.

Stănoi n-avea ce face cu banii adunaţi din prăzi. în ceata lui Tofan găsise pe unul, Nicoară, care n-avea nici nevastă, nici copii şi împărţea zăbune, căciuli şi opinci, pentru moşnegii de prin sate. într-o noapte, îi spusese Nicoară :

— Taica, Dumnezeu să-l ierte, parcă-l văd şi acum, dezbrăcat şi desculţ, pe iarnă grea, cocîrjat şi ofticat şi eu plîngeam că n-am să-i iau cojoc şi-l las să înghețe şi să se prăpădească. îmi muşcam pumnii de obidă. Mi se părea că eu sînt vinovat de toate cîte-ndură. El săracii, nu se văita. Numai tuşea şi-şi acoperea cu mîinile pieptul gol şi uscat. A murit eu zile. Azi ar fi fost cam de şaptezeci de ani. Eu, acuma, frate Stănoiule, am chimirul plin, dar nu mi-am putut vedea visul cu ochii : să-l îmbrac şi să-l încalţ pe taica. Ce fac eu cu atît bănet ? Uite ce fac : mă duc prin tîrguri şi cumpăr sumane, zeghe şi opinci şi le împart prin sate. întreb care e mai bătrîn şi mai nevoiaş şi-i duc straie calde, de sufletul taichii. Şi mă răcoresc. Parcă îl îmbrac pe el, zău aşa. îmi mai trece jalea copilăriei.

Asemeni lui Nicoară, făcea acum şi Stănoi. Nu era sat în jur să nu fi înzestrat el două-trei fete şi parcă i se mai stîmpăra inima, gîndindu-se că acele biete copile nu vor avea soarta Mălinei lui dragi. Că el le aduce *o* rază de lumină şi de nădejde. I se dusese vestea pe toate coclaurile, jar la el, la Rîureni, îl binecuvîntau multe bordeie unde purta alean şi voie bună.

Dar nu i-a mers mult. Nemernicia şi ticăloşia stau de veghe totdeauna. Unul de la el din sat, o lepră cu numele Avasilicăi, ispitit de pungile puse pe capul căpitanului de haiduci, se hotărî să se ia bine cu el şi cînd i-o veni la îndemînă să-l dea pradă zapciului. Ştia că

Stănoi e cel care vine să împrăştie flori şi ierburi îmbălsămate, pe un mormînt mărginaş.

Multe nopţi de-a rîndul l-a pîndit pe deal, la cimitir, tot aşteptîndu-l să vie la groapa Mălinei. Purta şi el, jmişelul, maldări de buruieni de cîmp pe braţe.

Pînă cînd, într-o noapte, uite-l pe haiduc venind pe Iuriş... Avasilicăi sta aţipit pe marginea mormîntului. Cînd a dat de-acea mogîldeaţă, Stănoi a scos pistolul de la brîu.

— Care eşti, mă ?

— Nu trage, măi frate-meu... Om bun ! Eu sînt, Avasilicăi.

— Da' ce cauţi tu la groapa soru-mi ?

— I-adusei nişte flori, săraca. Prea o uitară toţi... Mie mi-a fost dragă... Dar n-am cutezat. îi sucise capul blestematul de Gavrilă al lui Bursucu... Cum era să mă măsor eu cu feciorul lui Bursucu.

Lui Stănoi mai să-i dea lacrimile... Cît era el de oţelit, oricît ar fi ştiut el de prefăcătoria şi de ticăloşia unor oameni, nu i-a trăsnit prin cap că toate bocetele acelea ale vînzătorului, toate ramurile acelea înflorite, acopereau capcana, aşa cum crengile împletite şi puse una peste alta, ascund groapa unde va cădea lupul.

S-a lăsat înduioşat, ademenit de dragostea şi de jalea făţarnicului Avasilicăi.

îl întrebă, cu inimă de frate :

— Da' tu, cum o mai duci, fîrtate ?

— Vai de capul meu ! Muncesc de dimineaţa pînă seara, fără spor... Mănînc numai bătăi şi ocări... îmi vine să-mi fac o samă, să isprăvesc odată ! nu mai e de trăit cu cîinii ăştia ! Ferice de tine c-ai luat calea codrului. Eşti de capul tău, Stanică, nu duci grija boierului, spaima vătafilor. Cînd ne pîrjolim noi, în arşiţă, tu petreci în pădure, la răcoare, cu miei fripţi şi cu vin. Cînd degerăm în bordeie tu stai la căldura vetrei, prin hanuri şi arhondării şi pe la casele gospodarilor. Unde vrei, acolo găseşti gazde. Da' noi, vai de capul nostru ! Grozav m-aş face şi eu haiduc, să scap de viaţa asta amărîtă !

— Stai, măi frate-meu, că n-o fi tocmai aşa î Aşa credeam şi eu, pînă am ajuns în codru. Ce e haiducia, ziceam ? O ceată de flăcăi cărora le pică prada ca peştele în năvod, îşi împart pungile între ei şi o duc numai în petreceri, în jurul focului unde se perpelesc berbecii ? Aşa credeam şi eu. E-hei, măi frate-meu!... Numai noi ştim cîte săptămîni pe lună flămînzim... Cum ne schimbăm locul somnului, în toiul nopţii ! Punem străji la margini de pădure, să ne păzească... Şi e vai de somnul nostru şi de zilele noastre ! Vrei să te faci haiduc, hai ?... Dar ai destulă tărie în tine, destulă ură împotriva celor ce ne asupresc ? Poţi dormi pe pămîntul gol, fugărit de arnăuţi stăpînirii, pradă viscolelor şi lupilor ? Putea-vei să-ţi birui dorurile, să-ţi stăvileşti patimile, să-ţi întăreşti inima ca oţelul, să nu te temi de ocnă şi de spînzurătoare ? Putea-vei înfrunta pe ciocoi, pe logofăt şi pe cozile de topor ale stăpînirii ? Dacă da, vino cu noi, să ajutăm pe cei oropsiţi, să lovim în asupritori. Dacă nu, stai acasă, băiatule, munceşte şi rabdă ! Rabdă bicele vătafilor, jugul şi sudalmele, scrîşneşte din dinţi, muşcă-ţi pumnii şi tîrăşte-te în faţa boierului.

— Nu, Stanică, asta n-am să fac ! M-am oţelit numai ascultîndu-te ! Ia-mă cu tine, fă-mă haiduc şi ai să vezi cît am să fiu de folos !

Bietul Stănoi se lăsă înduioşat de balele şarpelui, îl luă cu el în pădure, şi-l făcu mîna sa dreaptă, atît de stipus şi de credincios se arăta Avasilicăi. Azi aşa, mîine aşa, o lună, două, pîn-a aflat în ce noapte se va duce haiducul în cimitir. î-a spus că are ceva de cumpărat în tîrg la Cîmpulung. Acolo a dat fuga la zapciu, să-l vestească şi l-a povăţuit să ascundă potera-n bisericuţa de pe deal.

— Cînd voi striga eu : „Potera, mă, potera !", să iasă arnăuţii din clopotniţă şi să puie mîna pe el !

Şi chiar aşa s-a întîmplat. Pe o noapte întunecoasă, iată-i pe amîndoi, Stănoi şi Avasilicăi, urcînd tiptil-tiptil, dealul şi intrînd în cimitir.

Stănoi se aplecase pe mormînt şi aşternea crenguţe înflorite, şoptind cuvinte duioase de jale, surioarei care nu-l mai auzea.

Deodată se pomeni înşfăcat de două braţe puternice, ale lui Iuda care începu să strige cît îl ţineau băierile : „Potera, mă, potera !" şi-l trînti pe flăcău peste maldărul de flori. Se rostogoleau amîndoi. Avasilicăi îl ţinea bine

pe celălalt să nu scape. Cît ai clipi din ochi, ieşiră poteraşi! din bisericuţă şi alergară spre cei ce se tăvăleau pe iarba dintre cruci. Deodată unul dintre aceştia doi se ridică şi. o luă la goană peste morminte. Dar nu i-a fost de-a bună, că trei poteraşi traseră în el cu flintele şi cel care fugise căzu cu faţa la pămînt şi-şi dete sufletul ca o vrabie, rămînînd mort printre morţi. Aşa a sfîrşit ticălosul al Avasilicăi, fără să aibă parte de preţul vînzării.

Or fi crezut arnăuţii că Stănoi e cel care fuge ? S-or fi gîndit că e mai bine să scape de iscoadă şi să-şi împartă ei pungile hărăzite celui ce-l va prinde pe vestitul căpitan de haiduci ? Cine poate şti ?

Atîta ştim că pe Stănoi l-au legat cobză, l-au dus cu pază mare la Cîmpulung şi l-au închis în beciul adînc al isprăvniciei, pînă la ziua judecăţii.

Cîte a tras acolo bietul băiat, numai pielea şi oasele lui ştiu. N-a fost chin să nu-l chinuiască, doar o mărturisi unde-şi ţine ascunse averile, cîţi tovarăşi are, unde sînt ei acum şi cum le zice şi de unde sînt şi ce gazde i-au găzduit şi cîte toate.

— N-am nici un tovarăş... N-am nici o avere... N-am nici o gazdă !

Atîta răspundea Stănoi. Se puneau cu gîrbacele pe el şi-l băteau pînă-şi pierdea simţirea şi-i aruncau căldări de apă-n cap să se trezească şi să-l tărbăcească iar. Nici unghiile smulse cu cleştele, nici dinţii sfărîmaţi cu patul puştii, nu l-au durut cît l-ar fi durut ispita să-şi dea de gol fraţii din pădure.

— Cîţi ai omorît, mă, spune ? !

— N-am omorît...

— Da' pe Gavrilă cine l-a omorît, mă ? Tata ?

— Gavrilă s-a legat de soru-mea şi a batjocorit-o şi a trimis-o la spînzurătoare !

— La spînzurătoare ai să ajungi şi tu, tîlharule !

— Duceţi-mă la spînzurătoare, dar isprăviţi odată !. strigă la ei Stănoi.

Văzînd ei şi văzînd că nu e chip să afle ceva, hotărîră să-l dea morţii. Unii spuneau să-i facă de petrecanie chiar acolo, în hrubele întunecate, să nu se mai vorbească de el. Dar ispravnicul Perpeleac ţinea întruna că nu, că trebuia spînzurat la lumina zilei, să vadă toţi.

Pildă tuturor trebuie să fie moartea vinovatului, să nu se mai ridice alţii. Să afle tot judeţul şi ţara toată, ce destoinic este el, Perpeleac ispravnicul, să vie şi din alalte părţi egumeni şi dregători şi boieri prădaţi, să se bucure că vinovatul îşi ispăşeşte păcatele cu funia la gît. Toată acea mulţime adusă de hramul Sfîntului Pantelimon şi de pristavii cu goarne şi tobe o să se veselească nevoie mare.

Negustorii vor face treburi bune.

Trei zile se va bălăbăni hoitul în spînzurătoare, să se mai sature şi ciorile, ciugulindu-i ochii şi sfîrtecîndu-i pielea trupului.

Atît numai că lucrurile nu s-au întîmplat după voia lui Perpeleac. Au ieşit tocmai pe dos.

Tovarăşii lui Stănoi, care nu ştiau unde pierise, aflară prin strigăturile crainicilor că a fost prins şi că va fi spînzurat în dimineaţa zilei de iarmaroc.

Vestea zbură din pădure în pădure.

Oamenii fură trimişi să-l înştiinţeze pe Tofan şi pe ai lui. Ajunse vestea pînă la Krum şi la Farcaş, şi-n ziua hotărîtă veniră toţi cu ai lor şi alţii, ca la o sută, cu pistoalele ascunse sub cojoace şi-n buzunarele nădragilor.

Veniră şi „târgoveţii" ; bărboşii îşi râseră bărbile, se-mbrăcară ca nişte negustori şi se amestecară, din zori de zi, cu mulţimea adunată. Trăgeau cu urechea, se amestecau în vorbă :

— Noi nu sîntem de prin locurile astea. Ce făcu, de umblă să-l spînzure ?

— Ce să facă, dragul de el ? A ocrotit pe nevoiaşi, a-nzestrat fete sărace.

— Pe noi el ne-a ajutat de ne-am înfiripat bordei ! se amestecă în vorbă o tânără pereche.

— Să-l aibă pe suflet Perpeleac şi iscoadele lui !

Haiducii se duceau mai departe şi intrau în vorbă cu alţii ! Toată acea lume la fel vorbea. De partea lui Stănoi erau toţi.

Ghenea vlădica umbla cu Aron ciungu şi arăta oamelor ciotul tovarăşului său.

— Noi nu sîntem de prin locurile astea, dar văd că nu e nimeni împotriva osînditului.

— De ce să fii împotriva lui, că numai bine am văzut de la el şi de la alţii ca el! răspundeau moşnegii, femeile, cei tineri.

— Dacă n-ar mai fi şi flăcăii ăştia să ne ocrotească, vai şi amar ar fi de capul nostru !

— Ia uitaţi-vă la omul ăsta : alde Perpeleac i-a retezat mîna cu satirul. Pentru un codru de pîine ! Să-1 schilodească pentru viaţa întreagă ? Şi tocmai mîna dreaptă, mîna de muncă a omului să i-o ciuntească !

Aron îşi ridica braţul fără pumn şi parcă o sută de pumni se încleştau în acea clipă şi blestemau şi ameninţau, sub cerul însorit al verii.

— Noi nu sîntem de prin locurile astea, dar dacă e vorba să-1 scăpăm pe haiduc, gata sîntem să sărim şi noi !

— Să-1 scăpăm ! Că e al nostru ! Pentru noi a haiducit şi a tras cîte a tras !

— Da' cum să-1 scăpăm ?

Fiecare dintre tovarăşii lui Stănoi lua cîte doi-trei flăcăi deoparte şi le spunea ceva tainic, la ureche. Ba şi femei şi copile ascultau şi dădeau din cap, precum că sînt gata şi ele să facă ceva, să-1 ajute cumva pe cel osîndit.

Tot umblînd aşa, din om în om, „bărboşii" şi „tîrgoveţii" aflară că toată sărăcimea aceea adunată era de partea lui Stănoi şi numai de petrecere, de veselie nu-i ardea. Femeile aveau ochii plînşi. Flăcăii scrîşneau din dinţi. Fiecare dintre cei care spuneau „noi nu sîntem de prin locurile acestea" se împrieteni cu doi-trei ţărani tineri şi-i dăscălea, spunîndu-le că dacă s-o întîmpla ceva, să facă şi ei ceea ce vor face dumnealor, cinstiţii negustori şi baci, că sînt mai bătrîni şi au văzut multe.

Iar cînd Huduman Buzatul îşi încleşta mîna voinică în braţul uscat al osînditului şi-1 împinse spre butuc, să-1 urce, să-i puie laţul de gît, să tragă funia şi să dea buturugii cu piciorul, s-auzi un foc de pistol, pe care-î slobozise Tofan. Tofan pusese la cale întregul iureş. La semnul lui, ca un singur om, mulţimea haiducilor, cu ajutoarele lor, flăcăii de prin sate săriră în cîrca oame-

Ştlilor stăpînirii şi le legară coatele, trîntindu-i în pulberea drumului.

a îşi urmărise fiecare insul hotărît dinainte, ţinîndu-se Ede el pas **cu** pas, să nu-1 scape, şi n-a scăpat unul. N-a jpămas unealtă ciocoioască pe două picioare.

| *w* Ispravnicii, zapciii, gîdele, egumenii şi călugării care I *Mii* însoţeau, vătafii, poteraşii, argaţii, zăceau **cu** burţile * J la pămînt şi nici capul nu îndrăzneau să-1 ridice. Cu •. botul în ţărînă şedeau, nemişcaţi, ca nişte leşuri uitate pe cîmpul de bătălie, în lupta cu turcii.

„Ce-o mai fi şi asta ?" se întrebau ei, neştiind ce năpastă îi lovise.

„Veniseră tătarii, ca-n vremea de demult, se cutre-' murase pămîntul, sosise judecata cea deapoi ?" Unul nu |- sufla !

Nu mişcau nici cînd venea cîte un ţînc şi-i trăgea de ţ nădragi sau le gîdila tălpile. Pînă şi de copii le era frică. >' Atâta spaimă intrase în ei.

i Ca nişte leşuri zăceau falnicii viteji de adineauri.

* Vorba ceea : făceau pe mortul în păpuşoi !

f în vremea aceasta, vreo zece-cincisprezece haiduci, **II** cu pistoalele trase, jefuiau lumea din rădvane, pe boierii *W* mari şi cuconiţele lor, aduse să se desfete la priveliştea • spinzurătoarei. Pe nişte cai mărunţi, risipiţi printre but-ft» cile, căruţele şi măgarii cu popi, încărcau ei prăzile şi ' porneau, călări, ca vîntul şi ca gîndul, să le ducă în **as**cunzişurile din pădure.

Ceilalţi, mulţimea „tîrgoveţilor" şi „bărboşilor", se * desfăceau, unul cîte unul şi porneau agale, cu mîinile-n buzunare ca omul care nu ştie nimic şi se miră de cîte s-au întîmplat. O luau, binişor, fiecare pe altă cărare, ; făcîndu-se că nu se cunosc între ei.

Mare fu şi bucuria haiducilor să afle cîtă lume ţine cu ei şi că, la ananghie, se găseau fîrtaţi, prieteni, să le **sară**-ntr-ajutor şi să-i scape de urgie.

Se împrăştiară, unul cîte unul, tot pe alte drumuri, urmînd să se întîlnească pe înnoptate la Hanul-Ars, un-. de-1 dusese armăsarul negru pe Stănoi. Masă mare se-ntinse în toate odăile hanului, că oaspeţii erau mulţi, burduf de bani şi veseli că şi-au scăpat tovarăşul de la moarte.

Petrecură haiduceşte, nopticica-ntreagă, închinînd cu plosca, povestind şi cîntînd :

Vine badea pe-nserate,
Cu chimirile umflate
Şi face la toţi dreptate !

în lumina opaiţelor, pe prispa hanului şi înăuntru, toţi acei cinstiţi negustori, geambaşi, ciobani şi cărăuşi beau şi se înzdrăveneau, ca omul, după o zi îmbelşugată de tîrg.

Cîrciumăreasa, fată şi văduvă de haiduci, umbla din odaie în odaie, cărînd ploştile şi ulcelele goale, aducîndu-le pline ; îi umbla vestea că e cea mai de treabă hangioaică din ţinut şi nu i-ar fi trecut nimănui prin cap că era gazda cea mai credincioasă a fîrtaţilor.

Turna mereu lui Stănoi, care abia începea să se domirească, şi tot nu-i venea să creadă că e treaz. Sandu Alisandru ridcă ulceaua şi închină :

— Să ne trăieşti, frate Stănoiule ! Cum te-am scăpat pe tine, de la moarte, să scăpăm pe toţi ai noştri de obidă şi de prigoană boierească.

Oiţă Mielu, de-i ziceau Lupul-Rău, schimbă iscoadele de pază şi mai dădu o raită călare să adulmece dacă nu cumva se vestesc ceva potere. Dar nici gînd.

Linişte mare pe căile nopţii.

Ghenea cel mărunţel îşi tot trăgea barba de vlădică şi cînta cu glasul gros, de duduiau pereţii şi podul. Nopticica întreagă ţinu petrecerea amestecată cu legămîntul de frăţie şi de credinţă şi ajutor la nevoie.

Cocoşii cîntară. Se revărsa de zi.

Haiducii se răzleţiră, care singur, care pereche, iar alţii mai mulţi laolaltă. O luau, unii spre Rucăr, alţii pe drumul Tîrgoviştei, alţii către Curtea-de-Argeş.

Fiecare purta în suflet o părere de rău că se despărţeau atît de curînd : acea zi şi noapte petrecute laolaltă îi legase şi mai mult unul de altul.

De pe culmile dealurilor vineţii, veneau adieri de cimbru şi de iarbă mare.

Rîuleţe şi izvoare gîlgîiau în calea lor. S-auzeau tălăngile şi zurgălăii vitelor duse la păşune pe dealurile viorii, în răsăritul soarelui, departe. Văzduhul era plin de larma ciocîrliilor, care petreceau pe haiduci în drumul despărţirii lor.

Pe culmea dealului, Stănoi se opri şi se întoarse posomorit către soţul său :

— Nu mai este viaţă, frate Tofane, nu mai merge ! Prea multă nedreptate, prea multă osîndă !

— Lovim, lovim, dar asuprirea şi sărăcia se-ntind ca buruiana cea otrăvită.

— în toate satele, în toate judeţele, aceeaşi poveste. Asudă şi gîfîie şi geme norodul...

— Palme şi harapnice pentru nimica toată...

— Dări peste dări... de unde ? Unuia i-ai bouleanul, altuia ceaunul de mămăligă...

— Nu mai e nici cenuşă în vatră, că nu e lemn să pui foc şi să facă cenuşă...

— N-o să ţină aşa în vecii-vecilor !

— Dar cînd, frate Tofane, cînd, oftă Stănoi. Cînd va veni o dreptate pentru toţi nevoiaşii ?

— Noi, mă frate Stănoiule, să lovim în ciocoi şi asupritori şi să alinăm nevoile unde putem. Şi dreptatea cea mare tot va veni ea.

Asa vorbeau cei doi oameni în lumina care creştea tot mai mare şi lumina inimile.

Inima haiducilor creştea şi ea odată cu lumina ziiei, tot mai limpede şi mai caldă.

Porniră pe cele două poteci care se despărţeau de pe culme.

Tot mai departe, tot mai mici se vedeau acum drumeţii, în depărtarea lor, şi tot mai mult se umplea dimineaţa de larma ciocîrliilor, de clinchetul tălăngilor.

în vremea aceasta, la Cîmpulung, ciorile dădeau tîrcoale spînzurătoarei şi ciuguleau din funie, supărate foc că nu atîrna nimenea de ştreang...

NEGUȚĂTORUL DE IDEI

NUVELE ŞI POVESTIRI

[1971]

NEGUŢĂTORUL DE IDEI

I

Parisul la sfîrşitul primăverii. Clopoţelul de argint al zorilor face să vibreze întregul cer metalic, pal, în care cele din urmă stele se topesc ca nişte fulgi răzleţi de zăpadă săracă. Pe pămînt miroase a praf răscolit, amestecat cu rouă, a ţigară stinsă şi a frunză fragedă.

Cîteva ore înainte ca muncitorul să plece la fabrică, funcţionarul la birou şi savantul în laborator, încep să mişune căruţaşii şi camionagii care duc la piaţă legume proaspete, peşte încă viu şi vite jupuite în ajun ; lăptari ce depun, din etaj în etaj, la porţile apartamentelor, butelia albă ; portărese frecînd balustrada scării ; factori poştali pe biciclete, alergînd să ridice corespondenţa şi s-o împartă în primele ore ale zilei ; vînzători de ziare fugind spre tipografie ; măturători ai străzilor şi ai cafenelelor, în aşteptarea clienţilor matinali ; călători grăbiţi spre gara unde pufăie primele locomotive, plecări spre cine ştie unde... sosiri de cine ştie unde...

în această forfoteală de lume cu treabă, se strecoară, în cenuşiul dimineţii, noctambuli fără treabă, specimene de panopticum, indivizi cu cămaşa fracului boţită şi cu jobenul pe sprinceană...

Unii se clatină, ameţiţi şi istoviţi de fumul şampaniei şi al tutunului, expulzaţi din cabaretele care se închid la ora cînd se deschid porţile muncii.

Alte păsări de noapte vin din cluburi unde au jucat şi au pierdut. Cu o şuviţă de păr căzută pe faţa ce mai poartă, livide, spectrale, reflexe fatidice ale mesei verzi, se prăbuşesc pe banca unui scuar, cu buzunarele goale şi cu gustul de cenuşă pe cerul gurii ars, coclit, amar.

Se uită în pămînt, cu ochii halucinaţi, în căutarea, parcă, a găurii ce duce la celălalt tărîm, în cazinouri cu mai mult noroc.

înscriind, cu vîrful bastonului, semne cabalistice pe nisip, ei hotărăsc să nu mai joace decît o singură dată, ca să-şi scoată paguba din trecut; iar dacă mai pierd şi-n noaptea supremă, îşi vor trage un glonte în cap.

*

Pe vremuri m-am amestecat şi eu în această lume pestriţă a zorilor, însoţind studenţii români care întîrziau pe terasele cafenelelor.

Ce căutam printre ei ? Poate unde mi-era urît în singurătatea odăiţei din Cartierul Latin. Uneori nici n-o mai aveam această odăiţă, şi-atunci băteam localurile de noapte pînă se făcea ziuă, ca să dorm dimineaţa la vreun prieten studios, plecat la cursuri.

într-una din acele aurore pe care tinereţea le umplea cu toate mirajele izbînzilor viitoare, fără nici o melancolie şi numai cu gînduri optimiste, fără să mă plîng cuiva de privaţiunile, sărăcia şi de singurătatea mea, am făcut cunoştinţă cu un tînăr oltean, sărac şi el ca şi mine, venit şi el la Paris să-şi ia, ca şi mine, „doctoratul în viaţă".

Ne-am înţeles de la primele cuvinte.

Eram săraci şi singuri amîndoi. Ce căutam la Paris ? întrebaţi toţi hoinarii planetei, care vin acolo să-şi încerce norocul...

N-aveam nici părinţi înstăriţi, nici burse de la stat ca să urmăm vreo şcoală.

Marius era băiatul unui ţăran din Strehaia, care lucra la viile Bibeştilor din Corcova. De mic n-auzea decît de Paris, unde se aflau tinerii prinţi şi prietenii lor, feciori de boieri şi de moşieri. Botezat Marius de către un logofăt care purta şi el acest nume prestigios, băiatul lui Petriman şi al Nedelcăi nu visa decît să plece şi el acolo de unde oamenii se întorc în ţară cu stea în frunte.

A ajuns la Paris cu un pumn de gologani, s-a aciuat pe lîngă doi fraţi Glogoveni, olteni şi ei ; prin aceştia a cunoscut alţi studenţi români, burduf de bani. Trăia în preajma lor, pînă să-şi facă vreun rost el singur şi să-i dea dracului pe toţi, fiindcă-i dispreţuia, simţinciu-i mai proşti ca el. După ce mîncau prin birturile scumpe, îi plăteau şi lui cîte un sandviş, la vreo cafenea, ca să le ţină de urît.

— Praznicul calicilor 1 spunea Marius Strehaia, scrîşnind din dinţi. Şi mă întreba : Pînă cînd o să mîncăm noi, fiule, fărîmiturile dobitocilor ăstora ? Ascultă-mă pe mine, fiule ! O să ne bată ceasul şi nouă !...

Marius Strehaia spunea tuturora „fiule", mai cu dragoste părintească — avea doi-trei ani mai mulţi decît noi — mai în bătaie de joc. Era un băiat cu inimă de aur. Uneori acel „fiule" era plin de dragoste şi de înţelegere.

Cîteodată îl întrebam cu naivitate :

— Cum o să te pricopseşti dumneata, nene Marius ? Ce negustorie o să-nvîrteşti, ca să scapi de sărăcie ? Viaţa e grea printre cîinii ăştia de străini !

— Fiule, eu am o comoară aici ! şi-şi bătea fruntea cu palma. Am să mă fac negustor de idei... Nu ştii cîte-mi trec mie prin cap cînd mă-ntorc acasă, în zori !... Omul deştept care n-are ce face nu trebuie să doarmă noaptea. Noaptea să fie treaz, să stea la pîndă. Spre ziuă îi vin gîndurile cele mai deştepte. Nu ştii cîte-mi trăznesc mie prin cap umblînd cu hahalerele astea de studenţi daco-romani ! Odată şi-odată tot am s-o pocnesc eu, n-avea grijă !

în aşteptare, Marius Strehaia nu părăsea Cartierul Latin, unde se adunau, la „Taverna Pantheonului", la cafenelele „Soufflet" şi „Vachette", zecile, dacă nu sutele de tineri compatrioţi ai noştri.

Unii, trimişi de familie sau de guvern, cu subsidii generoase, ca să-şi ia licenţa în Drept, Litere sau Medicină, o luau sau n-o luau cu anii ; alţii, fără burse ori venituri de la moşii, trăgeau pe dracul de coadă, mijlocul cel mai sigur să-şi ia „doctoratul în viaţă".

Cei care nu-şi terminau studiile nu pierdeau mare lucru : acasă îi aşteptau averi frumoase, moşteniri prevăzute şi neprevăzute, care le înlesneau pînă la adînci bătrîneţe o viaţă fără grijă şi fără ambiţii.

A doua categorie erau cei sîrguitori, cu venituri mai mari sau mai mici, de la părinţi şi de la stat, care îşi vedeau de carte şi se reîntorceau în ţară ingineri şi medici, avocaţi şi agronomi, profesori şi magistraţi, reuşind, încetul cu încetul, fie ca tehnicieni, fie ca oameni de cluburi politice, în administraţie, în Parlament, dacă nu pe banca ministerială.

— Oameni limitaţi, fiule ! spunea Marius Strehaia. Nu sînt ca noi, cu stea în frunte !

Alături de el, încurajat de optimismul tînărului mehedinţean, visam, şi pentru el şi pentru mine, destine excepţionale. Privaţiunile, mai ales printre străini, îşi ascut inteligenţa, îţi fac inima mai înţelegătoare la suferinţele altora, îţi biciuie imaginaţia. Era şi puţin dispreţ al superiorităţii, nu numai obidă şi invidie, în judecata noastră privitoare la tinerii compatrioţi, printre care ne amestecam şi noi, mai mult izolaţi de grosul lor din pricina situaţiei noastre precare. Noi înşine sau poate ceilalţi ne exilau. Trăiam oarecum în marginea acelei tinere societăţi, care nu cunoştea, ca noi, goana după masa cotidiană, amarul de a nu şti unde îţi vei odihni capul la noapte. Consideram sărăcia noastră drept provizorie, iar mediocritatea lor eternă. Oameni limitaţi. Noi, ceilalţi, liberi, neîncadraţi în registre universitare, în pensiuni de familie, în obligaţii sociale, eram stăpîni pe fantezia şi viitorul nostru, aveam perspective ilimitate. Va trebui să ieşim odată şi odată din comun. Ne alesesem, ne împrietenisem, cîţiva, tocmai din pricina situaţiei noastre, modestă azi, dar în curînd strălucitoare. Cel mai dezgheţat dintre noi, Marius Strehaia, se impusese ca un fel de şef al micului trib de nemulţumiţi şi de veleitari. Uneori rămîneam numai eu unicul său supus. Nu o dată îmi plătea o cafea, un sandviş sau o bere, uneori chiar o masă. Mă cucerise cu optimismul său. Cînd eram mai descurajat, o întîlnire cu el, pe terasa cafenelei „Vachette" sau la „Soufflet" sau in grădina Luxembourgului, mă înviora.

— Piăbdare, fiule ! Ne vine şi nouă rîndul.

Marius Strehaia nu urma nici un curs, nu primea nici un ajutor din ţară, dar trăia destul de bine de pe urma studenţilor înstăriţi, pe care îi iniţia în viaţa Pa-

fţrisului, le ţinea hangul la petreceri, îi recomanda pe la ^cluburi unde se jucau cărţi şi care cluburi îi făceau şi pui o mică parte din cîştigurile realizate de la novicii iclienţi români. Şi, mai ales, juca la curse pentru ei. Sishemul lui Marius era următorul : încasa, de obicei sîmţbăta, anumite sume de la băieţi, ca să parieze pe calul cutare, care alerga a doua zi la Longchamps. El, însă, nu cumpăra bilete.

Păstra banii. Ştia, din experienţă, că mult mai mare era numărul cailor învinşi decît al celor învingători. Trăind în lumea jocheilor, cîştigase o tehnică a jocului pe care o aplica invers : se informa de şansele unor anumiţi cai şi cumpăra, adică spunea numai că a cumpărat, cît mai multe bilete pentru cei care n-aveau şanse.

îi rămîneau lui sumele pe care „le pariase" şi le pierduse. Cînd se întîmpla să iasă vreun favorit — uneori juca şi de aceştia — cîştigul nu era mare şi Marius achita pînă la centimă, mai ales cînd clientul era nou şi trebuia iniţiat, cucerit. Dacă se ivea vreo surpriză şi ieşea cîte un cal la care nu se gîndise nimeni, Marius Strehaia, care nu jucase pe acel învingător inoportun şi urma să verse sume considerabile, nu mai venea cîteva zile prin cartier, spunea că a fost bolnav sau că se afla în provincie, chemat urgent de o mătuşă muribundă, şi n-a putut să cumpere tichete. Sau inventa controverse şi-şi convingea clientul că în ultimul moment se înţeleseseră să nu mai mizeze pe acel cal. Scotea din buzunar şi un carneţel de notiţe — data, numele jucătorului, suma primită, animalul care trebuia jucat. Aceste însemnări le făcea duminică-seara, după ce hazardul se pronunţase, dar le punea data de sîmbătă. Bazat pe mărturia scrisă, dovedind prin ţifre că aşa şi nu altminteri fusese vorba, el turuia repede şi tare, îşi zăpăcea partenerul, îl obosea cu potopul argumentelor ; celor încăpăţînaţi le înapoia mica sumă, în sfîrşit, se aranja într-un fel sau altul, după capul studentului. în definitiv, cîteva zeci de franci nu erau mare lucru pentru băieţii care primeau cu sutele, lunar. Jocul la curse, pentru ei, era un amuzament, iar pentru Marius Strehaia, existenţa însăşi.

Unii dintre aceşti jucători prin procură uitau dacă pariaseră sau avuseseră, numai, intenţia să parieze. Al-

tora Marius le încasa banii pentru pariul de a doua zi în momentul cînd erau distraţi, discutînd cu violenţă, jucîr.d pocher sau făcînd curte unei midinete. La facerea socotelilor, se folosea de acea distracţie din ajun ca să justifice de ce nu le plăteşte cîştigul.

— Te uiţi la mine, fiule, şi-ţi pare escrocherie. Nu. Nu este escrocherie cînd iei cîteva zeci de franci de la nişte imbecili care nu i-au muncit. Eu îmi însemn în faţa clientului numele unui cal care nu e altul decît cel despre care am vorbit. Tipul nu vede ce am scris. Dacă iese calul despre care ne înţeleseserăm verbal şi trebuie să plătesc, scot carnetul unde am însemnat calul şi-1 arăt tipului că aşa ne-am înţeles, că omul trebuie să fie atent şi corect cînd discută o afacere, fac gălăgie şi o lăsăm încurcată. Procedeul l-am prins de la un mare savant, plin de milioane. Un mamoş, celebru pe tot globul. I s-a dus faima că ştie dacă iese băiat sau fată. Vin la el tot felul de prinţi orientali şi miliardari americani, la braţ cu nevasta însărcinată. El o caută şi spune „băiat" sau „fată". Joacă şi el la „soţ or far' dă". Bogătaşul pleacă mulţumit. Are încredere în celebrul medic. L-au trimis la el oameni serioşi, cărora le-a anunţat băiat sau fară şi aşa a fost ! Dacă se-ntîmpla să iasă pe dos şi individul păcălit venea să ceară socoteală ilustrului savant că i-a luat banii şi i-a încurcat socotelile, informîndu-1 greşit, mamoşul punea ochelarii de aur pe nas, făcea pe supăratul, se ducea la bibliotecă şi scotea un catastif.

— „Daţi-mi voie. Vă numiţi Ali-Ahmed-paşa. Este ? Este ?

Sau :

— Sînteţi regele dopurilor de plută, *mister* Dollarington... Este ?

— Exact !

— Aţi venit la consultaţie în ziua, luna, anul şi ora cutare. Este ?

— Exact !

— Ce v-am spus că o să nască doamna, soţia dv. ?

— Băiat!

— Şi ce a născut ?

— Fată !

— Pardon. Aţi înţeles greşit. In carnetul meu scrie, vă rog să citiţi : «Doamna Ali-Ahmed-paşa sau doamna Doilarington, venită la consultaţie, ora cutare, ziua şi anul cutare : «fată».

f Eu am scris : «fată». Poftim, uitaţi-vă. Dumneavoastră aţi înţeles «băiat». Regret foarte mult, dar registrul meu nu minte !"

Şi prinţul oriental sau miliardarul american îşi cerea scuze şi pleca, încredinţat din nou de infailibilitatea ilustrului medic-mamoş, membru al diverselor Academii de Ştiinţe, carele, verbal, spunea „fată" sau „băiat", iar în registru însemna exact contrariul. Aşa procedez şi eu. Verbal spun „băiat" şi pe carnet scriu „fată". în amîndouă cazurile îmi iese calul. Adică-mi iese dreptatea !...

Cînd soseau, de la Bucureşti sau de la Craiova, studenţi proaspeţi, neguţătorul de idei îi ispitea, îi prindea în horă, îndemnîndu-i să joace, înmînîndu-le cîştiguri chiar atunci cînd nu li se cuveneau. îi prindea de muşterii pînă la sfîrşitul studiilor. în felul acesta, îşi căpăta încrederea generală, pozîncl, uneori, într-o onestitate vecină cu prostia şi amintind, la momentul oportun, cînd era încolţit şi nu mai avea argumente, distracţia, eroarea, care îl costase atît; avea dreptul să greşească băiatul şi în propriul său folos, nu numai în al altora ! Cînd partenerul devenea arogant, mehedinţeanul nostru schimba tactica : nu se mai explica, ridica glasul, tuna împotriva băieţilor de bani-gata, strigînd că nu e drept să fie jignit, de la înălţimea unor averi nemuncite, el, băiat sărac, care-şi făcea studiile prin propriile mijloace. Ameninţa. Se va plînge lui Jean Jaures, pe care-1 cunoştea personal. Ameninţa cu revoluţionarii ruşi, la şedinţele cărora se ducea cîteodată în odăiţele pline de fumul ţigărilor, în hotelurile sordide de pe Rue Cujas. După aceste ieşiri violente, Marius Strehaia avea arta de a deveni blînd ca un mieluşel, băiat serviabil, plătind cu promptitudine cîştigurile de la Longchamps.

Mai avea prietenul meu şi alte resurse : făcea românilor cîte un mic serviciu în lumea gazetărească şi teatrală, unde întreţinea relaţii favorabile. Vindea cărţi de-ale autorilor celebri, cu dedicaţii pentru perechile

romanţioase. Dedicaţiile le scria un eminent plastograf din Rue Monsieur le Prince. Marius cunoştea localurile „şic", magazinele de lux şi restaurantele cu specialităţi, îşi ducea acolo compatrioţii bogaţi, proaspăt picaţi la Paris, tineri în călătorie de nuntă, excursionişti maturi, părinţi de-ai camarazilor săi din Cartierul Latin, veniţi să vadă ce scofală făceau la Paris pricopsitele lor odrasle, care nu-şi luau patalamaua cu anii.

Cu toate micile sale succese, Marius Strehaia nu prea era încîntat de felul cum îşi expedia existenţa cotidiană. Socotea viaţa aceasta ca un simplu provizorat : se credea vrednic de alte destine. Spera o mare lovitură, care să-1 pună în rîndul oamenilor înstăriţi, să-i procure pentru tot restul zilelor o viaţă de huzur şi de lux, de călătorii şi de fapte filantropice. Voia să-şi întreacă în belşug şi fast toţi colegii români, în faţa cărora se umilea de atîtea ori. îşi simţea superioritatea, le simţea la tot pasul lipsa de imaginaţie, mediocritatea, era revoltat de această nedreptate, de precaritatea lui, de privilegiile celorlalţi, de egoismul lor. El va fi darnic, nu va oferi unui băiat sărac un simplu sandviş, pe terasa unei cafenele, în zori de zi, ci o masă copioasă, cu stridii şi potîrniche, cu vin de Burgundia.

în această aşteptare a unui destin favorabil, ne-am despărţit după vreo doi ani, ne-am pierdut din vedere în timpul primului război mondial şi ne-am revăzut după zece ani, prin 1920, tot la Paris, în holul unui mare hotel de lîngă Operă. Căutam un prieten venit odată cu mine de la Bucureşti, cînd mă pomenii strigat de o voce cunoscută : era Marius Strehaia ! Se ridică, surîzător, plin de efuziune, dintr-un fotoliu, veni spre mine cu braţele deschise, ne îmbrăţişarăm. Se îngrăşase, chelise, era foarte bine îmbrăcat şi respira liniştea sufletească, siguranţa omului care nu mai are de luptat cu viaţa. Se putea să fi fost aceasta numai o impresie falsă a mea : cunoşteam teoriile lui Marius că atunci cînd n-ai existenţa asigurată trebuie să faci orice sacrificii ca să fii prezentabil, să ai aerul totdeauna sigur de tine. Altminteri, oamenii te ocolesc. Aveam impresia că prietenul meu din tinereţe lucra pe o scară mai întinsă în domeniul expedientelor, în zone ceva mai înalte, şi că aşteaptă

vreun compatriot descins în acel hotel important ca să mai meşteşugească ceva bani. Am fost surprins cînd mi-a spus că locuieşte şi el, de vreun an, la „Grand Hotel'-. M-a invitat la masă, la teatru, cu aceeaşi afecţiune de odinioară. Mărturisesc că nu m-am purtat bine cu el. I-am arătat oarecare rezervă. Nu mai eram adolescentul flămînd din Cartierul Latin ca să duc o prietenie prea strinsă cu un om a cărui situaţie socială nu era precizată. E adevărat, simţisem şi cu zece ani înainte că nu era de demnitatea mea să profit de amabilitatea unui om care împinge uneori ingeniozitatea pînă la escrocherie, dar atunci n-aveam încotro : tinereţea e mai indulgentă, mai puţin otrăvită de prejudecăţi şi apoi eram prea izolat şi prea sărac pe vremuri ca să mai judec cu severitate pe singurul tînăr român care se apropiase de mine cu inima deschisă şi mă ajuta din cînd în cînd, în vreme ce alţii abia îmi dădeau mîna de la înălţimea moşiilor părinteşti.

Acum, după zece ani, mi se părea că nu e prudent să fiu prea mult văzut cu un tip echivoc. îmi părea bine că Marius Strehaia n-a remarcat rezerva mea. Dealtfel, nici eu n-am apăsat prea mult, n-am marcat prea mult distanţele. I-am lăsat, chiar, impresia cordialităţii.

L-am mai văzut de cîteva ori, la fiecare călătorie a mea, între cele două războaie. Mă invita mereu în localurile cele mai scumpe, mă ducea nopţile prin cabarete, unde era cunoscut şi salutat cu deferentă. îmi oferea havane lungi şi groase, cutii întregi. Nu voia să primească din partea mea nici o invitaţie.

— Te rog — i-am zis o dată — nu mă mai răsfăţa atît, fiindcă eu nu-mi pot permite luxul de a te invita la rîndul meu, în condiţii asemănătoare !

— Alte necazuri să n-ai, fiule ! mă bătu el pe umăr. Nu ştiu ce vei fi cîştigînd dumneata cu literatura în ţară, dar te asigur că literatura mea produce ceva mai mult. Aşa că nu te mai frămînta cu fleacurile astea, cu preocupările astea burgheze, cu obligaţiile reciprocităţii !

Marius Strehaia locuia tot la „Grand Hotel !". La ora aperitivului, la prînz şi seara, erai sigur că-1 găseşti în hol, cufundat într-un fotoliu, reţinînd cunoştinţe, oferind „consumaţii".

— Am încercat de cîteva ori să stau la „Ritz", sau la „Maurice", sau la „Crillon", hoteluri mai elegante, dar mă plictisesc. Acolo forfotă o lume care nu mă interesează. Aici se perindă oamenii în genul meu. Vin şi mulți români, în trecere spre țară sau dinspre țară. în mijlocul lor mă simt acasă. Nicăieri nu e mai puternic patriotismul ca printre străini. Şi apoi hardughia asta mă impresiona încă din tinerețe. A sta la „Grand Hotel" mi se părea un vis suprem. Nici acum nu-mi vine să cred că am un apartament aici, că mă cufund în fotoliul ăsta, că privesc tot caleidoscopul de călători, bărbați de toate culorile, femei elegante, cîini de toate rasele. Nu ştiu dacă toți or fi la fel cu mine, dar eu, la cincizeci de ani, nu fac decît să-mi îndeplinesc visurile, programul, dorințele pe care le aveam la douăzeci de ani. Am dus-o foarte greu, ani mulți, am aşteptat prea mult ca să încep o viață nouă, să-mi complic existența cu alte aspirații. Dac-aş pleca din Parisul unde m-am chinuit atît, aş avea impresia că-mi trădez tinerețea ; omul din mine, cel de altădată, ar fi mîhnit. Şi eu nu vreau să mîhnesc pe cel care-am fost odinioară. Nu fac decît să-i împlinesc visele, să-i stîmpăr foamea pe care o încerca, pe vremuri, în fața unui restaurant în care nu putea intra, să-i dau toate satisfacțiile la care rîvnise în neputința lui de băiat sărman. Dumneata faci parte din tinerețea mea, eşti ființa cea mai apropiată de mine : în tovărăşia dumitale am trăit cei mai frumoşi ani, cei mai grei ; alături de dumneata îmi simt tinerețea prezentă, mă retrăiesc pe mine însumi... Nu te mira că-ți arăt atîta afecție şi că sînt gata să-ți împlinesc orice vis pe care l-ai avut în anii noşt'i de Cartier Latin ! Alte satisfacții nu rîvnesc. Răscumpărarea trecutului şi-atît.

Marius Strehaia vorbea cu emoție, dar şi cu siguranța omului care-şi poate permite orice fantezie. îşi ascundea cu discreție importanța averii, dar nu mai încăpea îndoială că era un om înstărit, că nu mai avea nevoie de solicitudinea nimănui, că aprehensiunile mele din primii ani de după război n-aveau nici o justificare. De multă vreme era bogat mehedințeanul meu, de mult nu mai avea nevoie să se umilească recurgînd la expediente ! Aveam impresia că ajută multă lume, că se lasă escrocat

într-un surîs, că lucrul acesta îi face chiar plăcere. Avea o voluptate stranie să dea iluzia că a fost prostit de prima secătură. Un tip aparte şi Marius Strehaia acesta, fiule !

Şapte ani nu l-am mai văzut. A venit iar războiul, în 1939, toate nenorocirile s-au abătut pe capul bietei Europe. Ani întregi n-am mai putut călători, nu ne-am mai putut scrie. Nu mai ştiam unii de alții. în 1946 am plecat la Paris, la Conferința de pace, ca reporter. Am fost repartizat, împreună cu colegii de presă, la „Grand Hotel".

Prima mea întrebare — întrebare emoționată pînă la îngrijorare — a fost la biroul portarului dacă *Monsieur* Strehaia se mai află în acel hotel. Răspunsul a fost afirmativ. Mi-a crescut inima. Mi-am căutat vechiul prieten, l-am găsit. L-am revăzut în aceeaşi zi. îmbrățişările au fost mai calde ca oricînd, pînă la lacrimi. Şapte ani lungi şi grei ne despărțiseră.

Eram îmbătrîniți amîndoi, fireşte. Mărturisesc că pe el anii îl schimbaseră mai mult ca pe mine. Am stat de vorbă mult. înviau în noi amintirile primului nostru Paris. Cei şapte ani, în loc să îngreuneze, să întunece depărtatele suveniruri, le limpezeau, le amplificau, le dădeau o prezență aproape reală. Ne duceam foarte des în Cartierul Latin. Eu eram ocupat în fiecare zi, la conferința care se ținea în palatul Luxembourgului. La două-trei zile venea şi Marius.

Ne preumblam prin vechiul parc, unde începeau să cadă primele frunze, ne opream în fața reginelor de piatră. Fiecare statuie, fiecare bancă ne vorbea de ceva care se petrecuse acolo cu aproape patruzeci de ani în urmă.

Ne aminteam şi rîdeam, povestind întîmplări de pe-atunci, pățanii de-ale studenților mai prostuți, farsele pe care le jucam unora dintre ei. De fiecare colț ne lega ceva. Iată terasele cafenelelor de-odinioară... „Vachette" s-a închis de mult. Acum e sucursala unei bănci. „Bazarul" s-a modernizat. Tot aşa şi cafeneaua „Soufflet".

Scaune cu piele roşie, nichel mult, strălucitor, lumini violente înlocuiesc vechiul mobilier. Numai la „Cluny", unde se bea cea mai bună cafea a Parisului, decorul a rămas acelaşi. S-a închis şi restaurantul „Duval". „Boulangerie-a" din faţă, colţ cu Rue Racine, a rămas. Dar nu mai cunoaşte freamătul de demult.

— Ţi-aduci aminte, fiule, cum se aduna toată tinereţea Cartierului aici, după miezul nopţii, cînd se închideau cafenelele ? Băieţii mîncau sandvişuri cu ficat de gîscă, franzeluţe cu salam de Lyon. Noi ne uitam cu jind la ei după o zi întreagă de post... Ne duceam pe Boul-Mich, spre Sena, să bem apă din cişmeaua Wallace... Ce păcat că această *boulangerie* nu mai are cîrnaţi de Lyon şi pateuri de gîscă ! Am veni la noapte să ne răzbunăm foamea de altădată !

în schimb, mîncam pe la restaurantele rămase în fiinţă şi unde prin 1910 nu ne puteam permite luxul de a intra. Eram decepţionaţi : toate ne păreau sărăcăcioase, mucegăite ; nu trebuie scuturat prea mult praful de pe scrinul amintirilor !

în bazilica Pantheonului mirosea rece, a stătut, ca şi odinioară.

Picturile lui Puvis de Chavannes mi se păreau şterse, în schimb, mult mai înalţi, mai luminoşi, mai maiestuoşi, mai bine îngrijiţi, bătrînii arbori ai Luxembourgului. Unde-or fi dus statuia tînărului purtător de măşti ?

Să mai vedem şi bustul lui Verlaine... Frunzele castanilor, ale platanilor palpită, se desprind, plutesc o clipă şi cad, ca pe vremuri, pe verdele tînăr al peluzelor, pe prundişul prăfuit al aleilor. Zboruri graţioase de porumbei albi şi rozi şi vineţi, în înserarea trandafirie.

în parc pluteşte, doamnă,
Parfumul trist al anilor.
Cad frunzele platanilor,
în Luxembourg e toamnă...

Alunecă uşor
Grămada porumbeilor
Pe liniştea aleilor,
Pe frunzele ce mor.

Ca un duios refren
Se-naltă smirna finului
Spre statuia bătrînului
Şi bunului Verlaine...[1]

Cîte secole să fie de cînd am scris aceste strofe ?

Ieşeam din parc pe poarta dinspre actuala piaţă Edmond Rostand şi urcam pe Rue Cujas, unde locuiau, pe vremuri, revoluţionarii ruşi. în locul bistrourilor întunecoase, iată baruri supermoderne... Ce căutăm noi aici ?

Coboram străzile din jurul Pantheonului, de pe colina Sfintei Genevieva, spre Rue des Ecoles : iată, lărgită, îndreptată, luminată, trista Rue des Carmes, unde am locuit cîndva. în faţa ferestrei mele era un restaurant grecesc şi altul chinezesc. Nu mai există nici unul, nici altul, de' mult. Să coborîm spre Saint Julien-le-Pauvre... Vechile străduţe au fost lărgite : s-au deschis scuaruri, s-au dărîmat casele medievale, înnegrite de vreme, din coasta bisericilor bătrîne. Dar vechiul pitoresc tot mai stăruie între vestigiile seculare. Şi iată-ne din nou pe bulevardul Saint-Michel.

în acest început de an şcolar nu mai vezi animaţia de odinioară. Unde e toată acea studenţime pestriţă, amestecul de tipuri şi de graiuri exotice ? Acum, adolescenţi gravi, cu ochelari, băieţi veniţi numai din colţurile provinciei franceze, mai trec prin faţa muzeului Cluny şi intră în librăriile din jurul Sorbonei.

— Cartierul e acelaşi, dar peisajul s-a schimbat ! spunea Marius. Credeam că ne vom regăsi pe noi înşine şi toată atmosfera de atunci. Dar iată... n-au rămas nici măcar fantomele. Numai noi, noi înşine, cu totul alţii... doi călători... doi străini... doi bătrîni. Ca şi cum n-am fi trăit niciodată p-aici, ca şi cum n-am fi fost tineri niciodată !...

Ca să ne mai scuturăm de melancolia confruntărilor cu trecutul, plecam repede, dincolo de Sena. Pe

[1] Primele trei strofe din poezia *In parcul Luxembourg,* scrisă la Paris în august 1916, reeditată în ediţia de faţă, *Opere, 7,* Poezia p. 153.

măsură ce ne apropiam de centrul Parisului, ne simţeam parcă ruşinaţi de acest sentimentalism decepţionat. Surîdeam. Ne aruncam din plin în viitoarea metropolei, înviorați, gustam intens viața străinilor bogați, teatrele şi restaurantele la modă, devoram toate bunătăţile jinduite atîţia ani : stridiile, langustele, potîrniehile, brînzeturile de Brie, Camembert, Roquefort, vinurile de marcă, lichiorurile fine... Nopţile le consacram cabaretelor elegante, unde sticla de şampanie ne aştepta pe masă, în răcitoare de argint. Ieşeam tîrziu, amestecaţi cu aceiaşi oameni ai zorilor, printre care ne petrecusem dimineţile tinereţii. Plecam fără ca Marius să ceară nota de plată a consumaţiei. Era salutat pînă la pămînt de personal, de la girant la femeile de la vestiar şi pînă la *groom-ii* care se repezeau să ne deschidă uşa.

— Am depozite pe la toate cîrciumile astea. Ne socotim la fiecare două-trei luni... Mă fură ca în codru... Dar nu vreau să plătesc de fiecare dată, vreau să am impresia că nu mă costă nimic... Am destui bani, dar mi-e nesuferită senzaţia de-a plăti mereu. îmi taie toată pofta... Am prevăzut bacşişuri pentru toţi... mă servesc toţi ca pe un nabab... Destul am stat şi eu în umbra nababilor, la praznicul calicilor.

Fiindcă în mai multe rînduri îmi vorbise de averea lui — fără ostentaţie, recunosc — într-o seară pe terasa unei cafenele de lîngă Porte Saint-Martin, l-am întrebat, în treacăt, cum a ajuns să ducă o viaţă atît de îmbelşugată, cum s-a îmbogăţit ?

— Din prostia omenească ! mi-a răspuns prompt amfitrionul meu. Din exploatarea unei superstiţii. Am pus în practică o vorbă a dumitale, scumpe amice : „Superstiţia nu trebuie niciodată tratată cu indiferenţă : cînd n-o poţi combate, exploatează-o !" Aşa am făcut eu. Stai să vezi. Aşa cum trăiam în tinereţea noastră prin jocuri de noroc, aşa am ajuns de m-am îmbogăţit mai tîrziu. Oamenii s-au lăsat totdeauna prostiţi. De mii de ani, societăţile de exploatare religioasă inventează cîte un Lourdes, cîte un Petrache Lupu.

Lumea e plină" şi azi de neguţători de legende, de fachiri, de prezicătoare, de toate rămăşiţele evului mediu !

După această introducere filosofică, ascultă şi povestea mea. N-a fost atît de uşor, mă crede. Am încercat cu multe negustorii de idei pînă am găsit izvorul de aur.

Precum ştii, în tinereţea noastră, n-aveam nici o vocaţie precisă. Nu mă interesa nici un meşteşug, n-aş fi putut presta nici o activitate ordonată, prelungită. N-aveam şi n-am nici astăzi puterea de muncă, simţul comercial care se cer celor ce vor să facă ceva în viaţă. Eram — am rămas şi pînă azi — tipul boemului, liber, nepăsător ca pasărea cerului. Eu n-am putut să fiu un om limitat... Eram plin de idei... Fiecare casă, fiecare vitrină, fiecare vaporaş care aluneca pe Sena, tot ce-mi cădea sub ochi, tot ce auzeam, tot ce citeam era pentru mine un prilej de meditaţii, de transformări şi perfectări ingenioase. Nu se putea ca atît tumult de proiecte să rămînă sterp în vecii-vecilor. Deocamdată, însă, imaginaţia mea bogată nu-şi hrănea omul. Ideile mele erau, poate, prea vaste, prea nebuloase, prea abracadabrante, irealizabile. Poate că nu se născuse încă mecenatele care să mă-nţeleagă, să mă-ncurajeze. Ah, dac-aş fi fost în America ! Acolo trăiesc din belşug oamenii care vînd idei. Desigur, trăiam şi eu la Paris vînzînd compatrioţilor mei inspiraţia de a juca. prin intermediul meu, pe cutare cal, dar recunoşteam eu însumi că invenţia era cam puţintică şi nu o dată friza escrocheria.

într-o zi — în sfîrşit ! — am găsit individul genial care să pună în practică una din genialele mele idei. Un bogătaş craiovean îşi vînduse pămînturile moştenite şi venise cu banii la Paris, să-i investească într-o afacere cît mai productivă. Putea călătorul acesta să nu dea de Marius Strehaia, oltean ca şi el, tipul cel mai cunoscut dintre românii Cartierului Latin ?

Ne-am împrietenit din primele zile, m-a invitat la masă, spunîndu-mi să-i indic cele mai „şic" restaurante. Ne-am dus la „Tour d'Argent", celebru prin bobocii de raţă preparaţi *ă la rouennaise.* Cînd am ieşit de-acolo, bine dispuşi, optimişti, ca după orice bun ospăţ, i-am expus compatriotului meu planul unei mari afaceri, care să-1 pricopsească şi pe el, să mă căpătuiască şi pe mine : vom deschide şi noi un restaurant la fel, dar în centrul Parisului, nu atît de departe de marile hoteluri. Va fi un

local modern, nu prăfuit ca „Turnul-dei-Argint". Scaune de nichel, piele roşie, lumină bogată, mult nichel şi multă strălucire, ca să ia ochii străinilor bogaţi. Vom împodobi pereţii cu panouri, portrete şi caricaturi de-ale scriitorilor la modă. Vom aduce lăutari din ţară. Bobocii de raţă nu-i vom prepara prea vizibl în sîngele lor. Vom perpeli pasărea la frigare, în faţa clienţilor, ca la grădinile de vară de la noi. Ospătăria noastră se va numi „Turnul-de-Ivoriu" — o aluzie la artiştii şi scriitorii în onoarea cărora va fi ridicat noul templu. Chelnerii vor fi îmbrăcaţi în fracuri de academicieni, iar mai-marele lor, *le maître d'hotel,* cel care primeşte pe clienţi, îi îmbie, le notează comenzile, va evoca, prin capul său romantic, barba şi pletele lui Alphonse Daudet. Va purta haină de catifea şi lavalieră, evocind prototipul poetului romantic, Parisul pitoresc de odinioară.

Omul meu de la Craiova a fost încîntat de proiectul acesta ingenios, l-a adoptat fără ezitare, l-a dus pînă la capăt. Am deschis acest restaurant şi l-am lansat tot după o idee ingenioasă a mea : am invitat trei zile în şir — în mod cu totul gratuit — lumea premierelor pariziene, aristocraţia de sînge şi de spirit, elita presei, a literaturii şi a teatrului. (Cu această ocazie mi-am plătit unele obligaţii faţă de cîţiva gazetăraşi prieteni, care mă serviseră de atîtea ori şi în ochii cărora am crescut prodigios de cînd i-am ospătat ca un veritabil prinţ moldo-valah.)

Am luat de la marile hoteluri numele străinilor de marcă ce se aflau în acel moment la Paris şi i-am invitat ; era cea mai ingenioasă reclamă : gloria restaurantului nostru va deveni în cîteva săptămîni mondială.

N-am să uit niciodată primele trei seri ale „Turnului-de-Ivoriu", eleganţa, distincţia, veselia care au domnit acolo, bunăvoia generală.

Tronam ca un semizeu, trecînd cu surîsuri şi strângeri de mîini printre mese, foarte ceremonios în fracul meu cel nou. Socoteam toată acea festivitate culinară ca opera mea personală, cum de fapt şi era. Invitaţii mîncau şi beau din plin, aperitivele erau dintre cele mai fine, vinurile vechi şi aromate, şampania de prima calitate.

Poate şi faptul că oamenii nu erau obligaţi să-şi achite consumaţia dădea atîta efervescenţă, atîta optimism serii inaugurale.

Cînd mănînci pe propria dumitale socoteală şi mai ai şi invitaţi, îţi masori fiecare comandă, renunţi la multe bunătăţi, socoteşti cît costă fiecare fel de mîncare, eşti preocupat, zîmbetul ţi-este artificial. Masa nu-ţi tihneşte.

Oricît ar fi cineva de generos, nu poate să nu fie obsedat, terorizat de nota finală, pe care francezii o numesc atît de plastic *la douloureuse.* (Noi i-am putea spune „măciuca".) La orice masă de restaurant unde se perindă mîncărurile şi băuturile în optimismul general, dacă te uiţi cu atenţie, vei găsi un domn îngîndurat, cu un surîs de circumstanţă, care nu împărtăşeşte veselia totală a celorlalţi oaspeţi. Acest izolat e tipul care i-a invitat. în cazul nostru, omul melancolic era craioveanul meu, care urmărea, din prag, cu un surîs de resemnare, toată această desfăşurare de forţe.

Cînd au atacat lăutarii *Ciocîrlia,* în extazul general, l-am întrebat mîndru :

— Ce zici, patroane ?

— E frumos, bădie — mi-a răspuns el — dar dacă şi-ar plăti ăştia tot ce beau şi mănîncă, mi-aş scoate un sfert din capital.

Am dat din umeri cu dispreţul interior al omului care se ridică peste meschinărie şi am continuat să-mi admir opera. Un număr de senzaţie al serii a fost ideea mea de a invita „nemuritori" autentici, pe care îi serveau chelneri în frac verde. Acestor chelneri, un peruchier expert le făcuse exact capul academicianului servit.

îţi închipui cît erau de măguliţi „nemuritorii" şi ce haz făceau convivii ceilalţi. Cît despre Alphonse Daudet — marea mea insipraţie — e inutil să-ţi spun că a fost *le clou,* centrul atractiv al oaspeţilor.

A patra seară, cînd masa trebuia plătită de consumatori, a fost, bineînţeles, mai puţină lume şi mai puţin antren. Clienţii cu fruntea îngândurată îşi impuneau tristeţea, în aşteptarea inevitabilei *douloureuse.*

Ceva fanat plutea în aer- : flori rincede, miros de tutun îmbîesit. A cincea zi au fost trei mese în plus.

Semn bun. A şasea zi, şapte mese în plus. într-o duminică am făcut arhiplin. A doua zi, luni, abia o treime din mese erau ocupate, pe urmă o nouă afluență. Călcasem cu dreptul. Afacerea era pornită grandios şi nu putea să nu meargă admirabil. La „Turnul-de-Ivoriu" toate erau de primă calitate, inovațiile apr-eciate de toată lumea, atmosfera plăcută şi prețurile nu prea mari. Felul original şi amabil cu care erau primiți oaspeții de către chelnerii-academicieni şi de şeful lor, Alphonse Daudet, adăuga un farmec special restaurantului nostru. Patronul craiovean îşi freca mîinile, iar eu eram mulțumit de triumful final al ideilor mele. Devenisem copilul răsfățat al restaurantului. Asemeni unei corăbii cu toate pînzele umflate de vînt, „Turnul-de-Ivoriu" pornea spre limanuri miraculoase.

Pînă într-o zi... într-o bună zi, clientela începu să se rărească. Tot mai puțină lume ne cerceta. Eu nu găseam nici o idee care să dea un suflu nou pînzelor dezumflate.

Cheltuielile erau prea mari față de venituri. Mergeam, vertiginos, la dezastru. Spre norocul nostru — adică spre norocul craioveanului, fiindcă pe mine m-a trimis la plimbare — un restaurant din vecini, patronul „Găinii-de-Aur", se oferi să răscumpere el afacerea. Acel patron de restaurant făcuse treburi excelente vreme de un sfert de veac cu „Găina-de-Aur", iar acum, din pricina concurenței „Turnului-de-Ivoriu", era amenințat de faliment. Cum şi restaurantul nostru devenea falimentar, tîrgul se făcu foarte repede. Surprins, consternat de neprevăzutul, durerosul, inexplicabilul nostru insucces, îi căutam motivele. Mai intrigat am fost văzînd că, sub noua direcțiune, „Turnul-de-Ivoriu", începea să prospere... Clientela se reîntorcea, sporea din zi în zi, deşi nu se schimbaseră nici decorul, nici frigarea, nici muzicanții, nici chelnerii-academiceni. Numai faimosul nostru *maître d'hctel* era altul, un tip jovial, ras proaspăt, tuns la piele, cu plastronul fracului strălucitor de albeață. Spre marea mea uimire, am aflat că nici el nu era altul, adică era unul şi acelaşi cu al nostru, atîta numai că-şi răsese barba, îşi tăiase pletele şi nu mai purta haină de catifea, lavalieră şi monoclul lui Alphonse Daudet. Am crezut, un moment că transformarea era datorită intervenției lui Leon Daudet, romancierul şi pamfletarul temut, care nu putea tolera imitația comercială a ilustrului său părinte. Dar Leon Daudet n-avusese nici un amestec în schimbarea la față a chelnerului nostru şef. Iată care era adevărul. Insuccesul şi plecarea noastră, precum şi instalarea noului stăpîn erau datorite unei idei geniale a unui alt derbedeu în genul meu. Un zvon, o insinuare ciusă din gură în gură.

Amenințat cu falimentul, după ce „Găina-de-Aur", care funcționase admirabil aproape trei decenii, începea să fie ocolită şi clientela se ducea la „Turnul-de-Ivoriu", proprietarul numitei găini angajase agenți, bine plătiți, care împrăştiau în toate părțile, începînd cu însuşi localul „Turnului-de-Ivoriu", informații tendențioase, răuvoitoare pentru noi.

Spuneau cam aşa :

„Ce păcat de acest restaurant ! Bine situat, cu o bucătărie excelentă, cu saloane, decorațiuni, muzică şi serviciu ireproşabil, îşi goneşte singur clienții ! Ce idee nenorocită cu acel *maître d'hotel* bărbos şi pletos, care-ți taie pofta de mîncare !"

Alții mergeau mai departe :

„O baroană suedeză mi-a spus că a găsit cîteva fire din părul şi barba lui Alphonse Daudet în supa de raci !"

„Consulul Argentinei nu şi-a mîncat friptura fiindcă, în momentul cînd era servit, mătreata indezirabilului *mallre d'hbtel* i se scutura în farfurie ! Ce păcat !"

Această campanie perfidă a ținut cîteva săptămîni în şir, a prins aripi înainte ca noi să prindem de veste şi să trimitem ia coafor „atracția" cea mare a restaurantului, salvînd, astfel, o afacere care se anunța atît de strălucită.

Craioveanul meu a lichidat, fericit să încaseze suma derizorie cu care i-a fost cumpărat „Turnul-de-Ivoriu". Bineînțeles, s-a supărat pe mine, care-l vîrîsem în asemenea complicații. După cîteva luni, a deschis pe lîngă Opera mare un restaurant românesc, mai modern, fără inovații senzaționale, şi care i-a mers destul de bine pînă în 1914, cînd a izbucnit războiul.

Eu am rămas din nou pe drumuri. Mi-era mult mai greu acum să duc o viață nesigură după ce cunoscusem splendoarea „Turnului-de-Ivoriu". M-am ales, însă, cu o experiență. Am învățat că o idee exploatată cu tenacitate, gînd constructor sau calomnie, poate clădi sau dărîma o instituție ; un fleac de idee bine dirijată poate avea efecte incalculabile. Am notat aceasta învățătură, ca s-o folosesc mai tîrziu.

Cîteva luni trăisem în euforia omului de geniu căruia i-a reuşit marea idee. Grație „Turnului-de-Ivoriu" aveam asigurate două mese excelente pe zi, locuiam, în sfîrşit, într-un mic apartament mobilat cu gust şi-mi făcusem o garderobă care putea să-mi ajungă doi-trei ani. O eră de prosperitate, chiar dacă se termină printr-un faliment, lasă totdeauna urme favorabile. Ca orice om care a pierdut, intrucîtva, încrederea în sine, deveneam filosof. Filosofia este cîteodată o formă a resemnării. îmi spuneam că orice idee ofensivă creează arma defensivă corespunzătoare. La început a fost sulița, apoi, scutul. La început, glontele, apoi armura. La început, obuzul, apoi, cuirasa de oțel. Cînd faimosul Gilette şi-a inventat faimoasa lamă de ras şi oamenii nu se mai duceau la bărbier, urmaşii istețului Figaro, ca să nu râmînă pe drumuri, au născocit moda femeilor tunse : contraideea genială.

în lungile ore de reverie, pe cheiurile Senei sau în parcul Luxembourgului, revizuisem toate ideile geniale pe care le avusesem pîn-atunci, le găseam contraideile şi constatam că, în cele mai numeroase cazuri, antidotul era mai genial decît ideea însăşi. O umilitate creştină mă domina : erau momente cînd socoteam că este o nebunie să mai cred în destinul meu excepțional şi că lucrul cel mai bun era să mă prepar pentru o existență mediocră, dar sigură, printr-o activitate cotidiană bine disciplinată.

Criza aceasta morală, adică epoca de filosofie, nu m-a ținut mult : temperamentul, imaginația mea şi-au reluat drepturile. Ardeam de nerăbdare să reîncep. Mi-am revizuit lista cunoştințelor făcute in ultima vreme. Erau destule. Cele mai multe favorabile. Am făcut mai multe vizite, oferindu-mi cu discreție serviciile. Eram bine

îmbrăcat, surîzător, nu păream încolțit de soartă, nu păream nerăbdător să mă căpătuiesc. Cînd îți merge rău, trebuie să cauți să fii cît mai bine îmbrăcat, mai sigur de tine şi mai amabil, să dai impresia celuilalt că vrei să-l ajuți tu pe el, nu el pe tine. Cum aveam în rezervă cîteva rînduri de haine noi, nu mi-a fost greu să fac pe gentilomul.

Un anteprenor care contribuise la realizarea „Turnului-de-lvorju" şi, văzîndu-mâ la lucru, începuse să mă simpatizeze fu încîntat de vizita mea dezinteresată. Mă aprecia. Soseam cum nu se putea mai la vreme. Voia să deschidă şi el un restaurant sau o cafenea-bar într-o stațiune balneară, lansată de curînd pe coasta Atlanticului.

— Ce-ar fi dacă ai veni cu mine ? mă întrebă omul meu. Te invit. Mi-ai da unele idei. Cine ştie ce-ar putea ieşi din colaborarea noastră ? !

Această colaborare el nu-şi dădea seama că-i fusese sugerată, aproape impusă de mine. Credea că-i venise lui însuşi asemenea gînd propice. Am plecat cu el chiar a doua zi, gindindu-mâ cum i-aş putea fi folositor, cum să mă fac vrednic de încrederea pe care mi-o arătase. I-am vorbit multe şi mărunte. Era o frumoasă zi de mai. Privind pe fereastra trenului goana de perspective, îi explicam, în fața fiecărui peisaj, ce foloase s-ar putea trage din bogăția regiunii, nu îndeajuns exploatată. Fantezia, verva mea orientală, justețea observațiilor mele îl convinseseră.

L-am dat gata în momentul cînd mi-a mărturisit că nu ştia precis dacă trebuie să deschidă un restaurant sau o cafenea-bar, şi în ce loc anume să-şi instaleze noua afacere. I-am replicat după cîteva clipe de meditație :

— La întîia chestiune, dacă trebuie să deschidem cafenea-bar sau restaurant, dă-mi voie să nu-ți răspund încă. Vreau să mă mai gîndesc. întrucît priveşte locul unde să ne instalăm comerțul, l-am şi găsit, deşi n-am fost niciodată în această localitate marină. Adică nu l-am găsit eu : l-a găsit altcineva înaintea noastră, iubite domn !

Omul nostru căscă ochii de mirare.

— Da, da ! Să nu crezi că eşti primul care ai calculat unde se poate crea cel mai favorabil vad pentru un restaurant sau o cafenea-bar, mai bine zis pentru o terasă. într-un oraş de la malul mării, toată importanţa trebuie dată meselor exterioare, terasei, întrucât acolo se iau consumaţiile vara... Interiorul are prea puţină importanţă acolo unde viaţa se desfăşoară în aer liber. Ne vom informa în ce loc e vorba să se deschidă o cafenea-bar, fiindcă nu-mi închipui că nu s-au gîndit şi alţii la aşa ceva, şi vom închiria chiar în faţa ei terenul sau etajul inferior al imobilului, în vederea scopului nostru. Acolo e punctul propice. Iniţiatorul l-a ales după prealabile conjuncturi, consultări şi conferinţe. Iată planul meu, iată ideea mea capitală : vom instala *vis-â-vis* de el o terasă magnifică. Vom răpi clienţii inamicului printr-o inovaţie pe care dă-mi voie să nu ţi-o dezvălui imediat. Ideea unui restaurant nu-mi surâde, îţi spun drept. E mult mai costisitoare decît a unei cafenele-bar. Gospodăria, reuşita unui restaurant, sînt mai complicate, au mai multe riscuri. E mult mai comod să serveşti un aperitiv într-un pahar îngust decît o supă de raci, pe-a cărei suprafaţă mai întinsă pot pluti fire din părul sau barba lungă a unui *maîtrs d'hâtel* prea decorativ ! (Aici i-am povestit păţania cu Alphonse Daudet, a cărui invenţie, bineînţeles, nu mi-am revendicat-o, am dat-o pe seama fostului patron, care n-a vrut să mă asculte pe mine şi, urmărind originalitatea cu orice chip, s-a ruinat.)

Francezul meu era cucerit de logica tînărului său consilier. Prestigiul îmi spori cînd constatarăm la faţa locului că pe un teren central al viitoarei plăji la modă se şi începuse construirea unui iocal în care, peste trei luni, in august, se vor consuma aperitive, sandvişuri, prăjituri, îngheţate, siropuri, cafele... Viitorul nostru concurent renunţase şi el la negustoria de fripturi şi sosuri, ca să se mărginească la mîncăruri şi băuturi mai uşoare, mai productive decît raemi-urile încărcate, care pretindeau şi un personal mai numeros. Asociatul meu optă şi el pentru cafenea-bar, felicitîndu-mă. Peste drum de localul unde construia concurentul nostru era o maghernită pe care o cumpărarăm fără prea multă tocmeală şi ne apucarăm să zidim. Dornică să vadă realizată cît mai curînd noua plajă la modă, municipalitatea ne făcu toate înlesnirile posibile. Lucram cu zor. Prin spioni ad-hoc aflarăm ce conformaţie, ce mobile, ce decoraţiuni are casa de peste drum, ca să ne facem la fel. Fixarăm la fel genul şi preţul consumaţiilor. Păstram, însă, pentru ultimul moment surpriza, inovaţia mea : un mare ceasornic, pe care urma să-1 instalăm abia în dimneaţa inaugurării, fixată în aceeaşi zi cu a vecinului.

Ca şi el, inaugurarăm localul pe o splendidă dimineaţă de la începutul lui august, punînd la dispoziţia vilegiaturiştilor mesele noi de pe terasă, consumaţiile proaspete din interior ; aceste consumaţii, în prima zi, urmau să fie gratuite. Dar şi concurentul nostru avusese aceeaşi idee, aşa că terasele fură arhipline. „Clienţii" treceau de la o masă la alta, de la noi la el, cu dezinvoltură.

încinserăm ochii şi noi şi vecinul de cîte ori un client repeta, din oră în oră, gratuitele consumaţii, străbătînd cu un aer distrat piaţa care ne despărţea.

Lupta se declarase.

Forţele erau egale. Noi, însă, posedam o armă în plus : maşina infernală, ceasornicul triumfal.

De dimineaţă pînă seară, în ziua lansării, mesele fură ocupate în permanenţă în amîndouă localurile. Se anunţau afaceri minunate pentru fiecare. Noi, însă, aveam prioritatea senzaţionalei atracţii care îşi rotea minutarele deasupra meselor noastre, acel cadran-soare. Prestigioasa mea invenţie îşi va face efectul abia a doua zi, cînd consumaţiile se vor plăti. Să te vedem mîine, stimate domn concurent ! Care pe care ?

A doua zi, însă, la ora aperitivului terasa vecină era aglomerată, iar la noi, nimeni. O zi aşa, două-trei zile la fel. Eram dezolaţi, intrigaţi... M-am dus să cercetez enigma, să aflu ce contraidee genială avusese concurentul nostru de ne-a luat clienţii, şi n-am găsit nici una. M-am dus să iau un aperitiv la vecin, să studiez problema pe teren. Am intrat în vorbă cu un domn la masa căruia luasem loc.

— E curios, i-am spus. Consumaţiile de aici nu sînt nici mai bune, nici mai ieftine decît peste drum, şi totuşi acolo nu văd' pe nimeni... De ce nu vă duceţi şi *vis-â-vis ?*

— Foarte simplu, îmi răspunse francezul, arătîndu-mi superbul orologiu care trona deasupra terasei vecine : De-aici avem avantajul să vedem şi cît e ora la ceasornicul de peste drum !

Am rămas răsnit !

încă o dată, una din ideile mele ingenioase rata. Mai mult : servea pe inamic .' Eram mai dezolat decît patronul însuşi. Bineînţeles nu i-am comunicat motivele înfrângerii noastre. Ar fi însemnat discreditarea mea totală. Am căutat să remediez răul. Am început prin a explica fenomenul :

— Probabil, individul de peste drum, sosit înaintea noastră în localitate, şi-a făcut relaţii, şi-a lansat reclama înaintea noastră. Nu e nimic ! Am şi eu sistemele mele ! Voi începe o propagandă verbală, diabolică, în favoarea noastră. Tehnica zvonului. Voi lansa laude pentru noi, critici pentru inamic. Nu trebuie să te descurajezi. Nu va trece mult şi vei vedea mesele noastre pline, iar peste drum, dezolarea şi neantul... Am o idee pe care dă-mi voie să nu ţi-o împărtăşesc decît după rezultate !

Ideea mea cea nouă nu i-^am mărturisit-o niciodată, fiindcă n-aveam nimc original, diabolic : m-am strecurat pur şi simplu în pod, asemeni unui răufăcător, şi am detracat blestemata maşinărie a ceasornicului. O dată minutarele imobilizate, orologiul nostru n-a mai fost interesant pentru cei de peste drum : au început să pice şi pe terasa noastră cîţiva clienţi .'

— Ai văzut ? Mesele se umplu în fiecare zi... în curînd nu va mai fi loc pe terasă !

După cîteva zile am mai spus patronului :

— Cred că orologiul nostru şi-a făcut datoria... Am găsit un cumpărător care ne oferă dublu cît a costat !

Clientul nu exista decît în imaginaţia mea. Totul era să dăm aparatul jos şi să-1 punem deoparte, în aşteptarea cumpărătorului, care trebuia să se reîntoarcă de la Paris.

în acelaşi timp plăteam consumaţiii la ambele terase unor tineri vilegiaturişti, cu obligaţia pentru ei să ne elogieze localul şi să deprecieze pe concurent. Acesta,

călare pe succes, micşorase porţiile consumaţiilor, le coborîse calitatea, în vreme ce noi le păstrasem în forma şi conţinutul iniţial.

Profitind de faptul că unul din garsonii concurentului avea părul lung, am folosit metoda propz'ietarului „Găinii-de-Aur" şi am lansat infamia că fire din coama chelnerilor şi pelicule de mătreaţă cad în cafea, pe tarte, pe îngheţată. Zvonul a prins.

Clientela noastră creştea, dar nu în măsura visată de patron şi de mine... Ceva se rupsese, o pană se smulsese din aripa elanului şi nădejdilor noastre. O dată cu detronarea marelui ceasornic, încetă şi rolul meu, deveneam inutil. Demoralizat, plictisit de insuccesul întreprinderii şi de monotonia plajei, care nu devenise încă mondenă, adaptîndu-mă cu greu mediocrităţii, mi-am reluat libertatea şi am plecat spre Parisul meu efervescent, inspirator, unde mă simt mai bine ca oriunde, în acel Paris care, vai, în luna august 1914, s-a întunecat, s-a întristat pentru atît amar de ani...

Urgia războiului, graniţele închise, stingerea vieţii cosmopolite se răsfrîngeau şi asupra mea. începeau vremuri grele. Optimismul îmi pierise, încrederea în eficacitatea ideilor mele se prăbuşea odată cu primele bombe aruncate asupra bătrînei Luteţii.

Au plecat din Paris şi băieţii de bani-gata, de pe urma cărora trăiam. începeau vremuri grele şi pentru mine. M-am învîrtit să rămîn la Paris, mobilizat pe lîngă o vagă misiune militară, bine plătită, trimisă de guvernul român. N-aveam leafă, dar conduceam pe şeful misiunii şi pe aghiotanţii lui prin restaurantele şi localurile de noapte pe care nu le închisese războiul.

— Unde mergem diseară, şefule ? îmi spunea generalul. Dumneata eşti om plin de idei. Ia să te vedem !

Generalul nu mai fusese în metropolă, aşa că nu mi-a fost greu să-1 dau gata cu experienţa mea de vechi parizian. Eram, se vede, predestinat carierei de „om plin de idei". întregul univers concura să mă decreteze aşa.

Am purtat misiunea militară română prin localurile pe care le cunoşteam bine. Mă cunoşteau şi patronii, ne serveau de minune. Misiunea era încîntată şi sărbătorea cu şampanie fiecare înaintare a armatelor noastre. Dar

meseria aceasta, în zilele acelea grele, nu-mi mai convenea. Şi nici douăzeci de ani nu mai aveam. Căutam ceva, căutam mereu, cum am căutat din ziua cînd am pornit de la Turnu-Severin tocmai în inima Occidentului. Ideea cotidiană nu-mi ajungea. îmi trebuia marea idee, care să-mi organizeze întreaga viaţă. Trebuia să vină această providenţială idee... Nu putea să nu vină !

într-o zi citesc într-un ziar că a sosit la Paris Iohannes Klinger, regele chibriturilor. Informaţia aceasta anodină mi s-a înfipt adînc în creier ca un cui. Ce aveam eu cu milionarul suedez ? De ce mă gîndeam mereu la el ? De ce mi se părea că omul acesta o să-mi poarte noroc, nu ştiu.

Mesaje subterane, cum spune poetul. Glasuri din altă lume, prevestiri de dincolo de realitate...

Vizita la Paris a milionarului suedez mă intriga, mă urmărea. Parcă-mi sosise un unchi din America şi mă căuta in toate părţile. Odată, la un coafor, îmi cade în mîna o revistă săptămînală de cancanuri, pe care n-o citisem niciodată pînă atunci. Coincidenţe favorabile, inexplicabile !... Răsfoiesc revista şi dau cu ochii de numele c&pitalistului meu ! Aflu că Iohannes Klinger venise în Franţa să consulte specialişti cu privire la descreşterea neliniştitoare a consumului chibriturilor. Din lună-n lună, încasările mondiale deveneau tot mai mici. Falimentul nu era departe ! Notiţele hebdomadarului de scandal aveau ceva ironic la adresa regelui chibriturilor. Mirosea a şantaj. Dar mie puţin îmi păsa de lupta aceasta dintre un milionar suedez şi o presă venală.

Mă gîndeam cum i-aş putea veni în ajutor şi, mai ales, cum m-ar putea ajuta el pe mine. într-o noapte de nesomn mi-a fulgerat prin minte un gînd genial. I-am trimis lui Iohannes Klinger o scrisoare semnată cu titlul meu pompos de „consilier al misiunii speciale româneşti pe lingă guvernul Franţei", o scrisoare prin care--l informam că i-aş putea fi util în chestiunea trustului sau ameninţat. Ca să-1 interesez, ca să fiu sigur că mă va primi, insinuam că guvernul român i-ar putea face o comandă importantă pentru front. Regele chibriturilor mi-a răspuns imediat, poftindu-mă pe a doua zi la el, la hotel „Crillon". M-am îmbrăcat cu tot ce aveam

mai elegant, am făcut exerciţii în oglindă ca să am un aer sigur, important, marţial, dacă nu imperial. împăratul chibriturilor m-a primit şi el foarte ceremonios, mi-a oferit o havană uriaşă, pe care am fumat-o întreagă, pe nemîncate, ca să-i dovedesc că nu sînt străin de asemenea voluptăţi, eu, care nu făcusem aşa ceva niciodată ! (Cînd mă gîndesc la acea havană, mă apucă şi acum ameţeala şi greaţa.)

— Domnule Klinger — i-am spus — cred că scăderile consumului chibriturilor se datoreşte invenţiei recente a brichetului !

— Nu-mi comunicaţi o noutate ! îmi replică milionarul, fie că era decepţionat de această pauperă introducere, fie că voia să-mi ia piuitul de la început, cum se face între oameni de afaceri.

_ Desigur, i-am răspuns, tot atît de sec. Ceea ce ne interesează este metoda prin care industria dumneavoastră ar putea să reînflorească.

— *AII right!* exclamă omul de la Nord.

– Eu am o idee. Iertaţi-mă că nu v-o pot comunica, dar acesta e secretul meu.

— Ca orice brevet, putem asigura această idee printr-un contract !

—E ceva mai simplu şi mai complicat decît un brevet, i-am răspuns. Totul este să aveţi încredere în mine ! Nu mă cunoaşteţi, dar mă veţi cunoaşte după rezultate. Nu vă solicit nici o sumă în momentul de faţă, fiindcă nu vă ofer nimic palpabil. Desigur, dac-aş avea la dispoziţie anumite fonduri, treaba ar merge mult mai repede şi 'mai amplu, prosperitatea casei dumneavoastră ar fi imediat vizibilă. Dar nici eu nu v-aş putea cere, nici dumneavoastră nu m-aţi putea subvenţiona pe-o simplă ipoteză. Ideea mea o ţin secretă nu atît din teama că mi-aţi putea-o folosi în mod gratuit, dar mi-e frică să n-o găsiţi absurdă. Ceea ce vă cer — dacă admiteţi tîrgul nostru — este ca, începînd de astăzi în trei luni de la semnarea convenţiei noastre, să-mi vărsaţi a zecea parte din surplusul de încasări pe care îl veţi realiza.

Nu mă exprimasem eu bine sau suedezul nu ştia la perfecţie limba franceză, dar a trebuit să-i repet con-^ţiiile mele.

— Dacă peste trei luni veţi constata o creştere a veniturilor dumneavoastră, îmi veţi remite a zecea parte din acest cîştig neaşteptat. Subliniez : din cîştig, nu din încasări. Cum se va realiza acest surplus, mă priveşte. Totul este ca afacerea dumneavoastră să înflorească.

— *AU righl !* repetă nordicul meu.

— Şi acum semnaţi această convenţie şi lăsaţi-mă să lucrez !

Iohann.es Klinger dădu din umeri, ca omul care n-are ce pierde : în definitiv, angajamentul nu-1 costase mai mult de o oră de conversaţie, plus o havană de lungimea aceleiaşi ore. Semnă şi-mi strînse mîna, spunînd a treia oară : *AU right.*

Nu se împliniseră bine trei luni, şi primii o scrisoare de la regele chibriturilor, care se scuza că nu poate veni el însuşi la Paris şi mă invita la Stockholm pentru „afacerea noastră" ! îmi trimitea şi bani de drum.

Mi-am scos cu destule dificultăţi paşaport pentru Suedia, care, fiind o ţară neutră, mişuna de diplomaţi, oameni de afaceri şi spioni internaţionali. Am tras la „Grand Hotel", locul de întîlnire al acestei faune, aşa cum hotelul „Belle-Vue" din Berna constituie replica elveţiană a altei ţări neutre.

fohannes Klinger veni el însuşi să mă vadă, nu mă pofti la biroul său. Semn bun ! Era cu totul alt om. îşi freca jovial mîinile şi-mi oferi o havană, ceva mai mică, clar de o calitate superioară celei de la hotel „Crillon".

— Domnul meu, vrăjitoria dumitale a reuşit ! Nu numai că în acest trimestru vînzarea mărfii noastre n-a înregistrat curba descendentă care ne înspăimînta la fiecare trei luni, dar mărturisim că acuză un ascendent apreciabil. Iată, după registrele noastre, sporul de încasări. Cîstigul e atîta. Procentul dumitale la acest cîştig e atîta. Poftim banii !

Şi-mi întinse un cec a cărui valoare întrecea aprecierile mele cele mai optimiste.

— Continuă ! Şi dacă, precum mi-ai spus la Paris, ai nevoie de fonduri speciale pentru perfectarea invenţiei dumitale, iţi stăm la dispoziţie cu cea mai mare plăcere.

— Vă mulţumesc din toată inima pentru încrederea pe care mi-o arătaţi şi vreau să vă dau şi eu dovadă de încrederea mea destăinuindu-vă procedeul care, la un moment dat, mi-a părut mie însumi absurd... Iată despre ce e vorba. Aţi auzit în ultima vreme de superstiţia că nu trebuie să-şi aprindă ţigările trei oameni de la un singur chibrit fiindcă al treilea ins moare ? Această prejudecată e o simplă invenţie a mea. Am purtat-o din om în om, trei luni în şir, la Paris, de unde a trecut în provincie şi-n ţările neutre. De acolo se va răspîndi, cu vremea şi-n ţările beligerante. Nu mai încape îndoială că minunea a făcut-o propagarea acestei superstiţii.

— E drept că sporul de consum a fost constatat mai ales în Franţa ! îmi replică, pe gînduri, omul de la Nord, care părea buimăcit de mărturisirea mea.

— Da — i-am răspuns eu — ca să nu-i mai dau răgaz să comenteze şi el simplicitatea procedeului meu, consumul chibriturilor a sporit în Franţa fiindcă acolo arn făcut publicitatea. Am lucrat intens. Am lansat ştirea că această credinţă a venit de pe front, unde au murit foarte mulţi soldaţi care-şi aprindeau ultimii ţigareta la chibritul fatal. Am reamintit că dureroasa experienţă mai fusese făcută şi pe vremea războiului cu burii, cînd un soldat scapără un chibrit să-şi aprindă ţigareta şi trecea focul celui de al doilea : inamicul vedea lumina, ochea şi trăgea în momentul cînd al treilea soldat voia să-şi aprindă şi el. Sute, dacă nu mii de luptători au fost ucişi în felul acesta. Am dat o viaţă nouă legendei. O repetam tuturor cunoştinţelor, provocam scăpărări de chibrituri, o semănăm în fiecare tutungerie, opream pe stradă necunoscuţi, mă introduceam în grupuri de fumători şi-i avertizam că nu trebuie să facă asemenea imprudenţă. Am strecurat şi-n presă asemenea ecouri privind morţile fatale, cifra fatidică trei. Tot ce e misterios, senzaţional prinde viaţă, se multiplică. înclinaţi spre superstiţie unii, alţii ca să spună ceva nou, impresionant, oamenii colaborară cu mine în propagarea acestui ordin. Tot mai puţini îşi aprindeau ţigara în al treilea rînd, şi tot mai multe chibrituri se stricau. Precum singur v-aţi dat,.seama, consumaţia a sporit. Va spori şi mai mult, cu vremea. Va spori în proporţii geometrice.

începutul mi se pare modest, oricît de important ar fi cîştigul realizat. Pestre trei luni, peste şase, peste un an, cînd povestea va prinde aripi, veţi vedea ce rezultate ne aşteaptă. Trebuie să lucrăm pe planuri din ce în ce mai vaste, să facem propagandă intensă : ziare, piese de teatru, filme în toate ţările, pe toate continentele. Stau la dispoziţia dumneavoastră ca animator al acestei propagande. Vom merge mai departe. Vom lărgi, vom intensifica publicitatea. Vom lua taurul de coarne. Taurul este brichetul. Vom atrage atenţia fumătorilor că brichetul costă mult, se pierde, trebuie marcat de stat. Atîrnă greu în buzunar. Dacă l-ai uitat acasă, ai rămas pe drum fără foc. Chibrituri găseşti oriunde. Brichetul trebuie mereu alimentat, înşurubat, deşurubat. Benzina brichetului miroase. Flacăra ei e otrăvită. Se poate oare compara dulceaţa focului de lemn cu a cărbunilor sau a pâcurei ? Gustul unei fripturi preparată mecanic se poate oare compara cu friptura rumenită pe grătarul cărbunilor din lemn ? Oare acelaşi gust are cafeaua turcească fiartă pe spuză de jăratic cu aceea făcută artifi-' cial, la electricitate sau la spirit ? Tot aşa, nu trebuie să aprindem ţigareta decît la flăcăruia beţişorului de lemn. Văzutu-s-au fumători de havană sau de pipă care să folosească brichetul ? Sacrilegiu ! Atunci, de ce l-ar folosi cei ce fumează ţigarete ? De ce să se îmbibe cu emanaţii de petrol aroma fină a tutunului ? *A propos* de pipă. Ştiut fiind că pipa consumă mai multe chibrituri decît tutunul, să cîntăm gloria pipei, să propagăm cultul pipei. Cu cît tutunul va fi mai puţin uscat, cu atît va cere să fie aprins de mai multe ori. Să sfătuim deci pe fumători să pună felii de morcov, de cartof sau de măr în tutunul de pipă, ca să-l păstreze viu printr-o uşoară umiditate. Havana, pipa nu conţin elemente impure cum e foiţa, hîrtia ţigaretei, care pişcă limba şi atacă plămînii. Aşadar : jos ţigareta ! Trăiască havana şi, mai ales, trăiască pipa ! Cu alte cuvinte, trăiască chibritul !

Aşa i-am vorbit regelui chibriturilor şi m-a înţeles, mi-a strîns mîna, ca unui medic ce i-a scăpat copilul de la moarte. Dealtfel, eu însumi eram foarte convins, foarte sincer cînd mă consacram acelui cult. Cum n-ai fi sincer

faţă de stăpînul care te hrăneşte aşa cum mă hrăneşte el pe mine ?

Stăpînul, regele meu e chibritul. I-am devenit supusul cel mai credincios. E marea mea adoraţiune. îl voi servi pînă la sfîrşitul zilelor mele ! Am crezut în el şi nu m-a trădat, cum m-au trădat Alphonse Daudet şi orologiul de pe malul Atlanticului. I-am învăţat povestea, avatarele... *Chibrit* e cuvînt turcesc, însemnează *pucioasă.* în Ardeal, unde influenţa turcească a fost aproape inexistentă, se spune *aprinjoară,* ca şi în franţuzeşte *allumette. Aprinjoară* sau *cătrănită,* de la *catran.* Posed sute şi sute de modele, în cutiile respective. Din toate ţările, din toate continentele, din toate epocile. Cele mai impresionante sînt ale copilăriei noastre, cutiile rotunde, cu o sută de chibrituri, care şedeau în picioare, nu culcate, ca acum ; aveau gămălii de toate culorile, o bucurie a ochilor ; pe capac, pe învelişul cilindrului, ilustraţii colorate, din vremea războiului independenţei. Am o mică expoziţie ambulantă, pe care am purtat-o pe tot globul, în gloria chibritului.

Mereu activ, mereu pe teren, am organizat o întreagă echipă de publicitate. Eu nu fac decît să-i dau, din cînd în cînd, cîte o idee, care să întreţină pe planetă cultul aprinjoarei.

Iohannes Klinger, impresionat nu numai de imaginaţia, de verva mea, dar şi de perspectiva sporului crescînd al consumaţiei cătrănitelor şi de perspectivele viitorului, îmi propuse să mă numească şef de presă al instituţiei sale, cu un salariu impresionant. Am refuzat, însă, această demnitate.

— Domnule preşedinte, — i-am spus — sînt măgulit de onoarea ce-mi faceţi, dar vreau să fiu un om liber. Nu admit decît propriei mele fantezii să mă facă sclavul ei. Acordîndu-mi un post fix, mă oficializaţi, faceţi din mine un om limitat, ceea ce am detestat totdeauna ! Mult mai bine voi servi cauza fiind liber ca pasărea cerului, decît stînd înlănţuit într-un birou, cu ore fixe, cu subalterni, cu obligaţii de tot momentul. Activitatea mea cere numai imaginaţie şi realizarea acestor jocuri ale imaginaţiei. Un titlu oficial, o viaţă de birou nu pot decît să-mi restrîngă puterea fanteziei. N-avem

interes nici dumneata, nici eu să faceți din mine an Prometeu înlănțuit !

Avîntuî şi lealitatea cu care vorbisem cîştigară definitiv simpatia şi stima regelui chibriturilor, pe care, în definitiv, îl scăpasem de faliment. Mă reținu cîteva săptămîni la Stockholm, mă mai pofti de cîteva ori, mă introduse in societatea bună, începînd cu propria-i familie. Domnişoara Ingrid, frumoasa fiică şi moştenitoarea unică a bogătaşului, se îndrăgosti de mine — mărturisesc că şi eu de ea — dar am avut puterea să rezist acestei ispite, să ocolesc proiectul unei căsătorii numai şi numai de spaima de-a deveni, printr-o viață conjugală, un om limitat. Iohannes Klinger a murit de vreo douăzeci de ani, dar drepturile mele au rămas contractate de firmă. Am ciştigat şi cîştig de atunci sume colosale, dar nu mi-am cumpărat nici casă, nici apartament, nici automobil, numai şi numai ca să nu fiu legat de ceva, numai ca să am impresia că sînt mereu pe ducă şi că pot pleca oricînd. Valizele îmi sînt gata în permanență. E adevărat că nu le-am desfăcut de trei ani, fiindcă de trei ani n-am mai părăsit acest uriaş continent care este Parisul şi pe care îl explorez necontenit. în primii ani ai prosperității mele am făcut în trei rînduri ocolul pămîntului, in interesul afacerilor. Acuma fac pentru mine ocolul, mai complicat şi mai misterios, al bătrînei Luteții. Am o vilă pe Coasta-de-Azur. N-am mai văzut-o de trei ani. Dac-ai vrea să mergi cu mine, o lună, să stăm acolo, rn-aş repezi şi eu. Nu poți. înțeleg : să revezi Parisul după şapte ani şi să pleci, e cam greu. Mai ales, cum spui, ai treburi pe-aici. O să iasă ceva din Conferința asta de pace ? Ce mai e prin țară ? De cîte ori crezi că n-am vrut să mă reped la Strehaia, să văd pe ai mei ! Nu ştiu cum s-a făcut că nu m-am dezlipit de aici. Am trimis mereu cecuri acasă, am înființat o şcoală şi un dispensar care-mi poartă numele. Am şaizeci de ani, mi-e dor de România, dar, nu ştiu de ce, nu-mi vine să mă desprind de bulevardele astea blestemate. Dealtfel, am văzut şi văd mereu compatrioți de-ai noştri. După pace, mai vino la Paris. N-am pe nimeni. Eşti oaspetele meu cît vei pofti. Am să-ți arăt colțuri interesante. S-au deschis, prin cartiere depărtate, restaurante mici, foarte plăcute. Unora dintre restauratori le dau idei cum să-şi dezvolte comerțul, dar nu reuşesc totdeauna. Poate că ar fi mai bine să mă abțin de la sfaturi, să nu le fac încurcături. Sau să le recomand contraideea genială. Ce vrei ? Nu pot opri aşa, dintr-o dată, maşina mea de idei. Trebuie să funcționeze mereu, chiar dacă bate cîmpii. Vezi dumneata, nici ideile astea nu sînt toate eficace, după cum la loterie nu toate numerele sînt cîştigătoare. Cîte planuri ingenioase nu mi-au plesnit, ca băşicile de săpun, mie şi altora !... Pentru cîteva sute de milionari care au reuşit, America e plină de zeci şi zeci de milioane de învinşi. Europa, tot aşa. Eu am avut norocul să cîştig lozul cel mare. îți urez şi dumitale să găseşti ceva la fel în literatură, ceva fără prea multă bătaie de cap, să iei ochii oamenilor şi să dai marea lovitură. Cu muncă de zi cu zi, de ceas cu ceas, n-ai să faci mare scofală, fiule ! O mică scamatorie, şi gata! Nimic nu e mai rentabil pentru omul inteligent ca prejudecățile semenilor săi : totul e să ştii să le foloseşti ! Ce bine a spus poetul persan :

N-au dreptate înțelepții
Cinste, muncă, toate-s glume :
Dacă n-ar fi proşti pe lume,
N-ar putea trăi deştepții !

Cu acest catren îşi închise Marius Strehaia spovedania.

Cîteva momente am tăcut. Apoi l-am întrebat :

— Ce-ar fi dacă ideea care m-ar procopsi în literatură ar fi o carte cu povestea vieții dumitale ?

— Ferit-a Sfîntul, fiule ! Să nu faci aşa ceva ! protestă vechiul meu prieten.

— De ce ?

— S-ar afla că istoria asta cu burii, cu soldații de pe front care mureau dacă-şi aprindeau țigara cîte trei de la un chibrit, e o invenție a unui băiat deştept de la Mehedinți ! Fumătorii ar continua să folosească mai mulți un chibrit, veniturile trustului ar scădea şi pe mine m-ar ruina ! Să nu faci una ca asta !

Şi, totuşi, am făcut-o. V-am povestit viaţa şi cariera lui Marius Strehaia. E o mică trădare. îmi' mărturisesc greşeala. Am abuzat de încrederea unui om. Am răsplătit printr-o delaţiune primirea atît de caldă pe care mi-a făcut-o vechiul prieten. Aş putea să-i compromit cariera prin acest denunţ. Dar din pricina deformaţiei profesionale, n-am putut rezista ispitei de a povesti reuşita excepţională a unui neguţător de idei.

CEA MAI FRUMOASA NOAPTE

„Nu pot veni Paris. Stop. Te aştept diseară Deauville, hotei «Astoria». Amberg."

Cel care-mi trimitea această telegramă era un agent teatral american, care cumpăra piese pariziene pentru scenele anglo-saxone.

îl cunoscusem cu vreo săptămînă înainte la Paris şi discutasem cu el posibilitatea de a-mi plasa comedia *Cea mai frumoasă noapte* la vreunul din teatrele concernului pe care Amberg îl reprezenta în Europa.

Mai erau cîţiva agenţi la fel cu el : arvuneau majoritatea pieselor reprezentate, alegeau din cîteva zeci una sau două şi, cu un singur succes, îşi scoteau cu prisosinţă banii închişi în achiziţionarea a două sau trei duzini de drame şi comedii. Nu trebuia ca o societate rivală să pună mîna pe producţia curentă.

Era această colectură o loterie care nu o dată includea lozul cel mare.

Reuşita unei singure piese aducea venituri înzecite capitalului închis în cumpărarea atîtor altele.

Reprezentată la Paris, comedia mea *Cea mai frumoasă noapte* nu fusese un succes. Dimpotrivă. Se jucase de vreo douăzeci de ori pe o scenă de a treia mînă, din acelea numite „neregulate", adică teatre fără o trupă permanentă. Se dădeau acolo spectacole sporadice, cu actori fără angajament stabil, care se produceau pe nimica toată, numai ca să nu piardă contactul cu publicul. Trăiau cu iluzia că într-o zi marele lor talent va fi recunoscut şi, dintr-un salt, vor intra în strălucita carieră multaşteptată. Sute şi sute de actori trăiesc cu această

credinţă. Realizarea unuia era un îndemn, o încurajare pentru legiuni întregi de viitoare celebrităţi.

Cîte un director improvizat, mic afacerist, punea mîna pe textul unui „amator bogat", fiu de industriaş cu veleităţi de autor,. Tînărul, dacă nu însuşi tatăl tînărului, plătea ca să fie jucat. Altă dată numitul director dibuia cîte o femeiuşcă întreţinută care se voia actriţă ca să iasă din echivoc. Protectorul domnişoarei Arlette sau Lianne susţinea cheltuielile spectacolului. Zece sau douăzeci de reprezentaţii ajungeau. Mecenatele strecura şi notiţe favorabile în presă. Aranja şi apariţia portretului Liannei sau Arlettei în revistele de specialitate : două sute de franci fotografia în culori pe prima pagină, o sută pe ultima pagină (în negru sau sepia) şi cincizeci de franci pe o jumătate de coloană, în interior.

Noua vedetă îşi aduna imaginile şi criticile într-un album. Ieşise din echivoc. Nu mai era o simplă întreţinută. Iat-o actriţă. Prestigiul şi tariful îi creşteau. Dacă spectacolul *Cea mai frumoasă noapte* slujise de trambulină unei astfel de amabile persoane, bietul autor nu se alesese decît cu cîteva rînduri uscăţive în cotidienele cu rubrică teatrală. Veniturile lui serale variau între şapte franci şi optzeci de centime şi opt franci şi şaptezeci de centime. (Vom calcula aceste tantieme în franci aur, cum vom socoti şi celelalte sume de care va fi vorba mai tîrziu.)

Şapte franci reprezentau, totuşi, cinci dejunuri la micile restaurante cu *menu* fix. Dar pînă cînd ?

Ghinionul meu a fost că directorul afacerist care închinase teatrul pe o lună (iulie, vai !) avea şi el ambiţii de regizor cu concepţii personale ! Vorbea numai de Stanislawski şi de Gordon Craig. îşi montase piesa într-un stil „esoteric", încărcîndu-i textul cu simboluri, suprasimboluri şi subsimboiuri ; impusese actorilor atitudini mistice, extatice şi „pauze elocvente". Tot spectacolul se desfăşura în semiobscuritate, într-o atmosferă lugubră, ceva â Za Ibsen sau Maeterlinck, stil care n-avea nimic a face cu biata mea comedioară, scoasă din realităţile imediate. Interpretată simplu, luminos, cu vervă, ar fi ajuns poate la treizeci de reprezentaţii, cu

sala pe jumătate plină. La iarnă, poate c-ar fi fost reluată pe Bulevard.

Iluzii de debutant! Cîţi alţii nu se înşelaseră ca mine ! Cîţi din cei cărora GUy de Maupassant le adresase dezolantele versuri :

Cîţi ochi uimiţi de noapte nu se sting !
în depărtarea voastră nu pătrunde
Decît ecoul celora ce-nving !

n-au aşteptat zadarnic marele salt din obscuritate !

Prin ce miracol ajunsese Roni Amberg, în toiul verii, în acea periferică sală pariziană, unde, în sfîrşit, opul meu vedea lumina rampei, după ce peregrinase ani întregi prin variate sertare de direcţii „regulate", numai Diana, zeiţa vînătorilor, poate răspunde. Ştiu atît că, la al treisprezecelea spectacol (jos superstiţiile !), agentul newyorkez era acolo. La ultimul antract întrebă de mine. M-am prezentat cu o justificată promptitudine. Roni Amberg mi-a comunicat că e dispus să-mi cumpere dreptul de reprezentare al piesei mele în ţările de limbă engleză. A doua zi pleca pentru douăzeci şi patru de ore la Deauville. La reîntoarcere mă va convoca. Vom sta de vorbă mai amănunţit, vom discuta condiţiile.

O săptămînă am tot aşteptat fatidicul bileţel pneumatic. Nici un semn. *Cea mai frumoasă noapte* îşi încheiase efemera carieră pariziană. Simţeam pe cerul gurii un gust de cenuşă, acel gust al renunţării în care se amestecă dureroasele voluptăţi ale martirului, amărăciunea geniului neînţeles, abandonat, de oameni şi de soartă, pe nedrept.

Cînd, iată telegrama de la Deauville ! Cine ştie ce perspective favorabile mă aşteptau ! Fără doar şi poate, mă urmărea norocul.

Bucuria unui contract mi-era oarecum întunecată de gîndul cheltuielilor cu drumul, cu hotelul ! Contractul era un vis, dar spezele deplasării, o realitate. Urma să irosesc cel puţin o sută de franci clintr-un buget de boem căruia nu-i mai rămăsese decît atît din cei 150 de franci cîştigaţi în douăzeci de spectacole. Nu puteam să trag la un hotel mediocru cînd omul meu locuia la „Astoria". Voi mînca şi voi dormi şi eu la „Astoria". „Cheltuieli de

reprezentare." îmi voi lua şi fracul. Deauville era **o** plajă la modă, serile şi nopţile, **o** permanentă gală : spectacole, restaurante, dancing, cazinou. Voi arbora, prin urmare, haina de gală, pe care o scoteam de două sau trei ori pe an.

Iată-mă, dar, după o călătorie în clasa a treia, iată-mă la hotel „Astoria", închiriind un apartament cu baie, la primul etaj (18 franci pe zi). Iată-mă îmbăiat, ras proaspăt, în frac, cu plastron strălucitor. Mă simţeam altul. Creşteam în proprii mei ochi. Numai aşa, în armură, se cuvenea să mă înfăţişez agentului newyorkez ca să-1 impresionez şi să stau de vorbă cu el de la o anumită atitudine. Am întrebat de *mister* Amberg. Era acolo. Rezervase o masă pentru două persoane, invitatul urmînd să vină de la Paris. Desigur, acel invitat nu puteam fi decît eu. într-adevăr, eu eram. Omul de peste Atlantic se prezentă la ora 8, precis, în smoching, **cu** o garoafă roşie la butonieră. Era un bărbat de vreo 50 de ani, ras complet, uşor pistruiat, cu părul roşcat. Părea nervos, preocupat. Mîinile îi tremurau uşor. Faimoasa nelinişte a jucătorului de cărţi la aprinsul lămpilor.

— Am intrat într**-o** pasă proastă. De cîteva nopţi pierd mereu. De aceea n-am putut veni la Paris. Nu vreau să plec **de** aici în pagubă. Eu practic teoria : cu cît pierzi mai mult, cu atît te apropii de faza cînd trebuie să cîştigi. Te rog să mă ierţi că te-am deranjat, dar voiam să încheiem cît mai repede !

Această grabă de a semna contractul, plus ingurgitarea unui aromatic *cocktail,* **mă umplu de optimism. Norocul** se apropia **de mine vertiginos.**

Ştiam că dreptul de a reprezenta o piesă americană era plătit cu cinci mii de franci. Eu nu îndrăzneam să sper atîta. Două sau trei mii **m-^ar** fi făcut omul cel mai fericit de pe planetă. **Chiar o mie ! Eram nerăbdător să** ajungem la momentul **tratativelor.**

Masa mi se păru prea complicată, prea lungă. După aperitiv, iată vinul alb, vinul negru, şampania, cafeaua cu coniac şi havana lungă şi groasă... Semne bune. Ce bine făcusem luînd cu mine fracul ! Mă şi simţeam scos din mediocritate. Optimismul meu se revărsa prea abundent, începea să devină o îngrijorare. în sfîrşit, Roni

Amberg, preocupat de masa verde, trecu la afacerea noastră cu o vizibilă indiferenţă.

— îţi fac două oferte. Cea dintîi, cea obişnuită : cumpăr dreptul de reprezentare al comediei dumitale. Cinci mii de franci. Bineînţeles, acesta este numai un avans asupra tantiemelor. Dacă piesa se joacă şi are succes, te poţi îmbogăţi.

\- Dacă se joacă ? S-ar putea să nu se joace ? am întrebat eu, începînd să mă las greu.

~r Desigur. Eu cumpăr mai toate piesele stagiunii, dar fără obligaţia de a le reprezenta. Comitetul nostru de lectură le citeşte la New York şi le alege, în ordinea numărului de reprezentaţii pe care le-au avut la Paris. Dar nu totdeauna succesul parizian decide. Judecind după cele cîteva reprezentaţii pe care le-a avut piesa dumitale, cred că va fi cea din urmă care să treacă prin comitet.

Discuţia începea să devină neplăcută pentru mine. Exageram, prin mimică, sentimentul de contrarietate pe care-1 încercam. De fapt, eram în al nouălea cer. Puţin îmi păsa dacă *Cea mai frumoasă noapte* va fi citită de referenţii din New York. Sufletul meu era inundat de bucuria celor cinci mii de franci picaţi din cer şi care pentru mine reprezentau, vreme de cel puţin un an, o viaţă de nabab. însemna eliberarea mea din trista meserie de publicist ambulant, nevoit să bată redacţiile cu articolaşe despre cutare personaj străin debarcat la Paris şi căruia îi inventam aventuri, vorbe de spirit, gafe, după cum ziarul sau revista la care colaboram îi erau favorabile sau ostile. îmi purtam „ecourile", „hîrtiile" de la o publicaţie la alta. Din zece anecdote sau reportaje scurte, senzaţionale, din zece replici atribuite cutărui academician sau om politic sau celebritate străină sau personaj din antichitate, mi se reţineau una sau două, plătite cu cîţiva franci. Cîţiva franci îmi aducea ca drepturi de autor şi cîte un act comic, jucat de vreo trupă de diletanţi la serbări de binefacere, în provincie. Viaţă grea, care ţinea de cîţiva ani, fără nici o perspectivă de reuşită în viitor. Cu cinci mii de franci în buzunar puteam să scriu, liniştit, opera capitală, care-mi va aduce dezrobirea, celebritatea. Cinci sute de franci îi

voi consacra, de la început, eleganţei vestimentare : un pardesiu, două costume noi, trei pălării, patru perechi de pantofi, şase schimburi de rufărie şi numeroase cravate. Altfel e primit în societate un om bine îmbrăcat şi care nu miroase a vînător de gologani. N-am să mai arborez fracul numai la zile mari, ci cît mai des, cu sau fără nevoie. Voi ţine fruntea sus, voi trata de la înălţime cu fiecare director de ziar, revistă sau teatru. Voi putea găsi o slujbă de secretar literar. în sfîrşit, mă voi lansa. Cînd ai numai 30 de ani, anul care vine pare lung şi fecund cît toţi cei treizeci de ani pe care i-ai trăit pîn-atunci.

Convorbirea ou Roni Amberg se scurgea impasibilă pentru el şi de două ori elocventă pentru mine : o fată preocupată, aproape întunecată, un suflet radios. Pe măsură ce iradiam în interior, îmi încruntam sprîncenele.

— Dacă găseşti suma prea mică, am o altă combinaţie. Dumneata îmi vinzi, o dată pentru totdeauna, toate drepturile pentru *Cea mai frumoasă noapte.* Renunţi la orice proprietate, materială sau morală, asupra acestei piese. Concernul nostru va putea să extragă din ea o dramă, o comedie muzicală, un film, un roman, orice. Mă gîndesc la un tînăr compozitor londonez care ar putea s-o transforme în operetă. Libretul l-ar face un poet american cu care am mai lucrat. Bineînţeles, semnătura dumitale nu va apărea. Trebuie să socoteşti această comedie ca un lucru pe care l-ai pierdut, pe care nu l-ai scris niciodată. îşi convine ?

— Depinde de preţ !

— Douăzeci şi cinci de mii de franci !

— *AU right* .' i-am răspuns prompt, ca nu cumva, discutînd, să-l indispun şi să strice tîrgul.

Nu mai era vreme de obiecţiuni, de mofturi. Nu mai găseam în mine nici un resort al rezistenţei.

— Urcăm să semnăm contractul şi să-ţi remit banii. Eu nu lucrez cu cecuri. E mai comod pentru amîndoi !

începeam să calc pe nori, pe scări de vis. Mă purtau leagăne de mătase. Fire de păianjen mă învăluiau, servindu-mi drept cel mai catifelat ascensor. Zburam cu aripi de dantelă. Eram, tot, numai dantele, dantele...

Mi-a trebuit o mare putere de dominaţie ca să nu-mi urlu bucuria. Mintea mea activa vertiginos, amestecat.

Trăiam o stranie concomitentă de amintiri şi de proiecte. In loc să apreciez, să fac socoteala imensei mele averi, **a** dezrobirii mele totale, prin cap îmi treceau toate privaţiunile indurate pîn-atunci : renunţarea la un fel de mîncare sau la o cafea, aşteptările în ploaie ale unui autobuz in care să fie liber un loc de clasa a doua — cinci parale economisite — curse făcute pe jos ca să nu cheltuiesc zece bani, toate meschinăriile impuse de grija zilei de mîine. Era o năvalnică procesiune de imagini, ca într-un suprem adio.

Pe cînd urcam scara, alături de providenţialul meu mecenate, trecutul învia, gigantic, ca să-mi evidenţieze, cu umbra lui colosală, aurora de purpură şi de aur spre care navigam.

„Voi cheltui cum am hotărît, în primul an, cei cinci mii de franci. Restul îi voi depune la o bancă. Voi avea, astfel, asiguraţi pentru o viaţă întreagă, o sută de franci lunar. Dacă nu voi reuşi să mă lansez în primul an de belşug, înseamnează că sînt un ratat. Unui ratat îi ajung trei franci pe zi !"

Obişnuit cu socotelile meticuloase, de fiecare clipă, nu-mi vedeam viitorul decît profilîndu-se mediocru.

Am semnat, fără să citesc, contractul prin care îmi abandonam în eternitate paternitatea *Celei mai frumoase nopţi.* Pe cît eram eu de preocupat de această tranzacţie, pe atît îi părea de legală partenerului meu, obişnuit cu asemenea contracte. îl simţeam absent, grăbit să ajungă la cazinou, să-şi scoată paguba ultimei săptămâni.

îşi puse în buzunarul smochingului un teanc de bancnote egal cu cel pe care mi-l înmînase mie.

— Nu risc decît douăzeci şi cinci de mii de franci pe noapte ! mă informă Amberg. Am metoda mea. Am impresia că astăzi voi avea noroc. Dac-ai veni şi dumneata să-ţi încerci norocul ? Ce zici ? S-ar putea să cunoaştem amîndoi, aievea... cea mai frumoasă noapte !

M-am cutremurat. Simţii fiori reci la rădăcina părului. Parcă mă împingea cineva la marginea unei prăpăstii. Mă cunosc. Pe cît sînt de calculat în starea mea normală, pe atît sînt de fantezist cind am cîţiva bani, neaşteptaţi, în buzunar. Demonul generozităţii, al risipei mă cutreieră.

Omul comprimat e pîndit de primejdia descătuşării, a revărsării. El sare de la o extremă la alta. Nu cunoaşte limita dintre meschinărie şi risipă. Dacă, pe deasupra, mai trăieşte euforia unei cupe de şampanie, îşi face de cap. Eu mă simţeam în acele clipe în pragul cataclismului, îmi dădeam seama că dacă mă las ispitit de vîrtejul care mă mîna spre masa de joc, nu mai puteam răspunde de mine. Ca o sirenă amăgitoare, Amberg îmi repetă invitaţia fascinantă. Ciudată insistenţă ! Ce urmăreşte omul acesta roşcat ? Urmăreşte oare să mă despoaie la cărţi de banii oferiţi ? Ca să prind curaj — mă văzuse palid, ezitînd, aproape tremurînd — americanul mă invită la bar, unde comandă două eocTcrail-uri pe bază de vin spumos. Am băut de trei ori şi nu mai ştiu ce s-a întîmplat cu mine. Atîta doar că, intrînd în sala cazinoului, am simţit răcoarea aerului marin care intra pe o fereastră deschisă şi un parfum puternic de femei decoltate. Hipnotizat, păşeam spre iremediabil. Am auzit ca un zornăit de aur vînturat, glasuri imperioase de crupieri şi n-am mai văzut şi n-am mai auzit nimic. Un abis negru, adînc, fără nici o incandescenţă, fără nici o licărire a conştiinţei a fost, pentru mine, acea noapte.

M-am trezit în pat, a doua zi, în apartamentul de la hotei „Astoria". Camera era întunecată, obloanele trase". O violentă durere de cap mă deşteptă dintr-un somn care pare să fi fost foarte lung şi foarte greu. Gura îmi era amară, membrele amorţite. Am aprins lumina. Mi-am văzut veşmintele aruncate în dezordine pe scaun. Am văzut fracul, plastronul mototolit. Am înţeles. Mi-am adus aminte de clipa cînd am intrat în sala de joc. Aveam douăzeci şi cinci de mii de franci în buzunar. Acum voi mai avea oare ou ce să-mi plătesc hotelul ?

Cine m-a pus să joc ? De ce n-am avut puterea să rezist acelui demon cu părul roşcat, care mă jefuise de opera mea capitală şi mă tîrîse în infernul cazinoului, ca să mă mai despoaie o dată ? De ce nu luasem primul tren, să plec spre Paris ? Unde era prudenţa mea, moştenită de la părinţii şi strămoşii mei aşezaţi, prudenţă pe care o practicasem, o perfecţionasem eu însumi în zece ani de luptă cu jungla marelui oraş ? Lucrurile acestea mai mult le simţeam decît le gîndeam. Aveam o ciudată

impresie că le gîndesc cu inima, cu degetele, eu părul, cu toată făptura mea materială, care, asemeni unui alambic, filtra cu intensitate senzaţii de prăbuşire în neant. Am încercat să mă scutur de această obsesie a dezastrului total.

Pe masă erau împrăştiaţi cîţiva napoleoni de aur, printre mai multe bancnote de cîteva sute de franci. Mi s-a luat o piatră de pe inimă. Am numărat febril. îmi mai rămîneau o mie de franci. Prea puţin faţă de suma pierdută, prea mult pentru omul care, în ajun, nu posedase decît mai puţin de o sută de franci. Să caut prin buzunare. Poate mai găsesc ceva. în buzunarele pantalonilor, nimic : conţinutul îl golisem pe masă înainte de a mă culca. Să caut în haină. Fracul era pus cu grijă pe speteaza scaunului. L-am luat. Era greu. Mi-am căutat portofelul. Era doldora cu bancnote, între două teancuri groase de hîrtii de cîte o mie. Două sute de mii. în portofel, alte şaptezeci de mii. Mă frecai la ochi. Stinsei şi aprinsei lumina de trei ori. La fiecare lumină nouă, banii erau tot acolo. M-am repezit în sala de baie, mi-am pus capul sub duşul rece. Gîndurile mi se limpezeau. Durerea de cap îmi trecuse. M-am reîntors în cameră, m-am uitat iarăşi pe masă. Nu se schimbase nimic. Comoara era la locul ei. Mă trezisem bine. Mi-era foame. Trebuie să fi fost tîrziu. Am sunat. S-a prezentat un valet surîzător, linguşitor.

— Domnul a făcut *la grasse matinee* (adică a zăbovit în pat).

Aş fi vrut să-1 întreb ce s-a întîmplat cu mine, la ce oră am venit acasă, dar m-am reţinut : nu trebuie introdusă domesticitatea în familiaritatea noastră, mai ales cînd posedăm respectabila sumă de două sute şaptezeci şi una de mii de franci. I-am cerut să-mi aducă dejunul matinal. S-a uitat din nou la mine, cu surîsul umil al omului care a înţeles gluma : era ora 5 după-masă.

Mi-a adus un ceai, o porţie de şuncă, două ouă moi şi o sticlă de apă minerală. N-aş fi putut suporta o picătură de vin. Eram intoxicat de atît alcool. M-am îmbrăcat încet, întrebîndu-mă dacă suma din buzunarul fracului îmi aparţine sau nu, dacă pot sau nu s-o administrez măcar în imaginaţie. Poate că banii erau ai lui Am-

berg, care mi-i încredinţase mie ca să nu fie tentat să-i joace. Imposibil ca eu să fi cîştigat atîta, fiindcă nu eram nebun să joc atît de îndrăzneţ. Aşa gîndeam precaut, în vreme ce, paralel, calculam ce venituri pot să-mi aducă, bine plasaţi, cei 270 000 de franci. Cu 20 000 mă puteam instala princiar. 250 000 de franci mi-ar fi produs o mie de franci pe lună, o viaţă întreagă, fără să mă ating de capital. Cincizeci de napoleoni, in patru săptămîni, însemnau un trai îmbelşugat, mai presus de orice visuri ale mele. Voiam, totuşi,, să mă asigur cui îi aparţineau în realitate acele teancuri de bancnote, ca să nu mă trezesc iar în fundul prăpastiei !

— Domnul Amberg s-a sculat ?

— De mult ! răspunse valetul. A luat şi dejunul. Părea foarte bine dispus. Mi-a spus să las pe domnul (domnul erau eu) să doarmă cît mai mult. Cînd s-o scula domnul, mi-a ordonat să-1 anunţ !

— Atunci, te rog spune-i domnului că m-am sculat, într-o jumătate de oră sînt în hol.

M-am ras, mi-am îmbrăcat modestul, unicul meu costum. Ce tristă înfăţişare de boem aveam sub acest veston lustruit, cu pantalonii în spirală, cu genunchii ieşiţi, bălăbănindu-se izolat, ca şi cum n-ar fi făcut parte din acelaşi corp de stofă ! Unde e armura strălucitoare a cavalerului de astă-noapte ? El să fie pare acest pauper intrus într-un decor de lux şi nepăsare ? Mi-era ruşine să mă arăt clienţilor şi domesticităţii hotelului în asemenea lamentabilă postură. Am coborît, totuşi.

Amberg mă aştepta în sala de jos, la o măsuţă unde lua ceaiul. Era îmbrăcat într-un costum alb, bine călcat, tot cu garoafă roşie la butonieră. Albul hainelor îi sublinia pistruile şi cărămiziul părului. Eram neliniştit. Să vedem, ce lovitură o să-mi dea ? Poate că-mi cere să-i restitui cei 271 000 de franci, încredinţaţi mie peste noapte ca să-i păstrez. Poate că mă va asocia în vreo afacere nouă a lui, propunîndu-mi să contribui şi eu, cu capitalul meu, la această întreprindere.

— Ce zici? mă interpelă omul de peste Atlantic. Aşa e c-a fost cea mai frumoasă noapte ?

Am surîs, am bîiguit ceva, intrat în defensivă. Un moment avui impresia că americanul se uită cu oarecare milă la hainele mele. Cred că m-am înşelat, după cum mă înşelasem şi asupra intenţiilor lui de rapacitate. Nu mi-a cerut nimic. Nu se ruinase la jocul de cărţi. Dimpotrivă. Peste ceea ce pierduse o săptămînă în şir, cîştigase şi el aproape cît mine.

— Cu cît pierzi mai mult, cu atît se apropie momentul cînd vei cîştiga. Aceasta nu însemnează, însă, că trebuie să mai jucăm. Sîntem în faza prudenţei. Să ne ţinem bine banii, să stăm o vreme liniştiţi. Eşti mai tînăr ca mine. Dă-mi voie să te sfătuiesc să te astîmperi. Ai un temperament prea tumultuos. Eşti prea darnic, risipeşti prea mult. Te încrezi prea mult în norocul dumitale. Atenţie !... Nu te-ai mirat că m-am ocupat de dumneata, de piesa dumitale, cînd puteam alege din alte zeci, mult mai reuşite ? Am să-ţi explic. Eu cunosc oamenii. Am văzut în dumneata predestinatul, îndrăzneţul, în faţa căruia sînt deschise toate porţile viitorului. N-ai nici un fel de meschinărie. Eşti grozav ! Ai spirit de aventurier în înţelesul cel bun al cuvîntului. îţi aduci noroc nu numai dumitale, dar şi altora. Nu m-am înşelat ! Uite, astă-noapte ai cîştigat o sumă colosală, eu la fel... Sîntem făcuţi să ne înţelegem, să lucrăm împreună, să biruim pămîntul !

M-am uitat la spate, să văd cu cine vorbeşte. Nu era nimeni. Eu şi nu altul era omul pe care Amberg îl lua drept un mare aventurier, aproape un descreierat. Nu ştia, bietul american, că-n momentul cînd el mă sfătuia să fiu mai puţin risipitor, eu eram frămîntat de gîndul că, dacă plecăm împreună spre Paris, va trebui să cumpăr, ca şi el, un bilet de clasa I, deşi aveam în buzunar tichetul de clasa a III-a, pe care-1 plătisem dus şi întors. Fricos ca iepurele, mă vedeam îmbrăcat în coama regală a unui leu temerar.

Ce i-o fi venit lui Amberg să mă considere un nabab risipitor, vom vedea numaidecît.

Pornirăm împreună, să respirăm aerul mării. Era un amurg superb pe valurile liniştite.

Noul meu prieten îmi povesti cu cîtă îndrăzneală şi luciditate jucasem în acea noapte, cît de generos fusesem cu toată lumea, cîtă vervă cheltuisem şi cum am ştiut să mă opresc la vreme.

— Dumneata ai stofă de mare jucător i Vei ajunge departe ! Nu vorbesc numai de ruletă sau *chemin-de-fer*. Vorbesc de întreaga dumitale carieră. Eşti un om de curaj. Vezi toate în mare ! împrăştii încredere în viaţă ! Optimism ! Porţi noroc !

Norocul meu îl ajutase şi pe el. Eram mulţumiţi amîndoi. Priveam peisajul şi pe cei care, asemeni nouă, se bucurau de soarele şi răcoarea înserării.

Dintr-un grup de tineri zgomotoşi, o blondă fermecătoare ne făcu semne prieteneşti cu mîna, strigînd :

— *Bonjour,* Aladin !

— O cunoşti ? Cine e ? l-am întrebat pe Roni.

— Nu — îmi răspunse el — n-o cunosc personal !

— Atunci cui i-a spus „*bonjour,* Aladin" ?

— Dumitale, cui altuia ? Nu-ţi aduci aminte ? E persoana căreia i-ai dat o mie de franci azi-noapte, la cazinou. A cîştigat cu ea zece mii ! Dumneata şi nu altul eşti Aladin cu lampa fermecată !

Nu-mi aduceam aminte.

„I-am dat eu o mie de franci ? mă întrebam nedumerit, contrariat. Se vede c-am fost nebun. Nebun, nu, dar beat. Numai la beţie se fac asemenea nebunii ! Dar bine, imbecilule, îmi continuam eu monologul interior. O mie de franci însemnează trei mii de feluri de mîncare pe care ţi le-ai refuzat de zece ani încoace ! însemnează o mie de cafele şi o mie de pahare de vin la care ai renunţat ! însemnează diferenţa la zece mii de bilete de metrou ! Te-ai înghesuit de zece mii de ori în vagoanele de clasa a doua, uitîndu-te cu jind la pielea roşie a fotoliilor din clasa-ntîi, unde era loc destul, unde călătoreau femei elegante, singure !"

în vreme ce Roni Amberg se extazia în faţa generozităţii mele, eu făceam calcule infame, regretînd ceea ce nu mai aveam, fără să mă mai gîndesc la comoara pe care o posedam.

271 000 de franci !...

De cînd eram stăpînul lor incontestabil, mi se părea că nu-i mai am. Mă prinsese o mare frică de sărăcie, frică pe care pîn-atunci n-o cunoscusem. Reduceam la jumătate cheltuielile din venitul meu lunar. Cu cinci sute

de franci aur se poate trăi la Paris împărăteşte. Cealaltă jumătate o voi adăuga capitalului. într-o zi am să mă însor. Vor veni copiii, vor trebui educaţi, înzestraţi. Trebuia să fiu un om în rîndul oamenilor, nu boemul menit destinului tragic al tuturor visătorilor cu capul în nori.

Intr-o noapte de desfrîu, în beţie şi joc de cărţi, acţionînd ca un somnambul, fiindcă nici acum nu-mi aduceam bine aminte, cîştigasem ceea ce n-aş fi agonisit într-o viaţă de muncă, de economii, de privaţiuni. Contrazisesem morala curentă. Ca şi cînd n-aş fi văzut vreodată afişul de propagandă al unei societăţi de temperanţă : un individ, în frac zdrenţăros, cu jobenul turtit, cu părul peste ochi, cu o figură tragică, ducînd un revolver la tîmplă, la poarta unui cazinou. Dedesubt : „Iată unde duc beţia şi jocul de cărţi".

Despre mine nu s-ar fi putut spune acelaşi lucru. Dimpotrivă. Băusem, jucasem cărţi şi ajunsesem rentier înainte de vreme. îmi atinsesem, la 30 de ani, ceea o alţii abia visează să împlinească la bătrîneţe. îmi voi trăi viaţa. N-am să mai scriu. E o meserie ticăloasă. îţi cere eforturi, aşteptări, umiliri, decepţii. N-am să mai muncesc. Existenţa mi-e asigurată. Păcat de cei o mie de franci pe care i-am azvîrlit, prosteşte, unei necunoscute !

— Omul generos — răspundea cu glas tare Roni Amberg speculaţiunilor mele interioare — e menit să-nvingă. Viaţa dumitale abia începe. Generozitatea este o formă a îndrăznelii. Oameni ca dumneata şi ca mine nu-şi pierd vremea măsurînd, cîntărind cîţiva gologani. Se aruncă în valuri ca marii înotători. Cînd am plecat din Galiţia, acum treizeci de ani, nu credea nimeni în viitorul meu. Aveam, încă de acasă, un suflet, un temperament american. Aveam planuri mari. M-am ruinat şi m-am refăcut de cîteva ori. Sînt în preajma unei mari lovituri. Profesiunea mea de agent teatral m-a pus în contact cu foarte multă lume, de tot felul, din tot felul de ţări şi de climate. Am acumulat o experienţă bogată. Nu mai vreau să lucrez pe seama altora. Vreau să fiu agentul meu propriu. Sînt in tratative să iau direcţia unei case de filme, a unei edituri de piese şi romane. Am colaboratori pretutindeni. în cîţiva ani vei auzi de mine. Vom mai lucra împreună. Dumneata porţi noroc !

„E nebun !" îmi spuneam în gînd.

Trebuie să fie cineva nebun ca să pornească într-o aventură, cînd are o situaţie excelentă, fără riscuri ! A fost nebun cînd mi-a dat 25 000 de franci pentru o piesă căzută, din care nu văd ce libretist, ce compozitor, ce regizor ar putea scoate ceva ! Din fericire, nebunia unora foloseşte altora, celor cu mintea întreagă.

Pe cînd, de-a lungul aleii paralele cu marea, naivul american perora, luîndu-mă drept un zănatic de tagma lui, privirea îmi fu atrasă de un băieţel de vreo 5-6 ani, îmbrăcat cu haine şi cu beretă de marinar nou-nouţe, care venea spre noi, trăgînd de mînă o femeie din popor !

— *Maman,* uite pe domnul acela! striga băieţelul, arătîndu-mă, smulgîndu-se din mîna maică-si, repezindu-se la mine şi îmbrăţişîndu-mi genunchii cu efuziune.

Femeia cea săracă se apropie şi ea de noi. Cu lacrimile în ochi, îmi spuse :

— Nu ştiu cum să vă mulţumesc, domnule ! De cînd jinduia, sărăcuţul, nişte haine de marinar !

Nu înţelegeam nimic. Cine ştie ce prostie mai făcusem ieşind dimineaţa din cazinou, cu buzunarele doldora ! Amnezie totală ! Caz unic de somnambulism !

Am bîiguit :

— O nimica toată, doamnă, o nimica toată !

Femeia şi copilul se depărtară, întorcînd mereu capul, cu un larg surîs de recunoştinţă, parcă n-ar mai fi vrut să se dezlipească de mine.

— Aladin ! îmi făcu, ameninţîndu-mă cu degetul, ştrengăreşte, companionul meu, care îmi admira, acum, şi discreţia, nu numai generozitatea.

Ca o culme a isprăvilor mele de peste noapte, mai veni şi altă întîlnire neaşteptată. Doi tineri se apropiară de noi, cu pălăriile la pămînt.

— Tocmai vă căutam, scumpe maestre ! îmi spuse unul dintre ei. (Maestrul eram eu.) Veneam la hotelul dumneavoastră să vă supun acest articol înainte de a-l trimite la ziar ! E interviul pe care vi l-am luat azi-dimineaţă !

Eram total năucit. Eu, maestru ? Eu, interviu ? Am fost eu în stare să vorbesc azi-dimineaţă cu doi gazetari ? Ce dracu le-am spus ?

Amberg era mai interesat ca mine. Vedea că are a face cu un tip excepţional.

Ne aşezarăm pe terasa unei cafenele. Roni comandă patru aperitive.

— Vă asigur, scumpe maestre, că nu cele cîteva bancnote pe care ni le-aţi oferit la cazinou, cînd ne-aţi văzut pierzînd ultimul franc, m-au îndemnat să scriu acest articol ! Nici nu ştiam în momentul acela cine sînteţi. Cînd am aflat că sînteţi ilustrul autor al *Celei mai frumoase nopţi,* am fost în culmea fericirii ! V-am pus întrebări, v-am ascultat, am notat şi-am scris pentru Le *Figaro litteraire* acest articol. Daţi-mi voie să vi-l citesc... Astă-seară pleacă spre Paris, duminică apare !

Şi tînărul confrate începu să citească. Pe măsură ce termina de citit o pagină, inima mi se umplea de îngîmfare, iar Amberg căsca ochii, plini de curiozitate şi de admiraţie.

E drept că în acel interviu opera şi importanţa mea erau exagerate, dar toate aveau un sîmbure de adevăr. Proiectele mele de viitor, părerile mele despre actualele tendinţe ale literaturii şi dramaturgiei, aprecierile mele asupra unor scriitori la modă erau redate cu fidelitate, dar cu o vervă, cu o adîneime, cu o strălucire pe care nu mi-o cunoşteam. Se prea poate ca, sub imperiul numeroaselor alcooluri ingurgitate în răstimp, geniul meu să fi găsit manifestări fosforescente. Dar nu e mai puţin adevărat că tînărul corespondent al lui *Figaro litteraire* îşi revărsase în articolul despre mine întreaga lui personalitate, talentul, propria lui vibraţie, găsind paradoxe şi sinteze de cea mai aleasă calitate.

Mă văzuse şi el in haină de gală, într-un frac spiritual, arborat, ca şi cel de stofă englezească, în noaptea excepţională, cînd înflorisem, asemeni plantei care îşi trăieşte ora de glorie la o sută de ani o dată. Sub acest aspect fabulos apărusem atît în ochii lui Amberg, cît şi ai redactorului sau al băieţelului pe care-l îmbrăeasem marinăreşte sau ai blondei care mă botezase Aladin. Probabil că şi personalul hotelului cunoscuse dărnicia mea, fiindcă vedeam în jurul meu numai surîsuri pînă la urechi şi spinări încovoiate. Toate acestea erau adre-

sate nu omului al cărui climat normal era mediocritatea, ci florii de *aloes,* cu ecloziunea seculară.

Am plecat împreună cu Amberg, providența mea, care mă socotea și el propria lui providență. N-am avut încotro și, cu inima sfîșiată, a trebuit să renunț la tichetul de clasa a treia și să cumpăr unul întreg, de-a întîia.

La Paris ne-am despărțit, promițîndu-ne colaborări viitoare.

El s-a ținut de vorbă, într-adevăr. în mai multe rînduri mi-a trimis telegrame, vestindu-mi întreprinderi formidabile, invitîndu-mă cînd la New York, cînd la Londra, cînd la Rio de Janeiro.

Eu găseam tot felul de motive să-1 amin. Nu mă vedeam avîntîndu-mă pe oceane, să-mi risc frumoasa sumă care-mi asigura o viață lungă și liniștită, să-mi risc, poate, viața însăși. Insistențele lui mi se păreau suspecte. O fi sărăcit și vrea să mă jefuiască. La ultima telegramă nici nu i-am mai răspuns. Să fie sănătos ! Să-și realizeze de unul singur noua și prodigioasa lui carieră. Ajunsesem să mă tem de el, să-1 urăsc. Mi se părea demonul meu cel rău. Dacă nu urmărea să mă fure, fantezist cum era, biciuit de nevrozele parvenirii, Amberg m-ar fi tîrît cu el în cine știe ce aventură prăpăstioasă. Mi-ar fi compromis pașnica existență pe care mi-o făurisem. N-aveam nevoie de alte averi. îmi ajungeau, peste măsură capitalul de azi, veniturile de mîine. Nici veleități literare nu mă mai cutreierau. îmi golisem sacul. Shakespeare însuși avut-a oare vreo veleitate literară ? Cînd și-a făcut suma, nu s-a retras la fermă, înainte de lIO de ani ? Așa și eu. Mi-am aranjat o pașnică viață de rentier. în fiecare duminică am să mă duc — și m-am dus, regulat, — să pescuiesc cu undița în Sena, în Marna, în fermecătoarele gîrle și lacuri ce înconjoară Parisul. Cheltuiam zece franci pe zi, ceea ce pentru un burlac e mai mult decît suficient. Șapte sute de franci din venitul meu lunar îi puneam deoparte. Am renunțat deocamdată să rnă instalez princiar. îmi ajungea odăița mea din Cartierul Latin. îmi era dragă. O înfrumusețau toate amintirile privațiunilor de odinioară. Am să mă mut într-un apartament spațios cînd mă voi însura. N-a trecut mult

și m-am însurat. M-am însurat cu fata băcanului de sub camera mea mobilată. Viitorul meu socru, care nu cunoștea decit pe boemul ce-i rămînea dator o cutie de sardele și i-o plătea regulat după cîteva zile, a rămas uimit, încîntat, cînd, în fața notarului care trata căsătoria, i-am arătat livretul cu o sumă atît de considerabilă pe numele meu.

Unica moștenitoare a onorabilului negociant mi-a adus o zestre echivalentă cu a mea, consemnată la o bancă serioasă. Cerul ne-a binecuvîntat cu un băiat și o fată. Zestrea pe care o vom da fetei va fi compensată de cea pe care o va lua băiatul. Tînăra mea soție nu e frumoasă, dar cîntă la pian, ceea ce satisface cu prisosință aspirațiile noastre de artă. Călătorim în fiecare vară fie în Bretania, fie în Elveția. Vreau să-mi cresc copiii ca un gentilom, să-i europenizez.

Moștenirea socrului meu, băcanul, le va asigura un viitor strălucit, vrednic de odraslele unui mare scriitor, care s-a oprit la timp, ca Shakespeare.

La Deauville, orașul perdițiunii și prosperității mele, nu i-am dus niciodată. Mi-era frică și rușine. Mă legau de el mai mult remușcările decît gratitudinea. Și acum mă simt înfiorat, umilit, spăimîntat la amintirea acelei scurte călătorii pe margini de abis.

Familia soției mele, soția mea însăși n-au aflat niciodată cum am ajuns bogat. Pentru ei sînt fiul unor provinciali înstăriți, moștenitorul unei mătuși bigote. Aceasta dă originilor și situației mele o demnitate, o distincție cu totul alta decît acelea pe care și le conferă profesiunea de scrib. Dealtfel, arătam și arăt numitei meserii disprețul superior al omului de lume, care, dacă ar fi vrut, ar fi putut oricînd să strălucească pe firmamentul literar : dovadă articolul din *Figaro litteraire,* acel exemplar care îngălbenea de ani întregi pe biroul meu și se zdrențuise în mîinile atîtor invitați. îl țineam pe masă, uitat acolo, ca din întîmplare. Mă scuturam de el ca de o greșeală, ca de-o ștrengărie a tinereții.

începeam să cred eu însumi în povestea mătușii bigote, care îmi lăsase moștenire 270 000 de franci; la gîndul provenienței lor reale, generații întregi de provinciali virtuoși protestau, prin mine, împotriva mea în-

sumi... Nu. Nu sînt beneficiarul unei mese verzi de cazinou ! Nu ! N-am fost şi nu voi fi boem niciodată ! Sînt un burghez cumsecade, urmaş al celor mai cumsecade burghezi. Literatura a fost un păcat al adolescenţei. Bine că m-am scuturat la vreme !

Bun părinte, şef de familie exemplar, am dat societăţii un băiat şi o fată, care, la rîndul lor, vor dărui, fiecare, patriei, o fată şi un băiat, meniţi să ducă mai departe un nume fără semnificaţie, desigur, dar onorabil.

Cît despre satisfacţiile mele de autor nerealizat, le gust anonim, clandestin, urmărind filmele şi operetele anglo-saxone, reprezentate la Paris... Mi se pare că nu e scenariu, nu e comedie muzicală, nu e vodevil in care să nu recunosc tipuri, momente, replici, scene întregi extrase din comedia mea *Cea mai frumoasă noapte,* pe oare, într-un moment de demenţă, am vîndut-o pe nimica toată, unui aventurier galiţiano-american, lui Roni Amberg, demonul meu cel rău.

CRIMA DIN PARCUL CENTRAL

Un foc de puşcă tras spre miezul nopţii în Parcul Central al unui orăşel din Oltenia a iscat nu numai o dramă, dar şi o profundă consternare în acea localitate muntoasă.

Victima, Costache Lotreanu, era un om înstărit şi stimat de toţi concetăţenii săi. Avocat, fost prefect al judeţului, fost parlamentar, fost primar, cădea rănit de moarte în cel mai paşnic oraş. Fusese la cinematograf şi se ducea spre casă însoţit de sora lui, Eulalia, o femeie de vreo 50 de ani, văduva unui bogătaş craiovean, Manole Dincă.

In vreme ce străbătea parcul sumbru, cineva îl ochise dintr-un boschet cu gloanţe de mistreţ. Rarii trecători ai acestei ore tîrzii, vardistul, un căpitan care venea şi el de la cinematograf, alergaseră în zadar pe urmele asasinului. Nu-1 văzuse nimeni.

— M-au omorît, cîinii ! e tot ce bietul om a putut să spună şi-şi dădu sufletul pe iarba grădinii, înainte de a-şi fi terminat sfaturile pe care tocmai i le dădea surorii sale, Eulalia.

— Dacă e atît de bolnav, n-ai încotro ! Nu poţi să faci altceva. Trebuie să-i trimiţi banii pe care ţi—i cere.

-— Dar i-am trimis destul. Băiatul ăsta e nesătul.

— Poate să fie aşa, dar venitul pe care i l-a lăsat Manole nu mai face două parale cu scăderea asta e leului. Nu-i ajunge. Ce i se cuvine n-ajunge unui om care trăieşte în străinătate.

Era vorba de Puiu, fiul dintr-o primă căsătorie a moşierului doljean, Manole Dincă, cumnatul defunctului boier Lotreanu.

Eulalia Lotreanu fusese a doua nevastă a lui Dincă. Prima lui soţie îi dăduse un băiat, Puiu, care se arătase a fi un stricat.

Trimis la Paris să-şi facă studiile, nu le terminase nici pînă azi, la vîrsta de 30 de ani. Manole murise fără să-l revadă, lăsînd ca moştenitoare universală pe Eulalia, care trebuia să-i trimită băiatului banii cu oare să trăiască pînă ce o închide şi ea ochii.

După moartea ei, toată averea va reveni băiatului. Pînă atunci, el se va fi cuminţit, ce dracu !

La început, 50 de napoleoni pe an erau o sumă frumoasă chiar pentru cel mai neobosit bătător al caldarîmului parizian. Dar cu vremea, moneda a început să-şi piardă forţa. Pe măsură ce leul slăbea, grîul pâmînturilor părinteşti se vindea mai scump, dar francii primiţi de Puiu îşi vedeau numărul din ce în ce mai scăzut.

în fiecare lună tînărul student neisprăvit de la Paris protesta prin scrisori şi cerea mamei sale vitrege o sumă din ce în ce mai mare. In plus, şi bani pentru călătorie : voia să vină in ţară şi să-şi aranjeze, o dată pentru totdeauna, situaţia materială. El găsea că era pe bună dreptate de neiertat ca fiul unic al unui bogat moşier doljean să tragă pe dracul de coadă. La urma urmei, averea era a lui şi el nu primea nici măcar a suta parte din venitul pământurilor, el care era, pe bună dreptate, stăpînul, iar văduva lui Manole Dincă nu-i trimitea nici măcar bani de călătorie.

— De ce să-i trimit bani de călătorie ? Ca să mi-l aduc pe cap la Craiova şi să mă facă de rîs cu scandalurile lui ? Eu mă port exact cum a dispus Manole prin testament.

Biata femeie nu putea să prevadă că leul va scădea în halul ăsta. Cînd s-a făcut testamentul, schimbul era unul şi acum e altul.

— La urma-urmei, e dreptul băiatului. Nu sînt banii noştri !

— Dragul meu Costache ! Să nu-ţi închipui că fac asta din zgîrcenie. N-aştept să moştenesc pămîntul, dar băiatul ăsta e un sac fără fund. Oricît de mari sume i s-ar trimite, nu o să-i ajungă niciodată. Pe cînd fiind în lipsă, s-ar ocupa, poate, de studii, ca să ajungă şi el un om.

— Treaba lui. La urma-urmei, nu e copilul tău. Nu l-am crescut noi. N-avem nici o obligaţie. Ce faci tu cu toate veniturile pămînturilor ?

— Adun pentru ai tăi, Costache !

— Copiii mei n-au nevoie de banii altora ! Am strîns eu destule averi pentru ei.

— Dragă frate ! Văd că nu ne-nţelegem ! Dar, la urma-urmei, ai să te convingi că tot eu am dreptate.

Bietul Costache n-a avut norocul să audă sfîrşitul acestei convorbiri fiindcă, la cîteva minute după aceea, deznodămîntul fatal se produse şi bietul om se rostogoli pe nisipul aleii, în strigătele, în urletele surorii sale.

Eulalia venise din Craiova, capitala banilor, ca să arate fratelui ei o scrisoare plină de ameninţări trimisă de Puiu Dincă dintr-un spital din Bruxelles. Cum ajunsese secătura aceasta la Bruxelles, ce ticăloşie putea să ascundă această călătorie în Belgia, boala lui Puiu, spitalul ? La toate acestea Eulalia nu putea să răspundă. Dealtfel, nu avea corespondenţă afectuoasă cu fiul fostului ei bărbat. Abia îl cunoştea. El otrăvise ultimii ani ai răposatului. Dacă Eulalia Dincă, născută Lotreanu, nu era o adevărată soacră, era în schimb o bună soră, o mătuşă ideală, foarte bogată. Ea nu avea moştenitori direcţi. Şi voia să lase prin testament dacă nu tot (fiindcă moştenitorul era Puiu Dincă) cel puţin tot ce ea însăşi ar fi adunat din uzufructul acestei mari averi.

Ea socotea pe copiii lui Costache Lotreanu nepoţii ei de sînge, adevărata ei familie.

Femeie atît de afectuoasă, care venea de la Craiova sau de la Bucureşti cu mîinile pline de daruri pentru Adelica şi Costel şi care aducea totdeauna cadouri preţioase fratelui şi cumnatei ei, Sybille, mătuşa Eulalia nu era, cu toate acestea, prea dorită, nu era primită cu multă plăcere în casa lui Costache. Ea fusese în pensiune la „Notre Dame de Sion" din Galaţi. Era foarte manierată, puţin cam ţeapănă, cu purtări de institutoare. Şi din toată persoana ei se degaja ceva profesoral, in-

suportabil. Cum te apropiai de ea şi deschidea gura să vorbească, îţi şi venea pofta să căşti. Avea o limbă care-i umplea gura, trecea dincolo de dinţi şi transforma vorbele ei într-un fel de rumegare bovină. Cînd o auzeai prima oară, îţi venea să rizi. Dar cînd o ascultai multă vreme, pofta de rîs pierea. Erai prins de un fel de mîncărime, un fel de furie, îţi simţeai nervii cum începeau să se răsucească şi nu doreai decît un singur lucru : să pleci cît mai degrabă, să nu mai asculţi, ca să nu începi tu însuţi să vorbeşti la fel, cu gura plină.

Crunta soartă în ironie a cuvintelor şi a lucrurilor voia ca pronumele ei, Eulalia, să nu însemne, după etimologia greacă, altceva decît „cea care vorbeşte bine". Cînd ţîşnea, simţeai că limba ei se răspîndeşte în fălci şi îi umflă guşa. Această infirmitate de care biata femeie nu era răspunzătoare mergea agravîndu-se.

Văduva lui Manole Dincă devenea din ce în ce mai iubitoare şi mai generoasă. Pe măsură ce copiii creşteau, cadourile se înmulţeau, aduse de tanti Eulalia. Cu toate acestea, ei o găseau din ce in ce mai insuportabilă şi evitau mîngîierile ei.

Cît despre cumnata ei, Sybille Lotreanu, soţie mai tînără a boierului Costache Lotreanu, leşina numai cînd auzea că Eulalia era să vină în vizită. O apuca atacul . de nervi şi se ascundea în dormitor. Bietul Costache făcea tot ce putea ca să împace pe toată lumea.

Pe Sybille şi copiii lor îi trata ca pe nişte ingraţi care nu meritau sacrificiul unei mătuşi atît de afectuoase, în acelaşi timp sfătuia pe Eulalia să-şi facă o operaţie imposibilă, căci pînă astăzi nu s^a auzit vorbind de o limbă ajustată de un chirurg, oricît ar fi fost el de abil.

Mătuşa Eulalia mai era şi antipatică, fiindcă atunci cînd copiii erau mici, nu le aducea ca jucării decît arme şi instrumente de muzică, ca tamburi, trompete, săbii de tinichea şi uniforme militare. Copiii îşi luau în serios rolul de eroi de la Plevna. Adelica făcea pe Osman-paşa, iar Costel, pe Valter Mărăcineanu. Costel o bătea mereu pe Adelica. Amîndoi scoteau ţipete înspăimintătoare şi cîntau cu trompetele, făceau să zăngăne săbiile, aruncau plesnitori. Natură delicată, biata

Sybille avea crize violente, care ajungeau la paroxism cînd cumnata ei venea s-o încurajeze, cu limba ei revărsată, aducînd calmul necesar unei educatoare şi o concepţie mai optimistă a vieţii.

Singura satisfacţie, singura răzbunare a Sybillei era în acele zile să vadă şi să-şi audă copiii bătîndu-şi joc de mătuşa lor. Ei o făceau cu perfidie ingrată şi crudă.

De fiecare dată cînd ea venea, ei se aşezau pe genunchii ei, o mîngîiau şi o întrebau cu drăgălăşenie :

— Cine ne-a adus jucării ? Tanti Eulalia. Cum te cheamă pe dumneata, tuşico ?

— Eulalia !

Ei o puneau să repete la infinit numele Eulalia, care, clin cauza celor două consoane, o obliga mai mult decît oricare alt cuvînt să-şi umfle limba şi să-şi ducă ridicolul la culme.

Mama rîdea pe la colţuri, ţinîndu-şi ochii în broderia la care lucra, in vreme ce copiii şedeau serioşi, ca să nu dea drumul rîsului. Rîdeau numai cînd mătuşa nu era de faţă. Ei repetau scena unul întrebînd şi celălalt răspunzînd, cu limba umflată. Era un mare haz la care şi mămica lua parte. Hazul înceta dintr-o dată cînd se vestea tăticul.

Mătuşa Eulalia mai era indezirabilă, nedorită şi pentru faptul că sosirea ei coincidea de obicei cu o catastrofă. Ba o ploaie violentă, ba dispariţia unui argat, ba căderea guvernului şi intrarea lui Costache în opoziţie, ba, în sfîrşit, scarlatina Adelicăi sau tuşea măgărească a lui Costel.

Una peste alta, tanti Eulalia era o femeie care nu dorea să facă decît bine şi care nu aducea, săraca, decît ghinioane. Ce ghinion mai mare putea fi într-adevăr decît moartea fulgerătoare a acestui om iubit de ai săi şi respectat de toată lumea ?

Acompaniindu-şi sora la cinematograf, bietul om căzuse victimă a eternului ghinion pe care văduva lui Manole Dincă îl purta cu ea.

Cine trăsese focul de puşcă şi-1 ucisese ?

Şi de ce făcuse asta ?

Costache Lotreanu n-avea şi nu putea să aibă inamici.

înmormântarea a fost grandioasă. Rar se văzuseră atîta lume, atîtea flori şi coroane. Erau coroanele familiei : „Soţului meu adorat" ; „Scumpului, neuitatului meu frate" ; „Scumpului meu tată" ; „Celui mai bun dintre părinţi".

Erau coroanele baroului, ale primăriei, ale prietenilor şi chiar ale inamicilor politici.

„Colegului exemplar" ; „Şefului venerat, Baroul îndurerat" ; „Părintelui oraşului, probitatea antică, primăria dezolată" ; „Marelui realizator, cetăţeanului Olteniei, judeţul recunoscător" ; „Şefului venerat" ; „Cavalerului imaculat, organizaţia partidului" ; „Adversarului loial, cetăţeanului integru, partidul advers".

„M-au omorît, cîinii !" era tot ce Lotreanu putuse să spună în ultimul tresalt al agoniei.

Cine să fi fost aceşti cîini de care pomenise ?

Nu puteau fi căutaţi decît în partidul inamic, printre politicienii care nu vedeau cu ochi buni în lista viitorilor deputaţi numele popularului fruntaş, care era ales chiar în opoziţie. Fără prezenţa lui printre candidaţii adverşi, guvernul era sigur că va lua toate locurile.

O telegramă venită din capitală ordona autorităţilor să-şi împingă ancheta mai ales de partea aceasta : pasiunea politică nu cunoaşte margini.

Ministerul Justiţiei recomanda subordonaţilor săi să ţină seama de faptul că juraţii puteau să se găsească în rangurile amicilor regimului.

„Justiţia trebuie să se ţină mai presus de consideraţii politice."

„Să se facă lumină cu orice preţ", ca vinovatul să fie găsit. Nu are importanţă de ce parte se găsea, în orice parte s-ar fi ascuns.

Iată un sacrificiu sublim din partea unui grup politic, al unui partid istoric, să ia asemenea măsuri împotriva propriei sale organizaţii. Era nevoie de un exemplu pentru toată ţara, de a arăta spiritul de dreptate, imparţialitate care anima pe guvernanţii capitalei.

Şi acest exemplu trebuia să vină în ajunul chiar al alegerilor generale în acelaşi oraş al Olteniei, celebru prin obstinaţiunea şi incoruptibilitatea conducătorilor săi.

Magistratul însărcinat cu anchetarea acestui caz senzaţional era un tânăr necunoscut, onest, cu o foarte mare ambiţie sau fantezie, care se apropia de al patruzecilea an de vîrstă şi nu înaintase în grad pînă acum. Colegii săi de promoţie erau procurori generali şi consilieri la Craiova şi chiar la Bucureşti, în vreme ce el, cu studii strălucite în străinătate şi înrudit cu multă lume influentă, rămăsese pe loc, în acel orăşel de munte. Poate că nu i se prezentase marea ocazie de a se releva. Poate că nici nu era prea zelos din fire. Căsca mereu, îi era somn. Micile pricini care îi treceau pe sub ochi de vreo cincisprezece ani nu contribuiseră nici ele să-i îrfierbînte imaginaţia, să-i stimuleze capacităţile.

Dacă n-ar fi avut un grefier destoinic, ar fi adormit pe fiecare dosar, ar fi lăsat baltă orice judecată.

Dar grefierul său era un tip dinamic, plin de temperament, care se considera într-o situaţie provizorie şi visa întraripate avansări din cotidianul provinciei.

Cunoştea marile procese din ţară şi de-aiurea, cauzele celebre, citea romane poliţiste, inventa complicaţii chiar acolo unde lucrurile erau simple şi clare ca „bună ziua" şi ca apa de izvor. Pentru el, crima din Parcul Central căzuse ca un dar al proniei cereşti. îşi freca mîinile şi abia-şi putea pune Mu bănuielilor şi presupunerilor.

Era momentul ca şeful său şi, odată cu el, el însuşi, grefierul, să cunoască laurii celebrităţii, ai avansării, ai permutării.

Asemeni unui pescar isteţ, care-şi aruncă năvoadele în mai multe ochiuri ale apei, numitul grefier ridică un plan multiplu, ca să prindă mai mulţi peşti dintr-o dată. Deschise ochii superiorului său asupra laturii politice a tragicului eveniment.

Diabolicul grefier văzuse clar.

Uşor-uşor, adevărul începea să iasă la lumină.

Se aflã, de pildă, că două zile înainte de asasinat, în biroul prefectului, în comisiunea răspunzătoare de succesul alegerilor, se pusese la cale aproape un complot împotriva primejdiosului şef al opoziţiei, Costache Lotreanu.

— Dacă nu se astîmpără, îl curăţ ! strigase un nepot al prefectului.

O percheziţie la acest nepot, care candida întîia oară şi ţinea cu orice chip să se aleagă deputat, aduse descoperirea unei arme de vânătoare ale cărei cartuşe erau încărcate cu alice de mistreţ, identice cu cele care ciuruiseră trupul fostului primar.

Tînărul candidat la deputăţie, deşi rudă cu ispravnicul, fu arestat. Mare emoţie chiar în presa bucureşteană. Gluma începea să se îngroaşe. Prefectul încercă pe toate căile să-şi salveze partizanul-nepot, dar justiţia locală refuză să se supună administraţiei.

Prestigiul magistrului-anchetator crescu vertiginos. Şeful administraţiei judeţene recurse la adevăr. Era prea gravă acuzarea, ca să se mai păstreze un legămînt de onoare. Acest adevăr nu trebuia cunoscut, dar acum nu-l mai puteau ascunde. Ispravnicul vorbi. Lovitură de teatru. Taina se răspîndi, oricîtă discreţie ceruse el judecătorilor. Justiţia n-are nimic de ascuns, nu trebuie să menajeze pe nimeni !

Presupusul asasin fu pus în libertate : se dovedi că n-aveau nici un interes, nici el, nici ceilalţi candidaţi, să suprime pe Costache Lotreanu, întrucît alegerea întregii liste guvernamentale era asigurată în ajun, prefectul făcuse pace cu răposatul, de faţă fiind însuşi nepotul împricinat.

Conducătorul opoziţiei urma să-şi retragă lista în ultimul moment. Textul manifestului, scris şi semnat de Costache Lotreanu, era în mîna prefectului, care-l păstra pentru ceasul oportun. O abdicare în toată regula ! Fiorul unei mari decepţii trecu în rândurile opoziţiei. Cum, frate ? Conul Costache ii trădase ? Şeful pe care-l urmau orbeşte, omul ireproşabil, modelul de corectitudine se vînduse guvernului ? Nu le venea să creadă, deşi cunoşteau scrisul şi stilul manifestului, care predica sfîrşitul urii, al dezbinărilor politice.

„Vremurile sînt grele şi nu mai trebuie neînţelegeri între fiii aceleiaşi patrii. Strîns uniţi în jurul tronului, sub faldurile tricolorului, să uităm tot ce ne-a despărţit pînă azi şi să ne punem pe muncă, de care astăzi are nevoie ţara", îşi încheia Costache Lotreanu proclamaţia către popor.

Acest apel la tot ce era mai nobil în sufletul alegătorilor era sublim, desigur — comentau partizanii de-ţf tunetului — dar în numele patriotismului se pot cere ^.ericînd, altora, renunţări şi sacrificii personale ! E foarte Comod ! Dar pe ce preţ, în urmărirea cărui folos per-"1 ional ai făcut sublimul gest, stimate şefule ? Pe cine-ai •£ întrebat ?

Ce lăgătură poate fi între patrie, tron şi tricolor şi ....Intre nişte banale alegeri pentru Cameră şi Senat ?

Sîntem români cu toţii. Ne iubim ţara. Candidînd la deputăţie, nu cerem decît să dăm o nouă dovadă a acestei iubiri pentru patrie. Şi apoi, dacă răposatul se pomenise, din senin, susţinător al tronului şi fanatic al drapelului, dacă primise revelaţia mistică, n-avea decît Să supună comitetului această bunavestire. I-ar fi discutat fiecare oportunitatea, ar fi hotărît fiecare pinâ la ce punct exaltarea patriotică a şefului putea găsi ecou favorabil în inima celorlalţi solicitatori ai sufragiului universal, mai puţin sublimi în idealismul lor.

Trebuia consultată şi opinia membrilor comitetului executiv. Trebuia pus la încercare zelul fiecăruia şi măsura în care este dispus fiecare să-şi servească naţiunea şi dinastia, renunţînd la un eventual mandat. Şi, mă rog, pînă la ce punct, cutare contracandidat, monopolizator al devotamentului faţă de aceste sacrosancte instituţii, era mai patriot decît candidaţii opoziţiei ? Cine le eliberase lor acest certificat suprem ?

Ceea ce făcuse, ceea ce încercase să facă în ultimul moment conu Costache, şeful, depozitarul unui întreg partid, era, din punctul de vedere al interesului general, un mare act istoric. Dar în ceea ce privea partidul însuşi şi pe fiecare candidat în parte, lovitura lui Lotreanu constituia o abdicare fără pereche, o trădare, o dezerţiune ruşinoasă, o ruşinoasă vînzare.

Bineînţeles, comentariile puteau fi şi pro şi contra, elocventele puteau să se dezlănţuiască pe fiecare baricadă, dar, în orice caz, piedestalul pe care şi-l ridicase vreme de patru decenii Catonele localităţii se prăbuşea cu vuiet de cataractă.

Gestul sublim nu putea ascunde decît o vulgară tranzacţie. Partizanii fierbeau. Lucrurile nu se puteau

opri aici. Trebuia aflat prețul vînzării, trebuiau identificați cei treizeci de arginți.

O dureroasă surpriză le era rezervată. Noua descoperire făcu să se clatine şi reputația de soț neprihănit a omului asasinat.

Se află, bunăoară, că acest model de virtute, acest exemplar şef de familie îşi trădase partidul ca să obțină, prin mijlocirea prefectului, anumite avantaje urbanistice pentru o frumoasă doamnă din localitate. Avea această văduvioară cam trecută o vastă grădină de zarzări în spatele casei : terenul urma să fie cumpărat de primărie ca să taie prin el strada Tudor Vladimirescu. Or, această stradă a eroului gorjean era proiectată la marginea urbei ! Iată că era acum mutată tocmai în centru, acolo unde providența sădise livada cu zarzări a nostimei văduvioare !... Fără îndoială, Tudor Vladimirescu nu putea fi trimis la c periferie : merita să-şi aibă ulița lui între cele două principale artere ale tîrgului, bulevardul Independentei ş; lunga stradă Mihai Bravu, dar ce amestec avea umbra răzvrătitului de acum o sută de ani în combinațiile electorale ale prezentului ? O afacere ca oricare alta, o ruşinoasă tranzacție : primăria era să plătească bani grei protejatei lui conu Costache, omul atît de abil, care, într-un oraş de provincie unde se ştiau toate, reuşise să-şi ascundă ani îndelungați această legătură vinovată.

Odată aflată scamatoria cu strada Tudor Vladimirescu, cu zarzării văduvei şi cu amorul ilegitim al neprihănitului şef de familie, oamenii justiției se repeziră ca nişte prepelicari în căutarea vînatului. Drama politică devenea o dramă pasională.

Severitatea şi fantezia anchetatorilor duseră la surprinzătoare descoperiri. îndoliata văduvă Sybille, fire delicată, hipersensibilă, nu părea să ignore legătura defunctului cu fericita posesoare a numitei livezi.

Surâsul crispat de amărăciune, sarcastica scrîşnire de dinți cu care văduva Lotreanu află prețul vînzării îngândurară pe judecătorul de instrucție.

Bănuieli demonice cutreierau pe grefier, care, printr-un magnetism devenit cronic, transmitea şefului sugestiile sale. Aceste fluide preschimbau pe magistrat

dintr-un funcționar somnoros, apatic, într-un uliu de perspicacitate şi de îndrăzneală.

Din mai multe interogatorii luate văduvei, subtilul legist trase concluzia că această distinsă, palidă şi suavă persoană nu era străină de asasinat. Mai veniră şi informațiile edificatoare, culese de la slugi, de la cîțiva intimi ai casei.

Sybille Lotreanu fusese înşelată, umilită ani întregi, tăcuse, răbdase, se îmbolnăvise de nervi, căutind să ascundă lumii ruşinea. Drama surdă a adulterului clocotea de mult şi izbucnea abia acum. Acum se scrisese deznodămîntul. Fuseseră explicații violente în acea casă, amenințări de ruptură, de divorț, împăcări efemere, apoi hotărîri disperate.

Judecătorul aştepta o dovadă precisă, incontestabilă, ca să-şi aresteze clienta.

Cunoscând animozitatea dintre cele două cumnate, el le confruntă, provocînd scăpărări de cremene, lumini în beznă.

Sybille strigă Eulaliei, care ancă nu-şi revenise în fire după o săptămînă de la înmormântare :

— Dacă nu-l luai la cinematograf, bietul om trăia şi acum !

Femeia care, din pricina unei limbi anormale, părea mereu că rumegă, înghițise multe vexațiuni din partea ingratei sale cumnate şi nu ripostase ani întregi ca să nu-l supere pe Costache.

Acum, dezrobită de scumpa teroare a fratelui defunct, replică prompt şi perfid, aruncând priviri insinuante, acuzatoare judelui de instrucție.

— E foarte comod să dai vina pe alții, cînd vina, poate, e numai a ta !

Omul justiției măsură cu ochi de vultur pe cele două protagoniste şi-n mintea lui iscoditoare se făcu deplină auroră.

Insinuarea văduvei Dincă nu căzuse pe pămînt sterp. Ea încolțea, dădea spic, spicul se încărca cu boabe, vertiginos, ca-n poveste.

Grefierul încerca şi el aceeaşi înflorire interioară şi încuraja pe şef în continuarea investigațiilor.

Gelozia mai făcuse o victimă. Gelozia mai născocise o răzbunare demonică.

Numai o femeie rafinată putea proceda cu atîta iscusință : profitând de pasiunea luptei electorale, pusese un argat-complice să tragă în soțul infidel, în opozantul periculos, tocmai în preajma alegerilor.

Cum era firesc, nu puteau fi acuzați de această crimă decît oamenii stăpînirii. Dealtfel, aşa s-a şi întâmplat. Cei dintâi căzură în cursă magistrații, apoi ministrul de la Bucureşti, tot guvernul.

Din fericire, mai există judecători în provincie. Mai există şi grefieri cu lecturi bogate şi cu imaginația revelatoare ! Cei din orăşelul oltean erau acum pe calea cea bună. Strîngeau în logică de cleşte pe vinovată, o duceau halucinant în prăpastia mărturisirilor totale.

— Vă numiți Sybille Lotreanu, născută Otteteleşeanu, etatea patruzeci şi patru de ani, locuiți în acest oraş.

— Desigur, domnule judecător... ce mă mai tot întrebi ? Doar ne cunoaştem de mult... am jucat pocher de atîtea ori !...

— Doamnă ! în exercițiul funcțiunii mele, nu permit nici o familiaritate. Vă rog să-mi răspundeți scurt şi precis la toate întrebările.

— Mă rog...

— Cunoaşteți legăturile dintre defunctul dumneavoastră soț şi doamna în chestie ?

— Mă jenează să vă răspund...

— Unde e jenă nu e plăcere ! deveni, la rîndul său, familiar, magistratul, traducînd un adagiu francez. Apoi, redevenind serios : E în interesul dumneavoastră să-mi spuneți adevărul, şi tot adevărul, ca să înlăturăm prezumția de asasinat care planează asupra capului dumneavoastră. Cunoşteați această legătură ?

îndoliata văduvă îşi plecă fruntea.

— Da... De doisprezece ani... Dar n-am vrut s-o dau în vileag pentru prestigiul meu, al lui Costache, al familiei, al oraşului...

— Erați în vizită cu doamna în chestie ?

— N-aveam încotro. Trebuia să dau aparența unei prietenii cu mine acestei ruşinoase legături.

— Ce sentimente nutreați față de doamna în chestie ?

— O detestam !

— V-ați gîndit vreodată s-o suprimați ?

— Pe ea, nu !

— Atunci pe el ! sări grefierul, roşu şi fericit, ca într-un acces de nebunie.

Apoi, dîndu-şi seama că şi-a depăşit atribuțiile de simplu transcriptor al întrebărilor şi răspunsurilor unei anchete, îşi vîrî din nou nasul în procesul-verbal pe care îl redacta.

— V-ați gîndit — continuă judecătorul foarte calm, ca şi cum inspirația i-ar fi aparținut — v-ați gîndit vreodată să vă răzbunați, asasinîndu-vă soțul ?

— Numai o dată ! De ani întregi nu mă gîndeam decît să-1 trimit pe lumea cealaltă ! Mai ales noaptea nu puteam să dorm, îl auzeam sforăind... îl vedeam cum sforăie cu gura căscată... Mă gîndeam îa vîrsta lui şi a mea... La tinerețea mea sacrificată lîngă el... îmi aduceam aminte de măgăria pe care mi-a făcut-o la bătrînețe... mă gîndeam să-i dau una-n cap şi să isprăvim odată...

— La ce mijloc de suprimare reflectați ?

— Uneori să pun mîna pe topor... alteori să-1 strîng de gît... alteori mă gîndeam să-I otrăvesc... de cele mai multe ori să trag în el cu puşca de vânătoare... să pun un argat să tragă !

— Atunci recunoaşteți că l-ați împuşcat în Parcul Central ? se grăbi să conchidă judecătorul de instrucție.

— Dumneata se vede c-ai înnebunit ? îi replică, foarte liniştită, ca şi cum l-ar fi prins cu o cacialma la pocher, doamna Sybille Lotreanu, văduva Catonelui urbei.

— Nu vă permit asemenea limbaj ! sări, muşcat de şarpe, magistratul, care, imediat, ordonă grefierului să nu treacă în interogatoriu această ofensatoare apostrofă a acuzatei.

Apoi, găsindu-se într-o surescitare nervoasă care l-ar fi împiedicat să continue interogatoriul, ridică şedința, urmînd să afle pe alte căi un adevăr care dealtminterea sărea în ochi...

Extenuată de atîtea întrebări, simţindu-se culpabilă în conştiinţa ei de a fi dorit nu o dată moartea ipocritului tovarăş de viaţă, de a fi imaginat numeroase sisteme de a-l suprima, dar pe care nu încercase să le pună în practică, văduva Lotreanu găsi, totuşi, forţa necesară de a-şi striga nevinovăţia, mai ales că cercetările făcute printre oamenii de casă, presupuşi complici ai stăpînei, nu aduseseră nici un rezultat.

Fiecare avea un alibi. Nici unul nu fusese văzut de curînd mînuind o puşcă de vînătoare, fiecare, în noaptea crimei, se afla la el acasă sau maximum în bodega respectivă.

La un moment dat, hărţuită de întrebări, extenuată de confruntări, exasperată de abilităţile satanice ale judecătorului, acuzata izbucni :

— în definitiv, lăsaţi-mă în pace ! Nu mai pot ! Nu mai pot ! Dacă vreţi să căutaţi pe ucigaş în casa asta, n-aveţi decît să cercetaţi ! Poate că mai sînt şi alţii care îi doreau moartea ! Şi încă mai mult decît mine ! Eu nici nu era să-l moştenesc, nici nu l-am moştenit !

Doamna Lotreanu tăcu enigmatic şi expresiv.

Drama lua o întorsătură nouă.

Extenuaţi şi ei de atîtea inutile interogatorii, negăsind nici un fel de dovadă precisă împotriva îndoliatei femei, magistraţii erau hotărîţi să abandoneze această pistă, mai ales că în oraş lumea începea să murmure împotriva absurdei acuzaţii, a inchizitorialelor torturi sufleteşti la care era supusă biata Lotreanca în chiar primele şi dureroasele zile ale văduviei.

Ajungea pata aruncată pe o viaţă întreagă de om public a răposatului. Se năruise toată reputaţia lui de politician integru, de gospodar ireproşabil. Nu trebuia să mai fie lovit, postum, şi în viaţa lui privată, în cariera lui de soţ ideal. Nu trebuia tratată ca o asasină sărmana făptură care îşi îndurase calvarul casnic cu o îngerească resemnare !

Cu un suspin de uşurare şi cu un zîmbet de satisfacţie primiră oamenii legii revelatoarea destăinuire :

— Vinovatul nu e departe !

Schimbînd tonul, cerîndu-şi scuze, consolînd-o, mă-gulind-o, ei voiau să afle de la fosta acuzată la cine făcuse aluzie, indicînd, vag, pe cei mai apropiaţi ai casei.

— La cine crezi c-a făcut aluzie asasina ? întrebă, absent, domnul judecător.

Grefierul atît aştepta. Juristul din el, unit cu detectivul care nu-i abandona, un moment, făptura spirituală **şi** lua, în interiorul acestei făpturi, proporţii exagerate, **se** precipita în debitarea unor reflexii îndrăzneţe, care îi frigeau creierii şi limba de cîteva zile.

în sfîrşit, le dădea drumul, se răcorea.

— *Cui prodest ?* întrebă el pe un ton care, prin deformaţie profesională, devenea un interogatoriu luat şefului însuşi. „Cui foloseşte ?" iată întrebarea care, după milenii de legislaţii, trebuie să ne-o punem cu asiduitate în faţa oricărui asasinat misterios. „Cine a avut interes să ucidă şi ce fel de interes ?" Cine altul decît cel grăbit să beneficieze de bogăţiile rămase ? Or, de cîteva zile asistăm la neînţelegerile privitoare la moştenirea Lotreanu. Cei doi copii ai defunctului, fiul şi fiica — în speţă ginerele dispărutului — îşi smulg cu ferocitate, cu insulte, cu ameninţări, fîşii din averea considerabilă a mortului. Lotreanu s-a stins pe negîndite, fără să lase testament. Şi iată acum o familie, care părea unită, mulţumită, respectabilă — prototipul familiei burgheze — iat-o sfîşiată de uri intestine, de lăcomii, de josnicii sufleteşti. în vreme ce un magistrat e plătit cu cîteva mizerabile mii de lei pe lună, în faţa lui se perindă procese de sute de milioane şi de miliarde. De un gest al lui depinde prosperitatea unuia sau a celuilalt dintre competitori. Cum am putea avea, în asemenea condiţii, o magistratură incoruptibilă ?

Grefierul începea să bată cîmpii. Dar şeful său, terorizat de ideea că va trebui să ancheteze un nou concetăţean suspicionat de fantezia capricioasă a subalternului şi colaboratorului său, îl lăsă să divagheze în toată plenitudinea.

De ce-i era frică, însă, nu scăpă.

— Domnul judecător cunoaşte pe avocatul Tomiţâ Stănoiu ?

— Desigur. Doar nu trăiesc în Şanghai !

— Cunoaşteţi şi împrejurările în care s-a însurat cu fata lui Lotreanu ?

— Da. Decanul l-a remarcat ca pe un tînăr capabil, l-a protejat, l-a luat secretar.

— Aşa !... Contactul zilnic cu familia patronului, în speţă cu domnişoara, a făcut ca domnişoara să se îndrăgostească de secretar şi să-l ia de bărbat împotriva voinţei părinţilor. Animozitatea ţine de la nuntă... Nu bănuiţi nimic ? Eu nu-mi permit nici o acuzaţie, nici măcar o insinuare. Vă las pe dumneavoastră să trageţi concluziile !

Şi grefierul intră într-un mutism de sfinx egiptean.

Justiţia oficială, nu subsidiarii ei, trebuia să afle, să decidă. Oraşul începea să uite crima, ca să se pasioneze de noua dramă din familia Lotreanu : cearta pentru moştenire dintre cei doi fraţi adoraţi, Costel şi Adelica, bunii copii de odinioară, care se sfîşiau acum ca nişte şacali, sfişiind prada.

în faţa averii de împărţit, orice afecţiune de sînge pierise. Parcă n-ar fi fost niciodată frate şi soră. Adelica era de partea soţului ei Tomiţă, mai îndîrjită, mai feroce decît fusese însuşi avocatul, care intrase în raza de observaţie criminologică a grefierului. Adăugaţi la această indecentă revărsare a egoismului, a cupidităţii familiale, protestele văduvei, Sybille Lotreanu, care-şi apără cu bravură de leoaică fiecare mobilă, fiecare ţol revendicat de ingratitudinea filială („E din zestrea mea, nu mi-a cumpărat Costache !"), şi veţi avea o palidă icoană a luptei pentru averea multregretatului părinte al urbei.

în acest iureş de revendicări şi delaţiuni nu trebuia pierdut firul asasinatului.

După lungi şi complicate sondaje în viaţa intimă a Lotrenilor, domnii de la tribunal aflară că defunctul nu prea fusese generos la recenta nuntă a fiicei sale Adela.

Se purtase, cum spunea ofiţerul stării civile, ca un calic de ultima speţă, ca un cîrpaci.

Toată lumea ştia, de ani întregi, că partea hărăzită de conu Costache adoratei sale copile o putea rîvni şi un marchiz. Acum, iată, se afla că nu-i dăduse un ban.

Ginerele, un fruntaş recent al baroului, băiat de ţărani. îndrăzneţ la bară, dar timid în viaţa de toate

Silele, nu vorbise conului Costache niciodată despre Zestrea viitoarei soţii, nu ridicase nici o pretenţie. Ca Orice om de jos, stigmatizat de casta boierească prin cuvîntul „mezalianţă", el trebuia să se mulţumească, să se considere onorat şi răsplătit îndeajuns printr-o asemenea înrudire. Cum să mai pretindă şi act dotai !

Aştepta să cuvînteze mărinimia însăşi, obligaţia firească a socrului. Dar pretextând, abia acum, că Tomiţă Stănoiu nu era ginerele dorit de el — el ar fi visat o încuscrire aristocratică — conu Costache schimba mereu vorba cînd trecea prin văzduh cuvîntul fatidic : zestrea. Bieţii copii se luaseră din dragoste, fireşte, dar dragostea, singură, nu ridică palate.

Singurele daruri tinerii însurăţei le primiseră tot de la nesuferita mătuşă Eulalia. Perspectiva dotei se irosea ca primăvara floarea de liliac. Odăiţele de flăcău ale lui Tomiţă erau prea puţine şi prea sărăcăcioase ca să adăpostească odrasla unui cogeamite boier.

Cîteva săptămîni scrîşnise din dinţi şi-şi muşcase limba ginerele. Cum socrul n-arăta nici un gînd părintesc, ba încă făcea tot el pe supăratul, Tomiţă Stănoiu începu să ridice glasul, să ameninţe. Toată lumea îi dădea dreptate. Adelica era şi dînsa decepţionată de bunul şi dragul ei tată, pe care-l socotise darnic şi drept ca pe Dumnezeu. în cea mai însemnată zi a vieţii ei, acest tată se purtase atît de vitreg, semănase ura şi sărăcia în tînăra ei căsnicie !

în dimineaţa asasinatului, Tomiţă Stănoiu congestionat de furie, spusese unor colegi la tribunal :

— Să nu-şi bată joc domnul ăsta de mine ! Nu merge aşa ! Dacă sînt ţăran şi nu-i conveneam, nu trebuia nici să mă ia secretar, nici să mă facă ginere ! Am mai dat noi o dată foc conacelor !

Mai mulţi martori confirmară ieşirea violentă, cuvintele ameninţătoare ale mirelui dezamăgit. Nu mai încăpea îndoială.

Cine avea interesul să ucidă ? Cine era să profite, în primul rînd, de moartea bogătaşului ? Vorba grefierului : *Cui prodest ?*

O jumătate din marea avere a lui Costache Lotreanu era să intre în posesiunea fiului de ţăran, arivistul fără

scrupule, care nu o dată se lăudase că va avea cea mai frumoasă casă şi automobilul cel mai luxos din oraş.

Aşa tunau şi fulgerau unii colegi de birou, invidioşi, şi unele rude pe care această mezalianţă le indignase.

Socoteau aceste rude că se putea găsi oricind în rîndurile lor un ginere vrednic de vechea şi bogata familie a Lotrenilor.

Justiţia era luminată... Inutil să mai bătătorească alte căi !

Pe simple prezumţii, însă, nu putea fi arestat un fruntaş al baroului, un băiat cu multe merite, un fiu al judeţului şi încă un fiu de ţăran. Trebuiau adunate, cu discreţie, toate dovezile împotriva lui.

Chemat, în chip foarte politicos, să dea unele informaţii, Toma Stănoiu explică fiecare oră petrecută în ziua crimei, şi nici una din informaţiile lui nu fu contrazisă.

în momentul cînd un necunoscut îi împuşca socrul, el se afla acasă, cu tînăra-i soţie, în modesta lui locuinţă de holtei, gata să se culce, după ce făcuseră muzică clasică din gură şi pian. Mărturiseau şi vecinii, care văzuseră lumină pînă la miezul nopţii, mărturisea şi o pereche de îndrăgostiţi care pe o bancă se delectase ascultînd diferitele romanţe executate cu mult sentiment şi brio de către noii căsătoriţi.

Schubert şi Paolo Tosti avuseseră partea leului în acea divină noapte muzicală. Muzica însă şi nopţile serafice nu exclud planurile infernale.

— Să persistăm în cercetări ! insistă grefierul.

— Mai bine s-o lăsăm baltă ! replică magistratul-şef.

Cum cu Tomiţă Stănoiu nu era de glumit, reprezentanţii justiţiei nu numai că nu-l arestară, dar încetară orice urmărire împotriva unui om care, nedreptăţit de propriul său socru, nu trebuia să mai îndure şi prigoana societăţii constituite.

Notiţele ridicate de judecător sub inspiraţia diabolică a grefierului le însoţeau comentarii care nu erau străine de psihologie şi chiar de filosofie.

Era vorba acolo de „complexul de inferioritate" al lui Tomiţă Stănoiu, om din popor, care sărea de la o extremă la alta. Timid din pricina originii sale, violent prin explozia unor sentimente refulate, un om ca el era menit sau mediocrităţii sau marilor aventuri.

(Pînă la ce punct acest „complex de inferioritate" l_a ajutat pe Tomiţă Stănoiu să ajungă, după cîţiva ani, secretar general de minister şi apoi ministru, este o chestiune la care judecătorul de instrucţie, plus grefierul său perspicace sînt mai îndreptăţiţi decît noi să răspundă.)

Cert este că, deocamdată, ginerele lui conu Costache Lotreanu fu lăsat în pace.

Criminalul trebuia căutat aiurea.

Cucerit de fazele palpitante ale anchetei, grefierul împărtăşi, în şoaptă, la urechea domnului jude, revelaţia supremă : fiul victimei, tînărul Costel Lotreanu, n-ar putea fi străin de acest asasinat. La el nu se gîndise nimeni. Costel Lotreanu era un băiat care cheltuia mult, împrumutîndu-se la cămătari. Nu făcuse mare scofală în viaţă. Tatăl său nu-l prea răsfăţa, şi nici el nu se arătase un fiu afară din cale de respectuos faţă de autorul zilelor sale. Nu spusese el o dată : „Conu Costache nu e aşa de bun şi de onest cum îl crede lumea !" ?

Numai un fiu denaturat putea vorbi aşa, iar un asemenea fiu avea interesul ca bogatul său părinte să treacă în lumea drepţilor, ca să-i toace mai repede moştenirea.

Noul bănuit nu era un exemplar de cuminţenie, sîrguinţă şi de iubire filială. N-a vărsat lacrimi amare la progribania defunctului, doliul său fiind mîngîiat, înfăşurat în baia călduţă, reconfortantă a perspectivelor averii de mîine. Providenţa a făcut şi ca o nenorocire să nu vină niciodată singură : ea soseşte însoţită de anumite compensaţii consolatoare, de multe ori mai importante decît nenorocirea însăşi.

Repede ca fulgerul a germinat în mintea grefierului ideea că asasinul nu e altul decît Costel.

— Tînărul acesta trebuie luat repede. N-a învăţat carte. Nu e un intelectual. E un sportiv. Sportivilor să ne adresăm brusc ! Boxer la boxer !

Magistratul convocă pe fericitul demimoştenitor şi, în prezenţa grefierului, îi repezi un pumn sub falcă — e vorba de o ofensivă morală, de o lovitură simbolică.

— Din cercetările noastre, tinere, am dedus că singurul vinovat de moartea tragică a stimatului părinte al oraşului nu eşti decît dumneata !

— Aiurea! răspunse, flegmatic, presupusul asasin.

— Cine altul ar fi avut interes ca el să dispară ? Cui îi foloseşte, se întreabă adagiul latin, cine profită de moartea unui om bogat decît urmaşii săi ?

— Bancuri ! continuă tînărul sportiv, al cărui vocabular era pe cît de recent, pe atît de enigmatic.

Acest vocabular descurajă total pe jude. însuşi grefierul era ameţit de replica sportivului, care nici măcar nu schiţă o apărare, ci lansa cîte o exotică expresie bucureşteană, al cărei sens n-ajunsese încă sub dealurile patriarhalului orăşel de munte.

Atît şi nimic mai mult. Poftim de trage vreo concluzie !

Junele n-avea nimic pe conştiinţă, de aceea nu putea lua decît în glumă solemnitatea sacerdoţilor din templul dreptăţii.

I-au dat drumul după ce se convinseră că specimenul dormea buştean, la el acasă, în momentul cînd se consuma atentatul. Un om nu poate dormi dus cînd se petrece un fapt atît de grav, pus la cale de el însuşi. Versiunea cu argatul-complice cădea de la sine : mai fusese vînturată o dată, cînd reflectorul bănuielilor se fixase asupra văduvei Lotreanu. Nu, acest Costel nu era un criminal predestinat.

— Dealtfel, individul e prea redus ca să fie capabil de o acţiune atît de complicată ! opina grefierul.

Iar judele filosofa :

— Cînd arunci proiectorul suspiciunii pe un individ, o familie, o societate, toate josniciile ies la suprafaţă scăldate în lumină, iar bruma de virtute se-ascunde în umbră. N-ar fi momentul să mai lăsăm în plata Domnului casa Lotrenilor ?

O lăsară, într-adevăr, în pace, această zbuciumată casă.

Lucrurile îşi luau mersul firesc. încetul cu încetul **şi** reputaţia răposatului se restabilea, scuturată de zgura ce-o acoperise în timpul anchetei revelatoare. în defi**nitiv,** nu e drept ca două-trei rătăciri să se răsfrângă Şatît de reprobabil în viaţa unui om, a unei vieţi întregi. Poate că boierul Costache Lotreanu greşise în ultimii **săi** ani, dar mai bine de patru decenii fusese un necontestat stilp al societăţii. De ce să vedem numai putregaiul care, către final, rosese temelia acestui stîlp ? De ce să răscolim mocirla care atîtea şi atîtea anotimpuri fusese heleşteul cu flori de nufăr ? Poate că lucrurile nu se petrecuseră tocmai aşa, poate că omul, dac-ar fi trăit, s-ar fi explicat, s-ar fi apărat. Nouă ne place să judecăm numai din punctul nostru de vedere. Trebuie ascultată **şi** cealaltă pledoarie. Dar morţii nu pot vorbi. Mortul nu putea să se justifice de ce n-a dat Adelicăi zestrea cuvenită, de ce, la un moment greu al opoziţiei pe care o prezida, se dăduse cu guvernul, de ce a socotit că era mai nimerit ca strada Tudor Vladimirescu să treacă prin livada cu zarzări a unei nostime văduvioare şi de ce nu dădea lui Costel banii necesari ţigărilor, pocherului şi plimbărilor prin stadioanele capitalei. întrebărilor misterioase ale vieţii noi vrem să le dăm răspunsuri lucide şi pătrunzătoare. Nu e just.

Dacă din existenţa fiecăruia dintre noi am sta să alegem trei-patru fapte socotite infamante şi le-am prezenta în goliciunea, în cruzimea lor, fără circumstanţe atenuante, care dintre noi ar scăpa de spînzurătoare ?

*

Cam acestea erau reflexiile pe care şi le făcea omul dreptăţii. Cît despre grefier, intrase în pămînt. Căuta lecturi noi de romane poliţiste, voia să-şi descopere un maestru. Ceva mai puţin demodat decît Sherlock Holmes.

Sătul de atîtea lovituri de teatru, domnul jude îşi dădea abia acum seama că, în vreme ce apărătorii societăţii îşi pierdeau vremea cu cercetări absurde, adevăratul asasin avusese tot răgazul să se ascundă, să şteargă orice urmă, să înlăture orice bănuială. Dorinţa de a descoperi pe vinovat şi de a cîştiga celebritatea şi avansarea era temperată în inima integrului magistrat de teamă să nu

se compromită, să nu devină ridicol prin alunecări pe piste greşite, prin arestări arbitrare.

Încetul cu încetul, afacerea îşi pierdea din interes. Alte evenimente solicitau atenţia populară.

Un proverb sîrbesc spune : *Sfaco ciudo za tri dana,* adică „Toată minunea ţine trei zile".

Tot ce e ciudat, neobişnuit, excepţional nu poate dura la infinit. Aşa şi cu senzaţia stîrnită de crima din Parcul Central. Nu era cel dintîi asasinat al cărui autor rămîne necunoscut. Perspicacitatea juzilor anchetatori nu merge totdeauna acolo unde trebuie. Nici unul n-a identificat, nici măcar n-a bănuit mîna care curmase firul unei vieţi, nici ce rost avea acel foc de puşcă tras la miezul nopţii, într-un oraş atît de liniştit, unde patimile oamenilor n-ajung niciodată la paroxismul provocator de cataclisme. Nici justiţia oamenilor, nici justiţia imanentă nu pedepsesc totdeauna pe răufăcători. N-ar fi exclus ca acum, după atîţia ani de la acea noapte fatală, criminalul să trăiască bogat şi fericit la Paris, cu sau fără remuşcările de rigoare, dacă cumva s-a pedepsit el singur. Vom vedea aceasta la sfîrşitul povestirii noastre. „Dar asta e altă poveste !" ar putea obiecta poetul. Nu e nimic. S-auzim şi această a doua poveste, ca s-o lămurim pe cea dintîi.

Ca să lămurim misterul din Parcul Central, sîntem datori să continuăm ceea ce am început în primele pagini, adică să cercetăm cazul lui Puiu, băiatul din prima căsătorie a lui Manole Dincă.

Acest copil unic al bogatului moşier doljean fusese îndrumat spre Paris să înveţe carte, să iasă avocat, s-ajungă prefect, deputat şi chiar ministru, după uzul vremii.

Manole Dincă îi trimitea mulţi bani, ca să nu ducă băiatul nici o lipsă. îi recomandase să nu stea în Cartierul Latin, unde trăiau studenţii cu resurse modeste, ci „peste apă", adică în jurul Operei, unde să vină în contact cu o lume mai distinsă şi să-nveţe bunele maniere, absolut necesare unui **tînăr** menit să ajungă fie în politica **in**ternă, fie **în diplomaţie.**

Dar Puiu nu avea astfel de ambiţii. Fecior de bani-gata, nu-şi dădea osteneala să se ducă la cursuri, nu voia sâ-şi bată capul cu paragrafele codului şi cu toate tertipurile cărţilor de Drept. Se ştia moştenitorul unic al unei averi imense : viaţa este dată omului ca să fie trăită. Prin a-şi trăi viaţa el înţelegea să stea toată ziua în tavernele şi cafenelele de pe bulevardul Saint-Mich'el, pline de tineri compatrioţi, în mijlocul cărora se simţea atît de bine, darnic şi protector.

La început, ca să facă plăcere bătrînului, închinase un apartament cochet mobilat lîngă Parcul Monceau, într-un cartier elegant. Dar i se urî repede departe de prieteni şi se mută în Rue de Vaugirard, lîngă muzeul Cluny. Se îmbrăca după ultima modă, juca la curse, făcea parte din trei cluburi, unde cîştiga şi pierdea cu o graţie desăvârşită.

întreţinea metrese luxoase, plătea mese abundente, făcea chefuri in Hale, se ducea la Nisa, la Deauville şi nu visa decît să transpună pe un plan şi mai înalt, mai fastuos, „frumuseţea vieţii". Pentru aceasta, nu-i ajungeau banii trimişi de Manole Dincă. Bătrînul era zgîrcit... „Auzi !... Numai o sută de napoleoni pe lună !"

Puiu avea impresia că e furat. Veniturile bătrînului, deci ale lui, erau de o sută de ori mai mari decît ceea ce primea, anual, studentul fără studii de la Paris.

S-ar fi dus la Craiova să se explice eu boier Manole, dar nu prea avea curaj, fiindcă ceea ce-i trimitea acesta întrecea înzecit bursele celor mai înstăriţi colegi. Făcea pe supăratul şi şedea la Paris cu anii, aşteptînd să-nchidă ochii conu Manole şi să-1 moştenească.

Din nefericire pentru el, a închis ochii maică-sa, buna coană Leontina, care-i trimitea şi dînsa bani pe deasupra, fără ştirea moşierului.

Puiu Dincă pretextă o răceală gravă, ca să nu se ducă-n ţară pentru înmormîntare.

îşi ceru telegrafic averea personală a răposatei şi se puse s-o toace, făcînd pe prinţul, cum trăiseră pe vremuri nişte boieri români care „speriaseră Parisul".

Fiecare tînăr rîvneşte ceva în viaţă, vrea să urce cît mai sus, să se întreacă pe sine însuşi, să întreacă pe alţii. Nici unul nu se mulţumeşte cu ceea ce i-a hărăzit

Providența. Fericiții studenți care puteau învăța la Paris, în vreme ce alții își rodeau coatele pe băncile universității de la Iași sau de la București, erau împărțiți pe felurite categorii, începînd ou cei ce primeau șaizeci de franci pe lună și rîvneau o sută, cei care aveau o sută și rîvneau trei sute și cei care, avînd de la trei sute de franci pe lună în sus, sufereau mai mult decît toți, fiindcă această bogăție le înlesnea viața de lux în centrul Parisului : în contact cu alți români sau străini mai avuți decît ei, își dădeau seama de nimicnicia lor față de bogăția celorlalți și sufereau că nu pot fi la fel de eleganți și de risipitori.

Idealul și idolul lui Puiu Dincă era un alt român, Radu Filipescu, moștenitorul unei averi fabuloase, un bărbat de vreo 45 de ani, despre care se spunea că întreținea mai multe actrițe și dansatoare, cărora le punea la dispoziție bani, apartamente luxoase, bijutierii și echipajele cele mai luxoase care scînteiau în razele amurgului pe Champs-Elysees și-n Bois-de-Boulogne.

Acest Radu Filipescu era știut că închiriază cealaltă jumătate de etaj a hotelului din Place Vendome, unde trăgea de obicei moștenitorul tronului englez, și ducea aceeași viață cu el, întrecîndu-l însă în bacșișuri și-n mondenități.

în vreme ce colegii de studii ai lui Puiu Dincă năzuiau să ajungă, la ei în țară, oameni cu vază, profesori, savanți sau conducători de stat, feciorul milionarului oltean n-avea alt vis decît să se vorbească de el ca despre al doilea Radu Filipescu.

Voia să aibă metrese celebre, să facă scrimă și dușuri în fiecare zi, să taie bănci în cluburile selecte, să devină arbitru al eleganței vestimentare și al chestiunilor de onoare — neînțelegeri la jocuri de cărți, dueluri cavalerești pentru o femeie.

Prin moartea mamei sale, frumoasa moștenire îi împlini, vreme de un an, visul cel mai înalt, prilejul de a egala, dacă nu a întrece, renumele compatriotului său ruinat. Radu Filipescu îi servea acum de mentor, inițiindu-l în misterele vieții pariziene, făcîndu-i cunoștințe în distinsa lume cosmopolită, purtîndu-l pe la cei mai buni croitori, în culisele teatrelor și învățîndu-l ce vin

«trebuie băut la cutare fel de mîncare și ce cadou-surpriză trebuie pus sub șervetul fiecărui invitat sau invitate.

Printre apucăturile de mare senior pe care le învățase de la prințul Radu, Puiu Dincă făcea destul de des, inai ales cînd mai era cineva cu el în trăsură, gestul final, plata birjarului.

Prețul cursei varia între doi și patru franci.

Nobilul pasager întindea omului de pe capră un napoleon de aur, îl ruga să păstreze restul și-l saluta respectuos, spunîndu-i :

„Merci, mon ami !"

Apoi se depărta cu mare distincție, spre nedumerirea încintată a vizitiului, care, din zăpăceală, n-apuca nici măcar să mulțumească generosului client și să-l salute cu jobenul alb de celuloid, cu un reverențios :

„Merci, mon prince \"

îl mai învățase Radu Filipescu să mulțumească el tuturor celor cărora le oferea cîte ceva. Urmașul boierilor Filipești îl împărtășise cu o evanghelie întreagă a bunelor maniere. Emulul le aplica riguros, la fiecare ocazie, excepție făcînd în anumite împrejurări, de pildă în cabaretele din Montmartre, cînd se îmbăta și se lua la bătaie cu vreun chelner ireverențios sau cu vreun argentinian temperamental ca și el. Cea mai aleasă educație nu poate stăvili străbunele porniri !

Maestrul de ceremonii al lui Puiu Dincă era un profesor de mare clasă, așa că moștenirea Leontinei, din al cărei venit ar fi putut trăi o familie întreagă cîteva vieți, se topi în douăsprezece luni.

Dacă prințul de Galles n-a vizitat Parisul în acel an, nici lui Puiu Dincă nu-i fu dat să împartă cu el etajul hotelului din Place Vendome. în schimb, urmînd sfatul lui Radu Filipescu, prinț sărăcit și perfect gentilom, feciorul moșierului craiovean închirie palatul de pe Avenue des Champs-Elysees al faimoasei Faiva, unde începu să ofere festinuri scumpe unei amestecături de parizieni, francezi sau străini, de toate obîrșiile și de toate îndeletnicirile. Craioveanul nostru își întocmai și legăturile feminine de rigoare. O dansatoare de la „Folies-Bergeres" urmă unei noi angajate a Comediei Franceze, apoi metresa îmbătrînită a unui rege detronat, înlocuită la rîndul

ei cu o călăreață de circ, creolă. Nopți la masa verde. Cai de curse. Martor la dueluri. Şedinţe de cocaină. Fluvii de şampanie la „Abaye-de-Theleme". Ce mai putea rîvni un tînăr oltean ca să ducă mai departe, cu glorie, tradiția părinților şi boierilor moldo-valahi, care, de mai bine de o sută de ani, furnizau cei mai generoşi clienţi cabareturilor, croitorilor, giuvaergiilor, jofcey-lor şi de-mimondenelor Parisului ?

Vestea isprăvilor lui Puiu ajunse şi-n ţară. Taică-său, Manole, primea felicitări, unele admirative, alte ironice, pe seama purtării odraslei sale în *high-ltfe-u* Occidentului.

Altceva ar fi vrut bietul om şi altceva ieşise din cel menit să ducă mai departe numele şi averea doljenilor Dincă.

Acuma, uite, îi cerea din nou parale. Nu-i trimise, nici măcar nu-i răspunse la scrisori. începură să-i vină reclamații de la creditorii lui Puiu. Nu le răspunse.

Dar interveni Legația României.

Erau adrese drastice, amenințătoare. Cu mare greu — îi scria ministrul, craiovean şi el — împiedicase autoritățile franceze să nu-i fie arestat băiatul pentru nedelicateți care frizau escrocheria şi falsul. Nu numai numele bogatului doljean, dar însuşi renumele ţării era în joc.

Speriat, Manole Dincă plăti. Veştile de la Paris îi agravară boala de inimă. N-avea lîngă el o ființă devotată, care să-1 îngrijească. Trecuse de 60 de ani. Rude binevoitoare îl sfătuiră să-şi clădească un nou cămin. Ceea ce şi făcu.

Se însura cu Eulalia Lotreanu, o prietenă a casei, femeie bogată şi ea, care îngrijise cu atîta devotament pe biata lui Leontina şi urma să-1 îngrijească şi pe el cînd i-o vor lua razna şuruburile cordului.

Poate adevărate, poate scornite, numai aşa, de prieteni, ca să-i ocrotească boala de inimă, noutățile de la Paris spuneau că mințile băiatului începeau să se limpezească. Trezit din nebunia moştenirii tocate, fără bani, dîndu-şi seama că viața e făcută pentru altceva decît pentru a fi trăită în desfrîu, el se hotărî să vină-n ţară, fie pentru a rămîne pe lîngă boier Manole, să-1 ajute la administrarea averii, fie pentru a-1 convinge pe acelaşi

boier Manole să-1 mai lase o vreme la Paris, trimiţîndu-i **nu** mai mult decît îi trimitea, lunar, la început. Iată-1 ;• **pe** fiul risipitor în ţară, la casa părinţilor. Dar nu se gîndi nimeni să taie vițelul cel mai gras.

Puiu Dincă îşi făcuse socotelile fără să se gîndească la noua orînduire a vieții tatălui său, care avea acum un bun sfătuitor şi ajutor în noua doamnă Dincă, născută Eulalia Lotreanu. O singură dată n-a putut vorbi Puiu cu conu Manole fără ca să nu fie de faţă mama lui vitregă, a cărei severitate era agravată de felul ei de a vorbi cu gura plină, deşi nedumeritul parizian n-o vedea ducînd nimic la gură.

Urmaşa Leontinei vorbea de averea familiei Dincă parcă ar fi adunat-o ea, ca şi cînd a ei era de cînd lumea.

— Aici nu prea ai ce face, fiindcă avem administratori, logofeți, peste tot. Mai sînt şi eu pe-aici. în interestul dumitale, Puiule dragă, trebuie să te-ntorci la Paris, să-ți urmezi studiile ! rumegă Eulalia această inoportună litanie.

— Cu cea mai mare plăcere ! răspunse Puiu, modest. Dați-mi cît mi-ați dat întîi... Acum m-am învăţat cu viața, cu economiile... M-am săturat de chefuri. Vreau să-mi văd de carte...

— Foarte bine ! îi răspunse Manole.

— Dar e prea mult, adăugă Eulalia. Cu jumătate din cît primeai la început, o poţi duce împărăteşte... Nici un student n-are atîta...

— Fie şi jumătate ! se învoi Puiu, grăbit să se reîntoarcă în Cartierul Latin, unde nu mai avea nici o datorie şi unde o generaţie nouă de studenţi români l-ar fi proclamat şef şi iniţiator în viaţa metropolei.

Manole îi dădu, fără ştirea Eulaîiei, un fişic de aur, in afară de cei 50 de napoleoni pe care urma să-i trimită lunar. Băiatul a plecat cu cele mai bune intenţii.

Dar socoteala din tîrg nu se potriveşte cu cea de-acasă. în loc să se apuce de învăţătură, s-a pus din nou pe viaţă, care e aşa de dulce la Paris cînd ai bani. E păcat să-ţi pierzi vremea cu nasul în cărţi...

Anii tinereţii nu se mai întorc. Ce nevoie avea el de licenţe, cînd era să moştenească atîtea moşii... Le-ar fi

arendat şi, din veniturile lor, ar fi trăit ca un adevărat senior in oraşul-lumină.

Lunile şi anii treceau în mediocritate. Dar toate au un capăt. Chiar îngrijirile Eulaliei !

Conu Manole porni pe urma coanei Leontina, acolo unde nu-i nici întristare, nici suspin, ci viaţă fără de sfîrşit. Puiu plecă spre ţară cu cel mai fulger dintre trenuri.

Testamentul fu o dureroasă surpriză.

Eulalia era instituită legatară universală.

Din uzufructul averii, ea trebuia să verse nu atîţia napoleoni-aur, ci atîţia lei lunar unicului moştenitor, lui Puiu Dincă. în ziua cînd băiatul îşi va fi luat licenţa, testamentul prevedea că suma va fi dublată, iar la doctorat, împătrită. Acest venit i-ar fi permis să-şi exercite avocatura în linii mari, să ia numai procese importante, să nu se irosească în fleacuri nedemne de un boier-jurisconsult.

Dar această grijă părintească de viitorul copilului şi perspectiva de a fi bogat devenind doctor în Drept nu stimulau în inima lui Puiu rîvna de a se pune pe studii serioase. Era, poate, prea tîrziu. încercă el să bată pragurile universităţii, dar fără folos. Generaţii noi îl ajungeau din urmă. începu iar să facă datorii, îşi pierdu creditul.

începu să-şi schimbe locuinţele, să ocolească magazinele furnizorilor, să ducă o viaţă de om urmărit, ocolit, hărţuit, neluat în seamă de noua studenţime. Leul scădea vertiginos, iar Eulalia nu înţelegea să-i dea echivalentul în franci francezi. Se ţinea strict de litera testamentului. Lei de-ai noştri româneşti, nu franci şi ludovici.

în zadar îi trimitea Puiu scrisori patetice, arătîndu-i situaţia reală, dovedindu-i că faţă de urcarea preţului produselor moşiei lui i s-ar cuveni atîta pe an, nu cît îi trimitea ea.

Eulalia se încăpăţâna, îi răspunde în scrisori lungi, spunîndu-i că nu poate schimba dispoziţiile testamentului, îl sfătuia să urmeze ultima dorinţă, dorinţa de totdeauna a răposatului, adică să devină un om întreg, vrednic să poarte numele Dincă. Apoi vom vedea ce clauze, ce surprize plăcute mai ascunde testamentul.

Puiu se gîndea să se repeadă pînă-n ţară, să-şi constrîngă mama vitregă, să-i facă proces la nevoie, eventual s-o i *V,* terorizeze, ameninţînd-o cu suprimarea dacă nu înţelegea -,eu binele. Dar bietul băiat nu-i ajungea nici de drum, : într-atît scăzuse leul.

îşi aduse aminte că avea un prieten, român, la Bruxelles, pe care, în zilele lui bune, îl împrumutase cu o sumă importantă. Mulţumită acelor bani încă nerestituiţi, acel tînăr român îşi făcuse o frumoasă situaţie în capitala Belgiei, unde, în calitate de agent comercial al ţării, avea numeroase şi utile relaţii şi învîrtea afaceri pe cont propriu.

Puiu se va duce la Bruxelles, îşi va pretinde drepturile. Omul pe care-1 îndatorase nu putea să-1 refuze, îi scrise. Prietenul din Belgia nu numai că-1 pofti acolo, dar îl rugă să se folosească de automobilul său, care tocmai se afla la Paris.

Puiu plecă spre nord, trecînd graniţa franceză şi, în momentul în care urma să intre dintr-un drum îngust pe autostrada principală, un camion duduind nebuneşte pe această autostradă veni spre ei, ii dete peste cap. Maşina sfărîmată, şoferul ucis. Puiu Dincă se trezi la spital. Legat, bandajat, se uita-n tavanul alb. Pereţii albi, rufăria albă, infirmiera în alb. Ginduri negre.

„Cine m-a adus pe mine in halul ăsta ?" se întreba el în orele lungi de singurătate.

Şi răspunsul nu era decît imaginea acelei femei de departe, care intrase în viaţa tatălui său, luînd locul mamei sale moarte. O străină. O străină care era acum stăpîna averii şi vieţii lui.

Dacă acea femeie binevoia, Puiu Dincă putea trăi ca un om în rîndul oamenilor, dacă nu, treaba lui dacă *va* ajunge cerşetor pe drumuri sau cum era acum, bolnav, rănit, într-un spital, printre străini, şi mîine poate un infirm, nevoit să-şi cîştige amara pîine zilnică pe la uşile oamenilor, calicind.

Dar cine-i dădea dreptul acelei femei să se poarte aşa cu el ? îl născuse ? îl crescuse ? îi jertfise ceva ?

Cu ce drept stăpînea această Eulalie Lotreanu marea avere a Dinculeştilor, din care el, adevăratul moştenitor,

adevăratul stăpîn, nu se înfrupta decît cu un blid de linte din cînd în cînd ?

Pe măsură ce-şi depăna gîndurile, în imobilitatea patului, Puiu simţea creseînd în el un sentiment pe care nu-l cunoscuse pîn-atunci : ura. Creştea, caldă, învăpăiată, această ură şi se împletea cu gîndul morţii, cu gîndul asasinatului. Dac-ar avea-o la îndemînă, ar ucide-o ! Fără milă. Fără nici o mustrare de cuget. Dînsa, oare, nu-l ucidea încetul cu încetul, o moarte prelungită, o sărăcie şi o înjosire care vor spori cu fiecare nouă zi ?

Amintiri din epoca lui de splendoare se amestecau cu aceste triste însăilări de gînduri cenuşii. Adio, cupe de şampanie, umeri goi de femei pudrate şi parfumate, în lumina policandrelor, valeţi în uniformă, care se plecau ceremonios cînd cobora pe covorul roşu al scărilor de marmură, adio, echipaje care îl aşteptau la scară, surîsuri umilite şi recunoscătoare ale celor miluiţi cu cîţiva napoleoni. Fiindcă Puiu Dincă fusese bun şi darnic şi acuma nu era nimeni darnic cu el. Ba da. Acel prieten român, care-i oferise automobilul ca s-ajungă la Bruxelles. Venea să-l vadă în fiecare dimineaţă. Se oferise să-i plătească toate cheltuielile sanatoriului, să-i înapoieze, cu mari dobînzi, suma îmrumutată, care-i purtase noroc, să-l împrumute, la rîndul lui, cu oricîţi bani ar mai avea nevoie.

Purtarea omenoasă a acestui prieten punea într-o lumină şi mai mohorîtă neomenoasa purtare a mamei sale vitrege. Dac-ar fi putut să umble, s-alerge, să primească impresii noi din afară, poate că aceste frămîntări ale sufleutlui său s-ar fi scurs, nu l-ar mai fi otrăvit cum îl otrăveau acum, cînd inima lui nu mai putea rostogoli alt sînge decît cel înveninat de ură, cînd ochii săi se oboseau pînă la orbire de albul uniform care-l împresura şi-i exaspera nervii.

Din fericire, rănile primite pe urma accidentului de automobil nu erau prea grave. în două săptămîni va putea părăsi spitalul, vindecat.

— Aş vrea să mă odihnesc o vreme într-un sanatoriu, pentru nervi, undeva în mijlocul unei păduri, se spovedi el, într-o dimineaţă, prietenului său şi infirmierei...

Această dorinţă, însă, era mincinoasă. Puiu Dincă Îşi făcuse toate socotelile, şi cum vedea că altă scăpare nu e, hotărîse să plece cu primul tren spre ţară, necunoscut, neştiut de nimeni, şi să-şi omoare mama vitregă. ' Pur şi simplu s-o omoare. La scrisorile şi telegramele • pe care le trimisese de pe patul de suferinţă, cerînd ajutor bănesc, nu primise, din partea Eulaliei, nici un fel de răspuns. Fiindcă n-avea ce face şi mîna dreaptă îi era liberă, el mai redacta o serie de scrisori, care trebuiau să plece din trei în trei zile la Craiova, în lipsa lui. Rugă pe infirmieră să ie pună la cutie la data însemnată pe fiecare plic, întovun colţ, cu creionul.

— Am s-o bombardez mereu pe mama — nu spunea că e mamă vitregă — pînă mi-o trimite bani. Cînd va vedea, mereu, în plic, numele spitalului de unde-i scriu, poate că se va îndura... Am să stau la sanatoriul pe care mi l-ai indicat vreo două săptămîni... Păstrează-mi, te rog corespondenţa şi banii !... recomandase el surorii de caritate eu o zi înainte de-a pleca.

Avea paşaport în regulă, cu vizele pentru ţară luate la Paris, o lună înainte. Toată lumea, inclusiv văduva de la Craiova şi logofeţii ei, îl ştiau într-un spital din Belgia : scrisorile care vor porni din trei în trei zile vor atesta prezenţa lui la Bruxelles. Nu-i va trece nimănui prin cap că văduva conului Manole fusese ucisă de fiul acestuia. Nu-l va recunoaşte nimeni, fiindcă barba pe care nu şi-o mai răsese din ziua accidentului îi schima cu totul fizionomia, mai ales că era încărunţită.

Slăbit, palid, nu se recunoştea el singur în oglindă, îşi luă rămas bun de la prietenul său îndatoritor, de la doctor, de la infirmieră, spunîndu-le că pleacă la Bruges, oraşul liniştit al canalelor, despre care citise atîtea. Dădu o raită pe bulevardele largi ale Buxellesului, intră în mai multe prăvălii. îşi cumpără o puşcă de vînătoare, o marcă germană, din cele pe care le folosează şi boierii din Oltenia. Apoi o porni spre ţară, hotărît, oricît îi bătea inima, oricît îi spunea cugetul că se pregăteşte pentru o faptă cumplită.

Tot ce era păcat în el, ură şi răutate şi cruzime, tot ce fusese îndîrjire în părinţii săi, în străbunii, în învăţăturile, în pildele rele pe care le văzuse în jurul său

se aduna acuma, ca un val de puroi, în inima lui Puiu, care nu mai era o inimă, ci un buboi negru şi otrăvit. Iar mintea strălimpezită de îndemnuri şi lumini drăceşti nu mai lucra acum decît planuri istețe, cum s-ajungă la Craiova, cum să se strecoare, pe înnoptate, ca să nu-l miroase nimeni, cum să împuşte pe Eulalia, cum s-arunce puşca în Jiu şi cum să plece, cît mai repede, la spitalul din Bruxelles, unde va găsi telegrama administratorului, care-i anunța moartea stăpînei şi-l chema în țară, să preia moştenirea şi grija moşiilor.

Dar lucrurile nu se-ntîmplă totdeauna după dorințele noastre.

Ajunse la Craiova, trase sub un nume fals la hotel „Minerva", cu puşca frîntă şi închisă într-o cutie de vioară. Părul lung şi bărbuța căruntă îi dădeau, într-adevăr, înfățişarea unui muzicant. Venise chiar cu o trupă de operetă de la Bucureşti. Cu destulă emoție, Puiu Dincă dădu tîrcoale palatului în care se născuse, întrebă o fetiță din curte dacă e cucoana acasă şi se înduioşa văzînd cum sare-n jurul său şi-i face semne prieteneşti, de bun sosit, bătrînul cîine al casei. Dar doamna Dincă nu era la Craiova.

Plecase, în ajun, spre alt oraş oltean, la fratele domniei-sale, conu Costache Lotreanu. Puiu nu se dădu bătut. Dorul de răzbunare şi de avuție nu-i scăzu din pricina acestei lipse. Plecă, chiar în aceeaşi noapte, şi ajunse, schimbînd trenul, în cealaltă capitală de județ. Colindînd pitorescul oraş, cu vioara la subțioară, nu-i fu greu să afle unde locuieşte conu Costache Lotreanu. Pîndi. O zări de două ori pe Eulalia, pierind şi venind, încărcată cu pachete, în casa fratelui ei. Seara o văzu ieşind cu Lotreanu, numai ei doi. Tăiară Parcul Central, o luară spre cinematograf, intrară.

„A-ha !... Tot pe-aici or să se reîntoarcă !"

Inima îi bătea. Crezuse că va pierde zile întregi urmărindu-şi prada, şi uite că norocul i-o trimitea în focul armei chiar în aceeaşi zi. S-a plimbat mult prin parc, căutînd locul potrivit de unde să tragă. Un tufiş în spatele a doi stejari şi alți cîțiva stejari în spatele lor. Pe-acolo îşi va putea pierde urma. Un ceas, două. Au trecut mai repede de cum trece, de obicei, timpul

celui care aşteaptă, cu nerăbdare, ceva. Iată, lumea se reîntoarce de la cinematograf.

Cîțiva tineri grăbiți. Un ofițer... Apei nimeni. Ba da. Eulalia Lotreanu merge agale, vorbeşte, gesticulînd, cu cu un domn in virstă. Au ajuns în bătaia puştii. Puiu ridică arma, ocheşte, trage. Nici nu se mai uită dacă Eulalia a căzut, atît de bine a tras. Ii trebuie tot sîngele rece — şi, uite, îl are — să-şi frîngă puşca, s-o închidă în cutia de vioară şi să se topească în noaptea dintre stejari. Nu l-a văzut, nu l-a simțit nimeni. Peste zi găsise locul mai adînc al gîrlei care taie oraşul. Se duce drept acolo, îneacă puşca, pleacă la hotel, plăteşte, îşi ia geamantanul şi porneşte spre gară, unde are un tren, la 2 din noapte, spre Banat. E linişte. Nu l-a stingherit nici un gardian, nici un trecător. Trenul e plin. Mai bine. Stă la fereastră, pe culoar. Scînteile locomotivei înstelează cu aur aprins cerul de vară. După prima haltă, trece spre alt vagon şi, între vagoane, fără să-l vadă nimeni, aruncă micul coşciug negru. Cutia de vioară cade chiar pe şine şi scrîşneşte din dinți cînd o striveşte roata. La prima stație Puiu Dincă se dă jos şi urcă in alt vagon, numai cu geamantanul. O zi, două, în tren, fără nici o remuşcare, dar, de asemeni, fără prea mare bucurie că e bogat, că-l aşteaptă cea mai strălucită viață, pe care o visa de atîta vreme.

Nume de gări româneşti, ungureşti, austriece, germane au trecut, una după alta, şi încă o zi, şi încă o noapte.

Iată-l la Bruxelles. Parcă adineauri a ieşit din magazinul acesta, cu o puşcă frîntă la subțioară. Ce repede trec zilele.

Să luăm trenul de Bruges. Iată-ne la Bruges. Să dăm o telegramă la spitalul din Bruxelles, infirmierei şi bunului prieten. Frumos şi melancolic oraş ! I-ar plăcea să se preumble pe marginea canalurilor vestite, alături de călăreața de circ, creola! Era o făptură romantică această exotică făptură. Mi se pare că dînsa i-a vorbit cea dintîi de tristețea poetică a acestor ape moarte. Pe unde-o mai fi acea copilă sălbatică, al cărei rîs şi plîns erau egal de luminoase şi răsunau atît de cristalin ?

Iată-l la Bruxelles. Ardea s-ajungă mai repede la sanatoriu, unde-l aştepta telegrama administratorului :

„Doamna Lotreanu asasinată, rog veniţi urgent Craiova."

întîia oară era emoţionat Puiu Dincă. Mîinile h tremurau, se simţea foarte palid. Toate întâmplările ultimelor zece zile, pe care le dominase printr-o încordare supraomenească, se adunau acum în el şi-i băteau bătăile nebătute ale inimii.

Infirmiera, aceeaşi, îl primi surîzătoare, dar cu mîinile goale. Nu sosise nici o telegramă, nici o scrisoare, nici un mandat. Ce-nseamnă asta ? Puiu Dincă îşi muşcă buzele. Nu voia să-şi trădeze dezamăgirea.

— Am să mai aştept o zi, două, pe urmă plec spre ţară... n-am mai fost de mult ! se spovedi el prietenului şi bunei îngrijitoare.

— Mai rămâi câteva zile, îl invită compatriotul său. Bruxelles e un oraş foarte interesant... are împrejurimi pitoreşti. Mi-am cumpărat altă maşină... Cea veche se cam dărăpănase...

A rămas. O zi, două, o săptămână. Era năuc, absent. Parcă trăia în altă lume. Vid total. Abia acum înţelegea expresia „între cer şi între pămînt". N-avea nici un rost. I se părea că va rămîne aşa viaţa întreagă. I se păfea că, de cînd părăsise Parisul, trăia în vis ; accidentul de automobil, spitalul, plecarea în ţară, asasinatul, cutia de vioară măcinată de roţile trenului, reîntoarcerea, apele verzi şi moarte ale oraşului Bruges, dorul intens de călăreaţa creolă, toate i se întâmplaseră altuia, omului din somn.

Intr-o zi, cînd renunţase total la o viaţă logică şi se lăsa în voia întîmplării, încadrîndu-se în tagma somnambulilor, primi o scrisoare din Craiova şi nu-i venea să creadă citind pe dosul plicului numele expeditorului : doamna Dincă, strada şi numărul cutare. Sfîşie plicul, se uită la semnătură : Eulalia Lotreanu-Dincă.

„Ce-nseamnă asta ? Visez cu ochii deschişi ?"

O fantomă ! Fiinţa pe care o credea moartă şi îngropată înviase printr-o minune şi-i scria acum :

i Dragul meu copil, te rog să mă ierţi că nu ţi-am răspuns mai devreme la atîtea scrisori, dar am fost icomplet bulversată de o dramă teribilă care s-a întîmplat lin famîla noastră. Bietul meu frate, Costache Lotreanu, şiQ fost asasinat de o bandă de ticăloşi, probabil nişte 'francmasoni, care au omorît şi pe Barbu Catargiu şi alţi patrioţi şi care tot ei au detronat pe Cuza.

Am fost supărată după durerea dramei şi de chestiile cu înmormîntarea, precum şi de rapacitatea egoistă a nepoţilor mei, Adelica şi Costel, copiii defunctului. îmi pusesem atîtea speranţe în ei, voiam să le las toată averea mea, dar ei s-au arătat foarte ingraţi, atît cu memoria tatălui lor, cit şi cu mine, fără să-ţi vorbesc de cruzimea cu care s-au purtat faţă de propria lor mamă, o persoană care nu mă simpatizează, dar în definitiv le-a dat viaţă şi educaţie, ca orice mamă.

Ştiu că eşti supărat pe mine, poate că ai dreptate. Tragedia întîmplată în familia noastră mi-a deschis ochii, iar purtarea nepoţilor mei mi-a arătat că generaţia actuală e foarte egoistă şi puţin manierată, aşa că m-a făcut să devin mai indulgentă şi faţă de dumneata, dragă Puiule. Pot să-ţi dau un amănunt emoţionant, care te priveşte : în momentul cînd a fost împuşcat de duşmanii ţării, bietul meu frate îmi vorbea tocmai de dumneata şi mă sfătuia să-ţi trimit banii de care ai nevoie, că e dreptul care ţi se cuvine, că el nu vrea să lase nepoţilor m,ei, celor doi copiii ai săi, 0 avere rezultată din spolierea altora.

Iţi scriu toate acestea cu toată sinceritatea, fiindcă eu n-am făcut nimic decît spre binele dumitale şi am urmat ca o literă de evanghelie recomandaţiile multregretatului meu soţ şi al dumitale tată, care îţi voia numai binele.

Aşa că să-mi dai adresa precisă unde vei rămîne, ca să-ţi trimit cu regularitate cele de cuviinţă şi să-mi mai scrii, ca să întreţinem o corespondenţă familială, de persoane rămase singure pe lume.

A dumitale mamă iubitoare,
Eulalia Lotreanu-Dincă"

Citi şi reciti scrisoarea. Nu înţelegea nimic, nu mai putea lega două rînduri. Traduse infirmierei rîndurile venite de la Craiova, le arătă prietenului său din Bruxelles.

— Bine că s-a hotărît să-ţi trimită bani ! îi răspunseră amîndoi, miraţi că Puiu Dincă voia să spintece firul în patru, căutind scrisorii alte înţelesuri, cerînd nişte amănunte pe care ceilalţi nu i le putea da fiindcă nici măcar nu înţelegeau ce-i întreba.

Agentul comercial al ţării îi oferi sumele necesare ca să se ducă la Paris şi să aştepte în tihnă sosirea banilor părinteşti, dar Puiu Dincă nici măcar nu-i răspunse. Se uita, dus departe. Ochii îi erau plini de himere, în ceaţă. Inima i se făcuse o cîrpă. Niciodată nu se simţise atît de slab. O cîrpă. Se mira el însuşi cum fusese în stare să comită atîtea isprăvi vitejeşti. Nu, nu era el cel care aruncase o armă de vînătoare în gîrla oraşului, nu alesese el tufişul dintre stejari, nu pregătise el atît de amănunţit cumplita faptă.

El era numai cel care-a greşit. Cel care, în loc să nimerească ţinta, împuşcase un om de treabă, pe bietul Costache Lotreanu, care îi lua partea, fără să-1 cunoască, în momentul în care el se pregătea să-i ia viaţa.

Ucigaşul simţea o mare amărăciune în suflet, îi era milă de el însuşi, ca şi cum lui însuşi i se făcuse o nedreptate. Să fie aceasta remuşcarea ? Crezuse, pînatunci, că remuşcările sînt păsări negre, cu gheare lungi şi ciocuri ascuţite, care îţi smulg carnea, îţi ciugulesc ochii, te fac să te tăvăleşti în ţărînă, urlînd. Remuşcările lui erau potolite, dar cu atît mai adinei, mai grele, fiindcă îl duceau, fără şovăire, spre gîndul de a se pedepsi singur, de a sfîrşi cu această viaţă ticăloasă.

După cum în zilele cînd hotărîse omuciderea se adunau în el toate cruntele moşteniri, toate puterile răului din el şi de dincolo de el şi-1 întăreau în povaţa dîrză a fărădelegii, aşa îl cutreierau acum mari înseninări, zaimfuri de ispăşire. Bunele poveţe ale mamei, duioşii apuse, poveşti cu haiduci pocăiţi şi călugări care îşi chinuiau bătrîneţele ca să răscumpere o tinereţe vinovată fîlfîiau în mintea lui limpezită.

într-o zi s-a hotărît. A intrat, a cumpărat un revolver. I l-a vîndut acelaşi bătrîior roşcovan, chel şi cu ochelari, care-i alesese puşca de vînătoare. Din clipa ; cînd a simţit metalul rece în palma fierbinte, Puiu Dincă fparcă se răcorea, se liniştea... Porni, înseninat, spre Palatul de Justiţie. Acea monumentală clădire, Walhala modernă, dominînd oraşul, ureînd spre cer, i se părea templul suprem al dreptei ispăşiri. Acolo, pe trepte, îşi făcu seama Puiu Dincă... Un glonţ în inimă, bine potrivit de rîndul acesta. Omul nu greşeşte de trei ori la rînd. N-a mai căzut un nevinovat, ca şoferul, ca boier Costache Lotreanu. Un om de prisos, un vinovat mai puţin pe-acest pămînt. Şi vinovatul, în sfîrşit, va putea dormi.

GORGANUL LUI DOBROTICI *

Altele ar fi fost destinele familiei Dobrotescu din Constanța dacă șeful acestei familii, cu treizeci și patru de ani în urmă, n-ar fi luat parte la o sărbătoare de 10 Mai, în tribuna oficială, ca fată de prefect. Vorbim de șeful real, doamna Zoe.

Căci, după datină și lege, rolul acesta s-ar fi cuvenit soțului domniei-sale încă viu, Grigore.

Un om blînd, timid, nu-i plăceau discuțiile și inițiativele. Prefera să fie condus. Faptul că în tinerețe fusese, la Prefectură, subalternul viitorului socru îl situase față de nevastă într-o inferioritate în care se complăcea și care se accentua de peste trei decade.

Proconsulatul dobrogean al răposatului Istrate Mavrodin nu ținuse decît patru luni, dar purtase în el un zîmbet luminos, prestigios, acea halucinantă zi de 10 Mai, cînd domnul prefect, reprezentînd guvernul, primise defilarea trupelor și a școalelor, în sunet de trîmbițe, în bubuitul de tun și-n șuier de sirene. Tot orașul era la picioarele tribunei oficiale. Domnișoara Ica — de la Zoica — își făcuse prima ieșire în lume într-o apoteoză. Din acea zi și pînă azi, cînd trecuse de 50 de ani și avea trei copii și sărăcea văzînd cu ochii, domnișoara Mavrodin, azi doamna Dobrotescu, se socotise o făptură

* **Prima parte din această scriere (paginile 250—266 din prezentul volum) a fost publicată de către autor ca scriere de sine stătătoare, sub titlul** *Ferestrele albastre,* **în volumul** *Focuri pe Bărăgan. Nuvele,* **București, Cugetarea Georgescu-Delafras, [1940], p. 143—168. Textul, reluat de autor ca parte introductivă la ampla scriere** *Gorganul lui Dobrotici,* **din volumul** *Negutătorul de idei. Nuvele și povestiri,* **[București], Editura Cartea românească, [1971] (p. 153—176), prezintă deosebiri neînsemnate (cîteva paragrafe eliminate și altele ușor modificate).**

excepțională, un fel de principesă a provinciei de peste Dunăre. Trebuia să-și țină cu orice preț rangul.

Faptul că, de atunci, atîția prefecți cu familiile respective se perindaseră vreme de treizeci și trei de Mai-uri în tribuna oficială n-o trezea din visul însorit al adolescenței.

Feeria continua in sufletul ei, bătut de toate decepțiile, dar călit în așteptarea fastului reluat.

Precara situație a ei cît și a familiei nu era, nu putea fi decît un provizorat. în așteptarea zilei cînd Grigore va fi numit ispravnic — ca și cum fără politică un funcționar de prefectură poate ocupa magistratura supremă ! — doamna Zoe Dobrotescu nu luase parte la nici o festivitate națională. Pentru domnia-sa, patria murise de treizeci și trei de ani.

\+

în fiecare vară, familia — Zoe, Grigore, Tita, Vivi și Ticu Dobrotescu — părăsea Constanța ca să plece „la băi".

Practica distincției obligase pe șeful familiei să-și boteze cei doi băieți cu nume de fată (Tita și Vivi), iar pe domnișoara o alintase cu numele mai mult băiețesc de Ticu.

Cînd toată lumea venea la mare, doamna Zoe Dobrotescu lipea ferestrele cu hîrtie colorată și se ducea la munte. Această deplasare făcea parte din protocol. O femeie care, la un moment dat, strălucise în tribuna oficială nu putea rămine un an întreg locului, printre foștii ei supuși. Desigur, cum spuneau Ticu, Vivi și Tita, Constanța e mai interesantă vara, cînd vine atîta lume de Ia București, cînd Mamaia e în floare, dar fiindcă orice om cu oarecare stare trebuie să-și părăsească reședința în timpul vacanței și să plece aiurea, oriunde, dar să plece, *maman* Zozo, în fiecare vară, își căra familia pe Valea Prahovei, la Poiana-Țapului.

Anul acesta, însă, nu s-a putut. Oricîte trageri avusese loteria la care își juca sistematic, de ani întregi, economiile, nici un bilet nu reușise. Pensia era prea mică. Băieții nu cîștigau nimic. După doi ani de sinecură (tot la Prefectură, în amintirea veneratului Istrate Mav-

rodin), domnişoara Ticu pierduse cei trei mii de lei lunar ce-i încasa ca dactilografă : fusese concediată, sub pretextul copilăros că nu ştie să scrie două rînduri la maşină (ceea ce era perfect adevărat), dar nu constituia un motiv serios ca să trimiţi la plimbare pe nepoata unui fost prefect, *maman* Zozo interzicîndu-i să înveţe această degradatoare îndeletnicire. Dezastrul era complet. Dobroteştii nu vor mai pleca la băi !

Rudele, cunoştinţele, vecinii urmau să jubileze. In sfîrşit, mîndra porfirogenetă va fi înfrîntă. Tot oraşul nu va vorbi altceva.

Doamna Zoe Dobrotescu exagera, fără îndoială, aceste prezumţiuni : de multă vreme domnia-sa nu mai era centrul universului. Poate că nu fusese niciodată. Oamenii îşi aveau propriile lor necazuri ca să se mai ocupe cu treburile altora.

In zadar încercau Grigore, Vivi, Tita şi Ticu s-o convingă de absurditatea aprehensiunilor ei şi de avantajele unei rămîneri pe loc în epoca cea mai propice coastei dobrogene; şeful familiei susţinea că, mai mult decît oricînd, acum, cînd se zvonea că nu mai au nimic, trebuiau să dispară din oraş.

Dar cum ? Cum ?

Nu i-au trebuit decît trei nopţi doamnei Dobrotescu ca să găsească soluţia : vor rămîne la Constanţa, vor lipi hîrtie vînătă pe geamuri, ca să-i creadă lumea plecaţi. Vor face albastre toate geamurile dinspre stradă. Nu vor trăi decît cu lumina dinspre mare, în curtea dintre două maidane.

Acolo nu-i va vedea nimeni. Vor ieşi noaptea, strecurindu-se printr-unul din cele două locuri virane, căci uşa dinspre stradă va fi şi ea închisă ermetic, clanţa urmînd să prindă praf şi păienjeniş, ca să se vadă bine că stăpînii sînt plecaţi.

Ceea ce *maman* Zoica hotărî fu executat în douăzeci şi patru de ore.

Simulatul plecării în două trăsuri — după lipirea hîrtiei albastre la geamuri — lăsarea valizelor în magazia gării... reîntoarcerea, noaptea, pe furiş, unul cîte unul...

Nu vom intra în amănuntele tragicomice ale vieţii acestei biete familii, terorizată de imperativul aparenţelor, Un observator talentat şi iscoditor ar putea scrie o Întreagă carte despre aspectele interiorului blindat, amănunţind psihologia fiecărui membru al familiei, reacţiunile, revoltele sau acomodările fiecăruia, viaţa artificială, «vaziunile nocturne, pe brînci, strecurările în stradă după cumpărături, cu gesturi de hoţ urmărit, cu temeri de cîine bătut, tot cortegiul de prefăcătorii şi de umiliri pe care o femeie autoritară şi maniacă îl impusese unor fiinţe mai sărace decît ea şi lipsite de orice personalitate.

Această existenţă s-ar fi tîrît pînă în septembrie dacă neprevăzuta intervenţie a ursitei n-ar fi schimbat lucrurile brusc, ca într-o poveste din O *mie şi una de nopţi.*

Cineva a bătut, într-o zi, pe înserate, la toate ferestrele din stradă, a zguduit clanţa, a dat tîrcoale casei, a trecut printre zidurile ruinate ale maidanului din dreapta şi a năvălit în curte, unde a găsit pe Grigore, pe Zoe şi pe Tita. Vivi şi cu Ticu erau în casă şi jucau table la lumina lămpii cu petrol. (Trebuia economisită şi electricitatea, ca să nu le trădeze prezenţa în timpul verii pe nota de la uzină.)

Acel om care năvălise impetuos în tihnita locuinţă era, în aparenţă, un necunoscut.

De fapt, fabulosul unchi din America.

Frate mai mic al lui Grigore Dobrotescu, îşi luase partea din avere, moştenirea părintească, şi, asemeni fiului risipitor, plecase în lume. De douăzeci de ani, nici un semn de viaţă. îl credeau mort, şi iată-1, sub haina de piele, cu faţa arsă, cu părul cărunt, şchiopătând puţin, iată-1 acasă, strigoi nepoftit, ameninţînd cu o gură în plus cina frugală a unei familii detronate.

Grigore s-ar fi aruncat în braţe şi l-ar fi strîns pe inimă, plîngînd de bucuria revederii. Dar Zoe era colea. Mai aspră decît oricînd, îşi măsura cumnatul din frunte pin' la talpa groasă a bocancilor.

„Oamenii care vin din America trebuie să aibă degetele pline de inele şi perle cît aluna la cravată. Asta nici cravată n-are. Un vagabond. O sărăcie."

Iar bietul ei bărbat gîndea cam la fel dar oarecum mai duios :

„Bine, măi frăţioare, de ce nu venişi măcar cu un geamantan în mînă, că altfel te-am fi primit ? ! Eu sînt fericit şi aşa, fiindcă mi-era dor de tine şi te credeam pe lumea cealaltă, lîngă tata. Parcă îl văd şi pe tata că mult semănaţi ! Dar Zoe e necăjită cu copiii şi numai rudă săracă nu-i trebuia tocmai acum !"

Apoi tare :

— Ia şezi Stavrache, stai colea, bată-te să te bată... Ia spune, omule, cînd venişi... Zoico, stai şi matale colea... Ţi-l mai aduci aminte ? A plecat de mult... Hei, dar eşti mai cărunt ca mine, măi băiatule, şi eu am şase ani mai mult.

Lui Stavrache i se pusese un nod în gîtlej şi nu putea să-l înghită : casa părintească îl înconjura, mirosea a trecut din ultimele-i mobile, copilăria învia şi-l saluta cu stoluri de năframe albe, toate amintirile jucau hora miilor de zile albastre ale adolescenţei marine. în clipa acea uită de ce s-a reîntors acasă, planurile îndrăzneţe cu care se reîntorcea în patrie. Se lăsa dus de amintiri, de înduioşări.

Un sfert de veac se ştergea ca un gînd. Parcă nu plecase de acolo niciodată.

Nu putea scoate un cuvînt. Tăcerea aceasta, privirile care şovăiau, înlăcrimate, însemnau pentru Zoe recunoaşterea vinei celei mari, iremediabile, mărturisirea păcatului sărăciei.

— Am venit şi eu... mi se urîse printre străini... Vreau să sfîrşesc în casa părintească.. Niciodată nu m-am simţit mai străin ca aseară, cînd am picat la hotel... Am dormit eu în multe paturi — mai mult pe pămîntul gol decît în pat — dar eram departe şi somnul adine, pe orice căpătîi... Dar în ţara ta, în oraşul tău, să stai la hotel... Cîţiva paşi de casa părintească, nu zău ! Mi-a venit să plîng... N-am ştiut cum s-alerg mai repede.

„Prea vorbeşte mult de casa părintească ! A fost odată ! Acum e casa părintească a copiilor mei. Tu ţi-ai luat partea, ţi-ai vîndut locul dintre zidurile astea, nu mar ai nici un drept, nu mai ai ce căuta aici ! Ai să

vezi numaidecît că n-ai să ne prinzi în capcană. Cunosc eu povestea ! Fiul risipitor ! N-avem nici un viţel de tăiat, băiatule !"

Iar Stavru prindea glas, se încălzea, vorbea mereu :

— Mă uit împrejur.. Parcă am plecat ieri... Erau mai multe mobile, nu ? Păcat că le-aţi înstrăinat. Pe vapor, pe măsură ce m-apropiam de Constanţa, mă gîndeam la fiecare scrin, la fiecare canapea, creşteau din uitare... Se desluşeau mereu... fiecare la locul vechi... Douăzeci şi cinci de ani nu mă gîndisem la ele, şi-n cîteva ore, pe Marea Neagră, le-am înviat pe toate... Ce dor mi-era de voi, de casa asta, ce dor mi-era de ţară !

Ceilalţi doi tăceau. Zoe ciupea fire de scamă din vîrful mînecii. Gestul ei era graţios şi absent. Simţea că nu e ceva curat la mijloc. Omul acesta le ascundea ceva. îi era frică. Strigoiul vorbea mereu.

— Ştiu... de douăzeci de ani nu v-am scris nimic. Nici n-aveam ce... în fiecare zi altă luptă cu viaţa... altă ţară... mereu alte oraşe. Ai uitat de-ai tăi ! Parcă s-au scufundat toate în mare. Cînd eşti pe un pămînt tăiat de al tău de oceane, ţi se pare că s-a rupt orice legătură cu pămîntul tău... Nu vă închipuiţi cum înstrăinează apa... Acum n-am să mai plec... Sînt obosit... Nu mă mai cheamă nici o ispită...

— N-ai pe nimeni acolo ? îngăimă Grigore.

— Pe nimeni ! Nici nevastă, nici copii. Copiii voştri o să fie şi-ai mei...

O lumină s-aprinse-n ochii Zoiei.

„Poate că netrebnicul acesta va fi avînd o brumă de avere dacă s-a gîndit la nepoţi ! O capcană !" îşi răspunse tot ea.

Totuşi încercă să-l iscodească :

— Vremuri grele şi p-acolo ?

— Grele ! răspunse Stavrache într-un oftat. Nu mai e gîrla de aur de altădată ! Poate d-asta am şi plecat !

— Bine, dar tot vei fi adunat ceva cînd erau vremuri mai bune.

— Am adunat azi, am pierdut mîine, şi iar am adunat şi iar am pierdut ! Dar ce înseamnă banul, bogăţia ?... Nu-i simţi bucuria niciodată. înainte credeam că a fi bogat e tot ce poate rîvni omul mai de preţ... Cînd am

ajuns milionar, am văzut că nu e lucru mare... Cind am pierdut tot, nu mi-a părut rău. Am luat-o de la început. Şi iar şi iar. Acuma, la sfîrşitul socotelilor, m-am împăcat cu toate. O bucăţică de pîine, la colţul mesei, între ai tăi, face cît tot aurul din lume ! De asta v-aş fi rugat... Nu mă lăsaţi printre străini ! Primiţi-mă intre voi... Aţi lăsat ochii în jos... Ştiu... E greu, aşa, dintr-o dată, să te pomeneşti pe nepusă masă cu un musafir nepoftit... La urma-urmei, pot dormi şi la hotel, dar altceva era să stau cu voi... nici nu prea sînt sănătos... Casa e mare... mă încape şi pe mine... Sînt un om liniştit... n-am să vă aduc nici o supărare... Văd că tăceţi. Mă duc. Vă las să vă sfătuiţi... Pe-nserate mă întorc... Ştiu că n-o să vă lase inima şi-o să mă primiţi !...

Omul care vorbea tărăgănat, aproape tînguitor, cu ceva străin în vorba românească, se ridică cu greu, se mai uită împrejur şi ieşi, şchiopătând uşor.

— Mă-ntorc pe-nserate... Vreau să văd dac-a îmbătrînit mult oraşul sau a mai întinerit!

Cei doi soţi fură mulţumiţi de această plecare, ca să-şi poată revărsa fiecare gîndurile în voie.

— Nu ştiu ce fel de inimă vei fi avînd matale, Zoico dragă, nu te supăra ! Dar nu-l putem alunga ca pe un cîine... la urma-urmei, nu ne-a făcut nimic... Unde vrei să se ducă ?

— De ce nu l-ai oprit dumneata, că ţi-e frate şi-a venit în casa părintească ! izbucni Zoe, subliniind ironic „casa părintească". Dacă te dau banii afară din casă, n-ai decît să-l pofteşti ! Asta ne mai trebuia acum !

— Doar n-o să cadă belea pe capul nostru ! O fi avînd şi el ceva. Nu s-a întors cu mîna goală din America !

— Nai auzit ce-a spus ? Sînt vremuri grele şi acolo, de-aia a plecat.

— Da, dar a mai spus : „Copiii voştri o să fie şi copiii mei !"

— Asta-i ceva platonic, sentimental.

— Cum adică ? Să n-aibă nimic ?

— Dacă avea ceva, se cunoştea. N-ai văzut cum era 'îmbrăcat ?

— Asta nu însemnează nimic. Vine omul de pe drum.

— Şi cum mai schimba vorba : „Am avut azi, am -pierdut mîine, iar am avut şi iar am pierdut!" E lim•pede ca lumina zilei. N-are lăscaie. Spunea că a dormit : mai mult pe pămîntul gol decît în pat. Omul bogat altfel vorbeşte, nu se milogeşte să-l primeşti în casă...

— Bine, Zoico, poate că ai dreptate. N-am să-ţi impun eu familia mea... Ştii că nu ţi-am impus-o nici cînd ne-am luat. O să-i vorbim frumos, cu dragoste — am fost cam înţepeniţi amîndoi, toată vremea — şi-o să-i dăm să înţeleagă că nu putem hrăni a şasea gură... n-o să se supere, ştie şi el ce-nseamnă sărăcia...

In vremea aceasta, Stavrache, bătătorea oraşul, malul mării şi respira adînc mireasma orizonturilor. Odinioară, dunga mării, zgîriată de corpul unui vapor sau catargul unei corăbii, îl chema cu glas de sirene, cu trîmbiţe de victorie.

Dincolo era tot viitorul, toate poveştile copilăriei, întrecerile, ajungerile, averile fabuloase.

Il apăsau zidurile casei părinteşti, îl striveau. în fiecare dimineaţă, aceleaşi preocupări mărunte, acelaşi ipsos cu care se văruia în alb strălucitor tristeţea constrângerilor zilnice, aceeaşi mască de mulţumire, de triumf, pe un obraz tăiat de greaţa zilelor acre şi-a gustului de leşie a unor inutile aşteptări. Nu vedea cum îşi va îndestula, în sărăcia aceasta, foamea de grabnică şi uriaşă îmbogăţire.

Plecase după libertate şi avuţie şi se reîntorcea spunînd că e sătul de lupta cu viaţa, că e dornic să-şi încheie zilele într-un decor familiar, printre mobile mucegăite, acasă.

„Ai lui" îl primiseră destul de cenuşiu, dar nu s-a prăpădit cu firea, era învăţat.

Cîte uşi şi cîte ferestre nu-i trîntiseră în nas în zbuciumata lui viaţă!... Nu i se mai strîngea inima de multă vreme şi zicea :

„Poate că oamenii aceştia au dreptate. Ce ştiu ei de mine ? Le e frică de aventurierul reîntors la înche-

ierea socotelilor. Altminteri, m-ar fi primit cu dragă inimă.

Poate că mă cred un asasin, un gangster, ştiu eu ? Dar am să le explic eu odată."

La toate se gîndea Stavrache, numai la motivul adevărat, teama fricii că nu era decît o sărăcie, nu se gîndea.

S-a întors curînd, cu sufletul şi ochii plini de pulberea de aur a soarelui fărîmiţat pe albastrul mării. Nimic nu se schimbase din copilăria lui. Numai pietrele digului erau cam roase şi pescarii mai puţini la prinsul guvizilor.

Dar mirosea tot aşa de proaspăt a adîncuri răscolite, a peşte sărat, a alge descompuse şi a ţiţei.

După *c>* povesti cum a bătut strada Mangaliei, plină de brutării calde şi prăvălii tătăreşti, după ce-a evocat toate peisajele regăsite, Stavrache a întrebat :

— Ei, ce ziceţi, v-aţi gîndit ? Mă primiţi la voi, ori îmi sfîrşesc zilele la hotel, printre străini ? Că de plecat din Constanţa, nu mai plec, să ştiţi !

— Uite ce e, cumnate dragă... noi te-am primi cu dragă inimă, dar vezi că şi p-aici sînt vremuri grele...

—- Da' ce treabă au vremurile grele cu noi ?

— N-am putea deocamdată să mai ţinem şi pe-al şaselea. Ştii că băieţii n-au nici o slujbă. Fata era dactilografă, dar în ţara asta nu e nici o stimă pentru oamenii care au făcut ceva, şi au dat-o afară de la Prefectură, măcar că era fată de prefect.

Doamna Zoe Dobrotescu intra în amănunte ca să scape de mărturisirea penibilă a pauperităţii lor.

Stavru se uita nedumerit la fratele său Grigore, care clătina capul, aprobînd cu tristeţe şi suspine discrete partitura doamnei şi soţiei sale, Zoe.

O sumedenie de argumente subtile, care voiau numai să insinueze sărăcia, nu s-o mărturisească, o penibilă procesiune de aluzii şi de recriminări împotriva destinului şi a concetăţenilor curseseră o jumătate de oră, pînă cînd Stavrache înţelese că acei bieţi oameni erau tare strîmtoraţi.

— Da' bine, oameni buni, de ce nu spuneaţi mai devreme? De bani o să ne plîngem noi? Dar am gea^

mantanele doldora de dolari, să vă dau şi vouă şi copiilor, să cumpăr tot oraşul, bată-vă norocul să vă bată !!!

Feţele tuturora s-au luminat în raza becurilor electrice aprinse simultan în toate încăperile. I-au explicat ' cu francheţe de ce erau ferestrele albastre. Cum i-a lovit criza ; ce ingraţi au fost cei de la Prefectură cu Ticu. Unchiur'Stavrache a surîs trist, clătinînd capul în semn de compătimire. Le făgădui că toate aceste supărări vor rămîne un vis urît şi nimic mai mult.

Chiar a doua zi viaţa familiei Dobrotescu a luat un alt aspect. Au instalat în salon pe unchiul sosit în ajun cu vaporul.

Au deschis larg ferestrele, au rupt toate zdrenţele mincinoase ale geamurilor, fără să mai încerce a da vecinilor spectacolul unei sosiri de la gară.

Fiindcă tot mai stăruia o umbră de suspiciune în jurul său (mai ales Zoe îl tot cerceta, din creştet la bocanci, cu priviri nesigure), unchiul din America dărui cîte o sută de mii de lei fiecăruia dintre membrii familiei. Apoi plecă în oraş, pe urma negustorilor şi a particularilor ce cumpăraseră, una cîte una, vechile mobile ale familiei, plăti întreit şi readuse toate canapelele, policandrele, pendula, harta, orga, jeţurile, covoarele, pianul şi scrinurile părinteşti, reconstituind casa aşa cum o lăsase în ziua plecării, acum un pătrar de secol, cînd numai Tita era născut şi avea numai cîteva luni.

Maidanele din dreapta şi din stînga casei fură cumpărate şi prefăcute în grădini ; trepte de marmură coborau pînă la mare, între uriaşe flori de septembrie. Casa fu acoperită cu olane noi, întărită cu bîrne de piatră, aşa cum fusese cu patruzeci de ani în urmă.

Toate acestea, în cîteva săptămîni; dacă sărăcia familiei Dobrotescu venise încetul cu încetul, prosperitatea îi înconjura, îi copleşea cu o repeziciune de basm.

Ciudat om şi nenea Stavrache ! Era numai invenţie, planuri şi demon constructor.

Nu şedea o clipă locului. Nu putea să vadă o ruină, o paragină. El repară şi casele vecinilor, făcu grădiniţă publică din locul viran de la capul străzii, reconstitui o maghernită turcească de peste drum şi tocmi meşteri să desăvîrşească şi să zugrăvească biserica mahalalei. Spu-

nea mereu că nu-i venea să creadă că era acasă, printre ai săi, şi că putea să-şi lege numele de ceva.

Vorbea mereu de locurile copilăriei, de dragostea pentru oraşul său natal, de mirosul Mării Negre, pe care nu-l mai găsise pe limanul depărtatelor oceane, nicăieri, şi dădea bani în dreapta şi în stînga.

Zoe nu prea era încîntată de cheltuielile nebuneşti ale cumnatului, care micşora în felul acesta moştenirea copiilor.

Păzea poarta ca să stăvilească invazia solicitatorilor, dar aceştia găseau pe omul cu dolari fie la capătul digului, unde pescuia scrumbii şi guvizi, fie printre pietrele vechi din muzeul primăriei, fie sub stîncile de la Tataia, unde căuta, cu nişte pui de tătari, monede scite, romane şi bizantine.

Binefăcătorul oraşului asculta păsul fiecăruia şi înlesnea pe toţi cu dragă inimă. Nu era instituţie să-l cerceteze şi să nu o îndestuleze cu generozitate. De la episcopul Dunării-de-Jos, care primi o sumă importantă ca să termine catedrala cu turnuri mai înalte decît moscheea, pînă la poliţai, căruia nu-i ajungeau banii pentru cantina sergenţilor din oraş, fiecare se înfrupta din donaţiile vrednicului concetăţean.

Nevoile şi cerşitul autorităţilor ajungeau pînă la indecenţă. Primarul, prefectul, directorul liceului, colonelul i se plîngeau mereu de necazurile pe care le avea fiecare în gospodăria lor.

Nu le ajungeau banii să facă faţă nevoilor reale, şi mai ales celor de strălucire, de „luarea ochilor"...

„...Fanfara militară n-are instrumentele necesare, iar cînd împrumut muzicanţi civili, n-am uniforme să-i îmbrac..."

„...Defilarea pe care ai văzut-o ieri a mers bine, dar numai eu ştiu cît mi-am bătut capul ca să ies cu faţa curată..."

„Ferestrele albastre!..." se gîndea, zîmbind amar, Stavrache Dobrotescu, aducîndu-şi aminte cum îşi găsise familia mai acum cîteva luni.

„Fiecare trăieşte mizerabil în dosul unor decoruri mincinoase, menite să dea celorlalţi impresia de bogăţie !"

Într-adevăr, fie că oraşul se apuca de ridicat o catedrală somptuoasă, pentru a cărei desăvîrşire îi lipseau fondurile, fie că o distinsă doamnă, rudă de departe, i se spovedea că limuzina galbenă cu care bătea toată ziua Strada Carol şi piaţa lui Ovidiu nu era plătită decît pe sfert, toţi şi toate îi făceau impresia că trăiau peste puterile lor, că de la un capăt la altul al lumii nu e decît o spoială strălucitoare, sub care mocneşte zgura şi lepra tuturor privaţiunilor.

Unchiul din America dădea în dreapta şi în stînga, surîzînd trist, clătinînd capul compătimitor.

în vremea aceasta, pe ascuns, Zoe consulta jurişti, să vadă dacă n-ar putea să-şi pună cumnatul sub interdicţie.

Omul acesta pe care începu să-l urască, după ce în primele luni de cheltuieli nebuneşti îl dispreţuise, vagabondul acesta într-o ureche îi ruina copiii, deci o ruina pe dînsa.

Trebuia cu orice preţ împiedicat.

Dar cea mai iscusită interpretare a legilor nu putea opri pe un om în toată firea să dispună de propria lui avere, mai ales că toate cheltuielile acestea îmbogăţeau, înfrumuseţau oraşul.

Presimţind, parcă, temerile şi maşinaţiunile cumnatei sale, Stavru le vorbi într-o seară, după-masă :

— Dragii mei, aşa cum am luat-o, mi se pare că am să vă las pe drumuri. Şi-apoi e viaţă şi moarte. S-ar putea ca, într-o zi, să m-apuce iarăşi dorul de ducă, să plec şi să nu mai vin niciodată. M-am gîndit să depun mîine, pe numele fiecărui nepot, cîte zece milioane. Am să vă asigur şi vouă bătrîneţea cu cîte zece milioane fiecăruia, Grigore dragă, şi dumitale, Zoică dragă. Mie îmi rămîne destul. Dar am să mă rog să mă ţineţi pe lîngă voi, în casa părintească, pînă voi închide ochii, fiindcă mi-e groază de hoteluri. Prea am stat singur atît amar de ani, printre străini !

Toată familia îşi simţi ochii umezi de recunoştinţă şi sufletul înduioşat la pomenirea vieţii de tristă pribegie a bietului nenea Stavrache. Tot oraşul află noul act de generozitate a lui Stavrache Dobrotescu. Nu bănuia ni-

meni rostul adevărat al atîtor dărnicii. Toată lumea cădea în cursă.

Acțiunile lui Grigore, care avea un asemenea frate, crescură chiar în sînul familiei.

Toți erau fericiți, Zoe însăşi nu mai avu nimic de revendicat vreo zece zile.

După zece zile începu să se gîndească la o eventuala căsătorie a lui Stavrache. Cine poate cunoaşte toanele vînturătorilor de mări ? Te pomeneşti că într-o bună zi i se face iar de ducă. Plecarea aceasta însemna renunțarea la restul moştenirii. Aşa ceva nu trebuia să se întîmple în ruptul capului !

Ca să-1 oprească pentru totdeauna, ingenioasa Zoe se gîndi la o verişoară mai tînără, căreia îi interzisese acum doi ani accesul onestului ei cămin. Această verişoară zăpăcise capul multor bărbați. Avea nişte ochi de drac, năsucul în sus, dinți frumoşi şi era puțin peltică, ceea ce-i dădea un farmec fără pereche.

Austeritatea doamnei Zoe Dobrotescu, născută Mavrodin, se imblînzi ca printr-o încîntare la aceste gînduri utilitare. Uită viața cam deocheată a verişoarei de la Galați.

Fără să-şi închipuie că se juca cu focul, că Arletta ar fi putut să-1 vrăjească pe Sfcavru şi să-1 despartă de familie, să şi-1 oprească de tot, Zoe telegrafie verişoarei să vină urgent la Constanța.

îi ceru iertare pentru scena de acum doi ani, îi povesti cum a dat norocul peste ei, cum se gîndise la dînsa, la Arletta, cum voia s-o fericească şi pe ea. îi făcu o lecție magistrală, sfătuind-b, ca prin romane, cum să pună mina pe Stavrache şi să nu-1 scape. Verişoară îi mulțumi, sărutînd-o de opt ori, şi-i zise :

• — Las' pe mine !

Casa era încăpătoare. S-a găsit şi pentru dînsa o cameră, în apropiere de salon, Cum Arletta era o fată veselă, prietenoasă, toată lumea era încîntată de această ciripitoare prezență.

într-o zi, Stavru, vizitind un vapor italian, sosit dimineața în port, cumpără de la o pasageră, o prințesă egipteană, un şal de toată frumusețea : flori de lotus

albe, brodate pe mătase neagră, şi-1 dărui Arlettei... A fost o mare surpriză şi emoție în toată casa.

.* Nu era zi în care să nu-i aducă cîte ceva din oraş, cum -«ducea, dealtfel, tuturor membrilor familiei.

, Niciodată, însă, nu-i vorbi şi nu-i surise, nu-i aruncă priviri echivoce. Faimoasa cochetărie, farmecul fără pereche al frumoasei verişoare care se apropia de 40 de ani nu exercitară o vrajă specială asupra lui Stavrache.

Odată cu regretul că ingenioasa capcană nu prindea, Zoe încerca o satisfacție intimă la gîndul că farmecele verişoarei ei treceau.

' Fiecare familie are cîte o frumusețe din acestea, cochetă, cuceritoare, pe care toți o admiră şi n-o văd îmbătrînind, deşi anii trec cil zecile.

Un ochi proaspăt vrea prospețime, şi biata Arletta n-o mai avea.

Şi ce mîndră mai fusese de tinerețea şi de frumusețea ei !

Nu mai departe, acum doi ani, la scena despărțirii:

— Şi te rog să nu-mi mai zici tanti, fiindcă nu-ți sînt mătuşă, sîntem verişoare ! se răstise Zoe.

— Da, dar dumneata eşti mai în etate şi mi-e greu să-ți spun „verişoară".

Acum, Arletta începea să pară şi dînsa o mătuşă, deşi spunea „verişorule" nepoților ei Tita şi Vivi şi deşi Ticu nu-i spunea ei tanti, ci Arletta.

Cum de nu cădea Stavrache în mrejele cochetei femei ?

Inimă de piatră ? Nu. Era îndrăgostit. Omul atît de puternic, care venise acasă cu gîndul de a-şi învinge, de a-şi îngenunchea semenii, căzuse în capcană.

Numai el şi cu Ticu ştiau că e îndrăgostit... Da, da, unchiul Stavrache, care de la o vreme se îmbrăca foarte elegant şi întinerea în fiecare zi, era îndrăgostit de o prietenă a nepoatei sale, domnişoara Ana Milcovici, o blondă de 22 de ani... Nu bănuia nimeni taina aceasta... Unchiul Stavrache se plimba în largul mării, cu Ticu şi cu Anişoara, le ducea cu automobilul pe coastă, spre Mangalia... Ticu lua cîte două-trei prietene, totdeauna altele, numai Ana era mereu cu el.

Se țesea în amurguri de toamnă o primăvăratică și nevinovată idilă.

Stavru Dobrotescu trecuse de 50 de ani. De la o vreme, însă, n-arăta mai mult de 40. Tatăl Anișoarei, încîntat de prietenia ei cu Ticu, fată cu zece milioane, ar fi fost fericit să o dea de nevastă lui Tita, fratele acesteia, care avea și el zece milioane. Ca s-ajungă la proiectata căsătorie, domnul Anibal Milcovici încuraja vizitele tot mai dese ale fiicei sale în familia Dobrotescu, dar nici prin gînd nu-i trecea cărui Dobrotescu răpise inima suava Anișoara.

Șef al organizației partidului ce urma să ia în curînd guvernul țării, el propuse lui Stavru un loc de deputat la alegerile viitoare, propriul său loc dacă n-ar fi ieșit toată lista.

Stavru ar fi primit orice de la tatăl Anișoarei, care avea exact surîsul melodios al copilei adorate.

Intră „în politică", cheltui bani mulți pentru întăiirea organizației. Dar în ziua cînd partidul veni la putere și se împârțeau demnitățile, el rugă pe șef să-și păstreze locul, în fruntea listei parlamentare. Oferi o jumătate de milion pentru alegeri și ceru locul de prefect al județului pentru fratele său Grigore. Personal n-avea nici o pretenție.

„Se va vedea mai tîrziu, sau nu se va vedea niciodată ce pretenții am !..." își spunea el, surîzînd sarcastic.

Nu se putea refuza nimic binefăcătorului orașului și al județului, mai ales că era vorba de un vrednic fost funcționar al aceleiași Prefecturi. Grigore Dobrotescu primi decretul în cîteva zile. A fost cel mai prețios dar pe care putea să-1 facă cineva doamnei Zoe, fata neuitatului prefect Mavrodin.

Răposatul putea hodini in voie, fără veleități postume, in cimitirul unde dormea de trei decade, la un metru de pămînt deasupra unui sarcofag de rege scit.

Lungul provizorat încetase, în sfîrșit.

După o așteptare de treizeci și cinci de ani, fiica lui Istrate Mavrodin putea să apară la 10 Mai în tribuna oficială, alături de domnul prefect, soțul domniei-sale.

în jurul ei, familia și notabilitățile Constanței. La picioarele ei, tot orașul. Și-n amintirea ei, reînviat în toată splendoarea Iui, prezent ca o palpabilă realitate, iată pe tatăl ei, prefectul de odinioară, Istrate Mavrodin, supranumit „Omul cu trei peruci", de la care moștenise cultul aparențelor.

Acest mîndru și elegant urmaș al unor înalți dregători din insulele grecești, pleșuv de timpuriu, schimba trei peruci pe lună ; una la ziua-ntîi, alta la 10, a treia la 20 ale lunii. Prima perucă avea părul scurt. Posesorul ei voia să dea impresia că se tunsese în ajun. Părul celei de a doua era ceva mai lung, atîta cît creștea părul omului în zece zile. La 20 ale lunii, a treia perucă, ceva mai bogată, era destinată și ea să dea impresia unor normale funcțiuni capilare ; obligația prefectului de a se tunde.

Acest joc ai perucilor a ținut ani întregi și nu l-a știut nimeni. A trebuit curiozitatea și indiscreția milenară a bărbierilor, care nu-1 prinseseră niciodată în prăvălia lor, pentru ca misterul să nu mai fie un mister. în cîteva zile s-a aflat in toată urbea Tomisului manopera eternului Abesalom ; prefectul județului a fost botezat „Omul cu trei peruci", poreclă care a stăruit mai îndelung decît propria-i viață.

îl uitaseră de mult concetățenii săi ingrați pe Istrate Mavrodin.

Numai Zoe-Zoica-Ica și-1 aducea aminte cu înduioșare.

în această solemnă zi de primăvară, el i se părea veritabilul prefect, nu momîia de Grigore, timid și ridicol în fracul lui cel nou, în exercițiul unui sacerdoțiu care-1 depășea.

La brațul imaginar al părintelui ei, întinerită cu treizeci și cinci de ani, încercînd o stranie senzație de panopticum, îmbrăcată în alb, cu o diademă pe frunte, femeia cu milioane primea defilarea strălucitoarelor trupe. Muzicile cintau, tunurile bubuiau, sirenele vapoarelor șuierau pe marea albastră, plină de primăvară.

La spatele Zoiei, modest și fericit, ședea unchiul din America.

Anişoara îl asigurase în ajun că nu va lua de bărbat pe nimeni afară de el şi-i surîdea, cu înţelesuri, de la un colţ al tribunei.

Era fericit vagabondul de odinioară ?

Această primăvăratică idilă, unită cu planurile lui pentru mai tîrziu, îl făceau pe el însuşi să se întrebe dacă e fericit, dacă tot ceea ce plănuia nu era o zadarnică minciună ca toată această paradă de 10 Mai. Se uita împrejur şi îşi dădea seama cîte renunţări se ascundeau sub rochiile şi uniformele de gală, cîtă poză era în atitudinea orgolioasă a atâtor oameni şi lucruri, cîtă comedie a aparenţelor se aduna sub faldurile atîtor pînze colorate.

Fiecare ascundea o tragedie banală sub aceste banale aspecte de veselie... Fiecare dintre oamenii aceştia venise la el să-i arate o rană. Toţi surîdeau acum, ca şi cum ar fi fost într-adevăr încântaţi de destinul lor.

Dar sub masca ce trebuia să păcălească pe ceilalţi, fiecare din ei ascundea o mizerie.

Cum poate fi cineva capabil de atîta prefăcătorie ?

„Ferestrele albastre !" îşi spunea Stavru Dobrotescu.

Văpăile amiezii dogoreau. O picătură de sudoare i se prelinse pe lîngă ureche. O şterse cu batista pătată de o dungă negricioasă.

Stavru tresări, păli, scoase din buzunar o Oglindă pe care o păstra de la o vreme împreună cu un pieptene şi un carneţel de hîrtie pudrată. Se privi cu oarecare emoţie.

„Dar tu ? îi spunea chipul de dincolo de sticla rotundă. Dar tu, eare-ţi căneşti părul ea să placi unei copile, tu nu minţi pe nimeni ? Tîmplele tale nu sînt şi ele nişte ferestre albastre ? Dar ceea ce plănuieşti din clipa cînd te-ai hotărît să te reîntorci în ţară, toată această generozitate pe care o risipeşti în jurul tău, toată această falsă dezinteresare, dragostea de cămin, de pământul natal, dorul de ţară, tot ceea ce faci şi joci de la o vreme nu este o comedie a aparenţelor ?"

Stavrache Dobrotescu surise în oglindă, dădu din umeri şi încetă să mai filosofeze. Era inutil.

„Omul care vrea să învingă viaţa, îşi spunea el, nu trebuie să-şi piardă vremea cu frămîntări de conştiinţă f"

Plecînd de la paradă, Stavrache simţi nevoia să fie departe de oameni, să coboare spre port, singur, faţă-n faţă cu marea şi cu depărtările.

'Retrăia ciudate amintiri, stări de suflet identice cu ale adolescenţei. Parcă numai cîteva zile, nu mai bine de un sfert de veac trecuse de cînd, tot aşa, împins de o mînă nevăzută, de un elan nehotărît, pleca spre ţărm, copleşit de aceleaşi îndemnuri : saţiul de ai săi, îmbogăţirea fabuloasă.

Revoltat şi neastîmpărat tot ca atunci, cu acelaşi neastîmpăr al tinereţii făcut din apăsarea şi din întrebările viitorului, el cobora din Piaţa Ovidiu pe strada care duce la bulevardul cheiului. îl apăsa cercul strimt al familiei, al oraşului, al renunţării pe care şi-o impusese el însuşi de la o vreme şi care trebuia să se termine cît mai curînd.

Monotonia,, plictiseala vieţii de provincie, cu orele care se rostogoleau greoi, una peste alta, făceau să colcăie în el nevoia de a porni din nou spre un viitor mirific : Vacanţa sentimentală se terminase. Se odihnise destul. Jucase destul teatru.

Bucuriile risipei, orgoliul de a fi arătat cu degetul ca marele filantrop al cetăţii, laudele, linguşirile nu-i mai spuneau nimic. Era o apoteoză şi, ca orice apoteoză, însemna o încheiere de viaţă. Această moarte prematură Stavrache o respingea din toate bătăile inimii sale, din toate încordările muşchilor şi ale spiritului său. Nu. Lucrurile nu puteau să mai meargă aşa. Nu mai putea rămîne cu rnîinile legate. Făcuse destul ca să-şi vrăjească concetăţenii, să le capteze încrederea. Avea un prestigiu imens. Cheltuise prea mult. Nici n-avea atîtea milioane cîte dădea să-nţeleagă că are, „Aladin-Prostul" se deştepta.

Renumele marelui filantrop crescuse destul, umpluse oraşul, judeţul, ajunsese pînă la Bucureşti.

Ceea ce şi dorea Stavrache. Această generozitate, această dragoste a locurilor părinteşti, duioşia, oboseala aceasta a omului care vrea să-şi încheie viaţa ca un bi-

nefăcător al cetăţii ascundea un plan isteţ. Ascundea gînduri noi de îmbogăţire în propria lui patrie.

Ceea ce uneori i se părea acolo, în depărtatul continent, dor de ţară nu era decît oboseala înfrângerii şi nevoia care-l rodea, din copilărie, s-ajungă cit mai bogat.

De la o vreme nu-i mersese bine în depărtatul continent. Fie criza, fie că el însuşi nu mai inspira încredere, fie că ceilalţi oameni de afaceri, mai tineri şi mai feroci decît el, îl întreceau prin abilitate, fie că bătrîneţea care se apropia nu-i mai lăsa forţele necesare unei lupte de fiecare clipă, Stavrache Dobrotescu se gîndi să se reîntoarcă la Constanţa, unde oamenilor le lipsea fantezia, îndrăzneala care produce marile averi, tehnica impostorului.

El avea o mare experienţă a afacerilor, o mare cunoştinţă a sufletului omenesc şi o doză de cinism pe care o disimula cu o desăvîrşită artă.

Trecuse prin atîtea, încît îi va fi uşor ca, reîntorcîndu-se în patrie, cu reputaţia de arhimilionar şi cu prestigiul filantropului, să capete surse virgine de avuţii, să-şi croiască o nouă prosperitate.

Ce nu făcuse pîn-atunci acolo, în ţări depărtate, duiosul, visătorul, naivul binefăcător „Aladin cel Prost". (Aşa îl numeau, cu mica lor deşertăciune, clienţii înăcriţi ai cafenelelor din Constanţa, aşa precum guvizii dintre stîncile submarine compătimesc pe rechinul largului.)

Aşteptînd să înceapă marile lovituri, Stavrache se odihnise şi se pregătise destul. îşi retrăia trecutul.

îşi amintea începuturile lui, călătoriile, ploile, singurătăţile, lipsa de lucru, sărăcia, nopţile fără căpătîi, foamea, furtişagurile unei bucăţi de pîine, teama, goana, disperarea, somnul chinuit sub un pod, la malul unui fluviu pe care nu o dată-l contemplase de pe pod, cu gîndul de a-şi face din apele negre culcuşul de veci.

Pe urmă a început să cîştige cîte puţin, ca văxuitor de pantofi, în faţa unui templu anglican. în ce oraş ? N-are importanţă. Toate oraşele sînt la fel, cu oameni care-şi lustruiesc ghetele înainte de a se prezenta în faţa intermediarilor dintre Dumnezeu şi om.

Atunci a simţit, întîia oară, bucuria banului, alintul primilor dolari cîştigaţi prin propria lui muncă, răsplata binefăcătoare.

Dar, pe măsură ce începea s-adune, n-a mai simţit această bucurie, ci a căzut in ghearele lăcomiei.

Un dolar cerea altul, o mie cerea alte zece mii. Banii nu vor să stea singuri. Le e frică. Se cheamă din ascunzişurile lor. Se strecoară, fug, zboară din locul unde sînt puţini ca să îngroaşe rândurile altora, care s-au adunat din vreme in cete numeroase. Ca un magnet atrage grămada de aur bucata de aur singuratică.

Tînărul străin a-nvăţat repede limba noului continent şi s-a adaptat şi mai repede obiceiurilor pământului. Dar demonul lăcomiei îl împingea tot mai departe. în jurul său nu vedea decît goana după bogăţii. Singurul ideal era milionul, apoi milioanele. Nu putea să iasă din făgaşul obişnuit, nu voia să se lase întrecut de alţii, el, care pornise de acasă cu gîndul de a-i întrece pe toţi.

îl duceau valurile... Ca să nu se împotmolească, trebuia să înainteze cu valul.

Cu isteţimea lui, cu învăţătura luată de la cei cărora le slugărise, începu, la rîndul său, să cîştige exploatând pe alţii.

Conştiinţa nu-i punea nici un stăvilar poftelor, nesaţiului.

Stavrache Dobrotescu a făcut de toate şi pretutindeni : vînătoare de cai sălbatici în America de Sud şi contrabandă de alcool In Statele Unite. S-a asociat cu pescari, apoi cu fabricanţii de untură de peşte. A tăiat păduri virgine.

S-a căţărat pe trunchiuri şi ramuri înalte, vînînd nuci de cocos. A fost profesor de limba română la Detroit, in statul Ohio, unde trăiesc mii de ardeleni. Pe urmă a plecat departe şi a făcut negoţ de sclavi, de fetişuri şi de mărgele. A schimbat meserii, oraşe, continente, a dispărut în preajma unui faliment, s-a refăcut vertiginos, surprinzînd secrete de bursă. Iată-l acum unde-i era locul, iată-l la New York. A cumpărat acţiuni cu banii altora, le-a vîndut înainte de a le fi cumpărat, a cumpărat altele care au crescut, a dat înapoi banii celor ce-l finanţaseră şi care, fericiţi şi încrezători, l-au

făcut director de bancă. Iată-1 acum un om important. Scăpase de griji, de nesiguranța vieții, de teama de a fi arestat, nu trebuia să mai jongleze cu echivocul, strecurîndu-se între combinația favorabilă și escrocherie, trecînd în umbra zidurilor de închisori ca să nu le treacă pragul. Toate aceste acrobații îl căliseră, îl îndîrjiseră, făcuseră din el un echilibrist de forță.

La un moment dat, însă, a pierdut încrederea celorlalți. Era suspectat. L-au scos din direcția băncii. Campania de presă i-a dezvăluit anumite indelicateți din trecut. Nu mai putea rămîne acolo. S-a gîndit să plece. Unde ? Iată problema... Unde-și va putea împlini mai bine dorul de avuții fabuloase decît într-o țară bogată, unde oamenii n-au experiența lui ? Va porni înapoi, acasă. Gîndul de a-și exploata compatrioții îl confunda cu dorul de țară. Aceste două sentimente îl cutreierau, se amestecau, se întreceau, se împleteau, se făceau unul singur.

Porunca reîntoarcerii creștea în el, trecea dincolo de el. înfrumuseța toate cîte lăsase acasă. Peisajul marin, casa părintească, bunul său Grigore, fratele mai mare, Zoe, copiii, care trebuie să fie mari acum, toți și toateîl chemau, pe el, vagabondul fără țară, care n-avusese nici vremea, nici îndemnul să-și statornicească un cămin.

înduioșări de rigoare se alăturau planurilor sale practice, în dorul de țară mai vorbea și mîndria de a se reîntoarce învingător, bogat, de-a uimi pe ai săi cu opulența lui. Acolo, la New York, erau alții mult mai avuți. Puțin le păsa de banii altuia. Iar dacă nu-i poți vîntura prin fața ochilor celor ce n-au, ca să le stîrnești admirația, pizma, încovoielile cerșetoriei, la ce folosesc banii unui om fără alte aspirații ?

într-o bună zi a lichidat tot și a plecat spre țară, spre acea Dobroge legendară, cu pămînturile ei uscate, cretoase, cu vegetația ei marină, cu scaieții violeți și gorganele în care dormeau, de mii de ani, voievozii sciți. Dobrogea... Pămînt plin de sarcofagii romane, inscripții eline, vestigii feniciene, slave, bizantine, geamii turcești, colibe de țigani tătari și vile cubiste, cu cercevelele ferestrelor albastre.

Se va odihni o vreme, va adulmeca în ce direcție să-și inceapă explorările. Sub pretextul vizitării peisajelor, călătorind ca să descifreze enigmele vechiului pămînt, sâ **se** cufunde în trecut, va mirosi unde se ascund tezaurele viitorului. Va căuta să se integreze total în acest pămînt natal, pe care tinerețea lui săracă și nostalgia îl bătătoriseră fără țel, numai cu visuri și doruri.

în orașele de piatră și de fier, în vălmășagul oamenilor grăbiți și al automobilelor nesfîrșite, care lăsau aburi și fum de benzină înecăcioasă, în acea totală lipsă de poezie a lumii noi, omul acesta, care începea să fie un învins, era cutreierat de poezia țării depărtate... Imensele aglomerații îi evocau solitudinile melancolice ale coastei Mării Negre, luminile verzui ale unui far fulgerînd în noapte, o turmă de oi risipite pe povîrnișurile unei coline rotunde, pădurile de salcîmi, movilele unduioase cu iarba măruntă, uscată, cîrduri de rațe-sălbatice muindu-se în mlaștinile înserate, țipătul înalt al cocorilor in tainele nocturne ale lui septembrie.

Uriașele globuri electrice, miile de ferestre ale blocurilor zgîrie-nori, care se aprindeau brusc înainte de noapte, îi aduceau aminte crepuscule tîrzii în dezolantele sate cu nume turcești, unde cîte o ferestruică galbenă de ceața lămpii cu petrol întrista și mai mult decorul mohorît, sub cerul fără stele. Cîinii fără sat... Cîini mari, vagabonzi, treceau, fantomatic, din cătun în cătun.

Unde găsiseră acești sărmani cîini lățoși atîta păr, atîția scaieți, atîta mîl care le atîrna de coadă, de urechi, de coaste ? Cine le făcuse, între aceste smocuri de păr înnodat, atîtea chelii, atîtea răni ?

Odată, la un cinematograf de pe Broadway, unde intrase în frac, în compania unei bande vesele, se pomeni, în vreme ce pe ecran se desfășura un film ultramodern, film care n-avea nici o legătură cu priveliștile copilăriei sale, Stavrache Dobrotescu se pomeni că i se face dor de cîinii fără sal care își purtau din cătun în cătun foamea, pămătufurile cu scaieți și plăgile adînci pe pustietățile parfumate cu cimbru, pulbere și băligar ale celui mai vechi pămînt european. Pămîntul acesta sterp el îl va preface în moșia cea mai mănoasă. Va fi al lui, cu tot ce putea țîșni din el.

A doua zi, chiar, a-noeput să-şi lichideze afacerile şi a plecat spre ţară. A ajuns la Constanţa, a bătut la uşa lâcătuită a casei părinteşti, care începea să se năruie, şi-a găsit familia jucînd o tragicomedie pe care nu şi-ar fi închipuit-o niciodată. S-a simţit linguşit pentru banii lui. Putea să umilească pe alţii. Va lua ochii oamenilor, va deveni un personaj important. Această glorie îi va folosi cu vremea. întii filantropia, apoi cîştigul. A scos din sărăcie neamul Dobroteştilor, s-a pus pe acţiuni generoase, a dat bani în dreapta şi în stînga, a văzut spinări curbate, şi-a făcut socotelile viitoare şi-a trăit cu frenezie toate fanteziile dobrogene care îl cutreieraseră în ultimele luni la New York. A cunoscut mica gloriolă locală, celebritatea judeţeană. Apoi, brusc, s-a săturat de „fapte bune". Era momentul să se pună pe lucru. Comedia ţinuse prea mult. Comedia lui şi a celorlalţi.

Acest 10 Mai le pusese capăt la toate. Se alesese, pe urma paradei, cu oboseală şi greaţă. Nu ştia cum să plece mai repede. S-a strecurat din tribuna oficială şi a plecat.

Coborînd spre dig, copleşit de gînduri şi de impresii disperate, contrariat şi de acea căldură prematură, pe care briza mării de care se apropia o mai potolea, el simţea nevoia să-şi împărtăşească preaplinul care-l apăsaj măi'turisindu-se cuiva, indiferent cui. îi mai agrava starea sufletească, ostilitatea împotriva altora şi a lui însuşi, batista mototolită cu care-şi ştersese urechile şi care purta urmele cenuşii ale broboanelor de sudoare ce i se prelingeau din tîmplele cănite. începea să regrete banii azvîrliţi în dreapta şi în stînga. Avea impresia că s-a ruinat. O frică ciudată, spaima de sărăcie, îl cutreiera.

Simţea nevoia să vorbească, să se certe cu cineva. Grădinarul acesta, care stropeşte florile şi era să-i ude pantofii, pare un om de treabă. Nu-l va mustra. Nu se va certa cu el.

îi trebuia altcineva. Dac-ar fi întîlnit-o pe Arletta, verişoara sau nepoata Zoei, s-ar fi luat la harţă cu ea, din senin. I-ar fi spus să-şi mute gîndul de la el. Că nu e un dobitoc. Că face numai pe dobitocul fiindcă i-e lene să fie deştept. Prea fusese deştept toată viaţa, ca să nu se odihnească puţin acum. I-ar spune multe el Arlettei. Dar nu. Biata femeie nu era vinovată cu nimic de toate cîte i se întîmplau. Umbla şi ea să se căpătuiască. O nimerise prost. Stavrache nu se va înfrunta cu o femeie, îi trebuia un ascultător mai serios, mai atent. I-ar fi spus ce prost se simţea el acum, el, echilibristul de forţă, nevoit să se plimbe cu mîinile la spate, să ducă o existenţă sălcie într-un oraş de provincie, s-ajungă el, jonglerul fără pereche, pensionar al circului unde dansează pe sîrmă aventurierii milioanelor ! Să trăiască la infinit în mijlocul unei familii mediocre şi înfumurate, între un imbecil de frate, pe care-l făcuse prefect, o cumnată orgolioasă şi ridicolă, pe care o ştia interesată, fără pic de afecţiune pentru el, dimpotrivă, detestîndu-l, intre nişte nepoţi neisprăviţi care îşi ajunseseră idealul, îşi trăiau suprema aventură, pescuind guvizi într-o barcă nouă, vopsită în alb şi roşu, numită „Pacific".

Venise spre ei cu braţele întinse, socotindu-le inima şi mintea mai presus de biata lor realitate. Acuma, gata, îşi încheiase acest capitol. Trebuia să înceapă altul.

Nu şi-ar fi închipuit că o întîlnire neprevăzută îi va indica, prompt, care era acel nou capitol. Nu şi-ar fi închipuit că de a doua zi, chiar, va începe să-şi pună în practică existenţa cea nouă.

în momentul cîncl cobora primele trepte ale scării de piatră ce duce pînă la ghereta paznicilor portului, se pomeni strigat de cineva :

— Aladin ! Aladin ! Conu Aladin !

„Aladin" era numele pe care i-l dăduse romantica Arletta, referindu-se la acel filantrop cu lampa fermecată din O *mie şi una de nopţi,* care împărţea aur şi bucurii.

Acest nume se răspîndise în toată Constanţa. Lui Stavru Dobrotescu nu i se mai spunea decît Aladin, ba chiar „domnul Aladin", cînd nu era „Aladin-Prostul", în această toridă zi de 10 Mai, porecla începea să-l sîcîie. Pe răcoare poate c-ar fi suportat-o.

Cel care-l strigase era un om mărunţel, în jachetă şi joben, care alergase după el de la paradă şi-l ajungea din urmă. îl chema Ohanez Mogîrdici Arzumanian, o figură binecunoscută a Constanţei, un individ grăsun, cu

fața măslinie, cu ochii bulbucați şi cu o bărbuță căruntă în jurul obrazului. Om de afaceri, vînzător de covoare şi de antichități, samsar şi efor al bisericii greceşti, deşi era de rit gregorian, venise de mult în cetatea lui Ovidiu. Poate că Ohanez Mogîrdici Arzumanian. era născut chiar la Constanța, dar păstra accentul turcesc, stropşea limba, ca să-şi păstreze caracterul exotic şi oarecum prestigios al străinului din Asia Mică.

El era cel care vînduse, una după alta, mobila familiei Dobrotescu şi tot el o răscumpărase cu banii fiului risipitor. Se aciuase pe lingă Stavrache, ajunsese un fel de mijlocitor între el şi cei pe care Aladin îi ajuta. îi procura obiecte de artă adunate de pe la constănțenii sărăciți, fragmente de marmură dezgropată, tanagrale de Callatis, vase vechi, bani antici, statuete găsite la mici adîneimi ale pămîntului şi ale mării. Se vîrîse sub pielea milionarului, îi ajunsese un fel de mînă dreaptă, îi propusese partide de însurătoare, vile la Eforie, terenuri la malul mării, case vechi la Mangalia, hoteluri de cumpărat sau de clădit la Teehirghiol, autobuze care să „deservească" şoseaua Constanța — 2 Mai.

între două propuneri de afaceri mănoase, îi mai vindea lui Aladin cîte ceva : un şal persan, un covor, un ibric de argint sau o narghilea monumentală, care aparținuse cutărei paşale din Țurtucaia.

Ce voia acum Ohanez Arzumanian ? îl căuta pe Stavrache de cîteva zile ; pare-se că Aladin îi era dator nişte bani.

— Pe ce ?

— Să vedeți. Am aici un carnețel. Dar să stăm puțin pe piatră, la umbră. E mai răcoare !... îi propuse, cu inimitabilul său accent, Ohanez, care-şi ştergea cu o mare batistă colorată transpirația frunții şi a cefei.

Se aşezară pe un bloc al digului, în umbra parapetului. La picioarele lor, marea spărgea uşoare valuri înspumate.

în carnețelul lui Ohanez erau consemnate sumele pe care, prin intermediul său, conu Aladin le oferise mai multor personalități importante, reprezentând autoritățile, episcopul, fostul prefect, colonelul, polițaiul, primarul urbei.

Arzumanian evitase, pîn-atunci, să-i dea socoteală, **şi** lucrul acesta îl contraria pe mecenatele oraşului, fiindcă, din unele convorbiri cu acele personalități, din «/scrisorile de mulțumire, avu impresia că omul său de încredere nu le remisese întreaga sumă, îşi tăiase lui Însuşi o părticică destul de frumoasă. Acum venea să-i pretindă alte parale !

Istețul samsar picase prost ! îl găsea pe Stavrache plictisit, siciit, descurajat, încălzit, gata de harță.

Ohanez era numai laude şi plecăciuni. Din gură îi curgea numai miere, pe nas numai fum de tămîie. îi spunea lui Stavrache cînd „conu Aladin", cînd „paşa", cînd „efendi", şi-şi ducea mîna mereu de la inimă la buze, apoi la frunte, în semn de respect, supunere şi fidelitate.

Vorbea mereu de Allah, se jura pe steagul Profetului : făcea confuzie, fiindcă el, după cum v-am mai spus, nu era mahomedan, ci ortodox, de rit gregorian. Nu se temea de trăsnetele cerului fiindcă lua în deşert numele unui profet care nu era al lui.

Iată acum şi revendicările lui Ohanez, exprimate cu elocvență şi limbaj pitoresc în boarea marină a amiezii de mai, limbaj pe care ne e destul de greu să-1 reproducem.

— Ați dat cinci milioane pentru biserică, *Monsieur* Aladin !

— Nu încă, *Monsieur* Jean. Am să-i dau peste cîteva zile, cînd mi-or veni bani de la New York.

— Nu face nimic. O să-i dați. Sînt ca şi dați. Prefectului, trei milioane, pentru şoseaua de la Istria, şi două milioane, Comisiei de săpături.

— Exact. Pe ăştia i-am dat.

— Colonelului, trei milioane, pentru reparația cazărmii şi a grajdurilor. Cinci milioane, primarului, pentru lucrări edilitare. Chestorului, cinci sute de mii, *ca* să .termine Căminul vardiştilor.

— Am dat toate sumele astea, dar văd că nu s-a început nimic.

—• O să înceapă !

— Să dea Dumnezeu. Deocamdată, nu văd de ce-mi faci socotelile.

— *Les affaires sont les affaires,* Aladm-paşa ! pe toţi ăştia eu i-am adus !

— Nu-nţeleg !

— Eu i-am pus în contact cu dumneavoastră. Dreptul meu este de nouă sute douăzeci şi cinci de mii.

— Care drept ?

— Eu iau cinci la sută comision din toate afacerile pe care le fac !

Stavrache începea să înţeleagă, prindea să fiarbă dar se stăpîni, să vadă pînă unde poate merge neobrăzarea lui Arzumanian.

— Toată suma pe care am manipulat-o de la dumneavoastră la ceilalţi se ridică la optsprezece milioane cinci sute de mii, efendi-paşa ! Comisionul de cinci la sută, nouă sute douăzeci şi cinci de mii. Exact cum v-am spus adineauri.

— Să-ţi dau nouă sute douăzeci şi cinci de mii de lei ?

— *Les affaires sont les affaires !*

Stavrache strînse pumnii, strînse dinţii. Aşa ceva nu i se mai întîmplase de cînd se ştia pe lume. Avusese de-a face cu tot felul de derbedei, unul mai ingenios decît altul, dar ca să-i ceară cineva comision pentru sume pe care tot el le dăruise, i se părea culmea escrocheriei, a inconştienţei. Surîdea sub nările fremătătoare de mînie. Se obşnuise să surîdă aşa, să fie calm în faţa unei lupte care se vestea. Obrăznicia lui Arzumanian întrecea orice măsură. Ticălosul începea să aibă haz.

—• Ascultă Ohanez !... „Buhara" pe armeneşte însemnează idiot ?

— Asta nu înţeleg, paşa !

— Spuneai mereu că sînt Buhara.

— „Buhara", efendi-paşa ! Este ceva *giugiuc,* covor „Buhara", *brilanta !*

Prin „brilanta" Arzumanian înţelegea, în jargonul său special, reoomandînd un preş sau relevînd calităţile excepţionale ale cuiva, prospeţimea, valoarea şi strălucirea briliantului.

Dar Stavrache nu se dădu bătut.

— Credeam că „Buhara" însemnează idiot. Mai sînt oameni la Constanţa care spun despre mine aşa ceva. Aladin-Prostul. Dar eu nu sînt prost, Ohanez !

— Om bun la dumneata, paşa, nu om prost ! Efendi îbrilanta !

— Nici aşa de bun nu sînt ! Vi se pare ! Ascultă, jjMogîrdici, tu n-ai dat toţi banii acolo unde trebuia. Ai fcprit şi pentru tine. Şi nu numai cinci la sută. Mult mai fliult. Nu face nimic. Nici ceilalţi n-au cheltuit acolo tinde trebuia. M-au furat şi pe mine şi statul. Au spoit '0 cazarmă, au ridicat nişte uluci, au lustruit nişte trompete şi atîta tot. Am să le cer socoteală. Cu tine e altceva. Tu mi-ai vîndut mie antichităţi care făceau mai mult. Aşa că sîntem chit ! Ţi s-a părut că m-ai furai, dar te-am furat eu pe tine !

Stavrache Dobrotescu îşi înfrînă mînia, fiindcă, în sfîrşit, găsise omul căruia să-i vorbească despre el însuşi. Pe urmă, un om aşa de hazliu nu mai întîlnise. Povestea cu comisionul valora milioane. Era binevenit, odihnitor, amuzant în acele momente de depresiune sufletească pe care le încerca omul care fusese la parada de 10 Mai şi mai păstra încă un gust de cenuşă pe cerul gurii. Brilanta !

— Ascultă *Monsieur* Jean ! (Lui Arzumanian, Stavrache îi spunea cind Ohanez, cînd Mogîrdici, cînd *Monsieur* Jean, traducînd în franţuzeşte pe Ohanez.) Ai început prin a vinde covoare prin cafenele, *„tapis-tapis,* paşa" !

— Aşa, paşa, aşa, *tapis-tapis,* efendi ! glumi Ohanez.

In momentul acela, Stavrache remarcă în albul ochilor lui Arzumanian, ca al bolnavilor de icter, un mic punct roşu, vinişoară plesnită, care juca mereu în rostogolirea orbitelor bulbucate. Nu ştia de ce, dar i se făcu milă. Poate că Arzumanian e candidat la apoplexie. Să nu-i provocăm moartea. Să-i vorbim cu severitate, dar mai mult literar decît brutal.

— Eu, Mogîrdici, am vîndut brăţări de sticlă Pieilor-Roşii, curse de şobolani anamiţilor şi grăsime de focă în Finlanda.

— Asta, ce e drept, efendi, eu n-am vîndut !

— Mi-ai spus odată c-ai dormit pe un cuptor, într-o brutărie de pe strada Mangaliei. Eu am dormit pe pămîntul îngheţat. îmi legam un ştreang de gît ca să mă spînzur dacă nu pot să adorm. Dar eram atît de obosit,

Arzumaniene, încît dormeam. Dracul nu m-a luat. AI mîncat multe picioare-n în spate, *Monsieur* Jean ? Mie mi-a mîncat un pui de lup piciorul în Alaska.

— Nu se cunoaşte. Abia şchiopătaţi puţin !

— Ai dat bani cu camătă, Ohanez. Eu am scos aurul cu unghiile, din măruntaiele pămîntului şi din pietrişul gîrlelor. Te-ai luptat cu dobitocul meu de frate, cu Grigore, căruia i-ai vîndut pe nimic lucrurile din casă. Te-ai luptat cu oamenii de pe aici, care sînt nişte blegi, Mogîrdici. Eu m-am luptat cu toate jivinele din Africa de Sud, cu bancherii din Londra, cu piraţii din Golful Persic.

— Aşa se fac milioanele, paşa !

— Da, dar milioanele nu le-am făcut pentru tine şi pentru alţii ca tine. Pe mine nu m-a furat nimeni pîn-acum, Mogîrclici. M-am lăsat furat de voi fiindcă aşa am vrut. Eu am fost omul care vrea să se-mbete şi a pus atîta la o parte pentru tovarăşii de chef. Acuma nu mai vreau să beau. Acuma vreau să-mi iau banii înapoi, cu dobînda înzecită. Tu şi cu ceilalţi sînteţi nişte găinari, Ohanez. Eu sînt gangster. Ştii ce e aia ? Dacă ştii sau dacă nu ştii, bagă-ţi bine asta-n cap. Altul în locul meu te-ar fi luat la palme şi te-ar fi aruncat în mare, cu joben cu tot. Eu nu te înec, fiindcă ai mare haz şi am nevoie de tine. Vreau să te folosesc. Cunoşti bine oraşul, judeţul, toată Dobrogea. Ai să fii omul meu, mîna mea dreaptă. Am să-ţi dau cinci la sută din afacerile pe care ai să mi le aduci. Dacă nu-ţi ajunge, dacă vrei să mă ciupeşti, te arunc în mare. Dar nu aici, la Constanţa, să ştie toată, lumea că te-am înecat. La Agigea, unde e malul înalt şi nu ne vede nimeni, acolo te arunc în mare !

Aladin: vorbea potolit, aproape prieteneşte, mîngîmdu-şi din cînd în cînd partenerul pe obrazul măsliniu şi asudat.

Dar Ohanez simţea ameninţarea, era dominat, . era înspăimîntat.

Un om nou crescuse-n faţa lui, acolo, la marginea mării, în răcoarea valurilor care loveau şi lăsau dîre albe pe granitul găurit, pe lespezile crăpate ale digului. Un om cu ochii scăpărători, cu un surîs rău sub narile care fremătau. Nu mai era Aladin care zîmbea tuturora şi vîra mereu mîna în buzunarul hainei,'scoţând portofelul şi împărţind hîrtiile de cîte o mie de lei. Aventurierul demobilizat cîteva luni se încorda din nou, tot atît de cumplit ca-n anii cei mai grei de luptă. Cu acest om a stat de vorbă Ohanez Mogîrdiei Arzumanian acolo, pe malul Mării Negre, pînă spre ceasurile 2, cînd au plecat fiecare la casele lor, urmînd să se întâlnească la noapte.

Lui Stavrache îi era teamă că, ajungînd acasă, unde era întinsă o masă solemnă, va mai slăbi în hotărîrea lui de a reîncepe. Credea că vederea familiei, atmosfera căminului îl va cuceri, îl va dezarma. Dar n-a fost aşa. Acum îi vedea pe toţi cu alţi ochi. li păreau nişte manechine de ceară, viziuni de panopticum, oameni de sticlă, oameni dintr-un dulap de sticlă, ceva depărtat, ireal, în mijlocul cărora numai el trăia o viaţă vie.

Fratele său, prefectul, important. Dar mai importantă, Zoe. Copiii erau -şi ei plini de el. Toţi dădeau impresia că sînt eroii centrali ai sărbătorii, naţionale, că participaseră la luptele de la Griviţa, cuceriseră Plevna şi câştigaseră independenţa Principatelor Unite. I se mai păru lui Stavrache că-1 luau de sus toţi, că-1 tolerau ca pe o rudă săracă, fără un.rang în stat şi fără o situaţie precisă în mijlocul atîtor oficialităţi : vicarul episcopiei Tomisului, roşcat şi agil ca o veveriţă, primarul grav, colonelul pudrat, pomădat, strâns în corset şi eu monoclu, poliţaiul încruntat că 1-au pus cam pe la coada mesei. Şi celelalte notabilităţi, tot aşa, erau pătrunse de importanţa evenimentului şi neglijau pe binefăcătorul oraşului, pe oare doamna prefectoreasă îl aşezase cam la un colţ, între starostele armatorilor şi căpitanul portului.

Poate că Stavrache se înşela crezîndu-se depreciat. Dar cum în el reînviase dîrzenia începuturilor, nesocotirea în care-1 ţinuseră stăpînii săi de odinioară, reînvia şi ostilitatea împotriva oamenilor înstăriţi. El nu era acum decît bietul hamal de demult, aventurierul alungat din ţară-n ţară. Toată această bui'ghezie mediocră şi egoistă îi aducea aminte pe cea de dincolo de Ocean, aceeaşi, pretutindeni.

Uita că acea opulenţă o provocase el însuşi, că prosperitatea casei părinteşti, a oraşului, i se datora lui, că era stăpînul tuturor. Omul ajuns, stimat, invidiat, murise

în el. Trăia numai haimanaua. Şi această haimana ura pe toţi oaspeţii acelei mese îmbelşugate. Socotea cît costă ospăţul Dobroteştilor, transforma preţul în dolari şi dolarul îl transforma în ore de muncă, orele lungi, nesfîrşitele zile de muncă prestată de el în tinereţe. Cîte zile, citi ani de sudoare şi de sînge de-al lui costă acea masă, la care se îndestulau acei oameni scoşi din dulapurile de sticlă ? Socotea şi se revolta. Şi nu socotea în banii cîştigaţi uşor, mai tîrziu, prin munca altora, ci numai în moneda propriilor sale începuturi, penibilele sale începuturi. Se uita la nătîngii lui de nepoţi, Tita, Vivi şi Ticu. Mîncau cu lăcomie, începuseră să se îngraşe de atîta stat in barca „Pacific", la prinsul guvizilor. Nu erau buni de nimic. Plini de ei, gălăgioşi, pretenţioşi şi mai proşti din zi în zi.

„Pentru măgarii ăştia să fi muncit o viaţă întreagă ?" se întreba Stavrache. Merită javrele astea un trai de trîntori, astăzi şi mîine şi în vecii-vecilor ? Ce mi-a trebuit să-i înec în miloane, să huzurească o viaţă-ntreagă ? La vîrsta lor ce făceam eu ? A, da, eram fochist negru ca smoala, pe un vapor cu roate, pe fluviul Mississippi. Nici măcar ochii nu-mi rămăseseră albi de atîta praf de cărbune."

I se perindau prin minte, proaspăt, primele luni, primii ani ai tinereţii lui zbuciumate, imensele lui privaţiuni, gîndurile de sinucidere. I se părea că ei erau de vină, aceşti nepoţi, de toate amărăciunile, de toate suferinţele prin care trecuse.

„De ce i-ai răsfăţat dobitocule ? N-avea dreptate cine te-a numit «Aladin-Prostul» ? Ce ispravă mare ai făcut umplînd de bani toţi oaspeţii ăştia de sticlă ai unui banchet sinistru ? Ce răsplată ai primit? Ţi-ai făcut fratele prefect. Iată... Politicienii căzuţi în opoziţie au început să colporteze, să amplifice vorbele unei babe care aflase că ai dat bani pentru biserică : «E-hei, maică ! Cine ştie ce păcate o fi ispăşind !»"

Abia aştepta Stavrache să se sfîrşească masa şi să evadeze din acel panopticum dezlănţuit, dominat de ciocnetul paharelor, al farfuriilor, de zgomotul glasurilor atîtor oameni care vorbeau, în acelaşi timp, cu gura plină. Abia aştepta să fie seară şi să se întîlnească cu Ohanez, pe bulevarul de la marginea mării, pe ale cărui peluze înfloreau primele roze.

S-au întîlnit iar şi iar, au stat pe o bancă în răcoarea brizei marine. Stavrache fuma pipă după pipă. Ohanez nu mai termina de fumat o havană uriaşă. Au vorbit îndelung. Au pus la cale tot felul de combinaţii. Trăit fttîtea decenii la Constanţa, Ohanez cunoştea starea tuturor negustorilor, a bancherilor, a funcţionarilor mai răsăriţi. Le ştia toate bogăţiile, toate sărăciile. L-a informat ce case din oraş pot fi cumpărate pe nimic, ce vapoare sînt de vînzare în port, ce terenuri se pot achiziţiona pe coastă, ce gospodării, ce grădinarii. El ştia pînă şi ce pietrari, ce pescari, ce marinari fără lucru pot fi angajaţi peutru o pîine. Ce poliţe au fost sau vor fi protestate. Cine duce o viaţă peste puterile lui. Cine e cu funia la gît şi s-ar vinde şi Necuratului numai să scape. Cine e dator şi nu poate plăti, care bancă se clatină, ce staţiune de nămol poate fi monopolizată, ce şosea poate fi luată în întreprindere.

— Bravo, *Monsieur* Jean ! Foarte bine, Mogîrdici ! Bravo, Arzumaniene ! Pun-te pe lucru !

Ohanez se puse pe lucru chiar de-a doua zi şi i-a făcut raport tot aşa, pe-nserat, pe banca de pe bulevard, pînă noaptea tîrziu.

în fiecare noapte, alt raport.

Se vesteau afaceri minunate. Aladin se simţea renăscut. O viaţă nouă s-aprindea în el. Se regăsise. Trebuia să investească la început bani mulţi. Nu-i nimic. Ii va investi. Va şti cum să folosească capitalul adunat dincolo de Ocean. Voia să devină stăpînul cetăţii, al litoralului, al Dobrogei întregi. îşi aduse aminte de-o nebunie a cumnatei sale, Zoe, care, de cînd era bogată, se scrîntise şi mai mult la cap. Se gătea cu diademe, spunînd că un Mavrodin, strămoşul ei, fusese guvernatorul insulei Rhodos şi că purtase titlul de *bey.* Pe Grigore al ei, născut Dobrotescu, îl socotea urmaş al lui Dobrotici, străvechiul stăpîn al Dobrogei, ţară care-şi trăgea numele de la el. Stavrache zîmbi şi adoptă această versiune. De ce n-ar fi urmaşul lui Dobrotici, din moment ce-1 chema Dobrotescu ? Nu-1 va costa decît zece-cincisprezece mii de lei : un profesor de istorie, conservator al micului muzeu de

antichităţi din Constanţa, va fi fericit să scrie un articol documentat despre voievodul Dobrotici şi urmaşii săi Dobroteştii. Gata! Cincisprezece mii de lei, cu broşură cu tot : *Dobrotici.* Această descoperire aduse un prestigiu nou marelui binefăcător al urbei. El îşi puse în aplicare programul schiţat în tovărăşia lui Arzumanian. începu prin a ruina o întreprindere de construcţii, făcînd să-i scadă vertiginos acţiunile. Cumpără aceste acţiuni, puse mîna pe întreprindere şi pe banca ee-o subvenţiona şi, cu ajutorul personalităţilor din fruntea oraşului şi a judeţului, luă comenzi de la stat pentru tăiat şosele, pentru zalhanale, înfiinţare de pescării-model, fabrici de conserve, instalaţii de nămol la Eforie, tot ceea ce putea servi „interesului public".

Toate le făcea, bineînţeles, ca om de bine, ca fiu al Dobrogei, ca urmaş al lui Dobrotici: Beneficia de prestigiul milioanelor împărţite pîn-atunci şi trăgea foloase nebănuite din risipa lui Aladin. Cine şi-ar fi închipuit că un nabab american s-a apucat de afaceri în ţara lui săracă ?

îşi păstra aerul visător, dezinteresat şi cam nătăfleţ al maniacului-filantrop. Cîteva sute de mii de lei aruncaţi bisericii greceşti, spitalului comunal şi coloniei turce, pentru întreţinerea moscheii, atestau totala lui dezinteresare, generozitatea lui fără pereche. Corupea pe toţi cei ce deţineau un grăunte de putere în stat şi păgubea statul cu sume însutite. Avea o teorie : „Corupţia jigneşte morala, dar înlesneşte viaţa". Cumpără pe nimic trei vapoare ale unor armatori greci, pe care îi ruinase provocîndu-le falimente, şi angaja cu jumătate preţ personalul care-i trebuia pentru cursele Constanţa—Constantinopole---Alexandria. Cine nu vrea n-are decît să nu se angajeze !

Ca să-şi astîmpere unele vagi mustrări de conştiinţă, el îşi reîmprospăta amintirile vieţii de rob pe oare o dusese în tinereţe, loviturile primite, munca nerăsplătită, umilirile, scrîşnetul de dinţi la poarta celor ce-l exploatau. Cu litere de foc şi de aur îşi scrise pe frunte dictonul : „Numai munca altora te îmbogăţeşte". începuse să se intereseze de acele movile rotunde, mameloanele, numite „gorgane", ridicate pe morminte străvechi. Pare-se

că aceste gorgane, care încep din Mangalia şi continuă pînă în stepele tătare, ascund comori fără preţ. Regii, generalii, bogătaşii sciţi erau îngropaţi acolo, în mijlocul unor tezaure imense. Săpături făcute pentru canalul care uneşte marea cu lacul Liman descoperiseră sub una din aceste ridicaturi un asemenea mormînt, plin de scule, de giuvaeruri şi de arme încrustate cu pietre scumpe.

Erau înmormîntaţi acolo regii, cu mare fast, şi, împreună cu ei, caii favoriţi.

Hamuri bogate s-au găsit pe mormîntul de oseminte ale armăsarilor. Alături de marele şef, zăcea un schelet mâi mic, cu ţeasta găurită : soţia era ucisă şi ea, prin străpungerea osului frontal, în ziua înmormântării şi era culcată lîngă augustul ei soţ şi stăpân, în eternitate. Deasupra criptei boltite, supuşii răsturnau pămînt... Veneau de pretutindeni căruţe încărcate, prinosul rudelor, al prietenilor, al sclavilor. Cu cît şeful era mai puternic, cu cît era mai bogat negustorul sau latifundiarul, cu atît era mai mare şi numărul căruţelor de pămînt. din care se construia movila uriaşă.

Tîrziu, veacuri multe după stingerea sciţilor, în plin ev mediu a trăit acelmare căpitan de oşti, stăpînitorul Dobrogei, cneazul Dobrotici, despre care se spune c-ar îi fost înmormântat cu acelaşi străvechi ritual. Gorganul lui uriaş se afla dincolo de Mangalia, la ţărmul mării, pe faleza care duce la localitatea 2 Mai. E unul din cele mai mari. Cu el începe imensa procesiune care străbate bătrîna provincie, pînă-n depărtări ; strămoşul ! Stavrache care acum iscălea Dobrotescu-Dobrotici, îl cumpără, împreună cu terenurile care îl învecinau : fâşia de coastă care duce de la vechiul dig al Mangaliei pînă la 2 Mai şi se adînceşte, în interiorul continentului, pînă la şoseaua Mangalia-Ilanlîc. Cumpără toate acele terenuri cu cîţiva Iei metrul, ca să le vîndă însutit peste cîteva luni.

Şi iată cum. începu să construiască, la poalele movilei care domina plaja, o vilă cu vederea spre mare. Paralel cu aceste lucrări, angaja arhitecţi să deseneze planul unei localităţi balneare model, care se va numi Dobrotici. într-un an, doi, maximum trei, noua aşezare vâ fi gata.

Cea mai modernă, cea mai frumoasă de pe întregul litoral românesc al Mării Negre, ca şi de pe cel bulgăresc.

„Mai «brilanta» decît Varna!" spuneau Ohanez şi oamenii săi care împărţeau, confidenţial, prospecte, cu vederea în culori a viitorului orăşel. Pe aceste planşe : parcurile, aleile, vegetaţiile erau verzi, uliţele albe, acoperişurile caselor roşii. Pieţe cu fîntîni, biserici şi palat cultural împodobeau atrăgătoarele cromolitografii. Pentru pitorescul local era prevăzută şi o geamie. Capitaliştii americani vor investi milioane şi milioane de dolari în construirea acestui oraş. Ferice de aceia care vor cumpăra din vreme terenurile parcelate. Le vor vinde peste un an de cinci sau de zece ori mai scump ! Iar peste trei ani, de o sută de ori...

Şi amatorii dădură năvală, întrecîndu-se să pună mîna pe cît mai multe hectare, care se vindeau şi se revindeau cu preţuri zilnic sporite. Toţi spuneau că-şi vor construi vile, dar nu se gîndea nici unul. Fiecare voia să tragă un folos imediat revînzîndu-şi parcela. Lupta pogoanelor lua proporţii epice.

Faptul că însuşi conu Stavrache Dobrotescu ridică prima vilă era o garanţie de seriozitate şi succes a întreprinderii. Profesorul de istorie din Constanţa mai tipări un studiu, în care demonstra că gorganul din viitoarea localitate Dobrotici acoperea pe însuşi stăpînitorul de odinioară al Dobrogei. Viaţa şi isprăvile vitejeşti ale voievodului erau povestite cu lux de amănunte într-o broşură difuzată în mii de exemplare. O hartă colorată, în supliment, reprezenta cetatea de mîine. Reclama era făcută discret, ca să nu se îmbulzească prea mulţi amatori. Dar cu atîta creştea numărul cumpărătorilor.

Stavrache îşi freca mîinile.

Nu rămăsese parcelă nevîndută. Iată adevărata America. Ce caută aventurierii peste munţi şi oceane, cînd paradisul e colea, în propria ta patrie ?

Nu numai bogata Românie e un Eldorado, dar însăşi această provincie uscată poate deveni, pentru un om inteligent, o Californie !

Prin combinaţia cu terenurile de la ţărmul mării, averea lui Aladin se dublase, se triplase. Nu i-au trebuit mai mult de cîteva luni ca să pompeze sute de milioane de la îmbogăţiţii din Bucureşti, ce căutau „plasamente sigure".

„Dacă oraşul se va ridica, voi cuceri gloria nouă a fondatorului de cetăţi. Va creşte şi preţul terenurilor pe care rni le-am rezervat în jurul mormântului străbun", îşi spunea el.

Dacă nu se făcea nimic, vina va fi a celor ce-au cumpărat terenuri ca să le speculeze, în loc să construiască, îşi vor scoate ochii unul altuia. Iar el, marele filantrop şi organizator, se va mulţumi să trăiască singur la marginea mării, în pustietăţile scite, singur, cu gîndurile lui şi cu fantoma înfricoşătoare a şefului august din care se trăgea. Va medita asupra ingratitudinii omeneşti, a celor ce l-au păcălit că îşi vor ridica locuinţe în vecinătatea lui ***şi*** care acum dezertau de la marea operă constructivă.

In vârtejul numeroaselor afaceri agricolo-urbanistice (cumpărări şi vânzări de terenuri, de imobile, exproprieri de bănci, concesii de şosele), Ohanez Mogîrdici Arzumanian era cutreierat de nostalgia îndeletnicirilor sale strămoşeşti — feeria covoarelor. Ii lipsea. în vîrful degetelor el simţea nevoia de-a mîngîia mătasa unui /echi „Ghiordez" sau „Ispahan", împletitura scorţoasă a unui „Sumac" şi chiar bumbacul perlat al vulgarelor produse din Cezareea.

Ochii săi erau dornici de culorile stinse şi calde ale preşurilor de rugăciune, ale desenurilor ce-şi pierdeau liniile pe un fond albastru-închis sau cărămiziu, romburi, plante, păsări, scorpioni, motive arhitecturale scrise pe un „Belucistan", pe o „Buhara", pe destrămatele şi augustele petice seculare, care se prăfuiau în cine ştie ce moschee uitată de Allah.

îi lipsea lui Mogîrdici şi voluptatea traficului, schimbul, reparaţiile, vînătoarea piesei rare, înfruntarea cu levantini mai şireţi decît el şi cu naivii „conducători", pe care îi păcălea cu o satisfacţie cu atît mai mare cu cît amatorul era mai încrezut.

Din cînd în cînd, *Monsieur* Jean îşi lua concediu de la patron şi de la numeroasele lor întreprinderi, ca

să se refugieze şi să se reconforteze în exercitarea unui negoţ care pentru el devenise o pasiune. Trăia cu intensitate viaţa covoarelor, fără să urmărească mari profituri băneşti. îi ajungea magia. Era înduioşat, întinerit, fermecat. Respira adînc, închizînd ochii, aerul amestecat cu pulbere fină, cu adieri de naftalină, cu scame microscopice, invizibile, pe care îl împrăştia desfăşurarea unui covor sau a unei carpete.

Cumpăra şi schimba, asociind şi pe conu Stavrache, căruia îi erau destinate exemplarele cele mai preţioase.

O dată a lipsit o săptămînă întreagă, ocupat **sâ** fotografieze covoarele geamiei din Mangalia, bucăţi de mare preţ. Le-a luat dimensiunile, şi-a notat culorile şi s-a dus la Bucureşti, unde avea ca asociaţi nişte greci din Asia Mică, negustori de antichităţi pe Podul Mogoşoaiei. în fabrica lor misterioasă de pe strada Vulturilor au ţesut luni în şir imitaţiile perfecte, în două serii, ale originalelor din Mangalia. Au lucrat cu material uzat el însuşi, cu preparate chimice au învechit ţesăturile, au simulat pişcăturile de rigoare ale moliilor şi, cînd marfa a fost gata, Arzumanian a dus prima serie la Mangalia. Cu ajutorul unui ceauş al geamiei, a înlocuit zdrenţele vechi cu noile zdrenţe. N-a băgat nimeni de seamă scamatoria.

A doua serie de covoare antice (antica brilanta !) *Monsieur* Jean a negociat-o ca provenind dintr-un furt, a cărui taină trebuie păstrată cu sfinţenie, ministrului unei puteri occidentale.

Acest diplomat estet auzise de bogăţiile artistice care se găsesc în România, bogăţii încă neexploatate de cunoscătorii ocidentali, şi ceruse postul de la Bucureşti numai ca să adune din Moldo-Valahia candele de argint, samovare, crucifixe bizantine, mobile şi stofe vechi, icoane găunoase şi covoare rarisime.

Grijile legaţiei le purtau consilierii, secretarii şi ataşaţii, excelenţa-sa nu făcea decît să schimbe dolarii, cumpărînd pe nimic tezaure de artă orientală şi eărîndu-le, vagoane întregi, la el acasă. Printre atîtea comori autentice, ambasadorul a dus şi covoarele moscheii din Mangalia, ale căror originale Ohanez le-a dăruit, cu lealitate, patronului său, *Monsieur* Aladin.

La rîndul său, acesta le-a vîndut pe sume considerabile unor muzee apusene, ai căror experţi sînt mai greu de păcălit.

Lovitura de la Mangalia Ohanez Mogîrdici Arzumanian a repetat-o şi în Bulgaria, la Sunem, unde un hoge bătrîn, care începea să orbească, s-a lăsat păcălit, înstrăinînd vechile şi nepreţuitele odoare din vestita Tumbul-Geami.

Tot Ohanez a fost cel care, cu asociaţii săi din Smirna, anticari la Bucureşti, a înlocuit celebrele covoare de la Biserica Neagră din Braşov cu altele, fabricate în strada Vulturilor, şi le-a cedat celui mai important personaj al Regatului. Afacerea a răsuflat, în urma denunţului unuia dintre complici, faimoasele preşuri au trebuit restituite, oricît era de puternic colecţionarul.

Printre cei pe care Aladin voia cu orice preţ să-i fericească erau şi membrii propriei sale familii. Le rezervă terenuri centrale, din jurul pieţelor cu biserică, palat cultural şi monumentala cişmea cu şapte guri, în stil turcesc, li sfătui pe fiecare să-şi plaseze milioanele în cumpărarea acestor întinse parcele. în felul acesta, unchiul din America îşi redobîndea banii pe care li-i dăruise şi pe care nepoţii săi nu-i meritau. Gangsterul şi găinarii. Gangsterul ştia că cei ce cumpără cu atîta grabă sînt nişte găinari cărora numai de construit nu le ardea. Nu se va ridica nici o staţiune balneară. Plantaţiile verzi şi vilele roşii din prospectul arhitecţilor vor deveni iarăşi paragini dezolante. Poate că Aladin le va mai cumpăra o dată, cînd vor ajunge de o sută de ori mai ieftine, aşa cum erau cînd le achiziţionase el.

Peste cîţiva ani, după ce le va fi răscumpărat pe nimica, va proiecta din nou la orizont spectrul unui oraş şi va vinde iar pămînturile, însutindu-le preţul. Va găsi destui nebuni şi atunci. Lacomia oamenilor e nemărginită, dar memoria le e scurtă. Cu gîndul să se înşele unii pe alţii, cad pradă întîiului înşelător.

îi era perfect egal lui Stavrache Dobrotescu-Dobrotici dacă orăşelul de pe marginea mării va lua sau nu

ființă. în amîndouă cazurile, el, personal, era asigurat. Afacerile celelalte îi mergeau și ele de minune. Nu știa nimeni că marele filantrop însuși era proprietarul atîtor întreprinderi. La ce ar mai fi fost inventate „societățile anonime" dacă nu ca să acopere numele unor oameni integri ? Secretul era bine păstrat. Ohanez se purta excelent. își încasa cu regularitate matematică cei cinci la sută care i se cuveneau de drept din afacerile aduse, plus alte cadouri pe care binevoia să i le facă stăpînul.

Era un om discret, ingenios, cu multă experiență și devotament *Monsieur* Jean .' Grație sfaturilor sale, Aladin grăbi căsătoria cu Ana Milcovici. în ultima vreme, pasionat de atîtea grandioase afaceri, el își cam neglijase idila. Patima banului devenise mai puternică decît avînturile inimii. S-a însurat, totuși. Poate și dintr-un fel de ciudă, dintr-o diabolică pornire împotriva cumnatei sale, Zoe, care se credea strănepoata unui *bey* din Rhodos. Zoica se înspăimînta la gîndul că odraslele îi vor fi dezmoștenite dacă Stavrache devine tată.

„Am să fiu tată ! hotărî Aladin. Nu atît din plăcerea de-a avea copii, cît pentru neplăcerea cumnată-mi, prefectorița !"

Se mută din casa părintească într-o vilă somptuoasă de pe Bulevardul Mării, vilă pe care o cumpără mobilată gata și o înfrumuseța cu obiectele de artă adunate prin intermediul lui Arzumanian. Zoe se uita cu melancolie la aceste antichități, care dezertau, una cîte una, din căminul Dobroteștilor. Dar nu putea spune nimic. Erau ale lui Stavrache. El le răscumpărase. Oricîtă putere ar fi avut Zoe ca nevastă de prefect, n-avea cum să le confiște. Și nici să-și pună cumnatul sub interdicție nu putea. Casa se golea și începea să semene cu aceea pe care o găsise fiul risipitor la reîntoarcere.

Zoe avea o vagă presimțire, o teamă că lucrurile se vor schimba, că feeria nu va mai dura mult. Grigore nu va fi prefect o viață întreagă. Strania impresie de ceva necurat, primejdios, pe care i-o făcuse cumnatul ei în prima zi a reîntoarcerii o cutreiera din nou, cu o intensitate sporită.

Se gîndea să vîndă locurile pe care le cumpărase familia la Dobrotici, dar Stavrache nu voia s-audă de așa ceva.

— Vrei să-ți ruinezi copiii, Ica ? Să nu faci una ca asta ! Așa noroc n-o să mai întâlnești în viață !

Unchiul se gîndea la satanica lui satisfacție, la ziua cînd zecile de milioane dăruite Dobroteștilor și care se aflau în buzunarele lui acum vor valora cîteva nuci. Strănepoata *beyului* din Rhodos ofta, trecea prin casă cu superioara melancolie a omului care nu a înțeles, ale cărui profeții nu sînt luate-n seamă.

Ofta văzînd cum zi cu zi Stavrache se desparte de ei, ocupat de noul său cămin, cum se înstrăinează, cum îi ocolește, ca și cum le-ar fi pregătit ceva neplăcut,

împreună cu tînăra-i soție, Anișoara, făceau dese drumuri, în automobil, spre Dobrotici, pe șoseaua Constanța-Mangalia, pe care una din societățile anonime ale lui Aladin o luase în antrepriză de la stat. Locuința de la Dobrotici creștea vertiginos, ajunsese la acoperiș.

Era o vilă simplă, solidă, zidită din piatră și cărămidă, cu giurgiuvelele ferestrelor vopsite în roșu, cu terase care coborau spre mare. Poarta intrării dinspre mare era de o veche arhitectură turcească, iar fațada casei purta triunghiul elin și colonada.

O fericită combinație greco-turcească, așa cum se lucra acum vreo sută de ani la Mangalia, pînă au început să se clădească regretabilele locuințe cubiste, cu cadrul geamurilor vopsit albastru, imitînd modernismul de la Eforie.

Cea mai mare parte a vremii Stavrache o petrecea acolo, în casa lor cea nouă. Instalase pe Anișoara și familia ei în palatul din Constanța, iar el robotea mereu la poalele gorganului. Ciudată căsnicie : nevasta cu părinții, soțul singur, pe pustietățile coastei...

Aladin ducea pe țărmul mării o viață primitivă, supraveghind zidari, pietrari și grădinari la consolidarea terenului, la înfrumusețarea teraselor.

Se îmbrăca ușor, în straie de pînză aspră, umbla cu picioarele goale în espadrile. Nu se mai cănea. Părul i se făcea tot mai cărunt, fața-i era arsă de soarele și vîntul largurilor. Ducea viața obișnuită a salahorilor,

muncind mai mult decît ei, mîncînd împreună cu ei, mai puțin decît ei. Retrăia, cu voluptate, zilele de trudă ale tinereții. Cu spiritul eliberat de grija viitorului, el relua viața de eforturi fizice cu care se obișnuise în nesfîrșitele-i peregrinări și-n afară de care se simțea greoi, trist, copleșit. Purta în el puteri care trebuiau cheltuite. De dimineața pînă seara căra materiale. în vremea acesta, sub conducerea dibace a lui Ohanez, milioanele îi sporeau.

Le socotea cu grijă, cu aviditate, ca și cum ar fi fost la primul milion. Nu se mai sătura...

Cîștiga bani numai din plăcerea de a se ști cît mai bogat. N-o făcea nici pentru el, nici de dragul viitorului său copil. Așa simțea el că trebuie să facă. Instinctele milenare ale aventurierului, ale celui care vrea să-și întărească și să-și domine semenii prin avere îl îndemnau să meargă înainte, tot înainte, pînă va plesni. Aduna bani așa cum cîntă privighetoarea, așa cum scrie poetul... Și cu cît aduna mai mult, cu atît nu-i ajungeau. Voia mai mult. Visa comori de legendă, fabuloase comori de aur și de nestemate. Comorile erau colea, lîngă el, în adîncimile gorganului... Le va dezgropa. Mormîntul regelui scit era plin de bunuri fără preț, paftale bătute-n peruzele, șiraguri de mărgăritate mai bogate ca ale lui Aladin, cel cu lampa fermecată.

Vor fi ale lui. Dar nu trebuia să știe nimeni. Va săpa singur, noaptea, pe furiș. începu să sape. Cînd toți dormeau, cînd nu se mai auzea decît vuietul monoton al valurilor, el se strecura în gaura pe care o scobise în poala gorganului și săpa. Două biete mîini omenești, un biet trup care se încorda într-o pornire nebunească. îi trebuiau ani și ani, decenii peste decenii ca să adîncească o galerie pînă-n inima uriașei movile, pînă la presupusul tezaur. Peste acest tezaur sclavii de odinioară adunaseră mii și mii de care de țărînă ca să înalțe inviolabila piramidă, acoperind cripta marelui șef, ascunzîndu-i trupul și bogățiile. Poate că acolo unde săpa omul acela cărunt și șchiop nu era îngropat nimeni... Ca să-și apere stăpînul de o profanare postumă, nu o dată vechii locuitori ai acestor pămînturi ridicau movile mincinoase, așa cum oamenii de azi lipesc hîrtii albastre pe ferestre ca să-și ascundă sărăcia și pretențiile. Mortul, împreună cu comorile lui, îl îngropau aiurea. Locul îl știau numai cîțiva inițiați. Mileniile au acoperit orice vestigii.

Iată că Stavrache a pornit să dezlege taina. Săpa, săpa mereu. Nu-i ajungea cît adunase pe pămînt. îi mai trebuiau și comorile celuilalt tărîm. Nu-l îndestulau avuțiile celor vii. Voia să jertfească și pe mort. Săptămânile, lunile, anii treceau. în fiecare noapte se furișa cîrtița în tunel și scobea, scobea, nevăzută, neștiută.

Ziua se prefăcea om. Un om ca toți oamenii și care dormea, ziua, mai mult decît ceilalți oameni. într-o bună zi nu l-a mai văzut nimeni. Nu știa nimeni cînd plecase și încotro. De rîndul acesta n-a mai plecat pe mare. S-a strecurat, într-o noapte, prin deschizătura acoperită de bălării, pe care numai el o știa. Și nu s-a mai întors.

Stavrache Dobrotescu nu s-a mai întors din marea călătorie subterană... Cine l-a oprit din drum ? Să se fi împlinit străvechiul blestem împotriva profanatorilor de morminte ? A-nviat oare acel rege scit sau însuși Dobrotici, voievodul Dobrogei, și l-a apucat de gît și l-a strîns pînă l-a omorît, culcîndu-l pe mormanele de aur și pietre scumpe ?

Sau n-a fost nimic mai mult decît o surpare a pămîntului, un perete al galeriei care s-a prăbușit peste el ? Cine-ar fi putut răspunde ?

Pe malul Mării Negre, asemeni unei uriașe tufe de scaieți, a înflorit cea mai proaspătă legendă :

Gorganul lui Dobrotici.

I

FEMEIA TĂIATA ÎN BUCĂŢI

Cea mai dramatică zi din viaţa mea am trăit-o la sfîrşitul lui decembrie 1912, pe-o iarnă grea, viforoasă.

Pregătisem acea zi să fie cît mai liniştită, acea totală demobilizare pe care o numim vacanţă. Vacanţă scurtă, desigur. Crăciunul, cît nu apăreau ziarele şi munca noastră era suspendată.

Reuşisem să plasez la două gazete cîte o poezie ocazională. Zece lei. Mai luasem zece lei pe o scurtă povestire, cu acelaşi subiect, la o revistă. Cu aceşti douăzeci de lei şi cu alţi douăzeci pe care urma să-i primesc la capătul anului de la aceleaşi publicaţii, pentru trei lucrări pe tema Anului nou, îmi aranjasem favorabil viitorul. Pe-atunci, clepsidra vremii nu se scurgea atît de vertiginos. O săptămînă de repaos, fără grija banului cotidian, însemna un crîmpei de eternitate. Ce se va întîmpla după 1 ianuarie e treaba tinereţii optimiste şi isteţe.

în acea înserai-e, plin de încredere în destinele mele, ascultam viscolul şi-i vedeam isprăvile pe fereastra odăii, care dădea pe grădina din vale. Locuiam în casa, dărîmată azi, a vestitului restaurant „Enescu", pe strada Sfîntu Ionică.

Crivăţul frămînta ninsoarea, o arunca în grămezi capricioase, în pachete inegale, copacii se zvîrcoleau şi scîrţîiau a durere, în vreme ce în casă lemnele din cămin trosneau familiar, topindu-se în flăcările roşietice-gălbui... Cît zbucium era afară, atîta calm domnea în cele două odăi, destul de bine mobilate pentru nevoile unui boem, care nu reuşea totdeauna să agonisească cei şaizeci de lei ai chiriei lunare.

Pînă la aprinsul lămpii, pusesem să fiarbă apa, să-mi : fac un ceai şi să-1 sorb tihnit, la gura sobei. Mă simţeam : mulţumit, dacă nu fericit.

Era una dintre clipele pe care ai vrea să le opreşti pe loc şi, asemeni poetului, să strigi timpului să-şi sus-:• pende zborul. Clipe, vai !, prea rare în viaţa noastră frămîntată !

Surîzător, împăcat cu soarta, eram bucuros să fiu singur şi tot atît de bucuros aş fi primit oaspeţi, nu numai prieteni, dar şi creditori. în mulţumirea şi generozitatea mea, mergeam pînă la sacrificiul a cinci şi chiar a zece lei. Aşteptam... Parcă tot aşteptam să-mi sune cineva. Şi, într-adevăr, iată ţîrîitul clopoţelului electric.

Cel care a sunat îmi călca întîia oară pragul casei. La oricine m-aş fi aşteptat, dar numai la el nu. Eu îl vizitasem de cîteva ori, ca invitat la masă. El nu venise la mine niciodată.

îl vedeam mai în fiecare zi în redacţia ziarului *Progresul,* unde făceam cronica dramatică. Era secretarul de redacţie, Sandu Cornea, prieten mai vîrstnic ; ne cunoşteam din epoca adolescenţei, el cu trei-patru ani mai mare ca mine. Foarte săraci pe-atunci amîndoi, mîncam la o lăptărie de pe strada Academiei, cu douăzeci sau douăzeci şi cinci de bani masa. Scriam versuri şi el şi eu. îi plăceau mult poeziile mele. Mă încuraja. Pe urmă, încet-încet, am ieşit amîndoi din mizerie, ca să trăim în sărăcie, apoi într-o oarecare destindere.

Cariera lui a fost mai rapidă. S-a lăsat de literatură. Avea un spirit practic, disciplinat, ordonat pînă la meticulozitate. A intrat secretar de redacţie la cotidianul *Progresul,* unde şi-a adus, unul cîte unul, prietenii.

O inimă de aur. Blînd, afabil, veşnic surîzător, cu o înţelepciune bărbătească, iubindu-şi, admirîndu-şi colaboratorii, Sandu Cornea întreţinea în redacţie o atmosferă de frăţie. Ne potolea nu numai izbucnirile temperamentale, dar şi impetuozităţile stilistice. Cu un zîmbet indulgent, ne atrăgea atenţia asupra unui paragraf sau a unei expresii subliniate de el cu roşu :

„Cam tare. N-ai vrea să mai atenuezi ?"

Sau :

„Articolul e foarte viguros. N-ar mai fi nevoie de calificativele astea prea violente. Ce zici ? Le mai menţinem ?"

Sau :

„Cam lung. Taie vreo douăzeci de rînduri. Indiferent unde. Articolul nu trebuie să treacă de-o coloană şi jumătate."

Sau :

„Ce nevoie [ai] de polemică, de atacuri personale ? Noi trebuie să combatem stări de spirit, nu oameni !"

Sandu Cornea era ascultat şi iubit de toţi pentru prietenia ce ne-o arăta şi pentru judeoata lui liniştită. N-ar fi jignit pe nimeni. Nu ridica glasul niciodată, nu-şi impunea voinţa, era de un echilibru perfect. Ducea o viaţă ideală cu tînăra-i soţie, Adina, o craioveancă frumoasă, vioaie, licenţiată în litere şi filosofie, profesoară la un liceu de fete din Bucureşti. O femeie superioară, inteligentă, plină de farmec. Primea cu familiaritate, cu simplitate şi graţie pe colegii lui Sandu, invitaţi de el la masă.

în acel ajun de Crăciun, nespusă plăcere mi-a făcut vizita prietenului, mai ales că venea să mă vadă pe-o vreme viforoasă; l-am ajutat să-şi scoată paltonul şi şoşonii, i-am oferit o ceaşcă de ceai. M-a oprit cu un gest al mîinii şi mi-a spus, aproape cu indiferenţă :

— N-am vreme. Am venit pentru ceva foarte important, foarte grav : am omorît-o pe Adina.

— Cînd ? l-am întrebat tot atît de calm.

Mă mir şi azi de felul liniştit, indiferent cu care primisem noutatea şi pusesem întrebarea. Fără îndoială, starea de beatitudine potolită în care mă aflam în acea zi îmi interzicea orice izbucniri sonore. Eram într-un fel de letargie a spiritului, o inconştienţă care a durat toate cele zece minute cît a stat Sandu la mine şi din care nu m-am trezit decît la plecarea lui.

— Am omorît-o ieri. Am tăiat-o în bucăţi. Azi-noapte, pe vifornită, am plecat pe cheiul gîrlei, i-am aruncat membrele în Dîmboviţa, cînd de pe un pod, cînd de pe altul. Mi-a rămas numai capul. Voiam să-1 ţin la tine o zi, două, să mai vedem ce e de făcut.

— L-ai adus ?

— Ţineam să te-ntreb întîi dacă vrei să mă serveşti.

— Cu plăcere ! i-am răspuns. Să vedem unde l-am putea ascunde.

Ana cercetat scrinurile, sub masă, sub pat şi am găsit un cufăr vechi în camera unde dormeam. Apoi mi-am Jmbiat prietenul :

— Bea un ceai, să te mai încălzeşti...

— N-am vreme, mă duc să-ţi aduc pachetul ! îmi răspunse Sandu cu acelaşi glas blajin cu care ne ruga să tăiem douăzeci de rînduri dintr-un articol.

Se îmbrăcă încet, îşi puse şoşonii,

în prag, l-am sfătuit :

— Să suni de patru ori, apoi încă de trei ori, ca să ştiu că eşti tu. La alte sonerii nu mai răspund, să nu vină cineva, vreun indiscret.

— Bine ! îmi răspunse Cornea şi închise uşa.

Rămas singur, simţii, ca o despovărare aproape materială, cum îmi cad la picioare indiferenţa, inconştienţa, letargia care mă stăpîniseră pîn-atunci. Visasem ? înnebunisem ? Mi-am tras degetele să văd dacă sînt treaz. M-am uitat la urmele lăsate-n prag de şoşonii lui Cornea. Erau acolo : zăpadă noroioasă, care se topea. Am revăzut patul sub care căutasem cufărul tras din ungherul lui şi lăsat cu capacul ridicat.

încercam să rememorez scena, controlam replicile ce le schimbasem cu Sandu Cornea şi-mi dădeam seama că eram perfect lucid. Scena se petrecuse aievea. Nu înţelegeam, însă, nu-mi explicam seninătatea cu care primisem destăinuirile cumplitei fapte, uşurinţa cu care deveneam complicele asasinului. Mă întrebam dacă eram în toate minţile sau dacă nu eram numai eu prada unei halucinaţii. Nu. Nu fusese nici o închipuire. Trecerea lui Sandu Cornea era indiscutabilă. Ce e de făcut ?

Primul gînd mi-a fost să vestesc poliţia. Dar m-am scuturat ca de ruşinea unei trădări. Orice-ar fi făcut acel om, prea mi-era bun prieten ca să-1 dau tocmai eu pe mîna autorităţilor.

Gînd generos, desigur. Dar pe urmă ? Cum să adăpostesc la mine capul unei femei ucise ? Crima se va descoperi într-o zi. Eu însumi cum aş fi putut trăi cu o bucată de cadavru-n casă ?! Iată întrebări cu care biata

minte omenească nu e obişnuită. Cine să le rezolve? După multe frămîntări, m-am gîndit că lucrul cel mai bun, pentru moment, era să evit aşteptata întîlnire cu Sandu, să nu răspund la cele şapte chemări ale soneriei. Apoi să iau primul tren şi să dispar din Bucureşti, o zi, două, pînă s-or limpezi lucrurile. Soluţie laşă, desigur. Oricare alta, însă, ar fi fost primejdioasă.

Dar dacă Sandu s-a răzgîndit? Poate că a găsit o altă ieşire şi nu va mai urca treptele casei mele.

Pe măsură ce minutele înaintau, începeam să mă liniştesc. Nu. N-are să vină. Să mă-mbrac, să plec, să mă afund în zăpadă, să mă biciuiască crivăţul, să mă lupt cu nămeţii, să respir, să respir.

Deodată, cînd m-aşteptam mai puţin, patru sonerii, urmate de alte trei răsunară energic şi dureros. Am îngheţat. Răsuflarea mi se opri. Cîteva zeci de secunde trecură şi alte chemări porniră să sune, străpungîndu-mă de şapte ori. N-am răspuns nici de rîndul acesta: Sandu începu să bată în uşă, întîi cu îndoitura degetelor, apoi cu pumnul, apoi cu picioarele.

M-am stăpînit. După lungi minute care îmi părură ore, zgomotele încetară. Auzii paşii depărtîndu-se. în vsfîrşit! Am răsuflat. Am lăsat capacul cufărului, mirîndu-mă cum de m-am gîndit să-1 ridic adineauri. M-am dus la fereastră, mi-am lipit fruntea de geamul rece. Viscolul încetase. Acum ningea potolit, cu fulgi mari. Priveam acea catifelată ploaie albă şi-mi simţeam inima îmbătrânită.

Se petrecuse ceva în mine. Un pas gigantic în drumul vieţii. O mare cotitură, o mare schimbare. Pîn-atunci contemplasem parcul de sub fereastră cu încîntare, cu nedumerirea şi poezia tinereţii: nopţi cu luna plină, pe zăpada albăstruie, covoare de frunză ruginită, pe aleile toamnei, senine nopţi de august, cu scăpărări de stele căzătoare... vise trandafirii ale viitorului, oare-mi surîdea la toate orizonturile. Acum, după o revelaţie spăimîntătoare, iată-mă cu ochii halucinaţi, fixaţi pe troienele de omăt pe care mă miram că nu le văd însîngerate. în acel pătrar de ceas intrasem, din plin, în drama existenţei, în demenţa omenească.

De atunci am cunoscut multe mizerii ale acestui biet suflet al muritorilor, tragedii banale, comedii sinistre, dar marea revelaţie o încercasem total abia atunci.

Şi era cu atît mai zguduitoare.

Am aprins lampa, zgîndărind îndelung cu băţul de chibrit, vîrful scrumit al fitilului. întîrziam să fac lumină. Mă refugiam în acea neînsemnată acţiune ca într-o evadare din realitate. Degetele îmi miroseau a petrol... Umbra îmi juca pe perete, uriaşă, apoi pitică, apoi lunguiaţă, apoi lua forme de continente, conture bizare, joc de golfuri şi de peninsule.

Am încercat să scriu ceva, să citesc. Ceaiul mi se răcise în ceaşcă, nebăut... Mă gîndeam la omul care mi se spovedise. Bietul Sandu! Pe unde-o fi acum? Ce-a făcut? Ce-o să se facă mîine? De ce-a făcut ce-a făcut? Cel mai potolit dintre oameni, să iasă din rîndul oamenilor, să asasineze o soţie adorată, să-i ciopîrţească trupul, să-1 arunce-n apele murdare ale canalului! Curios!

Acum mi-aduc aminte: faţa lui nu exprima nimic din zbuciumul tragic al faptei. în ajun ucisese, iar acum era proaspăt ras, cămaşa curată, gulerul scrobit. Nici o dezordine în toată înfăţişarea lui. Plecase tot atît de liniştit cum venise. Iar eu eram adînc zdruncinat.

„Ce mai stau aici? m-am întrebat. Să ies în oraş, să văd lume... poate aflu ceva..."

Cînd să-mi pun căciula şi paltonul, auzii paşii mai multor inşi pe coridorul comun, apoi soneria, bătăi precipitate, glasuri ridicate şi-o bubuitură de umăr care încerca să-mi dărîme uşa.

— Deschideţi! Poliţia! strigau de-afară cei ce voiau să năvălească-n casă.

Am îngheţat: nici nu m-am făcut complicele crimei, tăinuitorul, şi iată poliţia!

Am deschis. Un subcomisar, doi vardişti şi cu Sandu Cornea era colea. Cînd mă văzură, cîteşipatru se dădură un pas înapoi, surprinşi, înseninaţi.

— Scuzaţi! vorbi subcomisarul. Credeam că s-a întîmplat ceva... Ne-a chemat domnul...

„Domnul" era însuşi Sandu Cornea... Cu glas bun şi privirea limpede cu care comenta un articolaş adus spre publicare, ţinu să mă lămurească :

— Ştii... ne-nţelesem să vin... să sun de şapte ori... te lăsasem acasă. Cînd am văzut că nu-mi răspunde nimeni, m-am speriat. Mi s-a părut că e ceva suspect la mijloc... Mi-era frică să nu te fi asasinat cineva ! Prostii *l*

Şi Sandu Cornea se depărta, împreună cu cei trei poliţişti, ducînd două degete la căciulă, în semn de salut. Atunci am băgat de seamă că n-avea nimic în mîini. Ce-o fi făcut cu capul bietei Adina ? Eram uluit. Acest al doilea act al dramei mă impresionase mai mult chiar decît primul. O nouă brazdă simţii că mi se desface şi mi se-nchide în inimă : îmbătrînisem cu zece ani !

N-am mai putut sta acasă. Am ieşit în ninsoarea care mirosea a violete şi a valuri marine. Văzduhul în care fremătau miliarde de fluturi şi de steluţe argintii era înviorat de luminile portocalii ale becurilor de gaz. Zurgălăii săniilor clincheteau neastîmpărat în noapte. Din prăvăliile pline ieşeau doamne îmblănite, încărcate cu bunătăţi pentru sărbători.

Toată acea lume era voioasă. Numai eu, zburat pe altă lume, nu ştiam ce e cu mine. încheiam într-un tumult bolnăvicios ziua pe care o proiectasem ca pe cea mai senină a vieţii mele. Nu mă mai gîndeam la Sandu. Mă gîndeam la mine însumi. M-am pus să bat oraşul. Am intrat în mai multe cafenele, să aflu ceva... Nimic senzaţional. Am adus vorba de secretarul nostru de redacţie. Numele lui nu stîmea nici o curiozitate senzaţională. Mi-a fost frică să mă reîntorc în strada Sfîntul Ionică. Mi se părea că mă voi găsi pe mine însumi în pat, asasinat, iar în cufăr, capul livid al bietei Adina. M-aş fi dus la vreun teatru, dar nu mă trăgea inima. Mi-am petrecut noaptea prin mai multe localuri.

în zori, m-am dus să mă culc. Ninsoarea încetase. Un gust amar mi se coclise pe cerul gurii. Am ajuns acasă, m-am vîrît în pat. Am adormit pînă spre seară. Nu mi-a bătut nimeni în uşă. N-a sunat nimeni.

Aşa mi-am petrecut, între vis şi viaţă, cele trei zile ale Crăciunului 1912.

A patra zi m-am dus la redacţie.

Sandu era la biroul său, calm, surîzător, cu guler scrobit şi cravată nouă. Citea şi îndrepta manuscrise...

— Foarte bun articol. Dar prea mult temperament, învăţaţi-vă să fiţi mai calmi, mai îngăduitori.

— Cîtă putere de stăpînire — îmi spuneam ! — Ce mască ipocrită, cît cinism !

La ora prînzului, surîzătoare, cu un buchet de violete naturale şi parfumate înfipt în manşonul de astrahan, veni la redacţie Adina. Era veselă, ciripea ca o vrăbiuţă ce s-a rostogolit în zăpadă. Ne-a urat sărbători fericite şi ne-a poftit, în bloc, pe redactorii gazetei, la un pahar de vin şi la o felie de cozonac cu stafide. Şase inşi ne-am dus şi-am petrecut în apartamentul luminos al celor doi prieteni. O oră plină de tinereţe şi de voie bună.

Pe cît era de calm Sandu şi pe cît erau de bine dispuşi colegii de breaslă, pe atît eram eu de agitat, de preocupat. Nu mai înţelegeam nimic. Toată vina acestei fantasmagorii o dădeam pe mine însumi, pe atavisme necunoscute, pe spaime încercate de membrii familiei mele, îmi aminteam de-o mătuşă depărtată care închisese ochii într-un sanatoriu de boli nervoase. îmi aminteam de un unchi al mamei despre care se spunea că e într-o ureche. îmi căutam genealogii morbide, ca să-mi explic viziunile recente, stările sufleteşti neobişnuite prin care trecusem şi treceam. în acelaşi timp, îmi dădeam seama că, deşi poet exuberant, capricios, boem incorijibil, sînt în toate minţile şi că semnul de întrebare privea pe cel mai potolit, pe cel mai înţelept dintre noi, pe Sandu Cornea. Mă frământau cele două vizite ale lui, lugubre, In ajunul Crăciunului.

Nu puteam dezlega misterul. Trebuia, totuşi, să-1 dezleg. M-a ajutat însăşi Adina.

într-o seară de premieră, Sandu m-a rugat s-o iau şi pe dînsa la teatru, cu cele două bilete ale ziarului. El avea treabă la redacţie, pregătea numărul de-a doua zi al *Progresului.*

Piesa la care am fost cu Adina era cenuşie, plicticoasă şi se juca pe întuneric. N-am mai stat la final.

— M-am luminat ! îmi şopti, rîzînd, doamna Cornea la ultimul antract. Haidem la gazetă, să-1 vedem pe Sandu !

Am ieşit de la Teatrul Naţional şi ne-am coborît pe strada Matei Millo spre Sărindar, unde era redacţia *Progresul.* Pe drum mi-am luat inima în dinţi. I-am povestit Adinei toate emoţionantele scene petrecute la mine acasă în ajunul Crăciunului, scene al căror erou era soţul ei şi al căror nefericit personaj secund fusesem eu însumi. I-am descris stările mele sufleteşti de atunci, cazul meu de conştiinţă de mai tîrziu, îngrijorările, nopţile mele nedormite, i-am repetat toate chinuitoarele întrebări care mă frămîntau de-o săptămînă încoace. Adina m-a ascultat cu atenţie, dar nu părea prea impresionată.

— Aşa e Sandu ! mi-a răspuns ea cu simplicitate.

— Ce vorbă e asta „aşa e Sandu" ? sării eu indignat că drama prin care trecusem era bagatelizată într-o singură replică : „Aşa e Sandu !"

— Dumneata nu-l cunoşti ! mi-a răspuns Adina. Nu-l cunoaşte nimeni. E un băiat liniştit, un soţ şi un, prieten admirabil. îl ştii cît e de calm, de logic, de înţelept în tot ce face... Ca fiecare dintre noi, însă, are şi el un punct slab, o obsesie, o nebunie, dacă vrei. O nebunie care nu e periculoasă. Pîn-acum o ştiam numai eu. Văd că ţi-a dat-o în vileag şi dumitale. Sper că ai să fii discret ! Să nu vorbeşti nimănui despre asta. în primul rînd să nu-i vorbeşti lui Sandu. Din fericire, el uită. Altminteri, cît e de bun, de delicat, ar suferi prea mult amintindu-şi.

— N-am să-i pomenesc niciodată, cum am tăcut şi pîn-acum. Dar aş vrea să ştiu — dumneata eşti o fiinţă superioară, nu numai o soţie devotată — aş vrea să ştiu de unde, de cînd are această obsesie, din ce motive ?

— Uite ce e cu Sandu. înainte de a ne lua, eu eram aproape logodită cu un avocat de la Craiova, corespondent ocazional al gazetei. într-o zi, Sandu a venit să organizeze redacţia craioveană a *Progresului.* Ne-am cunoscut la un bal, la Teatrul Naţional. Am dansat de cîteva ori cu el. Ne-am plăcut, ne-am îndrăgostit, ne-am luat. Pentru el — şi nu regret deloc — am renunţat la proiectul de căsătorie cu celălalt. Sandu m-a adus la Bucureşti. Sîntem fericiţi, precum bine ştii. Din cînd în cînd, mă duc acasă la ai mei. La două-trei luni o dată. Lui Sandu însă i-a intrat în cap că tot îl mai iubesc pe celălalt, că plecările mele sînt pretexte, că nu mă duc la Craiova să-mi văd părinţii, ci pe fostul meu logodnic. Degeaba-i spuneam, degeaba-i spun şi acum că Marincu mi-e indiferent, că, dacă-l iubeam, mă măritam cu el. Nu-i pot scoate din cap această copilărie. De cîte ori plec în Oltenia, Sandu devine melancolic. E prea delicat ca să mă oprească. îmi cumpără bilet, mă ajută la făcutul geamantanelor, mă duce la gară, mă instalează în colţul cel mai bun al compartimentului şi-mi spune liniştit, ca şi cum mi-ar recomanda să nu stau la fereastră sau să nu trec dintr-un vagon într-altul în mersul trenului : „Dragă, dacă aflu ceva, să ştii că eu te omor. Te omor, te tai în bucăţi şi te arunc în Dîmboviţa, să ştii ! Sau vin după tine la Craiova şi te înec în Jiu !" Apoi mă sărută frăţeşte, îmi urează călătorie bună şi nu încetează să-şi fîlfîie batista pe peron pînă nu s-a depărtat întregul tren. Şi asta se repetă automat, de cînd ne-am luat, la fiecare plecare a mea. De cîteva ori pe an mă ameninţă. De rîndul acesta nu mi-a spus nimic. La reîntoarcere, însă, mi s-a destăinuit : „Dragă, ştii ce-am făcut eu cînd erai la Craiova ? Te-am omorît, te-am tăiat în bucăţi şi te-am aruncat în Dîmboviţa. Un picior pe podul Mihai Bravu, altul la Abator, o mînă la podul Elefterie şi alta la Palatul de Justiţie. Trunchiul ţi l-am îngropat în curtea bisericii Olteni, iar capul ţi l-am păstrat în coşul redacţiei." „Bine-ai făcut, Sandule !" i-am răspuns rîzînd, şi n-a mai fost vorba. M-am obişnuit cu el. După ce-şi debitează cupletul, uită. Redevine omul normal, ponderat, ordonat, meticulos pe care-l ştim cu toţii. Mă priveşti mirat. Am să-ţi dau, clacă vrei, şi o explicaţie psihologică sau, cum spun savanţii, metapsihică. Precum ştii, Sandu a scris şi el versuri în tinereţe. Apoi s-a lăsat. Dar fantezia, imaginaţia îşi cere şi ea dreptul la viaţă, la cuvînt. în fiecare an trebuie să se dezlănţuie o dată furtuna fanteziei. Voi, poeţii, cu fiecare vers, vă descărcaţi de otrava imaginaţiei. Vă eliberaţi cu fiecare articol. Bietul Sandu n-are numai povara propriilor sale reverii. înmagazinează şi scrisul vostru, articolele voastre politice, rubrica poliţienească. îl obsedează mai ales straniile „întîmplări din capitală", reportajele senzaţionale, pe care mi le povesteşte, în fie-

care seară. Toate crimele care se-ntîmplă în Bucureşti şi-n provincie. Uneori, cîte trei şi patru pe zi, înainte de-a apărea la gazetă, trec prin mîna şi mintea lui, o mie de crime pe an. Atît sînge nu poate trece prin el fără să lase urme. Materialul acesta otrăvitor s-adună-n el, se grămădeşte, se comprimă, se umflă pînă face explozie. Încheierea : asasinatul meu imaginar. O gelozie absurdă, unită cu cine ştie ce lecturi din copilărie, romane criminale, ziare, şi relatarea celor mai recente omucideri îl posedă cu intensitate. în subconştientul său devine ucigaş şi casap. Dar numai o oră, două. în răstimpul acesta, conştiinţa, luciditatea îl părăsesc. îl stăpâneşte fantezia, ca pe somnambuli. După ce-a dat drum liber acestei supape, totul intră în normal, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Şi viaţa continuă calmă, senină, cotidiană.

— Ciudat! am şoptit, mai mult pentru mine.

— Care dintre noi nu-şi are ciudăţeniile, capriciile, reacţiunile lui nefireşti, maniile, elucubraţiile lui ? îmi răspunse Adina. Fiecare cu nebunia lui! încheie, amestecînd un surîs de indulgenţă cu o privire plină de melancolie, femeia tăiată-n bucăţi.

UNCHIUL DIN AMERICA[1]

în anii copilăriei mele, într-o mahala depărtată a Piteştilor, oamenii o duceau greu. Vorbesc de oamenii de seama tatălui meu, tîmplar cu ziua, şi de cei ca dînsul, care umblau din casă-n casă, unul cu fierăstrăul la spinare, altul cu povara de geamuri, altul cu grămada de doniţe pe umeri, din curteni curte strigîndu-şi marfa, cerînd de lucru. Cînd găseau unde să muncească, veneati acasă frînţi de oboseală şi cu cîţiva gologani în pungă. De cele mai mult ori se-ntorceau cu mîna goală.

Mă întrebam în mintea mea de copil sărac : cine plăteşte birjele în care se plimbau cucoane frumoase, cu umbrela deschisă, ca să nu le ardă soarele ? Dac-aş fi văzut lîngă ele, sau pe capră, sau agăţat la spatele trăsurii, vreun om cu rindeaua la subţioară, sau cu tolBa de geamuri în cîrcă, aş fi zis că e bărbatul lor şi că a cîştigat trei lei şi acuma îşi duce nevasta la plimbare. Dar nu era nici un bărbat în trăsură. Cînd se opreau în faţa cofetăriei, acele cucoane nu se dădeau jos, fiindcă venea repede chelnerul dinăuntru, le spunea „sărut mîna" şi le aducea îngheţată verde sau dulceaţă roşie. Cucoanele nu le plăteau niciodată. Birjarul dădea bice cailor, chelnerul le spunea iar „sărut mîna", măcar că nu-i plătiseră. Nouă nu ne-ar fi dat nici pe bani. Cîteodată pîndeam să luăm ceştile şi farfurioarele din mîna cucoanelor cu umbreluţă, să le ducem în cofetărie şi pe drum să Ie lingem. Dar chelnerii ne luaseră la ochi, şe-

i Prima parte a acestei scrieri reia, într-o formă mtrucitva ^modifkatâ, pagini din *Feriile copilăriei,* scriere autobiografica, apăruta in volumul *locuri pe Bărăgan. Nuvele,* Bucureşti, _ Cugetarea Georgescu-Delafras. [1940], p. 129—141, retipărită in ediţia de taţa, *Opere,* 7, p. 482—490.

deau la pîndă şi se repezeau să ia ei farfurioarele şi ceştile. Măcar de le-ar fi lins ! Dar ei erau sătui de prăjituri, de dulceaţă şi îngheţată.

Multe nu înţelegeam noi, care nu ştiam cum pot pica banii din cer, cînd părinţii noştri munceau de se speteau şi tot sărăcie lucie era în casă. Bunătăţile din fereastra cofetarului nu le mînca lumea pe degeaba.

Trebuia să plătească cineva cozonacii, cataifurile şi baclavalele.

Dar globurile acelea roşii, verzi, albastre, din grădinile boierilor ? Cine le cumpărase, cu ce bani ! Boboci de trandafir, tufe întregi se răsfrîngeau în ele. Cîteodată ne strecuram şi noi, copiii, în curte, să ne oglindim în bilele acelea mari, pline de culorile curcubeului şi de străfulgerările soarelui. Ne uitam la chipul nostru,. răsfrînt în sticla rotundă, şi ne prăpădeam de rîs, văzîndu-ne mici, cu burta mare şi cu picioarele subţiri. Slugile ne luau la goană şi noi fugeam rupînd pămîntul şi rîzînd ca nebunii la amintirea chipurilor strîmbe din globurile fermecate.

Ceilalţi copii nu întîrziau prea mult în preajma jocurilor de curcubee, dar eu nu mă puteam despărţi uşor de o fereastră luminată, de o gînganie stacojie, ochiul-boului stropit cu picăţele negre. Cînd prindeam cîte o lăcustă, nu-mi venea să mă dezlipesc de ochişorii ei bulbucaţi, de aripioarele şi picioruşele ei plăpînde.

De mic îmi era sufletul plin de scăpărări minunate. Adunam frumuseţi mărunte, dacă nu în buzunare, măcar în amintire.

întîi au fost nişte cioburi de porţelan însemnate, unele cu dungi de aur, altele cu flori albastre de nu-mă-uita, altele cu steluţe roşii ; cineva aruncase în pîrîiaşul din faţa şcolii spărturi de farfurii, care luminau limpede în apă. Eu le-am adunat repede, în mare taină, întemeindu-mi pe ele începutul comorilor de mîine.

Nu ştiu de ce mi se părea că sînt Aladin eu lampa fermecată. Visam în fiecare noapte că zbor, iar fărîmiturile de porţelan roiau în jurul meu, întraripate şi scînteietoare.

într-o zi, pe inserat, a căzut în curte un gîndac mare cît briceagul. Aripile-i la început mi s-au părut verzi,

dar a doua zi s-au umplut de tot felul de culori, sclipind ca punctele de anilină verde din care ne făceam, cerneală violetă.

Cînd a trecut întîiul tocilar prin mahalaua aceea depărtată a Piteştilor şi am văzut cum scapără din piatra ce rodea tăişul cuţitelor rîuri de mărgăritare viorii, scîn— tei de argint şi nisipuri de foc, am rămas pe gînduri şi n-am mai preţuit gîndacul mort şi cioburile îngheţate- ale începutului meu de tezaur ; acea necontenită aprindere şi stingere de constelaţii minuscule, acele cozi de cometă înflăcărată ce aprindeau micul meu univers erau tulburătorii soli ai lumii care m-aştepta. Fulgere de aur şi de azur, în aşteptarea miraculoasei desprinderi.

Mai tîrziu, tatăl meu a găsit de lucru la Orşova. Ne-a. luat pe toţi. Nu ţin minte cum am ajuns acolo şi cît am stat în acel orăşel. Pe urmă a trebuit să plecăm spre- Bucureşti, unde se pare că tatăl meu, care-şi isprăvise cu bine treaba la Orşova, era să ia în lucru o bina întreagă.

Iată-mă şi pe Dunăre, coborînd spre Turnu-Severin, apoi spre Giurgiu, pe o amiază dogoritoare. Pe fereastra rotundă, o palmă deasupra fluviului, al cărui ţărm nu-l vedeam, au curs ceasuri întregi, la vale, cruci de arhiereu, bătute-n nestemate. Pe fiecare creastă de val trecea, culcată, o cruce care-ţi lua ochii. Le-am arătat şi fraţilor mei. Ei mărturisesc şi azi că le-au văzut aievea, cu toate că părinţii ne-au spus de atunci că nu se poate.

Am venit la Bucureşti. în amiezile încinse, ca un... oştean, rupt cîin soare, venea, îmbrăcat într-o uriaşă armură de argint, negustorul de tinichele.

—• Cazane, tave, ligheane bune avem !

Cu freamăt de legiune în derută, îşi dezbrăca pe trotuar platoşa ardelenească, răsărind înăduşit din mijlocul cazanelor, ligheanelor, cratiţelor, tăvilor şi a curselor de şoareci. M-am obişnuit curînd cu el. Nu mai era vremea cioburilor de farfurii şi gîngăniilor colorate.

Pe nesimţite, pribegia ochilor mei cercetători şi veşnic uimiţi s-a întors la mine însumi. A început jocul nălucirilor din suflet.

în sufletul meu se strecura, zi cu zi, imaginea unui unchi din America. Nu-l văzusem niciodată. Era un frate-

al mamei, despre care părinții mei vorbeau pe șoptite, ferindu-se de noi; tata cu sprâncenele încruntate, mama cu ochii în pămînt. Nu știam dacă e așa, dar mi se părea că acel nenea Tudorache ori luase din zestrea noastră, ori păcălise pe bunicul, storcîndu-i ultimul ban ca să plece-n lume, ori îl sărăcise pe tata însuși. Mai știu că taina în care era învăluit acest om de departe îi țesuse-n casă un chip de penumbre care pe mine mă vrăjea. Mi-l închipuiam ca pe un căpitan de vapor din suplimentul de duminică al gazetei. Avea sprîncene groase, galoane de aur și favoriți, ca în pozele cu Franz Josef.

Cînd am învățat să citesc, mi-au căzut în mînă scrisori de peste Ocean. Unchiul de departe începea să se contureze. îi aflasem povestea. Era foarte simplă. Plecase de vreo treizeci de ani. Avea douăzeci și opt pe atunci, făcuse de toate și nu izbutise nimic. Ispitit de scrisorile unor prieteni ce-și făcuseră oarecare rosturi pe acolo, voia să se căpătuiască și el. I se părea că țara noastră e prea mică pentru puterile și rîvna lui.

A plecat cu ultimele economii ale bunicului, costul călătoriei, precum și asigurarea existenței pe trei luni, pînă cînd va putea cîștiga și el ceva, în adăstarea milioanelor.

Mulți ca el au plecat goniți de sărăcia de acasă. Oamenii nu vorbeau decît de cei care încropiseră ceva prin străinătate, dar despre cei căzuți în lupta vieții, în goana după dolarii mincinoși, nu mai pomenea nimeni nimic.

Cîteva luni Tudorică n-a scris. Aștepta, se vede, să-și însoțească prima epistolă cu niscaiva bani pentru familia rămasă în țară săracă. Scrisori veniră multe, dar bani niciodată. Dimpotrivă, emigrantul, anunțând viitoare afaceri mănoase, ruga familia să-i mai trimită ceva, ca să nu fie nevoit să se întoarcă tocmai cînd niultașteptatele averi se iveau la orizont. Toată copilăria mea a fost plină de chipul necunoscut al unchiului Tudorache, plecat de ani întregi la capătul pământului și care își schimba mereu orașele de reședință.

Ultimele zile ale bunicului, ultimii săi bani fură închinați lui Tudorel, care nici nu venea, nici nu-și plătea datoriile. Bietul tata-mare a închis ochii fără măcar să aibă o veste bună.

După ce răposa bunicul, nenea Tudorache începu să scrie mamei. Dînsa îi trimitea bani, din puținul casei noastre sărace, spre marea supărare a tatii, om muncitor și econom, care nu înțelegea să ia de la gura copiilor pentru haimanaua de peste mare.

Mama îl îmbuna cu vorbe și speranțe.

— Lasă, Evghenie, că tot copiilor va rămîne averea lui Tudor ! Nu s-a însurat acolo, n-are urmași. Nu se poate să nu se pricopsească într-o zi... Ce-i dăm noi acum se va reîntoarce înmiit în buzunarele băieților tăi.

Biata mama ne învăța și pe noi să așteptăm norocul unchiului din America, și-n vremea aceasta ne îndemna să nu cheltuim prea mult, ca să avem ce-i trimite lui nenea Tudorache.

Noi cruțam cu dragă inimă cele cinci parale care ne picau din cînd în cînd, pentru un covrig cu susan sau două acadele, ca să-i dăm pentru unchiul din America,

Așteptam cu nerăbdare sărbătorile iernii, Crăciunul,. Moș-Ajunul și Steaua.

Cu Moș-Ajunul, în afară de nuci, mere și colaci, pe care nu le puteam trimite, mai cîștigam cîte 30—40 de bani. Mîncam colacii, merele și nucile, iar banii îi încredințam mamei, tot pentru nenea Tudorache.

Veniturile cele mari, însă, ni le aducea Steaua, vreme de două săptămîni, pînă în seara Sfîntului Ion ; uneori cîștigam și la o băncuță pe noapte !

Bucuroși să-i trimitem acești gologani departe, eram fericiți să primim drept răsplată cîte o carte poștală ilustrată, cu vederi din orașele Americii, care se confunda în imaginația noastră cu însuși nenea Tudorache.

Asociam evenimentele noului continent cu numele lui. Nu se putea ca unchiul nostru să nu fi luat parte la congresele francmasonilor din New York, la ridicarea primilor zgîrie-nori din Chicago, la investițiile lui Edison, la asasinarea președintelui Mac-Kinley sau la vînătorile de Piei-Roșii.

Ni se părea că nenea Tudorache nu era un singur om, el se multiplica la infinit, avînd locuință și afacerii în fiecare oraș, participînd la toate evenimentele, consultat mereu, știind toate, amestecîndu-se în orice mare

întreprindere yankee. îl regăseam în toate reproducerile din reviste. Rareori ni se întîmpla să nu cădem de acord între noi care din senatorii sau bancherii americani, fotografiaţi în grup este nenea Tudorache.

Realizasem o imagine a lui mai vie decît a multor rude şi prieteni de-ai tatii, la care nu ne uitam prea mult, fiindcă ni se păreau mediocri. Pe nenea Tudorache îi aveam permanent în inimile noastre.

Faptul că unchiul era sărac şi avea nevoie de ajutorul nost™ nu-l cobora din vîrful piramidei unde-l situaseră depărtarea în spaţiu şi imaginaţia fragedă şi calda a nepoţilor.

în tristeţea copilăriei noastre, lipsită de neprevăzut şi de afecţie, el era neprevăzutul. O dulce bucurie de a face bine unui om în nevoie ne anima, ne înălţa.

Fiindcă cel care se gindea cu mai multă patimă la unchiul ele departe eram eu, fratele meu mai mare îmi spuse, surîzînd misterios, că în curînd îmi va face o surpriză, începuse şcoala. înserările erau pline de fanarele copiilor din vecini ; pepeni verzi, goliţi de miez, cu o luminare la fund şi cu coaja străpunsă de tăieturi în formă de cruce, stea, semilună, romburi, ochi. Foiţă de toate culorile acoperea aceste desene. Legaţi cu mai multe sfori petrecute în găurile scoarţei, pepenii-felinare se legănau la porţi, treceau strada luminînd misterios, tot mai multe, din zi în zi. Noi n-aveam nici o lanternă din aceasta, vegetală, şi mă simţeam umilit faţă de copiii străzii.

într-un amurg, dueîndu-mă spre casă de la şcoală, am văzut din curtea bisericii lume adunată în faţa porţii noastre, la celălalt capăt al străzii.

Am început s-alerg : pe măsură ce înnopta, printre case adia un miros subţire de cărbuni de lemn, aprinşi cu petrol.

Pe uliţe lăturalnice, olteni strigau prelung şi melancolic :

„A-ain gaz, petroliu, gaaaaz !"

Cînd am ajuns acasă, am rămas şi eu uimit de priveliştea care uimea pe ceilalţi ; un tren de carton, cu o locomotivă şi patru vagoane, era purtat de colo pînă colo, tras de sfoară de către fratele meu Mihai, inventatorul şi constructorul acelei minuni, cu ferestre de toate culorile, luminate pe dinăuntru : roşii, galbene, verzi,, albastre...

Tren înalt de douăzeci de centimetri şi lung de aproape doi metri, pereţii şi roţile de carton, cu ferestre de foiţă şi osii de chibrit. Vagon pentru Paris, pentru Londra, pentru Vladivostok (cînta pe toate sîrmele de telegraf războiul ruso-japonez), iar ultimul, pentru America. Minunata jucărie îşi învîrtea într-un ritm sigur cele douăzeci de roţi şi putea fi întoarsă pe trotuar fără să se răstoarne... Cîţiva băieţi, care alergaseră cu felinarele lor rotunde, se simţeau acum ruşinaţi de bieţii lor pepeni verzi, cu luminarea de spermanţet, jucărie-copilărească faţă de acea minune de locomotivă şi vagoane de toate culorile. Paraschivescu I. Pepelea şi-a spart fanarul de pămînt şi l-a făcut bucăţi. Iar eu priveam mereu la vagonul meu american, cu care puteam pleca, măcar în imaginaţie, spre ţara de dincolo de mare.

Omul acela cafeniu, cu pene lungi în jurul capului, lipit pe ultimul vagon, nu era oare nenea Tudorache, în ultima lui transformare ?

Cu cît creşteam, cu atît creştea şi figura celui de departe, al cărui nume mama îl pronunţa tot mai rar. îi era teamă de încruntarea tatii, care vedea cum trec anii fără ca „aventurierul" să dea vreun semn de bună ispravă. Cu un surîs sarcastic şi superior, tata ne sublinia povestea cu „unchiul din America", trăind pe spinarea unei familii nevoiaşe, cînd era ştiut că oricine pleacă dincolo îşi întreţine el neamurile şi le lasă moşteniri la încheierea socotelilor.

Observaţiile practice, spiritul realist al tatii mîhneau. pînă la jignire idealismul nostru.

Ca să întreţină în noi cultul fratelui ei, biata mamă ne expunea avantajele băneşti pe care le vom avea mai tîrziu de pe urma lui Tudorache, în a cărui victorie finală credea cu înfrigurată încăpăţînare. Noi însă n-aveam nevoie de aceste asigurări, căci ziua de mîine n-o vedeam în chip de vulgare bogăţii.

Cei din urmă ani pe care îi petrecu tata pe acest pămînt au fost marcaţi de o înstrăinare între el şi copii din pricina unchiului din America. Nenea Tudorache era, pentru cei mici, marele calomniat.

O complicitate se iscase între mama şi noi, în favoarea celui de departe. Murind tata, credeam că ostilitatea împotriva şefului nostru spiritual va lua sfîrşit.

Dar n-a fost aşa. Fratele nostru mai mare, Mihai, luînd, oarecum, conducerea casei, se crezu obligat să moştenească şi resentimentul capului familiei împotriva emigrantului.

Nemaiputînd visa, căci greutăţile casei se făceau tot mai mari, Mihai — împlinise 17 ani — avea ceva din surîsul de ironie al tatii cînd vorbea de miraculosul cuceritor al Americii ; îi găsise chiar un nume : noul Cristofor Columb.

Ceilalţi copii înregistrarăm această schimbare de atitudine a lui Mihai cu mîhnirea care însoţeşte orice trădare.

După un an muri şi mama, cu marea durere de a nu-şi fi văzut visul cu ochii, privindu-ne ruşinată că ne-a înşelat atîţia ani şi cerlndu-ne parcă iertare că ne-a amăgit cu mincinoase bogăţii.

Trecură ani. Fiecare din noi trebuia să-şi facă vreun rost în viaţă.

încetul cu încetul, imaginea de peste Ocean se ştergea din mintea noastră.

Nu mai aşteptam nimic de la nenea Tudorache, care trecuse de mult bărbăţia vieţii, fără să fi dat vreo veste bună. Ne scria tot mai rar, bănuind, fără îndoială, că prin moartea mamei se rupsese legătura sufletească dintre el şi nepoţi.

Dar nu numai această scumpă absenţă ne înstrăina de el : noi înşine, oameni în toată firea acum, nu înţelegeam cum se poate ca, atîtea zeci de ani, un bărbat sănătos, dornic să învingă pămîntul, cum fusese nenea Tudorache, să rămînă un neputincios o viaţă întreagă, să nu aibă nici forţa de a birui, nici curajul de a renunţa. L-am fi primit bucuros, i-am fi adăpostit amurgul printre noi, căci era singurul care mai rămăsese dintre bătrînii casei.

De ce nu venea ? De ce nu venea să-şi încheie zilele printre ai lui, în căsuţa mamei noastre, sora lui, căsuţă făcută din munca tatii, dar şi dintr-a ei ? Nu i-am fi cerut nimic. Nu l-am fi mîhnit cu nici o mustrare. Nu i-am fi adus aminte niciodată. Nu l-am fi întrebat nimic niciodată. Eram băieţi mari acum... înţelegeam multe... Nălucirea vieţii sale pe continentul depărtat şi toate minunile pe care le aprinsese-n noi le-am fi trecut alături de scăpărarea bricegelor cu prăsele de sidef, alături de cărăbuşii cu mii de curcubeie-n aripile de cremene, alături de crucile episcopale ce lunecau pe Dunăre, la vale, într-o amiază însorită demult, alături de trenul de carton cu ferestre luminate al înserărilor din depărtata uliţă bucureşteană.

Dar n-a vrut să vină.

Fără-ndoială că mai aştepta ceva. Ultima lui încercare nu putea să nu fie încoronată de succes. Trebuia să izbutească într-o zi, nu se putea să nu izbutească !

într-o bună zi a venit o telegramă din America, semnată cu un nume ardelenesc.

Ne anunţa moartea unchiului Tudorache, înmormîntat de colonia română din Cleveland.

Cel care telegrafia era însuşi preotul care-1 slujise. Această veste punea capăt o dată pentru totdeauna basmului copilăriei noastre.

Un capitol de feerie se încheia. Dar, în curînd, a-nceput un alt capitol, mai sumbru, mai tulburător, vecin cu spaima : începură să sosească scrisori de la unchiul Tudorache pe adresa mamei.

Scrisorile unui mort pentru alt mort ! Corespondenţa cu unchiul Tudorache încetase de multă vreme. Nici el nu mai dădea semne de viaţă, nici noi nu-i mai .scrisesem de luni întregi. Faptul că se adresa mamei însemna că n-a primit rîndurile noastre, prin care-i anunţam moartea fiinţei atît de dragi tuturora.

Scrisorile din America veneau acuma regulat. Erau datate înaintea telegramei, preotului român din Cleveland care ne vestise decesul.

Spunea unchiul Tudorache că după o viaţă lungă de lipsuri, de zadarnice încercări, de noi întraripări, are impresia că va izbîndi foarte curînd. E adevărat, e cam

ibolnav, nu vede nimic precis la orizont, dar membrii coloniei române sînt oameni de treabă, miloşi. L-au internat într-un spital, îl ajută, i-au promis o situaţie după ce se va face bine. Scrisorile unchiului Tudorache erau pline de optimism. Vedea viitorul mai roz ca niciodată. După mulţi ani de zbucium, putea, în sfîrşit, să se odihnească pe acel pat de spital.

Avea vreme să ne scrie mai mult acum. Ajunsese, în sfîrşit, la capătul suferinţelor. De la înălţimea bunului liman, putea să se uite înapoi şi să-şi recapituleze •anii de lipsuri, de suferinţe, care nu o dată îl împinseseră în pragul disperării.

Acea încredere în viitor ne-ar fi cucerit şi pe noi, atît erau de elocvente paginile unchiului Tudorache, dacă telegrama care-i vestea moartea şi pe care o reciteam la fiecare nouă scrisoare nu ne-ar fi chemat la realitate.

Scrisori lungi, pline de greşeli de ortografie, adică scrise cu ortografia învăţată de el în copilărie, evocau peisaje şi întâmplări din viaţa americană a unchiului nostru.

Rînduri mici, multe, pe care aş dori să le tipăresc odată în întregime... Nu seamănă cu scrisul altor emigranţi care se laudă cu averea şi relaţiile făcute în lumea nouă, se fotografiază în faţa unui automobil care nu e al lor, pe peronul unei vile unde au fost invitaţi odată, întîmplător, şi pe care o trec drept una din proprietăţile lor...

Cine-i poarte controla ? Cine să le ceară socoteală de minciuna în care trăiesc ei singuri, fericiţi, că, în mediocritatea vieţii lor de peste Ocean, pot să stârnească invidia celor rămaşi acasă ?!

Nu^se lăuda, bietul nenea Tudorache !

Sflfeura lui minciună, în care credea el însuşi cel dintâi, era nădejdea milioanelor de mîine. Cita în permanenţă viaţa bogătaşilor de pe atunci, Rockefeller, Vanderbilt, Morgan (Ford nu era cunoscut încă...), oameni plecaţi, ca şi el, de jos, copilărie şi tinereţe amărită, ajungînd unii miliardari, alţii preşedinţi de republică, alţii savanţi, ca Edison...

Ca şi el, cîţi nu lustruiseră ghete şi nu vînduseră ziare şi nu spălaseră vase în bucătăriile din porturi, ca s-ajungă, apoi, acolo unde au ajuns !

De ce nu l-ar ocroti norocul şi pe el ? De ce n-ar avea încredere şi în steaua lui, cînd atîţia şi atîţia se ridicaseră şi străluceau acum, preşedinţi de trusturi, directori de bancă, regi ai cutărei paste, fabricanţi de vagoane şi siropuri, creme pentru obraz sau pentru încălţăminte ?

Va munci, va răbda, cum au răbdat şi ei. Curajul nu va trebui să-l părăsească niciodată. Aceasta e prima lozincă a omului care vrea să-nvingă viaţa.

Cînd, silit de foame, se angaja la căratul gunoaielor, al fierului vechi, de pe un maidan pe altul, cînd îi curgea sudoarea broboane şi se vedea acoperit de funingine, el exclama cu amărăciune :

„Asta puteam s-o fac şi la Bucureşti ?"

Dar tot el îşi răspundea :

„Tot aşa a început şi miliardarul cutare !"

Lucrînd în fundul unei mine, de unde a fost concediat cu prilejul unei greve parţiale, clătina capul şi mîrîia :

„Puteam să fac asta şi pe Valea Jiului !"

Dar demonul izbînzii îi şoptea :

„Nu uita că a lucrat în mină şi cutare preşedinte de trusturi, la început!"

A mers ani îndelungaţi între descurajare şi avânturi noi nenea Tudorache.

Fiindcă în scrisorile sale postume amintea din cînd în cînd mamei „cum ţi-am scris acum doi ani", sau „de „Crăciun ţi-am povestit cum am lucrat la bisericile protestante din Harlem", curiozitatea ne-a împins să căutăm vechile lui epistole, teancuri întregi, puse în ordine, una după alta, de biata mama. în fiecare, el răspundea, se apăra de unele reproşuri primite din ţară. Fără îndoială, sora lui mai mică îl întreba cum se face că el n-a reuşit încă, în vreme ce alţii trimiteau fotografii şi bani. Unchiul Tudorache se explica. Spunea că în America e foarte greu la început, dar dacă-ai apucat să faci ceva, apoi norocul nu te mai slăbeşte. Nu e ca la noi, unde trebuie s-o iei mereu de la început, chiar dacă nu ţi-a mers bine din cînd în cînd.

„Am lucrat o vreme în Harlem, cartierul negrilor din New York, unde sînt o mulţime de biserici protestante. întîi am măturat templul «Fraţilor moravi»-, închinat Sfîntului Jan Hus din Boemia. Dar n-aveam de lucru decît o dată pe săptămînă. Am trecut într-o altă bisericuță, a Sfîntului Petru-cel-Nou, a Sfîntului Petru-cel-Adevărat, nu-mi aduc aminte bine cum se chema.

Acolo slujea un olandez mărunţel, chel, cu barba şi cu pletele cărunte, leit capul păzitorului raiului. Ei vorbea negrilor despre fericirea care-i aşteaptă pe lumea cealaltă. Spunea că el e Petru-cel-Veritabil. A fost nevoit să se exileze din pricina papei, care i-a luat locul. Patronul meu împărtăşea noilor creştini învăţăturile Mîntuitorului, susţinînd că adevăraţii eretici sînt episcopii de la Roma, nu Calvin, Luther şi el, Petru-cel-Adevărat.

Cînd se termina predica, în acordurile unui armonium mecanic, eu apăream de după o perdea, în braţe cu un uriaş carton pe care era pictat un cap de negru bătrîn, de trei ori mărimea naturală.

Dinţii albi şi regulaţi ai moşneagului care rîdea străluceau. Drept-credincioşii începeau să aplaude. Mica orgă ataca o arie populară, eu întorceam cartonul, pe dosuî căruia erau scrise aceste patru versuri :

Faceţi toţi ca mine
Dacă vreţi s-aveţi dinţi ca ai mei :
Folosiţi cu toţii pasta
Şi peria «Veveriţa».

întreaga asistenţă recita, apoi se punea să cînte, în acompaniamentul instrumentului mecanic, strofa care încheia atît de pămînteşte evocarea paradisului biblic.

Cele patru versuri, tipărite pe foi volante, ilustrate cu viziunea raiului, cu Adam şi Eva negri, în mijlocul unor plantaţii de banane, eu le împărţeam bărbaţilor, femeilor şi copiilor negri, care părăseau extaziaţi micul templu.

Ochii lor erau plini de candidă lumină, iar dinţii le străluceau ca ai moşneagului din reclama pastei şi periei «Veveriţa».

Apoi măturam biserica, puneam scaunele la loc, examinam orga şi plecam, la rîndul meu, dar mai puţin fericit decît urmaşii lui Adam şi-ai Evei de culoare întunecată."

De la sfîntul Petre, unchiul Tudorache a trecut în parohia altui predicator, ce-şi spunea „părintele ceresc", adică Dumnezeu. Un Dumnezeu fără barbă, dar cu motocicletă, trei stenografe şi doisprezece ucenici de tipografie, îmbrăcaţi ca heruvimi, care culegeau şi imprimau în văzul tuturora cuvîntările, sfaturile şi reţetele medicale pe care le improviza, la cererea asistenţei, părintele ceresc.

Şi Dumnezeu, ca şi sfîntul Petre, recomanda, în foile volante distribuite gratuit neofiţilor, anumite produse farmaceutice.

Apoi pleca cu motocicleta la alt sector, unde-1 ajungeam din urmă cu stenografele şi cu heruvimii. Divinul părinte îşi împărţea cu o celebră misionară, oare vorbea gratuit în cartierul negrilor, risipind numai fericire pentru ei în lumea viitoare.

Predicatoarea avea temple personale la New York, Chicago şi Boston, care îi aduceau venit cît cea mai reputată cremă de ghete. Cîştiga milioane propovăduind cuvîntul Domnului : „Să nu-ţi aduni comori pe pămînt, unde furii „le fură şi rugina le rugineşte... Adună-ţi comori în cer..."

Dar nici sfinţii, nici dumnezeii, nici inspiratele misionare nu-1 scăpau de sărăcie pe bietul nenea Tudorache.

El povestea fără nici un umor peregrinările prin temple, comerţul cu apostolii moderni ai Mîntuitorului. Le povestea cu aceeaşi meticulozitate şi indiferenţă de proces-verbal cu care-şi desfăşura momentele dramatice ale vieţii, zilele flămînde, nopţile nedormite, cînd, alungat cu bîta de cauciuc a unui poliţist, căuta o altă bancă sau o altă treaptă de piatră pe care să-şi odihnească ciolanele frînte. Se învăţase cu toate. Se consola gîndindu-se că şi Vanderbilt şi Rockefeller au suferit ca el, la început.

îi ajungea această consolare ca să-şi ducă pînă la capăt calvarul. într-una din scrisorile lui cele mai dez-

nădăjduite, al cărui final era, totuşi, un imn adus curajului şi tenacităţii, nenea Tudorache reproducea deviza unui milionar : „Munca ta proprie abia dacă-ţi dăruieşte pîinea cea de toate zilele. Marile averi se fac prin munca altora."

Această lege era legea universală a celor îmbogăţiţi, încropind ceva, el s-a gîndit să-şi facă o fermă şi să speculeze pe alţii, conformîndu-se dictonului adevăratului învingător al vieţii. Dar nu i-a mers nici cu exploatarea, fiindcă şi meseria aceasta îţi cere o anumită vocaţie, anumite daruri, pe care nu le poate avea oricine. Trebuie să fii egoist, neîndurat, ca să nu-ţi pese de suferinţele şi de umilirea slugilor tale.

„Iar noi, soră dragă, ştii că sîntem un neam de oameni timizi, care nu ne bucurăm la averea şi ostenelile altora.

Dar nu va trece mult şi atît tu, cît şi dragii mei nepoţi, cărora le sărut părinteşte fruntea, nu veţi mai avea de răbdat. Am să vă trimit mii de dolari, precum şi cartea miliardarului Morgan, a cărui viaţă a fost la început aidoma cu a mea. Am să vă aduc în America, directori la uzinele mele, fiindcă eu nu m-aş mai putea ocupa de ele, fiind obosit şi cam bolnav.

Aud că-n ţară e mare sărăcie. Mi-e milă de voi, dragii mei, că sînteţi nevoiţi a trăi acolo. Şi pe-aici a fost mare criză, care m-a împiedicat, deocamdată, să reuşesc. Multe bănci au dat faliment, greve peste tot, milionarii s-au trezit peste noapte cerşetori. Dar momentul dificil a trecut şi-n curînd ne vom reface. Nu ştiu cum să mulţumesc Celui-de-Sus că mi-a dat gîndul să plec din mizeria de acasă şi să vin aici, spre dezrobire, spre avuţie. în curînd sper să vă dau veştile multaşteptate."

Bietul nenea Tudorache !

Aceste rînduri le scria cu trei zile înainte de-a muri, pe patul unui spital din Cleveland.

Nici în pragul bătrîneţii nu-şi schimbase extazele copilăriei, nici la apropierea morţii nu renunţase la himera adolescenţei.

Ce căutase el printre atîţia oameni altfel pregătiţi să-nfrunte viaţa ?

Ce căutase el în clocotul acela uriaş, neîndurat, spre oare-l minase nebunia marii aventuri, visul celuilalt tărîm, cu gîrle pe care curge lapte şi miere, cu averi făcute peste noapte ? Ca toate vrăjile iscate din scrisorile mincinoase ale altora, plecaţi, ca şi el, să joace dansul dolarilor, vîrtejul milioanelor, dar rămaşi, ca şi el, în împărăţia viselor de aur şi-a realităţilor infame.

A murit bietul nenea Tudorache cu aceeaşi credinţă în suflet cu care adepţii sfîntului Petru din Harlem întruchipează paradisuri făcute din plantaţii de trestii, nuci-de-cocos şi banane, care sînt ale lor, pe care le lucrează pentru ei, protejaţi de străbunii Adam şi Eva, negri ca şi ei, mîntuiţi, în sfîrşit, de suferinţele pămînteşti !

Unchiul Tudorache a murit printre străini, lăsîndu-ne singura moştenire scrisorile-i îngălbenite, lungile scrisori în care povestise mamei planurile, visurile, nădejdile victoriei sale. Mie mi-a lăsat voluptatea de a mă priva de orice bucurie mică a vieţii, ca să pot agonisi şi ajuta pe cineva care vrea să învingă pămîntul. Dezertor al marilor victorii, al plecărilor întraripate, îmi răscumpăram, în felul acesta, vina renunţării mele.

Nu, unchiul Tudorache n-a fost un om de rînd.

Fraţii mei ceilalţi l-au uitat de tot.

Pentru mine el a rămas o amintire duioasă.

Poate că jertfa vieţii lui m-a scutit pe mine însumi de marea călătorie... Ceea ce a făcut el aş fi făcut şi eu, m-aş fi prăpădit ca şi el, printre oameni care nu m-ar fi înţeles.

Şi nu o dată, cînd am un ban de prisos, mi se umezesc ochii la gîndul că nu-i pot trimite, pe furiş, în amintirea mamei şi a copilăriei mele, unchiului din America.

CEI TREI MUŞCHETARI

Vă voi povesti despre o noapte petrecută într-o atmosferă cu totul deosebită în Parisul din 1910, într-un palat de pe celebrul bulevard al Cîrnpiilor Elizee, în societatea cea mai pretenţioasă a metropolei, printre duci, marchizi, oameni politici, mari financiari, diplomaţi şi actriţe celebre.

Trei tineri români. Eu eram cel mai tînăr, aveam vreo 20 de ani.

Ceilalţi doi, cu cîţiva ani mai vârstnici, erau feciori de bani-gata, studenţi la Drept, viitori şefi de cabinet ai vreunui unchi ministru, viitori parlamentari şi gineri de moşieri, bancheri şi fruntaşi politici. Nu-şi prea vedeau de carte. Subvenţiile trimise de familie ei le cheltuiau în primele zile ale lunii, iar celelalte săptămîni trăiau din expediente. Băieţi buni, altminteri. Hahalere simpatice, descurcăreţi, fără un pronunţat simţ moral, nu se deosebeau întru nimic de ceilalţi studenţi români înstăriţi ai Cartierului Latin, acel centru al Parisului unde se află şcolile şi unde forfoteau, pe vremuri, mulţime de străini, boemi şi midinete, cartier a cărui viaţă şi farmec au fost celebrate de atîţia scriitori.

Sărac şi singur, mă împrietenisem cu cei doi compatrioţi, ca să nu fiu prea singur şi prea sărac : în compania lor, invitat de ei, puteam mînca, din cînd în cînd, la un restaurant luxos şi puteam petrece ore tîrzii ale nopţii pe terasa cafenelei „Fouquet", de pe Champs-Elysees.

Seara ne puneam la frac şi, în căutarea aventurii, treceam Sena, spre centrul Parisului, pe marile bulevarde, în jurul Operei şi cabaretelor din Montmartre.

„Aventura" era întâlnirea cu vreun român bogat, proaspăt picat din ţară şi care venea la Paris să se distreze, înainte de a se duce pe Coasta-de-Azur, să joace cărţi şi la ruletă în cazinourile de la Nisa, Cannes şi Monte-Carlo.

Tineri, eleganţi, intram în cele mai vestite localuri de noapte, uitîndu-ne de sus la ceilalţi clienţi, avînd aerul de-a căuta pe cineva care ne-aşteaptă. Şi nu o dată dădeam peste prada pîndită, bogătaşul moldo-valah, care ne poftea la masa lui.

Cel mai dezgheţat dintre noi era „şeful", Stelică Fărcăşanu, odrasla unor latifundiari craioveni, al cărui tată fusese de mai multe ori ministru. Al doilea, Barbu Vuculescu, era şi el băiat de moşieri de pe la Buzău. Cunoşteau, prin părinţii lor, multă lume. Eu eram, cum v-am spus, cel mai tînăr şi mai timid. Fracul îl aveam împrumut, jobenul dăruit de un bucureştean care-şi luase doctoratul, plecase acasă şi n-avea cum să-şi care înalta şi rigida pălărie, ce i-ar fi încurcat bagajele.

Precum ştim, Fărcăşanu şi Vuculescu îşi mîncau bursa lunară în prima săptămână, pierzînd la curse şi chetuind prosteşte : ştiau că nu vor muri de foame, aveau credit la proprietar, încredere în steaua lor şi-n generozitatea compatrioţilor, foşti şi ei studenţi pe vremuri şi care duseseră cam aceeaşi viaţă şi-şi retrăiau propria tinereţe în compania noastră.

Băieţii din Cartierul Latin ne porecliseră „Cei trei muşchetari". Pe la 9—10 seara, ne scoteam armurile, adică fracul şi jobenul, şi o luam spre „Caf6 de Paris", „Cafe de la Paix", „Gafe Anglais" şi atîtea alte restaurante numite *cafes.*

într-o noapte intraserăm într-un cabaret luxos din Montmartre. Un local plin de lume, pe care-l cercetam cu priviri vultureşti, imperiale, de oameni care-şi caută invitaţii sau amfitrionii. La o masă, trona, singură, o doamnă străină, destul de matură, foarte fardată, încărcată cu bijuterii şi care, văzînd că n-avem loc, ne surise graţios şi ne pofti la masa domniei-sale. Ne oferi stridii, potîrnichi, şampanie.

Era şi ea, probabil, în căutarea „aventurii". Trei domni tineri, arătoşi, foarte politicoşi, străini şi ei, îi

măguleau, probabil, amorul propriu de frumusețe crepusculară. La un moment dat am remarcat că se uita, peste capetele clienților, la o masă unde supau două doamne, foarte elegante şi ele, însoțite de doi domni impozanți şi cărunți. Se cunoşteau probabil. îşi aruncau zîmbete peste mese. Aveam impresia că amfitrioana noastră se făleşte față de celelalte două străine, spunîndu-le, din ochi : „Voi sînteți două, cu doi bătrîni, eu sînt singură, cu trei tineri frumoşi !"

Ne-a ospătat ca o adevărată nababă ; ne-a dat adresa hotelului unde locuia („Ritz") şi ne-a informat că e singură la Paris şi că i-ar face plăcere să ne mai vedem, să ieşim împreună.

Ocupați cu o delegație de economişti naționali, cărora le făceam pe ciceronii şi care ne răsplăteau cu mese copioase, n-am căutat-o vreo 10 zile.

într-o seară, după plecarea cetei minsiteriale române, cum eram către sfîrşitul lunii, deci cu buzunarele goale, ne-am dus la hotel „Ritz", să căutăm pe ospitaliera doamnă. Dar plecase în ajun peste Ocean.

— Ce ne facem, fraților ? ne întrebă „şeful", Stelică Fărcăşanu.

Fără o lăscaie, scoşi ca din cutie, în pantofi de lac şi plastron strălucitor, cu jobenele pe sprinceană, o luarăm spre Piața Concordiei, apoi pe strada paralelă cu Avenue des Champs-Elysees, o stradă mărginită de copaci stufoşi, cu grădini şi „hoteluri particulare" de mare bogăție. între aceste luxoase „hoteluri particulare", adică locuințe de magnați, se află faimosul palat şi parcul marchizei de Pompadour, astăzi reşedința preşedintelui Republicii.

în fața unuia dintre aceste palate staționau echipaje strălucitoare şi chiar cîteva automobile. Alte automobile şi trăsuri de casă, cu vizitii împopoțonați, soseau mereu, aducînd o lume elegantă, care cobora pe peronul cu arbuşti tunşi şi, pe o scară de marmură, acoperită cu un covor roşu, gros, pătrundea în vastele saloane, luminate de candelabre cu sute de lumini.

O recepție în mare stil.

— Ce-ar fi dac-am participa şi noi ? zise Stelică Fărcăşanu şi o luă spre magnifica scară de marmură, urmat de Barbu Vuculescu, tot atît de important ca el.

Eu îi urmam la doi paşi, trăind complexul de inferioritate al omului îmbrăcat într-un frac ce nu-i aparține.

La capătul scării furăm întâmpinați de stăpînii palatului, un domn şi o doamnă, amîndoi cu părul alb, ondulat, şi cu fața tânără şi roză. Ne înclinarăm ceremonios, amfitrionii ne primiră surâzători şi cam nedumeriți. Ne aflam în casa unui important personaj financiar, marchiz, în acelaşi timp, un metalurgist care avea numeroase uzine şi sucursale în străinătate. Ne strecurarăm printre mulțimea de domni în frac şi doamne în toalete somptuoase, strălucind de diamante. Nimerirăm, bineînțeles, la bufet, unde serveau valeți în livrele scăpărătoare. Pateuri de ficat de gîscă, sferturi de langustă, păstrăvi în aspic, fazani şi potîrnichi se înşirau pe tăvi lungi de argint. Noi nu mai ştiam ce s-alegem. Ne ospătarăm împărăteşte. Am băut şi multe cupe de şampanie.

Poate că am făcut rău, fiindcă această nobilă băutură ne-a dat o bună dispoziție şi o vervă care se cereau consumate. Ne plimbam prin casa milionarului ca vodă-n lobodă, salutînd în dreapta şi-n stînga, parcă am fi fost nepoții, moştenitorii acelui marchiz, magnat al metalurgiei. Invitam la dans domnişoare blonde şi doamne mature pe care nu le cunoşteam, apoi le conduceam la bufet, cu înclinări grațioase de gentilomi.

— Fiți ca la voi acasă ! ne îndemna „şeful", Stelică Fărcăşanu. Sus inimile !

La un moment dat se apropie de grupul nostru un găligan impozant, cu o cicatrice pe obrazul stâng. îşi întoarse reverul fracului, ne arătă insigna de inspector polițienesc şi, cu o mare politețe, ne întrebă :

— Invitațiile dumneavoastră ?

Cu aceeaşi politețe ne căutarăm în buzunare, unde, bineînțeles, nu exista nici o invitație.

— Faceți bine şi ştergeți-o în doi timpi şi trei mişcări ! ne sfătui, poruncitor, reprezentantul Securității publice.

— înțeles, patroane ! răspunse Fărcășanu, salutînd cu două degete la tîmplă pe omul autorității, gest pe care-l făcurăm şi noi ceilalți doi muşchetari.

O luarăm, cîteşitrei, spre ieşire, coborînd scara de marmură încet, cu demnitate, ca nişte oameni ordonați, sătui de atîtea recepții şi care n-au de pierdut nopțile la petreceri. Iată~ne afară.

Bine dispuşi, întîrziam pe trotuar, neştiind încotro s-o luăm. Cînd, văzurăm, venind spre noi, pe ispectorul de poliție, însoțit de alți doi tipi.

— Domnul marchiz regretă plecarea dumneavoastră şi vă roagă insistent să vă reîntoarceți ! ne comunică, foarte amabil, polițistul.

Era ceva straniu în această invitație.

— Regretăm... dar trebuie să fim acasă înainte de miezul nopții !

— Vă rog ! insistă, poruncitor, omul cu cicatrice.

Şi cei trei agenți ai ordinii ne luară de braț şi ne traseră după ei pe treptele de marmură acoperite de covorul roşu. O tăcere ciudată domnea acum în somptuosul palat, cu uşile închise şi păzite, ceva insolit. Pasămite, cîteva minute după plecarea noastră, doamna cu părul alb şi ondulat, patroana recepției, constatase dispariția triplului ei colier de perle veritabile.

Poliția, prezentă, ca totdeauna, cu discreție, la aceste recepții, unde strălucesc giuvaeruri de miliarde, percheziționa pe fiecare invitat.

Printre aceştia, era bătrînul duce de Montmirail, şeful uneia dintre cele mai vechi familii ale Franței, un aristocrat scăpătat, dar de mare prestigiu, pe care nobilimea şi burghezia înstărită erau foarte onorate să-l aibă la seratele lor.

— Eu nu permit să fiu percheziționat! răspunse cu fermitate ducele polițaiului care-l invita să-şi arate buzunarele.

Se făcu un cerc în jurul venerabilului moşneag. Copoiul Siguranței nu îndrăzni să insiste.

Deodată, în tot salonul trecu un freamăt de satisfacție : amfitrioana îşi găsise colierul de perle, care, prin rochia decoltată, îi căzuse în sîn. Se făcu o mare destindere. Grupurile se sparseră, alte grupuri se închegară.

Cei trei muşchetari se apropiară de şeful casei Montmirail.

— Domnule duce, i se adresă Stelică Fărcăşanu, sîntem trei tineri români care ne permitem să vă felicităm pentru ținuta demnă de un mare aristocrat pe care ați avut-o adineauri !

— Tinerii mei amici din România — ne răspunse ducele de Montmirail — n-am făcut-o dintr-un orgoliu de castă, dar aveam în buzunarul pantalonilor un sadviş, pe care-l luasem de la bufet pentru dejunul de mîine, şi nu voiam să fie văzut!

j4

PRINȚUL MOLDO-VALAH

Printre tinerii trimişi de părinți să învețe Dreptul la Paris era şi Teodor Polizu-Roznovanu, zis Toto, căruia i se spunea Prințul.

Era aproape un bărbat, înalt, frumos, cu ochii albaştri, grei de vis, cu mîini splendide, cu maniere alese.

Fiu al unui moşier din Moldova, el primea lunar de-acasă o mie de franci, sumă care întrecea pe a celor mai răsfățați dintre colegii săi, al căror plafon nu trecea de trei sute de franci lunar, sumă cu care se putea trăi destul de binişor. Cît despre ceilalți băieți săraci din Cartierul Latin, trăgeau pe dracu de coadă, cu îndîrjire şi entuziasm, fericiți că se aflau în oraşul-lumină, plini de iluzii pentru viitorul care ne aştepta.

Toto Polizu-Roznovanu ducea, într-adevăr, o viață princiară cu cei o mie de franci pe care-i primea la Paris lunar.

în primele luni era pilotat de un gnom numit Niță Jincă, de care-şi aduc aminte toți studenții din Cartierul Latin şi care se ocupa cu jocul curselor de cai. El cunoştea bine lumea jocheilor si aducea informații precise privitoare la caii ce vor ieşi la cursele de duminică la Longchamps.

Cumpăra bilete pentru prietenii săi înstăriți şi nu o dată le aducea cîştiguri însemnate.

Se sfătuia cu ei pe ce cal să ponteze, dar nu totdeauna cumpăra biletele. Spunea numai c-a cumpărat. Şi cînd calul favorit bătea pe ceilalți, plătea cîştigul, că n-avea încotro. Făcea o stranie echilibristică financiară, care-i permitea să-şi ducă viața de azi pe mîine.

Toți studenții români din preajma anilor 1900 şi mai tîrziu îşi aduc aminte de Niță Jincă. Picase într-o zi la

cafeaneaua „Vachette". Pusese geamantanele pe masă. Pe unul din ele scria : „Niță Jincă", dar pe celălalt : „Idem".

Urcat pe o masă a cafenelei, unde ştia că se adăposteşte tineretul moldo-valah, exclamase în auzul tuturor clienților :

— Je *Roumain.*

— Dă-te jos, tipule, că ne faci de rîs ! îi strigase unul dintre clienții români, şi-l adoptară cu toții.

Se învățase cu viața studenților Cartierului Latin, ca şi cum trăia de o viață întreagă acolo. într-o lună cunoştea Parisul mai bine decît toți cei care locuiau în Cartierul Latin şi „dincolo de apă", adică peste Sena.

în cartierele prestigioase ale bătrânei Luteții, el fu prezentat Prințului, care-l luă sub ocrotirea sa. Niță Jincă era un cicerone foarte înzestrat şi începuse să-l ducă pe Toto la cluburi clandestine, unde juca *baccarra* şi *chemin-de-fer.*

Prințul prinsese gustul jocului de cărți, al curselor de cai de la Longchamps, al cabaretelor din Montmartre, al localurilor şic mult mai interesante pentru el decît cursurile de la Sorbona.

Ştiindu-l plin de farmec şi înrudit cu toată protipendada Bucureştilor şi a Iaşilor, părinții lui Toto Roznovanu erau încredințați că, o dată revenit în țară cu diploma de doctor în Drept, va face o admirabilă carieră politică. Prințul preferă însă o carieră mondenă.

Cei o mie de franci pe care-i primea lunar îi înlesneau începuturile fastuoase. Maică-sa îl răsfățase. Tatăl său, boierul Radu Polizu-Roznovanu, fusese şi el, la vremea lui, un parizian remarcabil, tocase zestrea soției sale, născută Pandelidis, fiica arendaşului grec, care se umpluse de bani administrîndu-le latifundiile.

Erau mîndri de odrasla lor, care intrase în lumea cea mai bună a Parisului şi se perfecționa în cunoaşterea limbii franceze, pe care o vorbea într-un încîntător accent francez-român, ceea ce îi adusese în lumea cluburilor renumele de Prințul moldo-valah.

De la o vreme, lui Toto nu-i mai ajungea mia de franci, trimisă de Radu Polizu-Roznovanu, şi reuşise să-şi mai facă rost de altă mie linguşind pe maică-sa,

născută Pandelidis, care venise din Salonic cu tot snobismul grecesc al castei ei.

Românii bogați care-l întîlniseră la Paris pe Toto şi cu care el se purtase ca un înger îl lăudau părinților, îi elogiau purtările din societate şi farmecul cu care cucerise anumite cercuri pariziene.

De acest farmec îşi dădea seama şi Toto, care, cu 2 000 de franci lunar, deschidea toate porțile croitorilor şi ale negustorilor de lenjerie. El devenise favoritul directorilor de restaurant şi visa o viață de milionar cosmopolit. Putu pătrunde în cluburile unde se pierdeau şi se cîştigau, în fiecare noapte, sute de mii de franci.

Prinţul moldo-valah juca şi el la sume mari. Demonii ispitei îl cutreierau, îl făceau să cîştige mult şi îi deschideau poftele de cîştiguri fabuloase.

într-o bună zi, o veste tristă i-a sosit de la Bucureşti. Mama lui, doamna Pandelidis, murise de inimă, binecuvîntîndu-l pe patul de moarte şi lăsîndu-i toată imensa ei avere, compusă din douăzeci de moşii în Muntenia şi Moldova.

Scrisoarea de doliu tatăl său, Răducu Polizu-Roznovanu, o însoți cu un codicil, cel puțin straniu : îl sfătuia să intre în locuri mai alese şi să joace ca un adevărat prinț de poveste pe sume mari, care îi vor aduce alte sume şi mai mari.

Conul Răducu îl mai informa că auzise de eleganța cu care fiul său, Prinţul, juca şi-i dădu o scrisoare către preşedintele clubului numit „Cercul regal", care-şi avea sediul pe Champs-Elysees, deasupra cafenelei ' „Fouquet's", alături de apartamentul celebrei artiste de la Comedia Franceză, Cecil Sorel.

Scrisoarea boierului moldo-valah, prin care-şi recomanda odrasla membrilor mai importanți ai clubului, a făcut un efect fulgerător asupra prietenilor de odinioară, colegii din „Cercul regal".

Tînărul Polizu-Roznovanu fu primit cu mult entuziasm : aceşti onorabili conți şi marchizi auziseră ce avere imensă moştenise noul lor coleg de masă verde şi-l primiră ca pe un prinț veritabil ce era.

Tatăl său, conu Răducu, nu-i dădea sfaturile cuminți ale unui părinte iubitor şi îi propuse, dacă are nevoie

de bani, să nu-şi vîndă moşiile vechililor sau cămătarilor, ci lui însuşi, care îi va plăti mai bine decît alții, iar latifundiile vor rămîne tot în familie.

Conu Răducu începu să-i cumpere una după alta moşiile risipite de-a lungul mănoasei Moldove, iar Toto, care se pregătea să devină un mare senior, începu să desfacă fişicurile cu galbeni cu o dexteritate şi o elegantă rareori văzute la „Cercul regal" din Champs-Elysees şi la „Cercul sportiv" din Rue Voissy d'Anglas.

într-o noapte, cînd s-avîntase prea mult, Toto pierdu o moşie întreagă, prima din cele vândute tatălui său, şi îi scrise să-i mai trimită banii şi pe a doua moşie, fiindcă cu întîia a avut ghinion.

Conu Răducu se grăbi să-i satisfacă cererea, sfătuindu-l, în acelaşi timp, să joace cu mai mult curaj, fiindcă marile averi aşa se realizează.

El începu să se afişeze cu metrese pe care le lua capetelor încoronate, marilor bancheri, proprietarilor de cai de curse de la Londra şi din Paris. începu să facă pe Mecena, încurajând artele şi desehizîndu-şi noi centre de influență.

Pe Niță Jincă îl îmbrăca în costume persane şi indiene şi-l punea în contact cu lumea cea mai bună a Parisului, prezentîndu-l drept paşă egiptean sau maharadjah.

Nită Jincă cunoscu o glorie pe care nu o cunoscuse la cafenelele „Soufflet" şi „Vachette". Acum nu mai spunea *„je Roumain",* ci se făcea *„je marquis ălbanais* si mare duce de Lituania". El fu de față cînd prințul moldo-valah pierdu prima moşie a doamnei Pandelidis, pierdere care-l cutremură adînc.

Unei actrițe anonime şi celebre demimondene Yvonne de Valbelle i'se năzări să aibă teatrul ei propriu, unde să se joace piese scrise înadins pentru ea.

Montările fastuoase ale acestor piese îl costară pe Toto al nostru mii de ludovici. Aceşti ludovici zburau vertiginos, ca şi aurul pierdut la cărți. Una după alta, moşiile se duceau, fostele proprietăți ale doamnei Pandelidis.

Dar nici una din aceste pagube nu-l costase cît prima.

La un moment dat, paguba pe care o adusese pier-

derea primei moşii îl împiedica să mai poată satisface pretenţiile nemăsurate ale mediocrei şi pretenţioasei actriţe pentru lansarea căreia subvenţionase în mod cu totul inutil montarea piesei unui tînăr poet dramatic, piesă în versuri, scrisă înadins pentru *Mademoiselle* de Valbelle. Yvonne juca în cele cinci acte patru roluri diferite, în care avea apariţii superbe : un paj, o castelană, o madonă şi o gitană, dar nici un accent patetic.

Drama romantică a tânărului nou Victor Hugo avu şase reprezentaţii, spre dezolarea Yvonnei, a autorului, a directorului şi a lui Toto, care începu să caute alte satisfacţii. Cele de mecenate nu-1 mai interesau. Erau prea costisitoare şi nu-i ofereau emoţiile pe care începu să le caute aiurea.

N-\:i unul din rafinamentele vieţii de aristocrat nu scăpă feciorului conului Răducu de la Bîrlad. Abia mai bîiguia limba natală, cu accentul distins al parizianului, accent care, pînă acum cîtăva vreme, era visul şi practica supremă a băieţilor noştri de familie. Ca să nu-şi piardă acei prestigios accent, Toto evita contactul cu alţi români.

Se gîndea la o eventuală căsătorie cu o nobilă franceză, dar nu cunoştea nici una, fiindcă trăia în marginea bunei societăţi. La club întîlnise cîţiva baroni şi marchizi scăpătaţi, dar nu-i propusese nici unul să-1 înfieze, contra unei anumite sume, şi să-i lase un nume răsunător, de localitate medievală.

îl impresionase pe Toto acel Dieppe pe care şi-1 pusese în coada numelui un bătrîn prinţ român, plecat de tînăr în Franţa, mort şi îngropat acolo. Mult aur cărase şi multă muncă românească acel vestit senior moldo-valah, pe care alţii, mai tineri, căutau să-1 imite.

Pe măsură ce se cufunda în traiul îmbelşugat al străinului de marcă, Toto al nostru prindea gustul unui fast din ce în ce mai strălucit.

Festinurile lui trebuiau să consume vânaturile şi peştii cei mai rari, vinurile cele mai fine. Să întreacă *menu*-urile cele mai încărcate, despre care vorbeau gazetele de specialitate.

Croitorii Parisului nu-1 mai mulţumeau. îşi încerca, îşi plătea costumele şi le lăsa neridicate. începu să se îmbrace şi să-şi spele rufele la Londra, unde se ducea cu prilejul curselor, la care, în lipsa bătrînei regine Victoria, participa prinţul Galilor.

închirie un *yacht,* aşteptînd ca, la vînzarea unei alte moşii, să-1 cumpere. Vîndu tatălui său şi a treia moşie maternă, pe care a pierdut-o într-o singură noapte, la club, sfidînd pe un rege american care deţinea trustul pastelor de dinţi.

O poveste întreagă şi cu această noapte de joc. Prinţului nostru îi intrase în cap să cumpere un castel pe coasta Angliei. îi povestise unchiului său, ministrul de la Londra, cum fusese invitat de un lord sau mare industriaş, sau amîndouă titlurile la un loc, să petreacă trei zile la proprietatea lui de la ţărmul mării.

Diplomatul român a fost găzduit într-o cameră spaţioasă, mobilată în vechiul stil scoţian, o copie identică a dormitorului Măriei Stuart. Mai erau invitate alte douăzeci de persoane din lumea ambasadelor. Castelul, pătrat, ocolind o mare curte interioară, avea numai pentru musafiri treizeci de odăi. Unchiul lui Toto a petrecut prima noapte în această încăpere, cu splendidă vedere spre ocean.

Cînd a venit să se culce, şi-a găsit geamantanele desfăcute.

Fiecare obiect, haine, rufărie, pantofi, halat, piepteni, perii erau frumos aranjate, la locul lor, pe masa de toaletă, în scrinuri şi-n dulapuri. Contrariat de această indiscreţie a oamenilor de serviciu, care îi cotrobăiseră prin lucruri, el îşi strînse calabalîcul şi-1 vîrî la loc în valize, pe care le încuie.

A doua zi, la dejunul matinal, amfitrionul îi spuse surîzînd să aibă încredere în vechii servitori ai castelului şi să nu-şi mai ferece geamantanele. Acest lucru ar jigni pe bunii şi devotaţii camerieri.

A doua noapte ministrul român o petrecu în altă odaie, care dădea în parcul plin de uriaşe tufe de ortensii. Era un dormitor luxos, mobilat în stil francez, secolul Ludovic al XV-lea.

Toţi invitaţii erau purtaţi, în fiecare zi, astfel, din cameră în cameră, ca să se bucure de diversitatea peisajului.

Reprezentantul României dormi a treia şi ultima noapte într-un salon modern, care avea ferestrele spre curtea interioară a castelului; se stîrnise, pe înserate, o mare furtună : invitaţii nu s-ar fi putut odihni în linişte din pricina zgomotului valurilor şi al copacilor din parc vînzoliţi de uragan şi atunci fuseseră găzduiţi în apartamentele care înconjurau această curte interioară, ferită de curente.

Pe Toto descripţia vechiului palat, cu odăi pentru treizeci de musafiri, l-a impresionat adînc. Voia să aibă şi el unul la fel, cu servitori bătrîni şi credincioşi, care se simt jig'4i dacă-ţi fereşti geamantanele. Unde va găsi banii necesari, castelul şi acea domesticitate stilată ? Va trebui totuşi să găsească toate acestea. Nu se putea să nu le găsească.

Banii îi va cîştiga la „Cercul regal" din Champs-Elysees de la regele pastelor de dinţi.

Oare un frate al bunicului său dinspre mamă n-a cîştigat la cărţi un domeniu întins, cu vechi şi încăpător conac boieresc la mijloc ? N-a cîştigat-o la cărţi şi pe nevasta celui ce pierduse moşia şi conacul ?

Toto Roznovanu-Polizu se credea un ales. Nimic nu-i putea rezista. Orice dorinţă trebuia să i se împlinească, fiindcă el se născuse cu stea în frunte, adică stăpînitor a douăzeci de moşii. S-a întîmplat însă ca norocul să fie de partea americanului... Ca să cîştige un castel pe coasta mării engleze, prinţul moldo-valah a pierdut o moşie din ţară. O moşie întreagă, cu satele, uneltele, ogoarele, grădinile şi ţăranii care munceau toate acele pămînturi. Simţi greu această lovitură.

Mai avea atîtea şi atîtea moşii pe care vicleanul său părinte, Radu Polizu-Roznovanu, i le cumpăra cu un preţ foarte scăzut, pretinzînd că tot lui îi va veni diferanţa cînd el, conu Răducu, nu va mai fi pe această vale a plingerii.

Toto reflecta : nu era să le piardă pe fiecare într-o noapte. Dimpotrivă, cînd îi vor sosi banii pe a patra, îşi va scoate pe cei pierduţi pe a treia şi va mai cîştiga alte două-trei. Cu toate aceste gînduri optimiste, paguba pe care o încercase îl apăsa prea greu.

La club, în faţa companionilor mesei verzi, ştiuse să rămînă calm, surîzător, punînd în valoare acel „flegm britanic" de care îi vorbise de-atitea ori unchiul său, diplomatul de la Londra.

Dacă nu i-ar fi intrat în cap să cumpere un domeniu britanic, n-ar mai fi pierdut unul moldav.

Ştiuse bine să-şi ascundă supărarea în faţa celorlalţi membri ai cercului, vînturind, alene, ou mîinile sale splendide aurul vechi al ludovicilor şi aurul nou al banilor republicii. Mai mult : oferise chiar rivalului o sticlă de şampanie. Tot el. Gest boieresc.

Plecau, unul după altul. Nimeni nu se oferise să-l întovărăşească. Un om care a pierdut e contagios. Ghinionul se ia.

Şi, totuşi, cineva-i rămăsese credincios.

Se pomeni bătut pe umăr de un omuleţ sprinten, care se luase după el, un stîlp al tripoului, vicontele de Bragelona, un individ de vreo 50—60 de ani, cu faţa palidă a noctambulului-cocainoman, cu mustăţile şi bărbuţa de aceeaşi culoare spectrală a obrazului. Părea că şi-ar fi muiat tot capul în făină.

Vicontele de Bragelona purta un monoclu cu şnur negru, jiletcă şi ghete albe. Avea ceva dintr-o altă lume, ceva fantomatic, ireal. Om din Marte ? Vrăjitor de teatru ? Doctor Coppelius sau Caligari, director de circ, clovn pensionar, maestru de balet, şef de protocol sau *tapeur,* pianist în casele cu storurile trase ? în zorile livide, el apărea cu toate aceste avatare jucătorului de cărţi, încă ameţit de imensa pagubă a nopţii. I se părea acel om ciudat, o pasăre de noapte făcută din cenuşă, un phoenix care s-a renăscut, o mogîldeaţă de praf alb care s-ar fi spulberat la prima adiere de vînt, un manechin de ceară, ursit numai vieţii nocturne şi care s-ar fi topit în primele raze ale soarelui.

Numitul viconte surprindea prin aparenţa lui stranie şi mai ales prin numele său. Se explica imediat, jenat şi mieros :

— într-adevăr, e ciudat să mă recomand aşa, dar nu e vina mea. Aşa mă cheamă. Nu-mi pot schimba numele strămoşesc fiindcă Alexandre Dumas a avut fantezia să-şi boteze aşa un erou de roman !

Vicontele de Bragelona, care se purtase totdeauna ceremonios cu prinţul moldo-valah, care nu-i ceruse nimic niciodată, îi vorbi şi de rîndul acesta parcă mai politicos ca de obicei, serviabil pînă la umilitate, linguşitor pînă la dezgust. Dar Toto nu era dezgustat. în starea lui de suflet, cuvintele colegului de club îi făceau bine, îi dădeau curaj.

— Aţi pierdut cu o eleganţă supremă, monseniore ! Se cunosc secolele princiare ! Astă-seară aţi avut un ghinion, un ghinion neobişnuit. Dar n-are importanţă. Cu atît mai formidabilă va fi revanşa. Am urmărit toată vremea siguranţa, calmul cu care aţi jucat. Un semizeu ! Pe măsură ce pierdeaţi, mă gîndeam la câştigurile înzecite care v-aşteaptă ! Dar nu la *baccara,* nu la *chemin-de-fer !* Destinul excelenţei-voastre e la ruletă. Plecaţi la Monte-Carlo, monseniore ! Veţi face să sară banca. Imponderabilii sînt mult mai activi în goana căişorilor, magia voastră personală se va exercita mult mai intens acolo decît la mediocrul, la absurdul joc de soţ sau făr'dă care este bacaraua. îmi permit să vă ofer concursul meu. Am un sistem personal de calcule... un sistem infailibil. Cînd inima vă va spune, stau la dispoziţia excelenţei-voastre. Vă voi urma pe Coasta-de-Azur. Eu am sistemul, dar îmi lipseşte magia. Excelenţa-voastră are magia. Vom reuşi. N-aveţi să-mi faceţi decît un semn. La ordinele voastre, monseniore !

Omuleţul salută adînc, fără să intre în alte explicaţii, şi se depărta repede, ca şi cum s-ar fi temut să nu-1 prindă răsăritul soarelui şi să-1 volatilizeze.

Teodor Polizu rămase iarăşi singur. Speranţa unor cîştiguri fabuloase pe Coasta-de-Azur nu-1 consola de imensa pagubă reală pe care o încercase.

în răcoarea sfîrşitului nopţii de vară coborînd Avenue des Champs-Elysees, el vedea cum mijesflivizîi

mesageri ai aurorei pe obeliscul din Piaţa Concordiei, pe copacii Tuileriilor, pe acoperişele Luvrului.

Singur, descurajat, frînt, junele *clubman* simţea un gust de cenuşă pe cerul gurii. Sufletul îi era pustiu, fără nici un îndemn spre ziua de mîine. Măcar de-ar fi putut să se ameţească, adineauri, cînd ciocnise cu americanul. Dar nu reuşise.

Fumul şampaniei trecuse prin el ca un simplu pahar de apă minerală. Era lucid, superlucid. Ar fi vrut să cunoască acea uşoară beţie care face sîngele şi sufletul să spumege optimist. Nu-i era dat ! Toto nu putea să se îmbete, oricît ar fi băut. De cîte ori n-a încercat să cunoască această euforie ! Alţii erau veseli, vorbăreţi, entuziaşti după cîteva pahare. El, dimpotrivă, se întrista pe măsură ce partenerii deveneau mai exuberanţi. îi va fi scris şi lui, cândva, să cunoască întrariparea pe care ţi-o dă un vin vechi, o cupă de şampanie după o masă bună ?

Iată, ce n-ar fi dat el acum să coboare şoseaua clătinîndu-se, să se ducă acasă şi să se culce îmbrăcat, să doarmă, să uite banii pierduţi, să aştepte alţii, să reînceapă, să se refacă.

Clubul unde jucase era deasupra cafenelei „Fou-
4 quet's", în colţ cu Avenue d'Alma, iar locuinţa lui pe bulevardul Saint-Germain. Faubourgh Saint-Germain ! nume prestigios, cuibul aristocraţiei franceze. De aceea se şi mutase acolo.

Nu-i venea să se ducă acasă. Ar fi umblat la infinit. Simţea în el prezenţa unui strigoi rătăcitor. Parcă nu era din această lume. I se părea că acasă îl aşteaptă cineva, să-1 mustre. Poate el însuşi, într-o oglindă.

Mai avea o bucată de drum. Cele din urmă stele păleau pe cerul vînăt. Coaja arborilor şi primele frunze moarte miroseau a început de toamnă, deşi vara bătea din plin. Toto voia să se gîndească la altceva, dar amintirea imensei pierderi îl împungea ca un jungher. Niciodată nu fusese atît de deprimat. îl mai sleia şi o oboseală fizică. Parcă voia să se ascundă. De cine ? Mai mult căzu decît se aşeză pe o bancă, într-un colţ retras

sub un grup de arbori. Se simțea dîrz, încordat, plin de ură. Nu se ura pe sine însuşi, autorul propriei sale decăderi, şi nu-l ura pe americanul care-i cîştigase moşu Era ostil în general.

Ar fi voit să se judece, să se acuze, dar nu ştia de ce să se acuze, în ce categorie de oameni să se aşeze. De cîte ori nu-l găsiseră zorii pe aceeaşi Avenue des Champs-Elysees, cîte nopți nu le pierduse aşa, la masa verde, între noctambuli ca el, între feciori de bani-gata, care trăiau în preajma societății, nu în viața normală, plină, viața zilei de muncă şi de alese desfătări... „Un noctambul, în marginea societății"...

în momentul cînd găsi această formulă, auzi, sub el, un sforăit, apoi glasul dogit al unei bătrîne care vorbea în somn :

— ***Chiri,*** nu te agita !

Se ridică, neliniştit. Sub bancă, în acel colț tăinuit, ferindu-se de agentul de stradă, dormea o bătrînă, una din acele cerşetoare pe care le întîlneşti şi astăzi la ora bufnițelor şi a liliecilor... Iarna stau culcate pe cîte un grătar al metropolitanului, pe răsuflătoarea unde aerul care vine de sub pămînt e mai cald decît al văzduhului. Jumătate nebune, îmbrăcate în zdrențuite rochii de bal, cu pălării care au fost la modă în 1890, cu pene colorate, decolorate, jumulite şi pleoştite, aceste femei bătrîne şl sulemenite se strecoară prin viață, în marginea vieții şi a societății, sărmane păsări de noapte, fără cuib, fără familie, fără prieteni...

„Cheri, nu te agita !" strigase femeia în somn.

Prințul Theodor Polizu-Roznovanu se ridică mai mult dezgustat decît speriat, ieşi în lumina zorilor... Tînăr, frumos, bogat, disprețuitor, el nu s-ar fi gîndit o clipă că, în fond, cu tot contrastul dintre el şi cerşetoare, era şi el un declasat : frate bun cu acea nefericită momîie, cu acea soră a zorilor, a neantului, a periferiei vieții pămînteşti, cu acea exilată din societatea oamenilor ! Doi declasați.

Nu se gîndea Toto la lucrul acela. Cum ar fi putut să facă o asemenea absurdă alăturare ?...

Peste cîteva zile, însoțit de vicontele de Bragelona, Theodor Polizu-Roznovanu pleca spre Coasta-de-Azur, să-şi încerce norocul la ruletă, la Monte-Carlo.

Schimbarea de aer îi făcu bine. în răstimp, primise arenda pe un an de la cinci moşii. Era bine înarmat, cu fişicuri de napoleoni. Se instalară la cel mai elegant hotel. Seara jucară. într-adevăr, sistemul vicontelui şi fluidul magic al Prințului se manifestară favorabil în prima noapte. La fiecare lovitură norocoasă, Bragelona primea a zecea parte din cîştig. într-o săptămînă realiză cîteva zeci de mii de franci, în afară de întreținere, pe care i-o plătea integral excelența-sa, semizeul.

Nopțile următoare debutului fură mai puțin fructuoase. Prințul pierdea copios. Bineînțeles că magul nu participa cu zece la sută din deficit. După o săptămînă de Monte-Carlo, Prințul se plictisi. El venise să spargă banca, nu să facă diferențe de cîteva mii de franci pe noapte. Căişorii nu-i dădeau emoțiile violente de la masa verde. îşi făcu bilanțul. Se alegea cu un excedent de patruzeci de franci.

Toto se uită lung la cei doi napoleoni din palmă. Aurul lor răspîndeau un fluid straniu, o optimistă magie. Erau primii bani pe care îi cîştiga în viață. Contagiat de literatura mistică a victontelui de Bragelona, începuse şi el să practice o vagă metafizică, să aprecieze jocul imponderabilelor, conjuncturile astrale şi capriciile matematice ale destinului.

— Aş vrea să mai rămînem o seară, să încerc norocul cu aceşti doi napoleoni. Cred că spargem banca !

Vicontele de Bragelona încruntă sprîncenele. Nu-i convenea să mai rămînă la Monte-Carlo, deşi personal cîştigase. Poate că avea treabă la Paris, poate că-i era frică de ispita care-l gîdilase în noaptea precedentă, îndemnîndu-l să joace pe cont propriu, cu proprii săi bani, ceea ce însemna un risc periculos. Augurii nu-i păreau favorabili unei prelungiri a jocului.

Luă din mîna prințului cele două monede, începu să le examineze, să le frece una de alta, să le verifice datele, înfloriturile, magnetismul. Se mai uită la ele în

zare, suflă pe efigii, le aburi, le şterse şi, cu un gest hotărît, irevocabil, le vîrî în buzunarul de sus, din stînga, deasupra inimii, în jiletca prinţului moldo-valah. Apoi, cu glas de oracol :

— Nu ! Ora acestor ludovici n-a sosit încă. Fiecare destin la momentul său. într-un mormînt egiptean s-au găsit, în mîna unei principese imperiale, şapte seminţe. Le-au pus în pămînt. Din ele au răsărit şapte crini. Aceşti crini era firesc să înflorească acum cinci mii de ani, dar, iată, le-a fost scris să capete viaţă abia în zilele noastre. Păstrează cu sfinţenie aceşti ludovici. Le va veni rîndul, asemeni celor şapte crini ai mumiei fetei faraonului.

— S-aştept cinci mii de ani ? ripostă, cu amară ironie, Toto.

Vicontele de Bragelona nu remarcă ironia replicii şi continuă :

— La un moment dat, inspiraţia, spiritul dumitale bun, arhanghelul alb care ne protejează pe toţi te va vizita şi-ţi va indica ce trebuie să faci pentru a fructifica aceste talismane. Dar pîn-atunci, nici o iniţiativă !

Marele senior moldovean făgădui nu numai să nu se atingă de cei doi napoleoni, dar nici măcar să mai poarte jiletca în care erau depuşi.

în tren spre Paris, consultînd nişte horoscoape, vicontele de Bragelona constată că nu nimeriseră în conjuncturi astrale favorabile spargerii băncii. Se vor reîntoarce la un anumit moment de încrucişare a planetelor. Atunci vor realiza domeniul englezesc pe care vicontele se oferi, cu multă graţie, să-l pună la punct şi să-l administreze în lipsa marelui senior.

Iată-i în metropolă.

Oricît ai fi de bogat, la Paris vei găsi totdeauna pe altul mai bogat, printre industriaşii europeni, sau maharadjahii indieni, printre posesorii de mine de diamant din Africa de Sud, printre armatorii greci, negustorii de bumbac din Egipt sau plantatorii brazilieni. Prinţul Polizu-Roznovanu trebuia să vîndă o moşie ca să echivaleze venitul pe o lună al acestora.

Din lipsă de braţe, pămîntul din judeţul Tutova n-avea un preţ prea mare. Conu Răducu îi scria că,

dacă nu e mulţumit cu sumele pe care le primeşte de la dumnealui, să vîndă altora.

Toto nu se gîndea la aşa ceva, fiindcă ştia că tot lui o să-i rămînă moşiile coanei Catinca. Aşa a şi fost. Muri conu Radu Polizu-Roznovanu. Fiul său începu să vîndă moşiile iar, de rîndul acesta arendaşilor, logofeţilor, samsarilor, care le dădeau tîrcoale de multă vreme.

De la Yvonne de Valbelle, care întîlnise un negustor bogat şi voia să-l urmeze în Argentina, prinţul nostru trecu la Esmee de Tourraine, apoi la Fredegone de Pouilly, apoi la Claire de Mirmonde şi la alte • cîteva cîntăreţe sau dansatoare, pe care le răpea cînd regelui Leopold II al Belgiei, cînd unui arhiduce austriac, cînd unui paşă din Asia Mică, ministru al sultanului Abdul-liamid la Paris.

Toate aceste capturi costau imens.

Cele douăzeci şi patru de moşii din Tutova ale boierilor Polizu-Roznovanu, Stratilescu-Balş şi Chrisoverghi-Lenş s-au topit în apele verzui şi unsuroase ale Senei.

Sărim aceste lungi capitole, ca s-ajungem la anul 1900, cînd prinţul moldo-valah nu mai avea nici „liotei prive", cu grajd propriu, în Avenue Montaigne, nici cai de curse, nici metrese cu echipaje luxoase, nici posibilitatea de a tăia bănci de cîte o mie de napoleoni la clubul de pe Champs-Elysee sau la cercul din Rue Boissy d'Anglas.

Şi-a vîndut tot ce mai avea, s-a mutat într-o pensiune modestă, în Place Clichy, făcînd cele mai mari economii, dar purtînd tot costume elegante, ca să nu dea impresia că e ruinat.

Apărea, din cînd în cînd, graţie unor cunoştinţe cărora le cedase loja, la Operă şi la Bouffes, se ducea să mănînce din cînd în cînd la restaurantele cele mai reputate, ca să fie văzut şi să-şi păstreze vechiul prestigiu.

La un moment dat, însă, a trebuit să renunţe şi la acest joc al aparenţelor. începea s-o ducă greu şi nu înţelegea. Nu-i venea să creadă că un tînăr răsfăţat ca el poate s-ajungă s-o ducă atît de greu. Spadele, pistoalele, armurile medievale se duseseră de mult. Nu mai avea decît o duzină de pantofi şi cîteva rînduri de haine, plus o rufărie fină, de care nu s-ar fi despărţit în rup-

tul capului. Aştepta. Nu se putea să nu-i pice ceva. Cînd ai semănat în toate vînturile atîtea grăunţe de aur, nu se poate să nu-ţi răsară cîteva spice. Capitalul bănesc investit în atîta fast, numele aristocratic, renumele de gentilom trebuiau să rodească sub o formă sau alta.

într-o zi, trecînd întîmplător pe Rue Caumartin, îşi aduse aminte de un croitor căruia cu vreo doi ani înainte îi comandase şi-i plătise, fără să le ridice, trei costume. Cum de nu-i trimisese acel croitor hainele, cum neglijase el însuşi să le reclame, nu-şi explica. Dealtfel, avusese atîţia furnizori ! Cine să-i mai ţină minte ?

Intră. Patronul îl salută pînă la pămînt, îl asigură că-i ţine costumele la dispoziţie, că-1 aştepta de mult.

— S-au cam demodat ! răspunse, cu un înalt surîs, prinţul moldo-valah. Ţi le cedez, pe orice preţ vrei.

Şi, cu un gest într-adevăr princiar, încasă banii, fără să-i numere.

Această neaşteptată sumă îi permise cîteva supeuri la „Cafe de Paris", la „Paillard" şi o apariţie senzaţională pe cîmpul de curse de la Longchamps. Jacheta, jobenul cenuşiu nu le vînduse încă.

Pe urmă, altă pauză, plină de privaţiuni, în decursul căreia luară drumul exilului şi jobenul şi jacheta cenuşie.

Zilele de mîine se vesteau întunecate. Dar, iată, mai răsărea ceva din aurul risipit odinioară.

într-o seară, ieşind de la hotel „Ritz", unde depusese o carte de vizită unui văr al său, noul ministru al ţării la Paris, fu acostat în Place Vendome de un individ care-1 salută pînă la pămînt, cu un emfatic *mon prince, votre serviteur !*

Era un crupier care se retrăsese de la cercul din Roissy d'Anglas şi fondase, pe seama lui, un club. Căuta de multă vreme pe generosul senior ca să-1 poftească la el, să-i onoreze noul local.

— Aş fi fericit, domnul meu — îi răspunse Theodor Roznovanu — dar situaţia mea financiară momentană nu-mi permite să mai tai băncile de odinioară !

— Oh, *mon prince,* dar nu banii, dumneavoastră ne interesează, ci prestigiul dumneavoastră, onoarea pe care ne-o veţi face ! Nu ne ocoliţi, vă rog ! Poftiţi la cerc. Veţi juca cu banii noştri, la orice sumă. Dacă

pierdeţi, pierdem noi. „Cîştigul", însă, îl vom împărţi pe din două.

Afacerea era excelentă pentru amîndouă părţile. Numele tînărului senior, care mînuise cărţile cu atîta eleganţă la cele mai alese cluburi pariziene, corect ca un perfect gentilom, fără întîrzieri în onoarea cuvîntului, fără să se impresioneze oricît ar fi pierdut.sau cîştigat la masa verde, era o atracţie, un lustru pentru noua instituţie din Avenue de POpera.

Dar, spre ghinionul său şi al asociaţilor, prinţul n-avu mîna norocoasă. în prima noapte i-au rămas numai douăzeci de napoleoni cîştig, iar în nopţile următoare a pierdut cîteva mii. Cu .aceeaşi eleganţă, desigur, dar spre dezolarea omului care-1 subvenţiona.

Socoteala ieşise prost şi lui şi, mai ales, fostului crupier, actualul patron, care începu să-1 privească întîi melancolic, pe urmă încruntat, pe urmă dispreţuitor.

Toto înţelese că nu mai avea ce căuta pe acolo.

Această întîmplare îi sluji, totuşi.

La noul club întîlni pe fosta lui prietenă, întîia lui metresă oficială, Yvonne de Valbelle, care începea să se treacă, dar era încărcată de bijuterii şi juca pe sume mari : îi cîştigase Prinţului, într-o singură lovitură, opt sute de napoleoni. Fosta actriţă nu ştia că banii aceia n-aparţineau scumpului ei Toto. îl credea tot bogat, îl invită la ea. Locuia într-un apartament somptuos, un etaj întreg, în Avenue Hoche, mobilat cu un lux extraordinar. Yvonne de Valbelle era printre cele dintîi pariziene care-şi schimbase echipajul pe un automobil. N-o mai chema Valbelle. Se măritase în răstimp cu un mare exportator de cereale din Argentina, Saturnino Lopez, care murise după doi ani şi-i lăsase o avere imensă.

Văduva Lopez îşi făcuse planul să schimbe acest nume banal pe acela, mai nobil, de Polizu-Roznovanu. Voi să devină prinţesă. Ar fi dorit să trăiască departe de viaţa obositoare a Parisului, unde o cunoştea prea multă lume. S-ar fi mulţumit să-şi ia reşedinţa pe unul din pămînturile vechiului ei prieten şi, eventual, să prezideze, la Bucureşti, reuniunile doamnelor din aristocraţia moldo-valahă.

Frumosul Toto ascultase această propunere în tăcere, fără s-o întrerupă.,

Apoi îi mărturisi, in toată sinceritatea, că e ruinat, că nu i-ar putea oferi o viață vrednică de ea.

— N-are nici o importanță ! îi răspunse văduva Lopez. Averea mea ne-ajunge la amîndoi.

Şi-i povesti, în amănunt, cît era de bogată.

— Nu mai sînt mica Yvonne pe care o ştii. M-am cuminţit. Am prins gustul lucrurilor serioase. îmi plac lecturile, expoziţiile, călătoriile, filantropia. Patronez leagăne de copii, opere de asistenţă socială. Nici dumneata nu mai eşti atît de tînăr, scumpul meu. Ţi-ar sta bine şi dumitale să-ţi întemeiezi un cămin. întîlnirea noastră la masa verde să fie ultima noastră noapte pierdută în asemenea localuri !

în vreme ce Yvonne vorbea, Prinţul îşi simţea inima plină de bucurie la gîndul acestei neaşteptate eliberări dintr-o viaţă de privaţiuni pe care n-ar mai fi putut să le suporte.

în acelaşi timp, aceeaşi inimă i se strîngea la gîndul că va trebui să dea vechiul său nume unei femei de teapa acestei Juana Lopez, fostă Yvonne de Valbelle, pe numele ei adevărat Helene Boueher, el, Theodor Polizu-Roznovanu, coborîtor al unei vechi familii boiereşti din Moldova, cu strămoşi care, dacă nu domniseră, numărau în rîndurile lor mari vornici, logofeţi şi mitropoliţi.

Să-şi sfîrşească zilele ca întreţinut al unei aventuriere ? ! Dacă nu ştia cîţi bărbaţi trecuseră prin viaţa Yvonnei înaintea lui, aflase cîţi îl urmaseră... Şi lucrurile acestea nu le ştia numai el, le ştiau toate rudele lui, care din tinereţe îi reproşaseră legătura cu acea actriţă obscură, care-şi masca, sub fardul scenei, situaţia ei reală în societate.

Se gîndea Toto la toate aceste rubedenii şi simţea că-i trec fiori prin şira spinării. în acelaşi timp, la gîndul că i-ar scăpa din mînă providenţialul prilej de-a ieşi din sărăcie pentru totdeauna, el se cutremură ca în faţa unei prăpăstii căscate.

— Văd că eziţi ! îi surise Juana Lopez. Bănuiesc din ce motive. Ai să te mai gîndeşti. Te aştept. Nu lăsa

prejudecăţile să atîrne prea greu în cumpăna hotărîrii 'dumitale !

Theodor Roznovanu plecă de la bogata văduvă cu Hufletul tulburat, plin de întrebări şi de remuşcări.

Nu şi-ar fi închipuit niciodată cît de strînse erau legăturile lui cu afecţiunile şi constrângerile trecutului. Niciodată nu trăise o oră atît de solemnă ca aceea pe care o petrecu plimbîndu-se agitat pe străzile din jurul Arcului-de-Triumf şi reflectînd la viitorul său, atît de misterios.

Pînă atunci nu se gîndise decît la felul cît mai ingenios de-a face noi cheltuieli, de-a inventa cît mai multe prilejuri de „luarea ochilor" celorlalţi. Altă preocupare decît furia de-a cheltui el nu avusese pînă atunci.

Acum, o problemă gravă i se punea în faţa conştiinţei : mizeria materială sau mizeria morală, sărăcia sau mezalianţa, tot atît de cumplită fiecare.

Neîndrăznind să înfrunte viitorul, polemiza cu trecutul. După cum atunci cînd socotea cu cifre, el număra în limba românească, tot aşa acum, cînd îşi scruta cugetul, nu se mai gargarisea în dialectul parizian, ci folosea graiul străbunilor.

„Ce-am făcut pînă acum ? Unde mi-a fost capul ? De ce n-am păstrat măcar a zecea parte din avere ? Aş fi putut trăi o viaţă întreagă. Cu ce m-am ales din toată această risipă ? Cenuşă pe cerul gurii... Atît. N-am fost capabil să-mi iau măcar o diplomă. Puteam să fac în ţară cea mai frumoasă partidă. M-am mulţumit să cumpăr femei plătite, la vîrsta mea ! La vîrsta mea, cu numele meu, cu averea şi frumuseţea mea, n-am fost în stare să cuceresc o dragoste mai de soi, aşa cum aveau toţi colegii mei de club. Metrese scump plătite, şi atît. N-am nici un prieten. Cîtă vreme zvîrleam aurul pe fereastră, roiau în jurul meu ca muştele. Acum mă ocolesc toţi ! Să fie oare numai vina mea ? Ce mi-a trebuit Nancy, din copilărie, ce mi-a trebuit în adolescenţă ? E şi vina conului Radu, taică-meu, că s-a dezinteresat de mine, că mi-a dat atîţia bani pe mînă şi nu m-a sfătuit niciodată.

E vina rudelor mai în vîrsta că nu m-au ţinut de scurt. Profitau toţi de generozitatea şi inexperienţa mea.

Acum, cînd vreau şi eu să mă căpătuiesc, o să se ridice toate neamurile ca un singur om împotriva mea. Fiecare o să vină cu ciolanele unui strămoş în cîrcă, să-mi strige că m-am declasat. Ei da, sînt un declasat. Treaba mea ! Cui nu-i place n-are decît să-mi întoarcă spatele. Mi-am vîndut moşiile, o să-mi vînd şi numele.

E al meu ! Fac ce vreau cu el!"

Toto se lăuda atunci cînd îşi striga lui însuşi că o să facă tot ce vrea.

înainte ca vreun văr sau vreo mătuşă să fi protestat, protesta însăşi fiinţa lui. Din convorbirea cu Yvonne înţelesese că ambiţioasa văduvă a lui Saturnino Lopez nu s-ar fi mulţumit ou o viaţă obscură, la Paris sau în alte oraşe, în alte continente. Voia să-şi ţină rangul de nobilă veritabilă, intrînd în lume, arătîndu-şi bijuteriile, răţoindu-se, făcînd pe aristocrata franceză la Bucureşti şi pe prinţesa moldo-valahă la Paris, tratînd de *„ma chere cousine"* pe Oltea Balş şi de *„mon cher oncle"* pe Şerban Polizu-Roznovanu, ministrul de la Londra.

O ştia Toto pe Yvonne cît era de autoritară, de încăpăţînată cînd voia ceva, mai ales cînd voia să i se uite originile modeste şi să-şi facă relaţii în societatea aleasă ! îi inventă genealogii distinse. Asemeni aventurierilor care, urmărind tronul Moldovei sau al Munteniei, se lăudau marelui vizir că sînt bastarzii cutărui domn, tot aşa Helene Boucher spunea că mama ei, vînzătoare în Hale, o făcuse cu un baron, baronul de La Bouchinerie.

înainte de a consimţi, Toto încercă să vadă ce efect ar avea, printre ai săi, anunţul căsătoriei cu această îndrăzneaţă şi neliniştitoare femeie.

Scrise la Londra ministrului, unchiului său, şi făcu o vizită în Rue de Washington bătrînei doamne Văcărescu, mama poetei, cu care se înrudea de departe, într-o săptămînă, vestea proiectatei împerecheri ajunse la Bucureşti, de unde începură să curgă telegrame şi scrisori alarmante.

Prinţul fu informat că un important consiliu de familie se ţinuse în palatul de pe bulevardul Lascăr Catargiu, locuinţa celui mai bătrîn Polizu-Roznovanu. Asistaseră toţi membrii, tineri şi bătrîni, precum şi familiile încuscrite.

Consiliul fu prezidat de Coca şi Bebe. în ciuda acestor diminutive personale, care se numeau aşa, erau doi venerabili bătrîni. Bebe, un domn cu barbă albă, lungă, bine îngrijită, care începea de la ochi şi se lărgea în evantai pe jiletcă, una dintre cele trei sau patru bărbi celebre din Bucureşti. I se mai spunea „tatăl lui Dumnezeu". Coca era mătuşa lui Bebe, o octogenară grasă, brună, cu părul ca pana corbului şi cu mustăcioara pudrată. Cei doi matusalemi continuau să se numească, drăgălaş, Coco şi Bebe, aşa cum au fost răsfăţaţi cu vreo şaptezeci de ani în urmă. Acum conduceau cu solemnitate importantul consiliu de familie.

Emoţia, indignarea conclavului erau unanime. Asemenea epitalam ar fi fost cea mai grea lovitură dată Rcznovenilor, înrudiţi cu cele mai vechi case din Muntenia, de peste Olt şi de peste Milcov.

Un emisar a fost trimis la Paris, să vorbească imprudentului urmaş al atîtor mitropoliţi şi vornici. Ministrul de la Londra sosi şi el. Toto fu convocat şi judecat cu blajine cuvinte părinteşti. Află de revolta familiei şi de cutremurul subteran care agita criptele străbune.

Nu. Această căsătorie nu se putea face. Nu se puteau uita originile plebeie ale văduvei Lopez, nici, mai ales, viaţa ei scandaloasă. A aduce în sînul familiei asemenea femeie, a cărei reputaţie o cunoşteau toţi românii care trecuseră pe la Paris, a o introduce în societatea bucureşteană, era o sfidare pe care n-ar fi putut-o suporta nimeni, nici viii şi mai ales nici morţii. Aşa vorbiră acei prezidenţi ai reuniunii de la Bucureşti.

Toto recunoscu şi el că situaţia ar fi fost delicată, dar n-avea încotro, se ruinase şi, ceea ce era mai gray, era plin de datorii. Prefera dezonoarea unei mezalianţe reputaţiei de escroc. N-ar fi fost primul aristocrat cosmopolit care, ca să-şi salveze numele, s-ar fi împerecheat cu o femeie mai puţin nobilă, dar favorizată de zeiţa Fortuna.

Un nou schimb de telegrame şi de scrisori fu rezultatul acestei ambasade. Rudele adunară mînă de la mînă suma necesară plăţii datoriilor lui Toto, în schimbul cuvântului său de onoare că nu va mai avea nici un fel de raporturi cu doamna Juana Lopez. Dealtfel,

nici văduva lui Saturnino nu admitea alte raporturi decît acelea oficiale, de soț și soție, cu fruntea sus, în lumina zilei.

Afacerea se aranja. Prințul va rămîne holtei, dar pur. Plătindu-și datoriile la diverși furnizori, oprindu-și o sumă care-i ajunse pentru cîteva luni, Theodor Roznovanu ieși din acest impas momentan și începu să cugete cum își va rezolva problemele existenței de mîine.

De la București soseau destul de des dacă nu rude, cel puțin prieteni bogați, pe care vechiul parizian îi ducea la diferiți furnizori pentru cumpărături și la restaurantele unde *„Monsieur le prince"* era cunoscut și salutat reverențios.

La început din simplă amabilitate, iar mai tîrziu din interes, el unea interesele cumpărătorilor cu ale celor ce vindeau.

într-o bună zi se pomeni că primește apreciabile comisioane de la numiții furnizori. Cei ce-au trăit viața Parisului de odinioară își amintesc cîte mii de români, unii mai bogați decît alții, soseau în fiecare an în eleganta capitală, să viziteze, să achiziționeze la magazinele din centru, la casele de modă, la bijutieri.

De la inelul de briliant ales pe Rue de la Paix pînă la cravata cumpărată în Place Vendome sau pe Rue Castiglione sau pe Rue de Rivoli, de la masa luată la restaurantul „La Tour d'Argent" pînă la șampania consumată noaptea în Montmartre, la taverna „Abbaye-Theleme", prințul moldo-valah, amabil și prea distins intermediar încasa atîta la sută.

Pînă și croitorul din Rue Caumartin îi deveni asociat. Toto reluă raporturile cu patronul cercului din Avenue de L'Opera, fostul crupier de la clubul din Rue Boissy d'Anglas, căruia, prin clienții români aduși la masa verde, îi mai scoate din paguba de odinioară.

Industria prințului moldo-valah prospera.

El începu să-și agate victimele din Gara-de-Est sau de Lyon, agitînd un buchet de trandafiri și întrebînd pe marii voiajori din țară dacă în același tren nu venea din București doamna de onoare de la palat, mătușa

domniei-sale. Elegantul cavaler, care se exprima atît de dificil în românește, impresiona pe toți compatrioții prin marea-i distincție. Călătorii moldo-valahi se sim-Uau oi ei foarte distinși intrînd în relații cu un domn atît de binecrescut, care-i iniția în viața metropolei.

Povestea ținu cîțiva ani.

în august 1914 izbucni marele război. Români nu mai veneau. Parisul se golea de străini, fapt care aduse o lentă, dar sensibilă amorțire a vieții exuberante de odinioară.

Unul după altul se închideau magazinele și restaurantele de lux, luminile se acoporeau, bătrîna Luteție se cufunda în întuneric și îngrijorare.

Theodor Polizu-Roznovanu nu mai avea atîtea prilejuri să facă pe ciceronele compatrioților în vizită la Paris.

Făcuse oarecare economii, se mai aciua pe lîngă vreo mișune diplomatică sau militară pînă în 1916, cînd, intrînd și România în război alături de aliați, simpatia pentru noi crescu, iar bugetul lui Toto se ameliora.

Pe urmă iată înfrîngerea, retragerea la Iași, pacea separată de la Buftea. O mare decpție și o mare tristețe apăsau pe francezii obosiți de război. Ei crezuseră în intervenția hotărâtoare a Regatului de la Dunăre.

Prințul moldo-valah înregistra și el valul de frig care se făcea în jurul românilor de la Paris.

Și iată armistițul, entuziasmul victoriei, viața nouă care începea.

Acestea toate îl încălzeau prea puțin pe Theodor Polizu-Roznovanu. Trecuse de 50 de ani, hainele i se uzaseră, puterile îl părăseau. I-ar fi fost greu să mai ia în antrepriză pe puținii compatrioți care descindeau în Gara-de-Est sau de Lyon. Acești români nu mai veneau doldora de bani, ca odinioară. Greutățile valutare provocate de război în lumea moșierilor și afaceriștilor interziceau vechii clientele să mai forfotească pe bulevardele cetății.

Veneau mai mult studenți, mici diplomați, atașați de presă, pilcuri de ardeleni cu misiuni nedefinite și, din cînd în cînd, destul de rar, cîte un tip mai de vază. Toți aveau bani numărați.

Nu era o afacere pentru Toto. Unde să-i mai ducă ? Cît ținuse războiul, își uzase creditul. Furnizorii îl uitaseră, se schimbaseră, își lichidaseră negustoria.

Cine-și mai aducea aminte de marele senior care desfăcea, cu degete fine, nervoase, fișicuri de napoleoni, risipind la dreapta și la stînga, salutat pînă la pămînt de valeți ceremonioși, directori de restaurante, negustori, portari de hotel și crupieri ?

Odată cu tinerețea și gloria lui Toto se dusese, parcă, și Parisul elegant, nepăsător, de odinioară. Prințul se simțea străin... Sărac, singur, uitat. Bătrinețea îl pîndea.

în sufletul exilatului se trezeau amintiri din copilărie, doruri pentru locurile părintești, dor de țară. îi încolțea în inimă gîndul reîntoarcerii... îl urmărea, îl chinuia, îi umplea sufletul de surîsuri. O viață nouă, o nouă tinerețe, nu nou Toto îl aștepta care nu se va lăsa pînă nu va face o ispravă bună, la București. Un nou el însuși, dar altul, un bărbat pînă nu va dovedi lumii că n-a fost numai o simplă secătură. Mai avea rude bogate, influente. îl vor ajuta. La urma-urmei, din pricina lor era el azi atît de sărac. Se sacrificase ca să lase blazonul imaculat.

Și, totuși, inima i se strîngea la gîndul că va trebui să părăsească Parisul pentru totdeauna.

Mai purta, în fundul sufletului, o nădejde. Avea două talismane. Le ținea ca pe o comoară în buzunarul unei jiletci pe care n-o vînduse odată cu restul costumului. Trebuiau să înflorească într-o zi, asemeni celor șapte semințe de crin găsite într-un mormînt egiptean.

Le venise rîndul. Venise rîndul minunii. Theodor Polizu îi căută cu emoție, îi cercetă ca într-un ritual. Cei doi napoleoni sau ludovici nu purtau pe ei nici profilul vreunui Bourbon, nici barbișonul lui Napoleon al III-lea. Erau două monede recente, cu un cocoșel și cu emblema republicii. O deziluzie.

I-ar fi plăcut să vadă efigia unui monarh. în cazul acesta, i-ar fi jucat cu mai multă încredere. Se întreba, în fond, dacă sosise momentul prorocit de vicontele de Bragelona sau dacă nu recurgea la acești bani de aur numai ca să mănînce cîteva zile. îi era foame. Foamea a fost mai puternică decît ispita jocului, a eventualelor milioane. Nu s-a mai dus la tripou. Pierduse încrederea în destinul său. Poate că, renunțînd să joace, dădea norocului cu piciorul, își sugruma ora predestinată, momentul suprem al ecloziunii celor șapte crini.

Nu mai avea nici o încredere. Era bătrîn și-i era foame. A trăit cîteva zile pe urma celor doi bani de aur, pînă a putut pleca spre țară. In drum spre București își făcea bilanțul.

Pierduse o avere imensă, liniștea unei bătrîneți demne de el. Iată, femeia și avuțiile care erau să fie ale lui se duceau acum spre altul. Văduva Lopez nu se lăsase pînă nu devenise prințesă moldo-valahă. Se măritase cu un ofițer, venit în misiune la Paris, colonelul State Movilescu. Acest urmaș de răzeși, din Movileștii Faldului, n-avea prejudecățile boierului tutovean.

Băiat frumos și dezghețat, se introduse ca un adevărat stăpîn, de multă vreme așteptat, în luxosul apartament din Avenue Hoche. Din vremea cînd era prietena lui Theodor Roznovanu, Yvonne păstrase legături cu românii. începuse chiar să vorbească românește, adresîndu-se fiecăruia, cu accentul ei parizian : „Ce mai faci, domole ? E formos la Bucureștii ? M-ai adus bonbon de la «Șapca» ?" (Voia să spună „Capsa".) Și așa mai departe.

State Movilescu îi plăcu de la prima întîlnire.

Era mai tînăr decît ea cu cîțiva ani. Purta monoclu, corset și se pudra mereu cu niște hîrtiuțe roz care le ținea între bancnote.

Logonda și nunta au mers foarte repede. Parcă se cunoșteau și se pețiseră de cînd lumea.

La cererea aristocratei doamne, frumosul cavalerist își comandă cărți de vizită cu coroană. Demisiona din oștire și-și luă numele de *„prince de Movileachti"*. Acest „de" era destul de uzitat la noi pe vremuri. Am și azi un cartonaș îngălbenit, pe care scrie *„Zoe de Georgesco, nee de Vasilesco"*.

State de Movileschti își aduse consoarta la București.

Cumpără un vechi palat boieresc, cu mobilă cu tot şi cu portrete de oaimacani şi vornici, palat pe care îl împodobiră cu obiecte de artă aduse din Franţa. Nu se mutară definitiv în ţară. Continuau să ocupe apartamentul de lîngă Arcul-de-Triumf. îşi împărţeau viaţa între Bucureşti, Paris şi Nisa, unde Yvonne de Valbelle poseda, încă din anii tineri, o splendidă vilă.

Fostul colonel nu se mulţumea cu zestrea şi titlul princiar. Vrea să facă o carieră personală.

Începu să se agite.

Subvenţiona partide politice recent întemeiate, intră în Parlament şi se puse pe vînat o legaţie. Nu numai că nici un spectru ancestral nu-i tulbura fericirea casnică, dar însăşi protipentada bucureşteană se simţea onorată să fie primită în saloanele cu palfonul de aur şi picturi mitologice, cu coloane de marmură roşie şi capiteluri de bronz autentic.

Veneau în palatul de pe Calea Victoriei mai ales soţiile deputaţilor de peste munţi, care începeau să înveţe limba şi manierele franceze. Făceau tot ce putea ca să intre în graţiile doamnei Juana de Movileschti.

Ca o culme a ironiei destinului, membrii cei mai scorţoşi ai familiilor Polizu-Roznovanu, Stratilescu-Balş, Chrisoverghi-Lenş nu pregetau să frecventeze recepţiile fastuoase din fostul palat Tipalados, actuala proprietate a fostului ofiţer, care se trăgea, de la o vreme, din Ieremia Movilă, domnul Moldovei.

Madame de Movileschti vorbea cu o graţie încîntătoare limba dramaturgilor pe care îi jucase la teatrul „Porte Saint-Martin", o vorbea însă cu distincţia interpretelor lui Racine de la Comedia Franceză. Era Berenice şi era marchiza din dramele lui Lavedan şi Hervieu. Era divina Bartet şi era Măria Leconte.

Ce bucureşteană din elită n-ar fi dorit să fie în graţiile acestei perfecte pariziene ?

Nimănui nu i-ar fi părut că fiica baronului de la Bouchonerie nu merită titlul de prinţesă, chiar dacă originile voievodale ale soţului român erau întrucîtva discutabile. Graţia şi aurul Juanei Lopez aruncau un lustru orbitor. Avea bijuterii superbe, dădea recepţii strălucite.

Celor ce aveau onoarea să fie primiţi în cerc restrîns, prinţesa le spunea versuri din Verlaine şi Rodenbach, în lumina discretă, cu *abat-jour* violet, într-o atmosferă mistică.

Printre oaspeţii vechiului palat boieresc se găseau, tot mai des, venerabilii Coca şi Bebe, patriarhii familiei Polizu-Roznovanu.

Yvonne de Valbelle ştia că cei doi bătrîni prezidaseră consiliul de familie care hotărîse decapitarea ei şi că-i fuseseră duşmanii cei mai înverşunaţi. Dar se făcea că nu ştie.

Prin nişte cunoştinţe comune, intră în raporturi cu ei şi-i fermeca de la întîia întîlnire. Simţea diabolica plăcere să-i aibă în saloanele ei cît mai des, să-i hrănească, să-i umilească. Pe Toto nu l-a poftit niciodată. Era o răzbunare rafinată, perversă.

Voia să-i arate nătîngului cum i se prosternă ia picioare cei ce o nesocotiseră odinioară, în numele distincţiei supreme. Să vadă imprudentul de Toto cît preţuia orgoliul boieresc al celor ce le stricaseră viaţa cu aerele lor de regalitate ofuscată.

Nu se ruşinau, acum, să primească favorurile celei repudiate odinioară ! Fosta actriţă le simţise slăbiciunea : lăcomia. Coca şi Bebe, care, acasă, ţineau dietă, ca să evite congestia cerebrală, familiară neamului lor, îşi dădeau drumul cînd erau invitaţi undeva şi mîncau pînă se făceau vineţi.

Coca, de pildă, îşi uita diabetul şi dădea iama în dulciuri, iar Bebe, bolnav de gută, se repezea numai la icre, cărnuri afumate, peşti conservaţi, tot ce-i era interzis, începînd cu vinul roşu.

Perfida Juana Lopez, înainte ca alţi invitaţi să fi trecut la bufet, îi instala pe amîndoi pe scaune la cele două capete ale mesei, îi îmbia, punea valeţii să le servească toate bunătăţile. In afară de dulciuri, Coca mînca numai sandvişuri cu icre negre, sau, mai bine zis, numai icrele de pe pîine, pe cari le culegea cu dantura, iar felioarele de pîine le punea alături, una peste alta, pe-o farfurie, pînă făcea un mic monument. Pînă şi slugile erau dezgustate, necum invitaţii.

— *Laissez-la faire* '. (Lăsaţi-o în pace !) spunea, cu un surîs ironic, valeţilor aduşi de la Paris, doamna de Movileschti, încîntată să constate şi să arate şi altora lipsa de maniere a acestor boieri pretenţioşi, care socotiseră o degradare înrudirea cu ea, Yvonne de Valbelle.

Extrem de amabilă, cu o graţie exagerată, amfitrioana aducea singură un alt platou cu sandvişuri de icre moi şi le punea în faţa Cocăi, îndemnînd-o să mănînce. Prinţesa era însoţită de două-trei doamne din aristocraţia bucureşteană, pe care le alegea printre cele mai bune de gură : ştia că a doua zi tot oraşul va vorbi despre foamea celor doi aristocraţi.

— Hai să vedem ce mai face scumpa noastră Coca... Veniţi să servim pe scumpul nostru Bebe...

Şi Coca, răsfăţată, alintîndu-se ca o fetiţă, se dădea în spectacol, culegînd, cu dinţii ei falşi, icrele de pe pîine şi punînd resturile franzeluţei deasupra celorlalte felioare, pe untul căreia se cunoşteau urmele protezei.

La celălalt capăt al mesei, nepotul ei, Bebe, cu barba albă, răsfirată ca o coadă de păun, oficia solemn, solitar şi absent. Nu vedea pe nimeni, nu mai cunoştea pe nimeni, nu vorbea nimănui. Era numai al mîncării. Se uita cu ochi abrutizaţi la tăvile cu sardele, cu felii de salam, cu fazani întregi... întindea mîini protectoare, apărîndu-le să nu le atace vreun inoportun. Colora cu vin roşu cupa de şampanie şi o sorbea pînă la fund, mînca prăjituri şi bea bere, apoi ciugulea cîteva boabe de struguri, ca să treacă la buchetele de homar conservat, ce luminau roze, ca nişte flori, printre torturile negre.

îşi alimenta, din plin, scleroza arterelor. Cînd simţea la spate un valet cu altă tavă, el întorcea capul, îşi înălţa fruntea, ridica furculiţa şi cuţitul, ca să se servească, şi se uita la purtnătorul tăvii, implorîndu-1 cu ochi de muribund. Omul cu tava, însă, nu trebuia rugat ca să-1 îndestuleze.

Cînd începeau să sosească la bufet invitaţii care pîn-atunci ascultaseră un concert de violoncel sau o cântăreaţă de la Operă, Bebe îşi făcea cruce, ca popii după-masă, îşi scutura şi-şi netezea, dîndu-i bobîrnace la vîrf, barba, care începea de la pomeţi şi se sfîrşea la

al treilea nasture al jiletcii. Apoi se ridica, oferind, cu mare distincţie şi cu un aer de sacrificiu amabil consimţit, locul pe care-1 ocupase o oră.

Reintra în viaţă surîzător, sacerdotal şi congestionat. Acum recunoştea pe toată lumea, spunea cîte-o vorbă bună fiecăruia. Ochii, pîn-atunci încremeniţi ca ai şalăului fiert, înviau şi scăpărau scântei maliţioase.

Tot Bucureştiul vorbea de pofta cu care mâncau nepotul şi mătuşa. Toto a auzit şi el şi era indignat de această familiaritate, de această înjosire. Aflase că familiile Polizu-Roznovanu, Stratilescu-Balş şi Chrisoverghi-Lenş regretau amestecul lor insolit în proiectul de mariaj al bietului Toto.

Prinţul simţi această compătimire, intercepta uşoarele remuşcări ale neamurilor şi se gîndi să le industrializeze.

Devenise oaspete cînd poftit, cînd nepoftit al rudelor, le cerea bani, şedea ore nesfîrşite la cafeneaua „Capsa", care, imediat după război, devenise un fel de bursă politico-gazetărească.

Acolo, la cafenea, prinţul de la Paris făcea guverne, fuziona partide. Exercita un oarecare prestigiu, dat fiind numele său, reputaţia imensei averi tocate în tinereţe, accentul franţuzesc cu care vorbea. Era elegant îmbrăcat, avea rude cu nume sonore, dădea tuturor impresia că „e tare la palat". Cît p-aci să fie ales deputat într-un partid conservator-progresist, o proaspătă combinaţie, hibridă ca atîtea altele, născută şi moartă între cele două războaie. Era format acest partid conservator-progresist din rămăşiţele ultimilor fanarioţi, combinaţi cu avocaţi, directori de bancă şi popi din noile provincii, popi de modă nouă, tunşi, cu bărbuţa ascuţită şi cu permise de export între foile *Evangheliei.*

Noul partid expiră în braţele conului Alecu Constantinescu, care-1 înmormîntă în cavoul „marelui partid istoric", mai mult sau mai puţin liberal.

Theodor Polizu-Roznovanu, dacă nu fusese autorul însuşi al acelei combinaţii politice, participase, poate fără voie, la pertractările de rigoare.

Asemeni contemporanilor săi din protipendadă, prințul Theodor Polizu-Roznovanu trece prin frămîntarea postbelică la fel ca un somnambul. Nu vede nimic. Nu-şi dă seama de nimic. El e prinț. A fost şi va rămîne prinț. îl urmăreşte un singur gînd : să participe, să se înfrupte şi el într-un chip oarecare din prosperitatea care se însămînțează la „Capsa". Are atîta drept şi el, urmaşul atîtor oameni de vază. Va încerca şi el ceva. Poate să-i pice şi lui un permis, un consiliu de administrație, un castel de vînătoare. Iată, rudele lui încep să pună la cale tot felul de afaceri cu oamenii noi, veniți de la periferia țării.

Boierii „se democratizează". Nu mai pot rămîne în turnul de fildeş. Țara are nevoie de ei. Alianța nobilimii cu poporul e absolut necesară bunului mers al națiunii.

Un Roznovanu e deputat, un Stratilescu e senator, un Chrisoverghi va intra în cabinet, în vreme ce alții, mai tineri, pleacă în ambasade, consilieri şi miniştri.

De ce-ar sta numai Toto cu brațele încrucişate ?

Se întreabă :

Ce-ar putea cere ? Ce i s-ar putea oferi ? Şi de către cine ?

Nu se îmbulzeşte nimeni să-1 înfigă undeva.

Şi bietul Toto rămîne din nou la marginea societății, pe o bancă, noaptea, într-un parc, şi sub bancă sforăie o babă în zdrențe colorate, cu pălărie mare, cu pene de struț şi de papagal. Bătrîna aceea îl ține în loc pe Toto. Nu vrea să-i dea drumul. Dac-ar încerca să se ridice, să pornească la drum, simte prințul nostru că baba i-ar apuca de picioare, l-ar opri şi i-ar striga :

„*Cheri,* nu te mai agita !..."

La un moment dat i se păruse că are de jucat un rol în această panoramă vie, în această imensă lume răscolită.

Era vremea cînd primul-venit putea să ocupe unul din numeroasele locuri vacante ce se făceau în viața publică a României. Puțin talent, multă îndrăzneală ajungeau. Tocmai era şi elegant, manierat, cu reputația unui om care trăise şi cheltuise multe milioane bune

în străinătate, înrudit cu cele mai pretențioase familii, cu o serie de înalți demnitari în trecutul țării, cu cîteva busturi ale bunicilor prin parcurile provinciale...

Dar toate aceste avantaje se topeau în fața neantului său sufletesc, a totalei sale incapacități. Nu era bun de nimic bietul Toto. Era uscat şi sec ca o roşcovă. Nu făcuse nimic toată viața, nu era să mai facă nimic nici de azi încolo. Era stors de orice vlagă. Nu ducea pînă la capăt nici cea mai neînsemnată însărcinare. Descuraja toate bunăvoințele. O partidă de cărți la unul dintre numeroasele tripouri ce răsăriseră ca ciupercile după furtuna războiului, un supeu în „separeul." de la „Capsa" îl făceau să uite orice obligație mai serioasă.

Primit, la început, cu brațele deschise, pentru numele şi prestigiul său de boier român care speriase Parisul, era lăsat acum să cadă din brațe, fiindcă n-avea putere să se agate, să fie folositor la ceva. Roşcovă şi iască. îşi dădea el singur seama că nu e decît iască şi roşcovă.

Cum de reuşise să trăiască la Paris atîția ani din propriile lui eforturi, din captarea românilor bogați pe care îi amăgea în Gara-de-Est cu un buchet de trandafiri, se întreba el singur.

Cum de-a putut să scoată zece la sută din cumpărăturile făcute la atîția furnizori de atîția compatrioți, se mira şi el acum, cînd nu mai era capabil de nici o inițiativă. Roşcovă şi iască !

Acum nu mai interesa pe nimeni, nici măcar cînd îşi povestea amintirile. N-avea nici o vervă, nici un haz, nici un dram de fantezie. Partenerii începeau să caşte, plecau unul cîte unul cînd îl auzeau spunînd :

„într-o zi, tocmai venise la Paris Leopold al Belgiei. Eu mă încurcasem cu metresa lui oficială..."

Sau :

„Calul meu, Parsifal, cîştigase marele premiu la Longchamps. Baronul Rotschild era furios. A venit la mine, să-mi propună să-mi cumpei*e pe Parsifal, dar eu i-am răspuns..."

Sau :

„Ah-Paşa, ambasadorul Turciei, mă provocase la duel fiindcă-1 părăsise Esmee pentru mine..."

Sau :

„N-am văzut femeie mai pasionată ca Marion de Castelroche, după care alerga arhiducele Iosif. Intr-o zi.

Sau :

„Vizitam coastele Franţei cu *yacht-ul* meu «Pelişor», cînd, ajungînd la Cannes, am făcut să sară banca. Fraţii Miltiades, care ţineau cazinoul, mi-au propus să nu mai joc, oferindu-mi..."

Sau :

„Arhibald Stephenson, regele pastei de dinţi «Alfa», din New York, s-a luptat o noapte întreagă pînă să-mi cîştige o moşie, la clubul nobilimii din Paris. In zorii zilei, tot eu eram mai în formă ca el. I-am oferit o sticlă de şampanie. Canalia, a primit... Cînd te-ai îmbogăţit vînzînd perii şi pastă de dinţi, rămîi meschin toată viaţa !..."

Prinţul îşi retrăia trecutul fără nici o intensitate. Parcă vorbea de-o cafea cu lapte. Nu suscita nici un fel de interes. I se uzaseră pînă şi cravatele. Nu-1 mai înconjurau la „Capsa" nici măcar tinerii afacerişti care se îmbulziseră la început să-i copieze tăietura hainelor. Aceste haine erau obosite şi ele, necălcate, lustruite, decolorate, ca şi cel ce le purta.

Toto îşi pierduse orice farmec.

Cei de seama lui îşi căutau alte relaţii, iar tineretul care se îmbulzea din toate provinciile n-avea nimic de cîştigat sau de învăţat de pe urma lui. Se ridicau vertiginos aceşti tineri, fără cine ştie ce merite. Ştiau însă să dea din mîini, să-şi taie drum prin viaţă. Prinţul Polizu-Roznovanu nu mai ştia nimic. Devenise clasicul şi anostul stîlp de cafenea, impersonal ca ultimul scaun sau cuier.

Cîte un client bătrîn, eare-1 ştia din vremurile de splendoare sau îi cunoscuse părinţii, îi mai plătea un aperitiv sau un şvarţ, îi trecea o sută de lei. Cîte un văr de departe îl invita la masă, la „Continental".

Cîţiva dintre clienţii săi de odinioară, cărora le servise drept cicerone prin Paris, păstrau amintiri excelente despre el. I-ar fi fost, poate, de folos, clar el nu-i cultiva. Nici el nu ştia de ce nu-i cultiva. Roşcovă şi : iască.

La un moment dat deveni companionul de petreceri al unor tineri tîrgovişteni, trei fraţi, pe pământurile cărora, în judeţul Dîmboviţa, izbucneau acum torente de petrol, preţuite la cîteva sute de milioane de lei anual. Toto bea cu ei, se degrada cu ei prin toate localurile de noapte, deşi putea să le fie tată.

La un moment dat, plictisiţi, îl abandonară şi petroliştii dîmboviţeni : moşul n-avea nici un haz.

Cel din urmă ţambalagiu care-i însoţea din local în local îi distra mai mult decît „prinţul".

„Prinţul" ajunsese un fel de poreclă care mirosea mai mult a bătaie de joc.

în vreme ce Yvonne de Valbelle strălucea, împreună cu nobilul ei State, în societatea bucureşteană, admirată şi stimată de-o lume-ntreagă, superbă, încă, la 55 de ani, Theodor Polizu-Roznovanu, cu doi ani mai tînăr decît ea, devenea un maniac bătrîn, încovoiat, cu părul cărunt, cu mîinile tremurătoare ale cocainomanului.

Ajunsese şi acolo...

Intrase în societatea unor exportatori levantini, în frunte cu Matheos Cricorioglu, care deţinea monopolul fisticurilor din Siria, furniza pe vestitul fabricant de locum din Constantinopole, Hagi Bekir, şi venise în ţară să cumpere scînduri pentru Palestina.

Theodor Polizu-Roznovanu se oferise să le procure cantităţile dorite de la nişte neamuri care aveau munţi întregi împăduriţi, dar n-a fost capabil să ducă afacerea pînă la capăt. Era fascinat de amica lui Cricorioglu, o *diseuse* scandinavă, numită Krimhilda, nefericită, palidă ca nopţile septentrionului, care cînta englezeşte prin baruri, fuma necontenit, bea şampanie aspră şi priza cocaină.

De la ea Toto a mai învăţat ceva. A învăţat paradisul stupefiantelor. Era o beţie care-1 consola de decăderea unde se cufunda, îi dădea elanuri optimiste, încredere în viitor.

Nu se putea să nu-i surîdă norocul într-o zi !...

Mai avea el prin fundul Moldovei mătuşi bătrîne, fără urmaşi direcţi. De ce nu i-ar lăsa averea lui, lui, care practicase atît de strălucit cariera de moştenitor ?

Prinţul se învăţase nu numai cu cocaina, dar şi cu morfina. Se înţepa des. îşi găsise un rost în viaţă. Toate preocupările lui n-aveau altă ţintă.

Renunţase şi la marele său prestigiu : eleganţa vestimentară.

Hainele îi erau uzate, cămaşa mototolită.

Aşa l-a găsit într-o dimineaţă, la „Capsa", Bebe Roznovanu, „tatăl lui Dumnezeu", care venise întâmplător acolo, să-şi ia şocolata matinală.

Toto era nedormit, neras de cîteva zile, avea ochii roşii, blegi, după o noapte pierdută. Un total faliment omenesc.

— *Voyons, Toto!* exclamase, cu milă şi indignare, acel văr mai vîrstnic. *Voyons, Toto,* se poate una ca asta ? ! Dacă nu pentru tine, cel puţin pentru familia noastră, poartă-te mai decent !

Şi *oncle* Sebatian, zis Bebe (Toto îi spunea „unchiule" fiindcă acest văr avea cîţiva ani mai mult decît el), îl duse la el acasă, îl îmbrăcă de sus pînă jos şi-i dădu o mie de lei...

Bătrînul boier era îngrijorat, incapabil să-şi ascundă panica. îl ruga, îl implora să nu se mai arate aşa în lume.

Toto avu revelaţia importanţei pe care o acordau ai săi ţinutei demne a unui membru al familiei. Socoti, diabolic, că acest „filon" ar putea fi folosit cu succes vreme îndelungată. Neamurile lui, care îl primiseră cu oarecare simpatie cînd, asemenea fiului risipitor, se reîntorsese la vatră, îl neglijau de la o vreme, îl ocoleau, îi întorceau spatele. Acum îi avea la mînă.

Oncle Sebastian se trădase ; la „Capsa", îi trădase. îl informase că, tîrîndu-şi mizeria pe trotuarele Bucureştiului, îşi compromitea rubedeniile. Ei bine, dacă rubedeniile nu voiau să fie compromise, n-aveau decît să ia măsuri, să înfrumuseţeze viaţa fiului risipitor. într-un moment de mare luciditate, Toto hotărî să exploateze sentimentul lor de jenă, exagerîndu-şi decrepitudinea, ieşindu-le mereu în drum într-un hal fără hal, făcînd să

se vorbească de ignominia în care-l lăsau rudele, obligînd aceste rude să-l invite cît mai des la ele acasă şi să-l ajute, să-i dea haine, rufe, bani de buzunar.

Ajunsese spaima verilor, unchilor şi nepoţilor. Terorizaţi, la rîndul lor, de mătuşi, nepoate şi verişoare, aceşti nepoţi, unchi şi veri se întreceau să supravegheze ţinuta scumpului lor Toto, splendid specimen de parazit şi declasat.

Teroarea în care trăiau Roznovenii şi ceilalţi cărora strigoiul familial le ieşea în drum, la porţile cluburilor şi ale locuinţei lor, pe stradă, la cafenea, la restaurante, pe Dealul Mitropoliei, sau la Senat, ori unde-i putea afla ca să le arate paltonul rupt, ghetele scîlciate şi barba lăsată înadins cîte o săptămînă, teroarea aceasta era, ca şi morfina, voluptatea supremă a scumpului Toto.

Iată-l alintat de nevoie, răsfăţat de cei care o vreme nu-l luau în seamă. Ajungea să se arate în acel hal de decrepitudine pentru ca, imediat, mătuşile, nepoţelele, verişoarele, verişorii să se alarmeze, să se înduioşeze, nu de dragul ticălosului, dar pentru ca să-şi scape propriul obraz.

— Ce va spune lumea ! E doar unul de-ai noştri ! Pe noi ne stropeşte noroiul în care se bălăceşte ! Nu-l putem lăsa aşa, *chirie,* nu se poate una ca asta !

Iar Toto jubila.

Toto vindea astăzi paltonul primit în ajun, vindea mîine perechea de haine căpătată azi, ieşea din nou la coltul străzii dezbrăcat, cerşind 100 de lei.

Dar jocul acesta al boierului scăpătat care dîrdîia de frig pe Podul Mogoşoaiei, în viscolul lui decembrie, n-a putut ţine prea mult. Toto a căzut în propria-i cursă. A răcit, a zăcut, a murit.

A murit de congestie pulmonară, de tutun, de alcool, de morfină şi de nobleţă.

în familie a fost o mare uşurare.

— *Ce pauvre* Toto ! Ce om distins, fermecător ! spuneau ai săi, în sfîrşit eliberaţi de prezenţa înfricoşătorului moroi.

De bucurie că au scăpat de el, rudele îi făcură o înmormîntare fastuoasă. De unde au cules, în toiul iernii, atîtea garoafe roşii, atîtea crizanteme galbene ?

Buchete grele, ghirlande uriaşe acopereau catafalcul de la Biserica Albă.

Mai importantă decît toate era o coroană de liliac alb, pe-a cărei panglică se răsfăţa o dedicaţie romanţioasă şi impudică :

„A mon prince charmant,
La princesse Juana de la Bouchonerie de Movileschti."

Printr-o stranie coincidenţă, cu o zi înainte de moartea prinţului moldo-valah, s-a stins din viaţă şi o mătuşă de-a lui din Bacău şi care mătuşă, în amintirea gent'ileţei lui Toto, cel ce-o primise la Gare-de-Lyon din Paris, întîmpinînd-o cu un braţ de garoafe albe şi purtînd-o prin localurile cele mai *„chic"* ale bătrînei Luteţii, îl lăsase legatar universal. Prea tîrziu. Moştenirea imensă a tantii Veronica venise prea tîrziu. Bietul Toto n-avea cînd s-o mai toace.

OMUL DIN BAZIN

Plecasem din Bucureşti la nişte băi de la periferia ţării, să-mi lecuiesc anumite racile ale încheieturilor, numite reumatism, care meteahnă nu ştie nimeni ce este, de unde provine şi cum s-ar putea tămădui. Tot aşa, dacă sîntem informaţi, cîte mii de ani-lumină sînt de la cutare astru defunct la cutare luceafăr din direcţia contrară, nu cunoaştem încă sursa durerilor de cap şi a altor boli, mult mai grave. Cînd le vom afla originile, vom găsi şi leacul.

în ce prvieşte reumatismul, guta, artritismul, eu am încercat toate apele făcătoare-de-minuni din ţară şi de dincolo de ţară, şi nu m-am ales, după cura de rigoare, decît cu noi şi mai acute dureri, despre care specialiştii spuneau că sînt efectul băilor, reacţiunea care dovedeşte eficacitatea apelor consumate. Aceiaşi specialişti m-au asigurat că numitele dureri mă vor lăsa peste două-trei săptămîni. Dar peste două-trei săptămîni vine toamna, vremea se schimbă şi e fatal ca, odată cu schimbarea vremii, să te apuce iarăşi văicăreala oaselor.

Destul de sceptic în privinţa tămăduirii junghiurilor încuibate în schelet, mă gîndeam, totuşi, că, ducîndu-mă în acea vestită localitate, voi scăpa o vreme de reumatismul telefoanelor, al vizitelor, al intervenţiilor, al confesiunilor, al plîngerilor, al propunerilor literare („din viaţa mea poţi să faci un roman"). Voi pleca în împărăţia sulfului. Voi fi singur, în sfîrşit !

Voi putea lucra în linişte la propriul meu roman. N-am să mai vorbesc şi n-am să mai aud vorbind pe alţii. Nu voi avea răspunsuri de dat. Am să fac o imensă cură de tăcere. N-am să mai fiu nevoit să-mi concentrez atenţia, să ascult şi să pricep şi să-mi însuşesc do-

leanțele altora, să le dau sfaturi, consolări și cugetări de calibrul acesta : „Viața e plină de necazuri ; omul tare trebuie să le suporte cu resemnare ; după zile rele vin și zile bune".

Am început, deci, să mă scald în fiecare zi în bazinul unde un cap de leu, cu gura căscată, vărsa apă călduță. Mă simțeam cît se poate de mulțumit.

într-o zi, cînd, așezat pe banca de piatră din interiorul piscinei, îmi dădeam iluzia că merg spre înzdrăvenire, bucurîndu-mă, în același timp, de anonimatul general ai scaldătorilor, privirile îmi fură atrase ca printr-o poruncă imperioasă, magnetică, de figura unui cetățean de la celălalt capăt al bazinului, care cetățean mă privea cu o curiozitate amabilă, căutînd să-mi stabilească identitatea.

Cînd se convinse că eu eram acela și nu altul, gura i se lărgi într-un surîs care-i ajungea pînă la urechi. Și omul de la celălalt capăt porni spre mine. Apa fiind compactă și destul de tulbure, nu-i vedeam decît capul dominînd și înaintînd spre victimă ca-n ilustrațiile cu crocodili care traversau înot Nilul. La un moment dat, sub amenințarea necunoscutei cunoștințe, am avut o halucinație : mi s-a părut că se îndreaptă spre mine capul retezat al lui Ioan Botezătorul, cu care Salomeea urma să joace o partidă de *foot-ball.* Dar halucinația nu ținu mai mult decît cîteva secunde. Cetățeanul mă ajunsese și-mi întindea, deasupra elementelor termale, o mînă prietenească.

— Ne-am cunoscut acum șase luni la Ada-Kaleh, începu el. Am trecut Dunărea în aceeași barcă. îmi pare bine că ne-am întîlnit după atîta vreme. E frumos la Ada-Kaleh !

Companionul meu de scaldă, odihnit, cu fața rumenită de aburi salutari, avea chef de vorbă. Probabil, necunoscînd lume, nu conversase de mult. Pe măsură ce vorbea, debitul i se precipita. Avea multe să-mi spună, ca o rubedenie cu care nu ne-am văzut de-atîta vreme. Eu însă, pre a mea lege, nu mi-l mai aminteam. Uitasem chiar că am trecut Dunărea vreodată, într-o barcă spre faimoasa insulă.

Pe măsură ce vechiul meu companion de la Ada-Kaleh vorbea, punctele și virgulele începeau să se subtilizeze, ca un apendice inutil, subiectele se amestecau, intrau unul într-altul, se izgoneau, iar eu, meduzat, încremenisem pe lespedea submarină. Asociațiile de idei ale cetățeanului se precipitau, se confundau, alcătuiau un fel de pastă irezistibilă, în care mă contopeam ca într-un mulaj din care voi încremeni statuie.

— Bicazul e fleac, domnule, acum se lucrează la Porțile-de-Fier cea mai mare hidrocentrală din Europa de Est, dacă nu din lumea întreagă, noi ne-am avut bine cu sîrbii totdeauna, voievozii noștri s-au căsătorit cu prințese de la Belgrad. Dunărea e făcută să ne unească nu să ne despartă, ce plăcută e o călătorie pe Dunăre pînă la Viena și Delta e o minunăție mai ales prin septembrie cînd s-adună păsările migratoare să plece spre Africa, am un văr la Turnu-Severin care are legături cu pescarii, ne poate procura crapi și păstrugă chiar cînd e oprit pescuitul, eu politică n-am făcut niciodată, fiecare e dator să-și vadă de obligațiile lui și să folosească statului, băiatul meu cel mare a terminat liceul iar fetița umblă să se facă balerină, are unsprezece ani, dar dansează și spune poezii ca una de optsprezece, cînd vom ieși din bazin am să vă arăt fotografiile, le port cu mine mereu nu că sînt tată dar am niște copii excepționali, să-mi trăiască, nu seamănă cu cei de azi dealtfel și soția mea e de bună familie și le-a dat o educație aleasă, nu ne-am mai văzut de la Ada-Kaleh, îmi pare bine că ne-am întîlnit, să mai stăm de vorbă, fiindcă viața la băi e monotonă și fără distracții, numai conferințe, dacă e vorba de conferințe le ascult la radio că nu sînt specialiști prin stațiunile balneare, vin numai diletanți și nu poți obține ceva serios de la ei, mai ales cînd ai studii universitare și o practică îndelungată la zootehnie, apele astea sînt foarte bune pentru reumatisme, la început nu se vede efectul dar după trei ani în șir se constată o ameliorare, eu sînt în anul al doilea de cură dar trebuie ținut și regim, fiindcă una fără alta nu merge și pentru inimă e bine să mai scazi cîteva kilograme, trebuie evitate mîncărurile cu sos și pîinea, pîinea e cel mai mare dușman al omului, uitați-vă la

ţărani, ei au siluetă din cauza mămăligei şi a regimului lactat vegetarian, care nu depune colesterină pe artere, deşi s-a constatat în vremea din urmă că orice-ai mînca după vîrsta de cincizeci de ani se adună colesterină în sînge, vrei nu vrei cel mai bun lucru e mişcarea în aer liber şi puţină gimnastică nu strică, aici mîncărurile sînt grase şi piperate, nu e bine să staţi prea mult în baie, primele zile nu trebuie abuzat ca să se obişnuiască organismul încetul cu încetul uite, eu mai am cinci minute de baie, le respect cu stricteţe, dar putem sta de vorbă şi-n altă parte, pe băncile din parc e foarte răcoare şi plăcut numai de n-ar ploua, am să vă prezint şi pe soţia mea care nu face băi din cauza inimii dar se distrează cu lectura şi se ocupă cu corespondenţa trimite-n fiecare zi ilustrate părinţilor şi unei surori măritată la Gherla, scrie frumos, am să vă arăt şi nişte poezii, deşi dînsa nu vrea să se ştie pînă n-are tot volumul gata, păcat că nu se împrospătează mai des apa din bazin, clientelă e destulă, aşa că ar putea domnii ăştia să ţină mai multă curăţenie, cum ajung la Bucureşti, am să reclam la Ministerul Sănătăţii, fiindcă e păcat de reputaţia băilor de aici unde au început să vină mulţi străini chiar de la Karlsbad, acum îi zice Karlo-Vivari, mă duc să fac niţică transpiraţie, îmi pare bine că ne-am întîlnit şi să ne vedem cît de des că aici altă distracţie nu e...

Omul din bazin mi-a mai acordat două minute de monolog. Am avut, totuşi, la un moment dat, o vagă impresie că nu-l mai interesez. Năucit, nu deschisesem gura toată vremea, iar cetăţeanul care da să iasă acuma din apă avea din nou capul retezat al lui Ioan Botezătorul şi părea că reflectează :

„Imbecilul ăsta putea să spună şi el o vorbă, două, că eu n-am venit la băi să-l distrez !..."

SCENE BUCUREŞTENE

O scenă petrecută deunăzi în troleibuz mi-a adus aminte de-o întîmplare de acum vreo treizeci de ani, foarte asemănătoare cu cea de atunci, adusă în faţa justiţiei.

Reclamantul: Un tînăr grăsun, frumuşel, pudrat, cu haine noi şi ochi galeşi, pe care îi rotea în toate părţile, amabil, cuceritor şi indulgent, ca orice om care se simte un erou. Dreptatea era de partea lui, incontestabil. Trebuia, numai, să fie consacrată solemn şi sonor, în templul divinităţii legate la ochi.

împricinatul: un domn foarte gras, de vreo 50 de ani, care îşi sprijinea greutatea corpului într-un singur picior sănătos şi într-un baston menit să înlocuiască rigiditatea celuilalt picior, care se bălăbănea. Nefiind decorat, el nu dădea impresia unui invalid de război, aşa că infirmitatea aceasta mai mult îl deservea.

Interogatoriul şi jurămintele de rigoare.

Martorii atestară că domnul obez tratase de „porc" în tramvai, în dreptul statuii lui Pache, pe tînărul simpatic, care se ridicase de pe scaun ca să cedeze locul distinsei doamne aici de faţă, *martora principală,* o tînără ieşancă, frumoasă, elegantă şi care vorbea peltic, cu cea mai moldovenească graţie.

— Tinere, eşti un porc!... îi aruncase în faţă, în auzul întregului tramvai, acel pasager gras, cu hainele obosite, cu lavalieră şi picioarele nesigure, în momentul cînd politicos, simpaticul tînăr domn se ridicase şi-şi oferise locul doamnei aici de faţă, martora principală.

Acum energumenul lipsit de educaţie era tras la răspundere. Soarta îi era pecetluită, cum se scrie în comunicatele din presă.

Ce putea să mai îndruge, nefericitul, în fața evidenței, a oprobriului general ?

Venise fără avocat. Cînd începu să vorbească — o voce subțire de scapete — ostilitatea sălii spori.

Pe măsură ce vorbea, însă, glasul acela de tenor lipovean, de diacon recent hirotonisit se încălzea şi mîngîia catifelat acele cîteva duzini de urechi prezente, printre care ale subscrisului îi deveneau tot mai favorabile.

— Recunosc, domnule preşedinte şi onorată Curte, că am proferat acea insultă şi nu era nevoie de atîția martori ca s-o confirm. Precum am răspuns la interogatoriu, sînt publicist şi profesor particular de limba română. N-am mai fost deferit justiției : sînt un om paşnic, nu-mi place să supăr lumea. Ca să nu-i supăr, n-am adus aici, ca martori, cîțiva cunoscuți, care ar fi putut să vă asigure că sînt cetățean de treabă, blînd din fire, răbdător şi gata să treacă orice nedelicatețe ce i se face, numai ca să nu iasă gălăgie.

— L-ai făcut sau nu pe reclamant ceea ce l-ai făcut ?

— Da, domnule preşedinte. La statuia lui Pache Protopopescu i-am spus : „Tinere, eşti un porc !" Era cît p-aci să proclam acelaşi lucru la statuia lui Rosetti, ba şi la a lui Brătianu, dar m-am stăpînit. Abia cînd am ajuns în dreptul lui Pache, nu m-am mai putut ține şi i-am spus : „Tinere, eşti un porc !"

— Inutil să repeți insulta. Aceasta nu-ți poate decît agrava situația ! Spune-ne ce te-a făcut să fii atît de ireverențios față de reclamant ?

— Să vedeți, domnule preşedinte şi onorată Curte. M-am urcat în tramvaiul numărul 24 în dreptul Gării-de-Nord, la stația Witting. Pînă să scot banii să plătesc, domnul acesta, reclamantul, mai sprinten decît mine şi fără nici un pachet în brațe, s-a strecurat pe la spatele meu şi a ocupat singurul loc liber. „Treaba dumnealui, mi-am spus, nu e vina dumisale dacă eu sînt gras, am un picior slăbănog şi aş putea să-i fiu tată. Nici cucoană nu sînt, ca să-mi cedeze locul. Pînă la Gara-de-Est. unde merg eu, e drum lung şi s-o scula, dacă nu el, altul." Cu mîna liberă m-am agățat de cu-

rea, la spatele reclamantului, şi am aşteptat. La statuia lui Enăchiță Văcărescu, iată o cucoană bătrînă, cu gogeamite geanta în mînă. Poate era o pensionară, poate o moaşă : nu ştiu ce avea în ghiozdan, dar acel ghiozdan era doldora. M-aşteptam să se ridice tînărul şi să-i lase locul. Dar tînărul se uită pe fereastră, foarte preocupat de peisajul primăvăratic. La Cobălcescu urcă un domn foarte bătrîn, care putea fi un general la pensie sau un fost consilier de Curte, un om distins, deşi îmbrăcat modest. Aceasta îi sporea prestigiul în ochii mei : a fost înalt demnitar al statului şi a rămas sărac. S-a strecurat între mine şi tînărul de pe scaun şi se uita cu jind la scaun şi la tînăr, dar tînărul se cufunda şi mai mult în meditație, parcă era inspector al Cişmigiului, aşa număra copacii şi sulițele grilajului. „Ar putea lăsa locul bătrînului", m-am gîndit eu. Bărbații în etate înaintată au şi ei acest drept. Nu este obligatoriu să te ridici numai la ivirea doamnelor. Tramvaiul nu este un salon în care se schimbă politețuri : cucoanele se înşală închipuindu-şi că este un avantaj al lor ; oferta locului este o amabilitate a bărbaților, nu o obligație. Doamnele tinere trebuie să se scoale şi dumnealor ca să lase scaunul alteia mai în vîrstă, sau cu pachete, sau chiar unui
1 domn mai bătrîn, sau mai corpolent. Dar cucoanele nu se ridică niciodată, chiar dacă ar fi domnişoare sau fetițe. Au o concepție eronată a politeții. Li se pare că trebuie să beneficieze la infinit de avantajul sexului slab. E momentul să lămurim lucrurile. Trebuie să ne înlesnim unul celuilalt, fără deosebire de sex sau condiții sociale...

— Considerațiile dumneavoastră sînt foarte interesante, dar nu vedem legătura ! întrerupse preşedintele, care, impresionat de vocabularul prețios al delicventului, îi vorbea acum cu mai multă deferentă.

— Să vedeți, domnule preşedinte şi onorată Curte, la liceul „Lazăr" s-a mai dat jos ceva lume, dar scaunele din față au fost repede ocupate. Unul care se făcuse liber în fața tînărului puteam să-l revendic eu, care am o gambă defectuoasă şi transpiram abundent din pricina poverii de cărți ce trebuia purtată pînă la Gara-de-Est. Dar l-am cedat, acel loc liber, doamnei cu

ghiozdan. Regret că acea doamnă nu este aici, ca să ateste. V-ar fi împărtăşit şi privirea de dispreţ cu care a învăluit pe tînărul impasibil, reclamantul de faţă. în Brezoianu, altă urcare. Multe persoane în vîrsta căutau loc, din ochi. Domnul a sesizat freamătul. Abil, a scos un carneţel din buzunar şi a început s-adune cifre, cu un aer grav, cu fruntea încruntată, ca să pară că e străin de toate urcările şi coborîrile din tramvai. Evita privirile companionilor din vagon. Eu îi simţeam mişcarea şi-] urmăream, fierbînd. Trăgea cu coada ochiului la fiecare staţie şi se cufunda şi mai adînc în logaritme. La Universitate se urcă o femeie cu un copil în braţe. Copilul era dolofan, dar bucuria de a vedea asemenea specimene sănătoase răsărind din sînul poporului mi-era întunecată de suferinţa bietei mame, care trebuia să-1 ţină-n braţele slăbăncage, pe picioare obosite. N-avea loc, se chinuia între mine şi domnul comod instalat, care făcea socoteli în carneţele. Fierbeam de-a binelea. Ce-ar fi dacă l-aş pofti să se scoale ? Ce-ar fi dacă i-aş striga că e un nesimţitor ? M-am stăpînit, fiindcă, precum v-am spus, nu sînt scandalagiu din fire. Şi-apoi, cine-mi spunea mie că tînărul acela nu era un savant absorbit de speculaţiuni metafizice, o glorie a neamului, un deschizător de drumuri, într-adevăr distrat şi merita, prin personalitatea-i excepţională, sacrificiul cîtorva pasageri mediocri ? La statuia Rosetti, tînărul, văzînd că mai urmă lume şi că femeia, cu copilul în braţe ar avea poate dreptul să se aşeze şi dînsa, şi-a prins fruntea în amîndouă mîinile şi şi-a lăsat faţa-n jos, ca un mare cugetător, ca un filosof detaşat de contingenţele pămînteşti, total izolat în abstracţiunile-i stratosferioe, absent din cercul derizoriilor umanităţii înconjurătoare. Pînă la statuia Pache nu s-a trezit din meditare. La Pache, însă, cu un efluviu de parfum, s-a urcat doamna de aici de faţă, martora dumisale. Precum vedeţi, e frumoasă, foarte elegantă şi, mai ales, foarte tînără. Ca prin farmec, filosoful nostru s-a trezit din profunda-i dumisale meditaţie, s-a ridicat surîzînd şi, cu un gest *ă la d'Artagnan,* a arătat distinsei şi tinerei doamne scaunul liber. Aşadar, vedea ce se petrece în jurul dumisale, nu era atît de distrat cum voia să pară. Nu remarcase nici pe doamna cu geantă vomminoasă de la statuia lui Enăchiţă Văcărescu, nici pe distinsul bătrîn urcat la staţia Cobălcescu, nici pe femeia cu copil de la Universitate, nici alte venerabile persoane. Această frumoasă doamnă, însă, 1-a smuls ca printr-o incantaţiune din siderala-i reverie. Nemaiputîndu-mă stăpîni, i-am aruncat în obraz insulta pentru care am fost adus înaintea domniilor-voastre, adică i-am spus : „Tinere, eşti un porc !" A urmat ceea ce ştiţi. Indignarea pasagerilor împotriva brutalei mele apostrofe, procesul-verbal de insulte, redactat în conformitate cu ordonanţa domnului prefect de poliţie al Municipiului Bucureşti, şi aducerea mea în faţa acestei onorate Curţi. Nu mai am nimic de spus în apărarea mea, domnule preşedinte. Zarurile s-au aruncat. Nu numai aparenţele, dar şi realităţile sînt împotriva mea. îmi aştept osînda. îmi aştept osînda cu fruntea plecată, supus şi recunoscător. îmi puteţi da cea mai grea pedeapsă, dar, pedepsindu-mă pe mine, respectuos vă atrag atenţia că încurajaţi pe toţi măgarii care nu se scoală decît în faţa cucoanelor nostime şi a domnişoarelor dezvoltate şi lasă pe bătrînii de ambele sexe kilometri întregi în picioare, atîrnaţi de o iluzorie curea sau nici măcar atîta !

Pare-se că vocea de tenor, moale, grasă şi dulce ca untul, epica relatare a odiseei din tramvaiul 24 şi consideraţiile inculpatului-moralist au vrăjit Curtea, fiindcă, spre consternarea părţii reclamante şi fără nici un respect al codului, insultătorul *a fost achitat în unanimitate.*

Sentinţa, şi comentariile de rigoare au fost publicate în ziare, cu dezvoltările şi interpretările personale al fiecărui domn redactor.

Opinia publică a trecut de partea acuzatului — publicist şi profesor particular de limba română — şi se pare că, de atunci, numărul porcilor şi al măgarilor din tramvaie a scăzut simţitor.

LAMBO

Fecior de beizadea, Lambo avea legături cu toată protipendada Bucureştilor şi a Iaşilor, unde bunicul său a hospodărit cîteva luni. Toate cancanurile unei societăţi apuse, toate nunţile, divorţurile, cumpărările de moşii, adulterele, mezalianţele, jocurile de cărţi, unde se pierdeau conacele şi nevestele, cine e boier veritabil şi cine e proaspăt levantin, care ramură a familiei este cea adevărat Cantacuzină şi la ce epocă se rupe firul Comăneştilor, Lambo le ştia mai bine ca oricine şi le povestea, fără punct şi virgulă, fără să-şi aleagă adjectivul, fără să menajeze nici o susceptibilitate, nici un vecin de masă, boier şi el, poate rudă cu bătrînul, sau veşnica tînără doamnă, ce trecea în cupeu pe Podul Mogoşoaiei sau picase proaspăt de la Paris.

Astăzi nu mai sînt mese pe trotuarul cofetăriei „Capsa". Şi chiar de-ar fi, cine s-ar mai aşeza la ele ?... Ce scoborîtori ai vreunui neam ilustru şi-ar mai lua mazagranul printre temuţii polemişti şi actorii fără angajament de acolo ? Cine să mai treacă în caleaşca, să aprindă amintirile şi verva fiului de beizadea ? Vremuri apuse. Oraşul s-a schimbat prea mult.

Lambo e posomorit. Nu mai are cui vorbi. Nu mai cunoaşte pe nimeni. Nu-l mai ascultă nimeni. Ţine sprâncenele încruntate şi-şi loveşte, brusc, mustaţa cănită, aruncînd-o în sus. Nu ştiu de ce, mi-aduc aminte de Jean Moreas, aşa cum l-am apucat acum cincizeci şi cinci de ani în Cartierul Latin...

Odinioară, Lambo avea mustaţa căruntă şi o purta în sus, ca Wilhelm II.

Astăzi, o are neagră, ca pana corbului, şi-o ţine cu unul din vîrfuri ţanţoş spre monoclul bine înfipt, iar

cu celălalt vîrf mai puţin rigid, mai fantezist, înflorit, lăsat în voie într-o renunţare.

A sărăcit : abia de-l mai cunoaşte cîte un chelner bătrîn.

Prietenii de demult s-au dus. E singur, într-o lume nouă. Trăieşte numai din amintiri. Amintirile sînt stigmatul cel mai grav al bătrâneţii. Nu vorbiţi de trecut, nu vă gîndiţi la el niciodată dacă vreţi să rămîneţi în viaţa veacului. Trăiţi numai printre tineri. Lăsaţi-i pe ei să vorbească şi ascultaţi-i, că sînt mai vii ca amintirile voastre. Dacă bătrâneţea se ia, şi tinereţea e contagioasă.

Bravul nostru Lambo nu ştie că n-ajunge să-ţi căneşti părul ca să fii tînăr. El vorbeşte despre lucruri de acum patruzeci de ani unor oameni pe care nici măcar ziua de azi nu-i interesează, căci se gîndesc necontenit la ziua cea de mîine.

Penultima oară l-am întîlnit între cele două războaie mondiale, pe scările Ministerului Agriculturii, după o recentă schimbare de guvern, şi l-am felicitat.

— Bravo, şefule, veniră ai noştri !

— Era şi vremea ! îmi răspunse Lambo fără convingere, fără prea mult entuziasm.

Lumina searbădă a începutului de decembrie cădea fals pe obrazul vechiului meu prieten, îi dădea tonuri neverosimile de pergament şi piersică, îi îngroşa albastrul vinelor de la tîmple şi, mai ales, detaşa brusc negrul de corb al mustăţii şi al părului de rădăcina aceluiaşi păr, cenuşiu-roşcată. Stranii efecte de lumină pe-o lamentabilă scară de minister, unde te-ai dus să cauţi, fără succes, detaşarea unui agent silvic de la Tulcea la Sighetul-Marmaţiei !

Ca şi mine, prinţul acesta e puţin cam dezarticulat de noua schimbare a stăpînirii.

Fireşte, au venit „ai noştri", dar „ai noştri" sînt ai noştri numai în opoziţie, la guvern se fac ai partidului, ai rudelor, ai patriei, dar numai ai vechilor prieteni nu mai rămîn.

Au trecut cîteva luni de la acea posomorită zi de decembrie. M-am întîlnit cu prietenul Roznovan la un sfîrşit de primăvară. Un prieten care vrea să-şi cumpere vie pe drumul Văcăreştilor ne-a luat cu automobilul, pe Lambo şi pe mine. Cînd am ajuns în faţa cimitirului Bellu, fiul beizadelei a făcut un semn că vrea să se oprească. Ne-am dat jos cîteşitrei. O splendidă zi de mai. Mormintele îşi aruncau, unul altuia, ramuri înflorite şi cintezi. Era un joc graţios al morţilor, o veselie primăvăratică mult mai intensă şi mai pură decît maiul oraşului.

în această dezrobire, în această feerie de verde, galben şi roş, sub imensul cer azuriu, în liniştea tăiată de zborul rîndunelelor, ne aminteam, cu un' cutremur de groază, toate localurile „de petrecere", cavourile umede, cu lumini spectrale, unde ne „distraserăm" peste iarnă. Ce melancolie ! Respirăm liberi şi fericiţi, acum, în cimitir. Liberi, optimişti, dornici de viaţă.

însuşi Lambo se înseninase. Fruntea i se descreţi, începea să surîdă. Descifra inscripţii pe morminte şi, pe măsură ce recunoştea nume familiare, pe măsură ce ne afundam în alei, ochii i se aprindeau, voia bună îi sporea. Se regăsea... La un moment dat ne-a luat pe fiecare de mînă :

— Te uiţi la pezevenghiul ăla ? (Pezevenghiul era un grilaj ruginit, o lespede acoperită de bălării...) Nu era din adevăraţii Văleni. A tocat trei neveste şi a mai trăit cu mama uneia din ele zece ani. Acum nu mai are nici de-un trandafir. Eu i-am spus că aia de acolo o să-l ducă de rîpă. („Aia de acolo" era, sub o cruce de marmură, o nostimă boieroaică bucureşteană, care făcea admiraţia adolescenţei noastre.)

în fond, el era băiat de treabă — continuă Lambo — dar l-a nenorocit muierea. Asta îşi ipotecase moşia la escrocul ăla de colo, care mai are tupeul să fie înmormîntat lîngă nevastă-sa. A ofticat-o, săraca. După ce i-a mîncat tot, i-a adus în casă şi băiatul servitoarei, ăla de s-a împuşcat la Monitorul Oficial cînd era ăsta ministru de Interne. Ce bandit, domnule ! Mai avea pretenţia de şef de partid, credea că dacă-l împinge Momuloaia — da' Momuloaia unde-o fi îngropată ? mi

se pare la Bîrlad — o să poată să-l răstoarne pe *oncle* Jorj cu una, cu două. Ia te uită ce palat şi-a ridicat Merchedecian ! N-ar trebui să lase pe băcani să-şi facă aşa cavouri. Nu vezi, domnule, cum ascunde toate mormintele ? E o porcărie, am să protestez !... Ce om şarmant beizadea Gligore, şi, uite, nu se mai cunoaşte... L-au pus lîngă papina aia de Didina Negromanti, care şi-a făcut statuie la Paris... *mon cher,* dar e o diferenţă de treizeci de ani, aici e tînără, cînd a murit avea şaizeci şi cinci de ani, cum de au lăsat-o cu bustul ăsta ? E o porcărie... Trăia cu un Prîscovean, la Paris, pe vremea mea, se dusese să se lanseze, dar n-a avut trampă, s-a degradat prin şantanuri, pînă a luat-o conu Manuc şi i-a lăsat douăsprezece moşii. Ce-a făcut cu ele, să-ţi spună ăsta de aici, că i-a fost avocat pînă la moarte, şi a jefuit-o cu ăla de colo, erau tovarăşi amîndoi, nevestele surori, una s-a înecat, ailaltă n-a vrut să fie îngropată în cavoul familiei. Ia daţi-vă încoa'... îl găsim noi ! A, uite şi pe licheaua asta ! Aşa oameni trimite ţara la Paris... Eu le-am spus de-atunci, domnule ! Era Lahovari la Externe...

Lambo şi-a regăsit verva de demult. Vorbeşte cum nu l-am mai auzit de zece ani. E printre ai lui acum. Strigoi, în oraş, acum e la el acasă. Cunoaşte pe toţi. „Ăla" şi „asta" nu mai sînt morminte, ci fiinţe cu nume care vibrau sonor odinioară, făpturi aievea, reînviate de năvala fără punct şi virgulă a prinţului.

E mare freamăt în văzduh, printre fantomele celor de sub pămînt.

Nu le-ar putea aduce un omagiu mai mare, nu le-ar putea face mai multă plăcere decît tratîndu-i ca pe nişte bucureşteni în viaţă, chemîndu-i pe nume, mîngîndu-i, insultîndu-i familiar, cu zburdălnicie tinerească... Ramurile lungi şi subţiri, înflorite cu mii de steluţe galbene, aleargă din mormînt în mormînt, ca nişte mesageri, împreună cu cintezii.

în cimitir, e veselie mare. Nu mai sînt morţi ! I-a înviat, pe toţi, Lambo, cel mai tînăr dintre ei.

CRONICI

REGELE ŞI DUMNEZEU

Pe vremuri se aciuaseră într-un vechi cimitir de la marginea Parisului nişte vraci care făceau tot felul de minuni : dădeau vederea orbilor, pe ologi îi scăpau de cîrje, dezlegau limba muţilor şi a gîngavilor, iar femeilor sterpe le citeau din cărţile sfinte latineşti, le îndopau cu tot felul de leacuri, ca să rodească peste nouă luni. Ba le întrebau şi ce vor să fie pruncul, fată sau băiat, ca să-1 facă băiat sau fată, după voia părinţilor.

Venea lumea din toate mahalalele oraşului, ba şi din alte tîrguri şi sate ale Franţei şi Navarrei, să se tămăduiască în cetatea morţilor, care făcuse izvor de viaţă nouă.

Veneau bolnavi şi se vindecau în văzul tuturor, nu numai din auzite. Veneau acolo în cîrca altora sau purtaţi pe targa.

Pe orbi îi aducea de mînă cîte un copil, o rudă sau un prieten. Alţii se tîrau, sprijiniţi şi ei, oftîncl şi văicărindu-se.

— Credinţă şi răbdare ! le spunea mai-marele vracilor, un popă răspopit, care, după ce se lăsase de popie, învăţase carte la vestita şcoală a meşterului Sorbon şi ieşise doctor.

îl chema Gill-cel-învăţat şi era mereu pe drumuri cu ciracii şi ortacii săi; oamenii îi mai spuneau şi sfîntul Gill.

Sfîntul Gill nu şedea prea mult locului, fiindcă-1 pîndeau şi ştreangul şi rugul. Dar în vreme ce stăpînirea îl prigonea, mulţimile care auziseră de minunile lui îi sărutau curelele încălţărilor şi-1 pomeneau în rugăciunile lor către Maica Domnului.

Iată-1 acum pe meşterul Gill-cel-învăţat şi la Paris.

Renumele i se răspîndi repede **şi** acolo. Cei care pierduseră nădejdea în doftori erau încredinţaţi că sfîntul îi va mîntui.

înnebuniţi de fericire, o luau razna pe poteci, pe morminte, între cruci, să vadă că visul e aievea, că nu s-au înşelat. Tot aşa făceau şi ologii, care alergau rîzînd şi strigînd, sărutau mîinile şi poala hainelor celor ce-i mîntuiseră şi le cădeau în genunchi.

Altora, care aşteptau minunea, şi minunea nu se făcea, sfinţii doctori le spuneau :

— Răbdare şi credinţă !

Toată mulţimea aceea care se adunase în jurul vechiului şi depărtatului cimitir al Parisului scumpise viaţa, plătind cu bani grei odăile de locuinţe pe la hanuri şi pe la casele oamenilor, iar cei care nici nu închiriau odăi, nici nu vindeau merinde erau nemulţumiţi foarte. Pierduseră liniştea. Nu-şi mai vedeau capul de atîta forfoteală de lume. Beţiile, bătăile, furtişagurile se înteţiseră. Pînă la urmă, se hotărîră oamenii locului să facă plîngere regelui, rugîndu-1 să izgonească pe acei venetici, vracii pripăşiţi în cimitir.

Regele auzise **şi** el de minunile făcute acolo, pusese iscoade şi aflase că toţi acei bolnavi vindecaţi în văzul tuturora făceau parte din ceata răspopitului, care îi învăţase cum să vină plîngînd **şi** căindu-se **şi** să plece, unul cîte unul, tămăduiţi, să vină iar peste cîteva zile şi iar să plece.

Aceşti derbedei lucraseră pîn-atunci prin tot felul de orăşele şi de sate ale Franţei şi ale Navarrei. Abia acum se încumetaseră să prostească şi marele oraş de reşedinţă. Dar nu le-a fost a bună. într-o dimineaţă se pomeniră cu poarta cimitirului închisă **şi** pe această poartă cu o tăbliţă pe care scria :

„Din ordinul regelui e interzis lui Dumnezeu să facă minuni în acest loc".

Citind aceasta, vracii, bucuroşi că au scăpat teferi, pieriră ca prin farmec, plînşi de toată acea mulţime de bolnavi care rămaseră şi cu banii luaţi, şi cu metehnele nevindecate în mădulare. Lumea cealaltă era mulţumită foarte.

Cartierul îşi redobîndi liniştea de altădată şi fiecare-şi vedea de treabă, scăpaţi de văicărelile şi zbieretele celor veniţi de la dracu-n praznic să-şi afle sănătatea în locaşul celor duşi din lume.

Numai unul era nemulţumit foarte : cardinalul Theobald du Valentinois, arhiepiscopul Parisului. Preasfinţitul ceru suveranului o grabnică audienţă. Fu primit numaidecît şi se înfăţişă măriei-sale cu o falcă-n cer şi cu alta-n pămînt.

— Blasfem şi damnaţiune, sire ! Cu adîncă supunere am venit să aduc mustrări maiestăţii-voastre că a vorbit în asemenea nemaipomenit chip despre Domnul-Dumnezeul nostru. Sînteţi un rege atotputernic, dar Domnul-Dumnezeul nostru e mai puternic decît toţi regii şi împăraţii pămîntului. Rog pe maiestatea-voastră ca în trei zile cel mult să scoată de pe poarta cimitirului acea inscripţie în care e luat în deşert numele Domnului-Dumnezeulvii nostru. Dacă nu faceţi lucrul acesta, toate urgiile cerului vor cădea pe capul maiestăţii-voastre şi toate plăgile Egipetului se vor revărsa asupra nefericitului popor al Franciei şi al Navarrei.

Regele îl ascultase cu mare linişte şi tot cu mare linişte îi răspunse :

— Uite ce e, monseniore ! Eu sînt rege de drept divin şi mă înţeleg mai bine decît alţii cu Domnul-Dumnezeul nostru. De aceea hotărăsc aceasta: îţi dau trei zile să te răzgîndeşti şi să-ţi retragi anatemele şi damnaţiunile pe care le-ai aruncat asupra capului meu şi al bunului popor al Franciei şi al Navarrei. Iar dacă nu te răzgîndeşti în trei zile, vei binevoi să părăseşti scaunul arhiepiscopal şi să intri umilit călugăr la monastirea Cordelierilor, unde vei mînca pîinea neagră a pocăinţei şi vei bea apa rece a izvorului tămăduirii ! Afară numai dacă Cel-de-Sus, măsurînd credinţa şi supunerea preasfinţiei-tale, cu puterea lui nemăsurată, se va îndura şi te va face papă la Roma sau antipapă la Avignon ! Aşa, monseniore ! Ai trei zile să alegi între Dumnezeu şi rege !

înaltul prelat ieşi de la Curte mai puţin falnic de cum intrase. N-a aşteptat să treacă cele trei zile cerute

de monarh şi chiar a doua zi puse să se atîrne de poarta cimitirului cu pricina o tăbliță pe care scria :

„Noi, arhiepiscopul Parisului, prin puterea dată nouă de Sfîntul Scaun şi prin încrederea grațiosului nostru suveran, întărim porunca de mai sus a regelui şi interzicem lui Dumnezeu să facă minuni în locul acesta.

Semnat:

Cardinalul Theobald de Valentinois,
Arhiepiscop al Parisului"

GILL CEL ÎNVĂȚAT ŞI SFÎNT

— Cu ajutorul Maicii Domnului şi al sfîntului Ion, mă fac drac şi-mi plătesc datoriile !

Cel ce hotăra aceasta era Gill, doctor în medicină şi teologie de la Sorbona (cel puțin aşa spunea el), popă răspopit (asta n-o mai spunea, dar aşa era), comediant, vagabond, companion al poetului Francois Villon, cu care, împreună, făcea tot felul de blestemății : chefuri, scandaluri, jefuire a drumeților, jocuri de noroc cu măsluiri, bani luați de la femei bătrîne şi cheltuiți cu altele tinere, şi nu o dată împlîntarea pumnalului între coastele unui cîrcotaş. Scăpau prin fugă sau erau scoşi din temniță de către un puternic al zilei, fermecat de baladele meşterului Francois.

Aflîndu-se odată în oraşul Chartres, vestit prin catedrala lui fără pereche şi unde se pregătea reprezentarea unui „miracol", Gill cel învățat şi sfînt se gîndi să se înfățişeze şi el, ca actor, la spectacol.

„Miracolele" sau „misterele" erau piese lungi, nesfîrşite, piese în versuri. Pregătite cu lunile, ele se jucau în fața marilor biserici, în fața unui public compus din zeci de mii de spectatori. Reprezentații fastuoase, subiecte religioase, împrumutate din *Biblie,* şi care s-au desfăşurat secole întregi în țările catolice. Decorul avea trei etaje, împărțite fiecare în zeci de compartimente, în care se petrecea, rînd pe rînd, acțiunea.

Jos se deschidea o gură de balaur, care reprezenta infernul, etajul II era pămîntul, iar sus, cerul, cu Maica Domnului, îngerii şi sfinții.

Rolul cel mai bine plătit era al Diavolului, fiind cel mai greu : nefericitul era aşteptat la terminarea spectacolului şi bătut de drept-credincioşii care asistaseră

la desfăşurarea „misterului", după ce pe scenă fusese înţepat de lăncile şi paloşele arhanghelilor, apărute într-o flacără de pucioasă care-1 pîrlea de-a binelea, era aruncat de la înălţime, iar Dumnezeu îl zgîlţîia de urechi să i le rupă şi-i trăgea picioare în şezut, ca să-1 pedepsească fiindcă, sub chipul şarpelui, ispitise pe Adam să muşte din mărul păcatului. într-un cuvînt, bietul drac îndura toate chinurile iadului şi era adevăratul mucenic al „miracolului".

Prea puţini se încumetau să joace asemenea personaj. O făceau la mare ananghie, cum s-a întîmplat cu preasfîntul şi multînvăţatul nostru Gill, răspopitul.

Risipitor din fire, nu-i ajungeau niciodată banii şi n-ar mai fi avut obraz să iasă printre ai săi dacă nu le înapoia împrumuturile. El duse această viaţă de prigoană pînă îmbrăcă haina bălţată a măscăriciului, îşi puse coarne şi coadă, încropi ceva gologani, scăpă de datornici şi se gîndi că a venit vremea să se căpătuiască. Oricîte păcate ar fi avut, le răscumpărase prin viaţa de martir a Necuratului, numit în limba ebraică Hasmodeu.

Tot jucînd în „miracole", prinsese gustul teatrului şi minunilor şi îşi puse în gînd să se pricopsească făcînd teatru şi minuni pe seama lui, nu pe a altora.

Prin felurite tîrguri şi oraşe pe care le cutreierase în îndeletnicirile lui de drac, şi-a adunat dintre comedianţii mai înzestraţi care jucau cu el o ceată de haimanale, vreo doisprezece ipochimeni. Aceştia erau apostolii, iar el Mîntuitorul.

Doi copii, trei femei, trei moşnegi şi patru bărbaţi alcătuiau trupa lui Gill.

Printre ei vom numi, în primul rînd, pe Gaspard-le-Lion, adică Leul, carele în spectacole făcea pe Dumnezeu şi carele, tot trăgînd pe Gill de ureche şi de coadă, dîndu-i picioare în spate, devenise măreţ şi se credea mai presus de ceilalţi companioni, în scurtă vreme ajunse mîna dreaptă a Dracului. El era însărcinat cu vistieria trupei, adunînd argintii întreprinderii şi, pînă la urmă, asemeni strămoşului său Iuda Iscariotul, îşi vîndu stăpînul şi învăţătorul, Allain-le-Leoaprd era bărbatul femeii sterpe, pe care o juca Genevieve Dalcourt din Grenoble. Mai era o femeiuşcă frumoasă foc, numită

La Mirandolle, o navareză cu părul lung, roşcat şi nepieptănat, revărsat pe umerii rotunzi şi albi, pe sînul tînăr şi greu. în spectacolele sacre, La Mirandolle făcea pe Maria-Magdalena, iar în trupa lui Gill juca pe leproasa : îşi vopsea un sîn cu tot felul de zugrăveli galbene şi vinete, de culoarea putregaiului, de-ţi era mai mare mila, scîrba şi spaima, iar celălalt sîn îl lăsa alb şi neted, de-ţi era mai mare bucuria.

Aşa se înfăţişa ea prin bîlciuri, smulgîndu-şi cămaşa, arătîndu-şi pieptul, bocindu-se, ameninţînd că se va arunca în gîrla ţinutului şi, la urmă, înzdrăvenindu-se mulţumită doftoriilor, rugăciunilor şi binecuvîntărilor sfîntului Gill.

Pe băieţaşul Jacquelot-Orfelinul, care în „mistere" umbla însoţit de un miel şi înfăţişa un drăgălaş Ioan-Botezătorul-copil, învăţatul şi sfîntul nostru îl hărăzi să fie epileptic. Pe taica Simon îl unse olog, pe taica Mathieu orb, pe altul mut, şi aşa mai departe. Toţi aceşti ucenici îşi îndeplineau însărcinările cu un meşteşug desăvîrşit.

Cîrdul poposea în curtea unui han, în preajma unei biserici. Discipolii se făceau că nu se cunosc între ei. Ajunşi unde trebuia, crainicii anunţau că a sosit în localitate vestitul Gill cel învăţat şi sfînt şi chemau bolnavii să-i vindece cuvioşia-sa de orice beteşug, cunoscînd toate leacurile, afară numai învierea morţilor, minune ce nu era în căderea lui. Se adunau oameni din toate părţile şi-şi spuneau păsurile, gemînd şi blestemînd pe vracii care îi cercetaseră pînă atunci.

Gill îi sfătuia să aibă răbdare şi credinţă, le lua parale bune, îngenunchea, se ruga cu capul în ţărînă, bolbarosind descîntece latineşti, încurajînd pe fiecare şi dindu-le leacuri dintr-o dăsagă pe care rînjea un cap de mort şi se încrucişau două ciolane. Pe partea cealaltă a dăsăgii era zugrăvit un înger care se ridica la cer, purtat de un nor.

Lumea nevoiaşă se aduna în jurul sfîntului, care-i încerca pe fiecare şi-i povăţuia să aibă răbdare şi credinţă. Printre bolnavii cei adevăraţi se strecurau şi apostolii săi, care îşi arătau beteşugurile şi-1 îmbiau cu bani buni.

Femeile aduceau coşuri cu merinde, damigene cu vin, pîini mari, găini fripte şi jamboane. Sfîntul le mulţumea cu mîna pe inimă, dar nu se atingea de aceste bunătăţi : le împărţea bolnavilor, adică celor doisprezece apostoli.

Uneori mai dădea şi altora, care se uitau cu jind, iar el se mulţumea cu un colţ de pîine şi cu apă proaspătă, pe care i-o aducea într-un ulcior cîte o babă milostivă. Seara, însă, după ce se risipea mulţimea, mînca şi bea vîrtos. Cel puţin o sută de betegi veneau în fiecare zi să-i tămăduiască, şi toţi îi strecurau în palmă ceva gologani, după puterea fiecăruia. Vraciul nu-i număra, nici măcar nu se uita la banii dăruiţi.

— Dumnezeu să vă răsplătească după gîndul fiecăruia ! Mie banii voştri nu-mi trebuiesc, dar sînt mulţi săraci pe lume care trebuie să-i ajutăm. Eu vreu să mă fac vrednic de sfinţii Cosma şi Damian, doctorii fără arginţi !

Pioasele lui cuvîntări erau întrerupte de cîte o femeie care venea cu copilul în braţe şi i-l punea la picioare.

— Scapă-l, înţeleptule ! Nu-l lăsa pradă demonilor ce se cuibăresc în trupşorul lui !

Copilul era, bineînţeles, ca şi maică-sa, unealtă a fostului drac. El liniştea pe nefericita mamă, netezea cu mîna fruntea băiatului sau a fetiţei, care se zvîrcolea pradă lui Ducă-se-pe-pustii. După cîteva mîngîieri şi descîntece spuse în limba cărţilor sfinte, copilul înceta să se cutremure şi să se zbată, deschidea nişte ochi miraţi, se uita în juru-i şi surîdea liniştit, în vreme ce fericita mamă îngenunchea în faţa vrăjitorului şi-i săruta poala vesmîntului. Sfîntul îi strecura în mînă un bănuţ şi-i spunea, binecuvîntînd-o :

— Du-te cu Dumnezeu, mămucă... Băiatul tău nu va mai cădea pradă demonului. Credinţa ta te-a mîntuit !

Şi femeia îşi lua plodul de mînă, ca să lase locul unui moşneag, care se căina amarnic, sprijinit pe două cîrji.

— De cînd nu mai umbli, tătucule ? îl întreba preacinstitul vraci.

— Am ologit acum treizeci de ani.

— Ce te-a adus la mine ?

— Credinţa !

— Credinţa ta te va mîntui ! Ţine sticluţa asta cu doftorii şi să vii peste trei zile.

Peste trei zile, ologul se înfăţişa din nou, sfîntul îi punea mîna pe creştetul capului şi, cu ochii la cer, rostea din vîrful buzelor o rugăciune.

— Credinţa ta te-a mîntuit! Umblă !

— Cum să umblu ?

— Umblă, n-auzi ? Iţi poruncesc să umbli !

Lumea se aduna în jurul bătrînului care nu se încumeta să se încredinţeze picioarelor şi se sprijinea mai abitir pe cîrji.

înfuriat, sfîntul îi smulge cîrjele şi le azvîrle cît colo. Ologul se prăbuşi. încercă să facă un pas. îl făcu. Mai făcu doi paşi şi, înnebunit de fericire, rîzînd într-un urlet, o luă la goană, spre uimirea celorlalţi. A doua zi numărul bolnavilor crescu. Se dusese vestea în toate împrejurimile. Alte coşuri cu de-ale mîncării se adunau în jurul făcătorului-de-minuni, alte damigene cu vin.

Veni rîndul unui mut, care se tot bătea cu palma peste buze şi scîncea şi încerca să spună ceva, dar nu putea. Vraciul îi deschise gura, se uită la omuşor, îi luă limba între degete, i-o răsuci de cîteva ori, îi trase trei palme.

•— Vorbeşte ! îi porunci.

— De ce mă baţi, preasfinte şi înţelepte ? grăi mutul.

— Ca să vorbeşti !

— Păi eu sînt mut de cînd eram copil, cum să vorbesc tocmai acum ? !

Gill îi mai trase trei palme.

— Nu mai da, preasfîntule, uite că vorbesc !

Şi toată lumea rîdea şi se bucura de bucuria mutului care-şi recăpătase graiul. Sărutau toţi mîna vrăjitorului. Unul îndrăzni :

— Eu sînt aici de o săptămînă şi nu simt nici o îmbunătăţire !

— Credinţă şi răbdare ! îi porunci făcătorul-de-minuni.

— Nici eu nu pot să mişc mîna ! Aşa eram cînd am venit, aşa sînt şi acum ? Cît o să mai stau aici ?

— Mie-mi cade mereu pielea şi carnea de pe mine. Au început să mi se vadă oasele ! Cînd o să mă vindec ?

Aceştia erau bolnavi adevăraţi, nu prefăcuţi. Alţi nefericiţi se alăturau şi ei celor nemulţumiţi. Cînd strigătele lor se înteţeau, se pomeneau cu cîte o femeie care ţipa de răsuna văzduhul şi le acoperea glasurile.

— M-am plîns şi eu ieri, n-aţi auzit toţi cum urlam şi blestemam pe sfîntul nostru, şi uite că astăzi m-am făcut bine ! Iartă-mă, preacinstite învăţate, că m-am îndoit de puterea sfinţiei-tale ! Uite, rana pe care o aveam de cinci ani s-a închis peste noapte ! Nu mai curge nici sînge, nici puroi ! Iartă-mă ! Iar vouă vă spun ! răbdare şi credinţă !

Şi le arătă tuturor sînul care era neted ca o palmă şi purta urmele unei cicatrice.

Cam vreo două săptămîni ţinea povestea în fiecare orăşel, tîrg sau sat. După ce se vindecau şi mulţumeau cu glas tare sfîntului, în auzul tuturora, cei doisprezece apostoli, comedianţi iscusiţi, plecau pe rînd, să-şi aştepte în altă parte învăţătorul. Rămîneau o sută, două de bolnavi adevăraţi, care aveau metehne ceva mai greu de tămăduit şi cărora Gill cel învăţat le făgăduia că va veni peste o lună să-i mai cerceteze o dată, îi sfătuia să aibă răbdare şi credinţă şi, cu buzunarele pline, pleca, ştergîndu-şi fruntea şi rozînd o coajă de pîine, sprijinit pe toiagul pribegiei, ca orice cuvios mucenic.

Ţinu treaba asta vreo doi-trei ani. în răstimp, se mai ducea în cîte un tîrg unde fusese cu nouă luni înainte şi unde veneau să-i mulţumească, purtînd noul-născut în braţe, femei pe care vraciul le găsise sterpe anul trecut şi care, acum, îl binecuvântau că, prin farmecele lui, Dumnezeu se îndurase să le facă mame. Acele femei erau însoţite de soţii lor, îmbrăcaţi în haină de sărbătoare, care răsplăteau cu pungi pline de scuzi şi tot felul de bănuţi de aur, de argint şi de aramă pe binefăcătorul lor. Bineînţeles că atît femeile, cît şi bărbaţii aceştia făceau parte din ceata apostolilor lui Gill. Dar cui să-i treacă prin gînd o asemenea drăcovenie ?

Toate au mers cum au mers, pînă-i veni sfîntului năstruşnicul gînd să încerce şi Parisul. Acolo îşi desfăşura negustoria într-un vechi cimitir mărginaş, dar n-apucă s-o încropească bine, că simţi copoii stăpînirii adulmecîndu-i urmele. Ca să scape de închisoare, ştreang sau rug, se lăsă păgubaş, îşi luă rămas bun de la cei doisprezece ucenici care îl slujiseră cu răbdare şi credinţă şi care se duceau acum cu buzunarele doldora. Gill cel învăţat şi sfînt plecă şi el în lume, să-şi caute bunul prieten, pe Francois Villon, poetul, de care mult îi fusese dor. îl găsi şi, de bucuria revederii, tocă, împreună cu el, în chefuri şi dezmăţuri, banii adunaţi cu meseria de mîntuitor. Curînd de tot ajunse fără lăscaie, se îngloba iar în datorii, pînă cînd, cu ajutorul Maicii Domnului şi al sfîntului Ion, începu să facă iar pe Dracul în „miracolele" înfăţişate în faţa catedralelor.

O luă dacapo, înţepat de arhangheli, bătut de spectatori, ars de focul pucioasei şi al catranului şi cu şezutul învineţit de picioarele pe care i le trăgea sfîntul şi milostivul nostru părinte al tuturora, făcătorul cerului şi al pămîntului, al tuturor celor văzute şi nevăzute.

într-o bună zi, cucernicul doctor în medicină şi teologie de la Sorbona, Gill cel învăţat, popă răspopit, Dracul din „miracolele" vremii, a fost vîndut de ajutorul său, de discipolul său cel mai drag, de mîna lui dreaptă, Dumnezeu, pe numele-i adevărat Gaspard-le-Lion, adică Leul, care nu se mulţumi să-1 dea pe mîna copoilor stăpînirii, dar ceru să mânuiască el însuşi ştreangul. Clericii, în frunte cu episcopul din Reims, cerurn trupul spânzuratului şi-1 arseră pe rug ca pe-al unui eretic. Toate acestea din nimica toată. Dintr-o ceartă pentru o femeie cu părul ruginiu şi nepieptănat, leproasa.

MAI PRESUS DE LEGE

Tribunalul suprem din Veneția se întrunise în plinul său festiv să judece pe tînărul Lorenzo Carmonatti, un nobil bogat, cunoscut pentru viața-i fastuoasă, duelurile, serenadele şi, mai ales, pentru colecțiile de artă.

Palatul Carmonatti se răsfrîngea în. apele verzui ale Marelui Canal, rivalizînd în lux şi frumusețe cu al Morosinilor, al Lucreziei Borgia şi Casa-de-Aur.

Stofe grele, mobile sculptate aduse din Orientul Depărtat, covoare persane, arme din Toledo şi din Albania, şaluri spaniole se amestecau cu şalurile venețiene, broderiile florentine şi statuile romane, menite să sprijine — piedestal de preț — întraripatele picturi ce împodobeau zidurile şi plafoanele.

Lorenzo Carmonatti era urmaşul unor negustori şi bancheri ai căror reprezentanți în Albionul cețos, în Flandra, în Francia, în insulele Arhipelagului, la Constantinopole, pînă la Smirna şi Brusa, erau adevărați ambasadori ai regalității — *Banul.*

Tatăl lui Lorenzo, Antonio, ocupase înalte demnități în republică, lăsind fiului său un nume onorat, o avere imensă şi gustul pentru artele frumoase.

Acum, în fața dogelui, tînărul Carmonatti trebuia să răspundă pentru „confiscare de persoană".

Plîngerea era făcută de Savina Alamari, o femeie superbă, tipul venețienei clasice, al cărei păr roşcat şi ochi verzi, ai cărei sîni frumoşi, pereche fără de pereche, ajunseseră cunoscuți nu numai în cetate, dar peste mări şi insule, prin portretele pe care i le făcuse maestrul Cirillo del Ambra.

întîi model, apoi soție a pictorului, Savina Alamari chema în judecată pe Lorenzo Carmonatti, care-i răpise bărbatul.

Nările îi fremătau, ochii îi distilau venin verde, buzele roşii lăsau să se vadă strălucirea dinților, fie cînd, de mînie, aceşti dinți albi muşcau roşiile buze, fie cînd ura o făcea să rîdă şi să amenințe pe cel care-i ținea bărbatul confiscat de cîteva luni.

întîi se crezuse că pictorul a fost ucis şi cadavrul aruncat, cu o piatră de gît, în lagună. Abia de cîteva zile aflase fermecătoarea Savina adevărul şi reclamase tribunalului suprem. Acuzatorul public vorbi :

— Republica se mîndreşte cu libertatea cetățenilor ei ; nimeni n-are dreptul, fie el bogat şi atotputernic ca Antonio Carmonatti, să închidă pe im venețian ales, un pictor cu renume, să-1 țină cu forța, luni întregi, în palatul său. E un atentat fără pereche, o pată pe fruntea leului nostru protector. Cerem imediata liberare a maestrului Cirillo del Ambra şi condamnarea, după legile republicii, a celui ce i-a furat lumina soarelui !

Acuzatul, sigur de dreptatea cauzei sale, ştiindu-se protejat de doge, care nu o dată îi fusese oaspe şi-1 telicitase pentru frumusețile de artă ce-i împodobeau palatul de pe Canal Grancle, se apără singur, tînăr, frumos, impetuos, disprețuitor, parcă, al tuturor ființelor şi lucrurilor ee-l înconjurau.

— Ilustrisimă şi clarisimă adunare, o, nobili judecători ai cetății lui San Marco, îşi începu Lorenzo Carmonatti pledoaria. Dacă toată lumea ştie că maestrul Cirillo del Ambra a fost descoperit şi încurajat de veneratul meu părinte, nu ştie nimeni că donna Savira Alamari del Ambra a fost descoperită de mine într-un bal pe lagună... Astăzi universul întreg a aflat cît e de frumoasă Savina Alamari. Glorie maestrului şi glorie ei ' Fată 'din popor, era menită unui destin regretabil. Tinerețea şi frumusețea ei nu puteau rămîne ascunse în locanda de la Lido, unde oficiau sărmanii ei părinți, şi nici nu trebuiau lăsate pradă desfrîului care-o pîndea. Am cules-o dintr-o gondolă şi i-am adus-o lui Cirillo, pictorul casei noastre, s-o imortalizeze. Trebuia să înfățişeze pe Eva în *Zorile Paradisului,* şi pe Mag-

dalena în *Amurgul pe Golgota.* Maestrul a pictat-o, pictorul s-a îndrăgostit. Modelul a devenit soție. Şi, din acea clipă, Cirillo del Ambra n-a mai văzut decît pe Savina... A cîntat-o cu toate culorile paletei sale miriadare, i-a închinat cele mai suave simfonii pe care penelul le-a putut smulge vopselelor crude, transformate în armonii cereşti... Dar toată această muzică a fost înlocuită de sunetul drăcesc al arginților. Primul ei portret l-a vîndut pe aur greu şi cu inima grea unui neguțător armean din Salonic. A făcut al doilea portret, care a luat drumul Rotterdamului. Al treilea, al patrulea, al zecelea, al cincizecilea au urmat, vîndute scump corăbierilor şi călătorilor din Portugal şi Helespont. O corabie genoveză a dus pe mare şi pe Dunăre chipul venețienei noastre pînă în palatul voievodului moldav. Şi-n vremea aceasta, aripile artistului se strîngeau tot mai mult, tot mai înguste descreşteau orizonturile lui. Cirillo del Ambra începuse o vastă lucrare în casa Carmonatti, *Zorile Paradisului,* comandată de preaiubitul meu părinte pentru plafonul primului etaj. Al doilea plafon, *Amurgul pe Golgota,* voiam să-l realizez eu însumi. Nu o dată i-am vorbit prietenului, l-am mustrat, l-am implorat, l-am amenințat... Mă amîna mereu... îndrăgostit de frumoasa lui soție, maestrul nu s-a mai gîndit cîteva luni, cîțiva ani la alt subiect. L-am lăsat in voie, să iubească, să se inspire, să stoarcă tot azurul şi toată mierea entuziasmului său pentru femeia care-l domina, care-l copleşea... Era el oare pe deplin mulțumit ? într-o zi, în palatul de pe Canal Grande, privindu-şi opera începută şi lăsată în părăsire, Cirillo del Ambra a gemut adînc, ochii i s-au umezit. I-am surprins durerea, l-am iscodit... Suferea la gîndul că nu va mai putea sfîrşi, desăvîrşi acele *Zori ale Paradisului,* necum *Seara pe Muntele sfințit.* Am înțeles că devenise robul modelului. La început o pictase pe Savina din dragoste, din admirație, din patimă. Acum o picta pentru bani. Cîştiga mult vînzîndu-i portretele, din ce în ce mai goală. Savinei îi trebuia aur peste aur, rochii de preț, bijuterii rare. Priviți-o, clarisimi şi ilustrisimi judecători, cît e de bogat înveşmîntată ! A ridicat palat la Lido, pe locul vechii locande a părinților, a început să-şi clădească locuință de marmură şi mozaic în umbra turlelor bisericii Santa Măria del Salute. Robul ei muncea de dimineață pînă seara, furîndu-şi pînă şi orele somnului... Nu mai avea prieteni, nu-l mai fulgera nici un vis... Savina, mereu Savina, chipul ei din ce în ce mai pămîntesc, mai aproape de înțelegerea şi prețuirea profană... Pînă cînd ? Cine a dat dreptul acestei femei de-a îngenunchea la infinit geniul unui mare artist, oprindu-l să-şi realizeze opera căreia i-a fost destinat ? Ce foloase trage patria din truda unui meşter al ei care nu zugrăveşte decît o singură femeie, ale cărei imagini nu sînt menite a spori patrimoniul cetății, tezaurul nostru de artă, ci iau calea depărtărilor, ascunzîndu-se în casele bogătaşilor străina unde nu le va mai contempla niciodată un ochi italian ? „Confiscare de persoană" ? Dar cine-a confiscat geniul, munca şi destinul unui mare artist decît vanitatea şi lăcomia de bani a acestei femei ? Puteam sta eu nepăsător în fața prăbuşirii unui artist de geniu ? M-aş fi simțit vinovat de complicitate, un laş vrednic de dispreţul republicii, nevrednic de numele părinților mei, care au făcut atîta pentru gloria ei ! I l-am smuls pe Cirillo del Ambra şi l-am închis în palatul meu. Da ! Recunosc ! I-am răpit libertatea ! L-am făcut prizonierul meu. Astăzi el lucrează cu frenezie, înconjurat de ucenici, plafonul reprezentând *Zorile Paradisului.* Lucrează cu patima unui neofit, cu flacăra ce i-a fost înăbuşită atîta vreme şi care creşte azi, se înalță ca o uriaşă aripă de foc, ca pînza de purpură a unei corăbii umflată de uraganul interior al geniului. Veniți să-l contemplați, clarisimi şi prea iluştri judecători, şi mă veți înțelege şi nu va mai fi nevoie să mă apăr. Şapte luni îi mai trebuie maestrului ca să-şi desăvârşească opera !... După şapte luni îl voi reda 'libertății, dacă frumoasa Savina înseamnează libertate. Pîn~ atunci, îl voi păzi în casa mea ca pe o comoară !... Aceasta aveam de spus, o, clarisimi şi serenisimi judecători ! Voi încheia totuşi spunînd că nu sînt cu cel dintîi protector al artelor care a făcut din meşterul zugrav un prizonier. Suverani, pontifi şi principi ai Florenței, mecenați auguşti ne-au dat adesea exemplu atît de favorabil. Şi nu Cirillo del Ambra e primul sclav ni

menirii sale. însuşi Michelangelo a trebuit să fie „confiscat" ca să-şi desăvîrşească nemuritoarele-i plăsmuiri. Opera de vaste proporţii n-o poate da artistul creator decît prin constrîngere : liber, el se iroseşte în zbuciumul cotidian, în îndeletniciri facile, trecătoare. Tot ce a stîrnit universala admiraţie — piramidele, catedralele, *Judecata din urmă* — a fost ridicat prin truda şi jertfa zilnică a creatorului. Eu mă mîndresc să las eternităţii opera şi numele unui artist de geniu, care, altminteri, s-ar fi risipit în profanarea talentului său. Dac-ar trebui s-o mai fac o dată, aş mai face-o 1 Aştept senin hotărârea înţelepciunii voastre, a înţelegerii de care aţi dat dovadă totdeauna, o, serenisimi şi clarisimi conducători ai cetăţii !

Pare-se că frumoasa pledoarie a lui Lorenzo Carmonatti n-a mers la inima judecătorilor supremi : spre satisfacţia femeii cu păr roşcat, ai cărei ochi erau acum plini ele verdele cel mai înflăcărat şi-ai cărei dinţi luminau într-un rîs triumfător, tînărul mecenate fu condamnat la şapte luni închisoare.

Afiînd sentinţa, palid şi roşu de mînie, Lorenzo Carmonatti năvăli în camera de consfătuire, trecu furtunos printre judecători şi se anunţă dogelui, care-l primi numaidecît.

— Cum, preaputernice şi ilustrisime, cum ai putut să faci una ca asta ? Erai prietenul cel mai bun al tatălui meu, m-ai iubit ca pe propriul fiu al strălucirii-tale, şi-acum îmi dai drept răsplată această grea, degradatoare pedeapsă ?

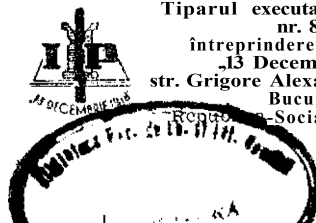
— Scumpul meu Lorenzzacio, îi răspunde înţeleptul doge, prietenia este prietenie, iar legea este lege. Tot ce am putut să fac pentru tine a fost să schimb numele de pe sentinţă şi-n loc de Lorenzo Carmonatti am pus Cirillo del Ambra. Aşa că cele şapte luni de închisoare le va executa în palatul tău divinul nostru maestru, care va avea astfel răgazul să-şi desăvîrşească opera. Prietenia e prietenie, legea este lege, dar arta este mai presus de lege ! Şi-acum te du cu bine, tinere amic ? Trebuie să intrăm iar în şedinţă : judecăm un cămătar evreu, un oarecare Shylock...

CUPRINS

CRONICI

Lector : VICTOR IOVA
Tehnoredactor : ION GHICA

Ban tj.e tipar 06.04.1982. Coli ed. 20,51.
Coli tipar 24,5.

Tiparul executat sub comanda
nr. 866 la
întreprinderea poligrafică
„13 Decembrie 1918",
str. Grigore Alexandrescu nr. 39-97
București,
Republica Socialistă România